

TER INFORMATIE

Aan de Minister

10.2.e

202

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken

Auteur

10.2.e

10.2.e
@miniez.nl

Datum

21 september 2018

Kenmerk

WJZ / 18183617

Behandelmap

18237505

nota

Vorbereiding uitspraak Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Opmerking BBR: bespreking in MCKE/MR tzt gewenst

Aanleiding

Op 9 oktober zal het gerechtshof Den Haag uitspraak doen in het hoger beroep in de Urgenda-rechtszaak. Deze nota bevat een advies voor de reactie op de uitspraak, uitgaande van een (a) positief of van een (b) negatief scenario.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten**Verwachting dat doel niet wordt gehaald**

Op basis van huidig beleid is de verwachting dat er geen 25% reductie voor eind 2020 wordt bereikt. Uw ambtsvoorganger heeft op 19 juni 2017 aan de Kamer geschreven:

Bij de NEV 2017, die in oktober uitkomt, zal worden gezien of we nog op koers liggen om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. Mocht dit niet het geval zijn dan zullen aanvullende maatregelen getroffen worden, waarbij ook sluiting van de kolencentrale die geen bij- en meestook van duurzame biomassa gaat toepassen in beeld komt

De verwachte reductie in de NEV 2017 is 23% binnen de bandbreedte van 19-27%. Bij de aanbieding van de NEV aan de Kamer is aangegeven dat aanvullende maatregelen worden getroffen om de doelen uit het Energieakkoord te realiseren. Als de doelen uit het akkoord volledig worden gehaald wordt ook voldaan aan de verplichte 25% reductie van de Urgenda-uitspraak. Voor het reces heeft u aan de Kamer laten weten dat de doelstellingen van wind op land (6000 MW) uit het

Ontvangen BBR

Ik denk dat we
dit met tot 9 okt
van ons moeten ~~het~~
houden. Het is politiek
explosief! We moeten
echt vantervoen in
MCKE en dit kabinet
~~als~~ de scenario's
overeenkomen. Dat voorhandt
muzie op/na 9 oktober.
dit onderwerp leent zich
met van verzamelingsstukken.

10.2.e

Energieakkoord niet worden gehaald. Hierdoor valt ook de verwachte reductie van broeikasgassen lager uit en is de kans aannemelijk dat er eind 2020 geen 25% reductie is bereikt. Dit blijft afhankelijk van oa temperatuur en buitenlandse marktontwikkeling.

(a) Positief scenario: verplichting 25% reductie voor eind 2020 vervalt

Het is de verwachting dat het gerechtshof in de uitspraak de reductieverplichting voor 2020 zal vernietigen. Dit zou kunnen op formele gronden (ontvankelijkheid, machtscheiding) of door een inhoudelijke beoordeling (de Staat voert een redelijk beleid).

Een positieve uitspraak zal naar verwachting binnen het kabinet en in de Kamer de vraag oproepen, of het kabinet toch zal vasthouden aan de 25% reductie voor het einde van 2020. De regering heeft dit doel naar aanleiding van de uitspraak overgenomen. Er is, ondanks de tegenvallende cijfers voor wind op land, nog niet expliciet afstand genomen van dit doel.

Bij een positieve uitspraak wordt u geadviseerd:

- Aan te geven dat de regering een ambitieus klimaatbeleid voert gericht op 49% reductie in 2030.
- Voor de korte termijn geeft u uitvoering aan het Energieakkoord waarmee rond de 25% reductie wordt verwacht.
- Als dit net onder de 25% komt dan wordt dit ingelopen richting 2030, omdat dan een reductie op 49% moet zijn gerealiseerd.

hier:
net met
man
"data
dubbel"

(b) Negatief scenario: verplichting 25% reductie voor eind 2020 blijft

Het is niet uit te sluiten dat het gerechtshof het reductiebevel intact laat. In dat geval zijn er 2 vragen aan de orde: (i) gaat de Staat in cassatie bij de Hoge Raad, en (ii) hoe het reductiebevel van 25% te realiseren.

(i) Wel/geen cassatie bij de Hoge Raad

Cassatie bij de Hoge Raad is de laatste beschikbare rechtsgang. In cassatie kunnen alleen nog juridische argumenten worden aangevoerd (bv machtscheiding). De Hoge Raad doet waarschijnlijk voor eind 2020 uitspraak. Gelet op het grote principiële en financiële belang van de Staat ligt cassatie bij het in stand laten van een reductiebevel voor de hand.

Ook indien cassatie wordt ingesteld, zullen maatregelen getroffen moeten worden om eind 2020 25% emissiereductie te kunnen realiseren (zie (ii)); er resteert niet meer voldoende tijd om de uitspraak van de Hoge Raad af te wachten.

(ii) Uitvoering van het reductiebevel van 25%

Uitvoering van het reductiebevel is verplicht en kan door Urgenda worden afgedwongen. De verwachting is dat eind 2020 geen 25% reductie wordt bereikt.

In het voorjaar van 2019 komt het PBL (gelijktijdig met het doorrekenen van het klimaatakkoord) met nieuwe ramingen van de reductie in 2020. Dit is het laatste moment om te beslissen dat er aanvullende maatregelen worden genomen, zodat

deze nog effect hebben voor eind 2020. Afhankelijk van de uitkomst van dit onderzoek van het PBL:

- Wanneer de doelstelling naar verwachting wordt gehaald kan worden volstaan met het staande beleid.
- Wanneer de doelstelling niet wordt gehaald dan is het sluiten van een kolencentrale (de Hemweg) de enige resterende optie.

Er zijn geen andere opties beschikbaar om de broeikasgasuitstoot te beperken voor eind 2020. De kans is klein dat er uit het Klimaatakkoord opties komen die tijdig kunnen worden geïmplementeerd om effect te hebben voor 2020.

Binnenkort zal het wetsvoorstel verbod op kolen in de elektriciteitsproductie naar de MCKE worden gestuurd. Hier wordt voor de twee oudste centrales (waaronder de Hemweg) een wettelijk verbod op kolen geïntroduceerd vanaf 1 januari 2025. Het is aan Nuon om binnen dit wettelijk kader te besluiten over timing van sluiting (ombouw is geen reëel alternatief). Sluiting voor 2020 kan door wetgeving worden afgedwongen maar zal aanzienlijke compensatie vergen. Een sluiting op korte termijn heeft ook grote gevolgen voor de werknemers.

Bij een negatieve uitspraak wordt geadviseerd:

- Vanaf de uitspraak (oktober 2018) tot begin 2019 aanvullend beleid (kolencentrale, en/of andere maatregelen en/of naar voren halen afspraken Klimaatakkoord) uit te laten werken. Hiervoor moeten gesprekken worden gevoerd met betrokken partijen.
- Begin 2019 op basis van de cijfers van het PBL te beslissen of en welke aanvullende maatregelen nodig zijn.
- Deze maatregelen in 2019 te implementeren

Begin 2019 zal er nog geen uitspraak van de Hoge Raad zijn. Het wordt echter niet aangeraden om op deze uitspraak te wachten met aanvullend beleid. De uitspraak van de Hoge Raad komt waarschijnlijk te laat om nog bij te sturen.

Afdwingbaarheid van het reductiebevel

De uitspraak van de rechtbank legt een resultaatsverplichting op aan het Rijk om 25% reductie tov 1990 te halen voor het einde van 2020. Deze reductie moet binnen Nederland worden bereikt. Met instemming van Urgenda kan van deze verplichting worden afgeweken (bijvoorbeeld realisatie in 2021) maar de kans dat Urgenda hier aan wil meewerken wordt laag ingeschat.

De verplichting om maatregelen te treffen bestaat sinds 2015. Het risico dat voorgenomen maatregelen tegenvallen ligt bij de Staat. Onder verwijzing naar het volledig behalen van het Energieakkoord werd steeds aangenomen dat de 25% zou worden gehaald. Een betoog dat inmiddels niet meer zou kunnen worden voldaan aan het vonnis is kwetsbaar. De Staat heeft hiertoe voldoende de gelegenheden gehad maar het risico genomen dat bestaand beleid voldoende zou zijn.

Urgenda kan de rechtbank verzoeken om een dwangsom (ten bate van Urgenda) op te leggen als de Staat niet voldoet of vast staat dat de Staat niet gaat voldoen.

**Directie Wetgeving en
Juridische Zaken**

Kenmerk
WJZ / 18183617

Het niet halen van deze verplichting straalt negatief af op de geloofwaardigheid van de Staat in andere rechtszaken.

Woordvoering

In overleg met uw woordvoerder worden korte reacties opgesteld voor beide scenario's.

1 a.

Spreeklijn Urgenda:

Positieve uitspraak:

- Ik ben tevreden met de uitkomst.
- Voor het kabinet draaide deze procedure niet om klimaatbeleid; het is voor iedereen helder dat dit kabinet een ambitieuze klimaatagenda heeft.
- Deze procedure ging over de vraag op welke wijze beleidskeuzes van de regering juridisch kunnen worden getoetst.
- Op basis van deze uitspraak is duidelijk dat het gerechtshof de politiek de ruimte geeft om een afweging te maken in het klimaatbeleid.
- De uitspraak van het gerechtshof heeft geen gevolgen voor mijn inzet om de doelen uit het Energieakkoord te halen. Ik blijf onverminderd werken aan deze afspraken, waarmee we in 2020 uitkomen op een CO₂-reductie van rond de 25 pct.
- Daarnaast werkt het kabinet aan een Klimaatakkoord, waarin wordt vastgelegd hoe we de CO₂-uitstoot in Nederland richting 2030 met 49 pct terugdringen.

Q: Waarom zou u zich nog inzetten voor 25 pct vermindering als dat van het gerechtshof niet hoeft?

A: We hebben met het Energieakkoord duidelijke afspraken gemaakt. Het kabinet en de betrokken bedrijven en maatschappelijke organisaties werken hard om deze afspraken waar te maken. Als dat lukt, komt de reductie in 2020 rond de 25% uit.

Q: Is dat realistisch? Volgens de laatste CBS-cijfers blijven we steken op een CO₂-vermindering van 12 pct.

A: Op basis van het Energieakkoord zijn de afgelopen twee jaren grote maatregelen getroffen, waaronder het sluiten van oude kolencentrales. Die maatregelen zijn al uitgevoerd, maar zijn nog niet verwerkt in de laatste cijfers. Volgens de meest recente voorspellingen van het Planbureau voor de Leefomgeving is een CO₂-vermindering van 25 pct in 2020 nog binnen bereik.

Negatieve uitspraak:

- De uitspraak is net gewezen. Ik zal die goed gaan bestuderen, maar kan nu al zeggen dat de uitkomst teleurstelt.
- Voor het kabinet draait deze procedure niet om het Klimaatbeleid, maar om de vraag op welke wijze beleidskeuzes van de regering juridisch worden getoetst.
- Het gaat om een principiële kwestie, daarom ligt het voor de hand dat de Staat in cassatie gaat bij de Hoge Raad.
- Cassatie vormt geen belemmering voor de uitvoering van dit vonnis. De regering is hier aan gebonden en zal dat uitvoeren.
- Dit kabinet blijft zich hoe dan ook onverminderd inzetten om de doelen uit het Energieakkoord te halen.
- Volgens de meest recente voorspellingen van het Planbureau voor de Leefomgeving is het doel van 25 pct CO₂-vermindering in 2020 binnen bereik.
- Komend voorjaar krijgen we de nieuwe prognoses van het PBL. Op basis daarvan zal worden besloten of aanvullende maatregelen nodig zijn.

- Ondertussen werkt het kabinet verder aan een Klimaatakkoord, waarin wordt vastgelegd hoe we de CO2-uitstoot in Nederland richting 2030 met 49 pct terugdringen.

Q: Als u extra maatregelen moet nemen, welke ingrepen liggen dan voor de hand?

A: Daar ga ik hier niet over speculeren. Volgens de meest recente voorspellingen PBL is het doel binnen handbereik (range: 19-27 pct). Het PBL komt in het voorjaar met nieuwe prognoses. Op basis daarvan zal worden besloten of aanvullende maatregelen nodig zijn.

Q: U heeft voor de zomer gemeld dat de doelen voor wind op land niet worden gehaald. Daarmee is de 25 pct toch ook uit zicht?

A: Laten we de juiste route volgen. Het PBL komt in het voorjaar met nieuwe prognoses. Dat is het uitgangspunt waar ik me aan te houden heb.

Q: Maar dan heeft u nauwelijks tijd om aanvullende maatregelen te nemen.

A: Het kabinet zal zich houden aan het Energieakkoord. Als het planbureau aangeeft dat de doelen uit zicht raken, zal het kabinet maatregelen nemen. Het denken op mijn ministerie staat nooit stil. Maar ik hecht aan de juiste volgorde: eerst de prognose van het PBL.

Aan
MR, d.d. 12 oktober 2018

Datum
11 oktober 2018
Kenmerk
DGETM-K / 18253318
Kopie aan

Bijlage(n)

memo

Uitspraak in hoger beroep klimatrechtszaak

Aanleiding

Op dinsdag 9 oktober heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de klimatrechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het vonnis van de rechtbank overeind blijft. In de uitspraak van de rechtbank van 24 juni 2015 draagt de rechter de Staat op om de emissies van broeikasgassen in Nederland in 2020 met ten minste 25% te reduceren ten opzichte van het niveau in 1990.

De Staat is om 2 redenen in hoger beroep gegaan tegen de uitspraak: (i) de rechtbank heeft een verkeerde invulling gegeven aan de internationale klimaatverdragen en is daarmee 'op de stoel van het kabinet gaan zitten'; (ii) er zit een aantal feitelijke onjuistheden in de uitspraak, die het kabinet graag wilde rechtzetten.

Uitspraak hoger beroep Urgenda 9 oktober 2019

Naar aanleiding van de uitspraak van het Hof zijn nu 2 vervolgstappen aan de orde:

1. *Wel/geen cassatie bij de Hoge Raad*

Cassatie bij de Hoge Raad is de laatste beschikbare rechtsgang. Een beslissing over cassatie kan pas worden genomen na bestudering en een analyse van het vonnis, die momenteel door de landsadvocaat wordt uitgevoerd. Gelet op de grote (principiële) belangen van deze zaak ligt cassatie voor de hand. Een uitspraak in cassatie kan waarschijnlijk worden verwacht voor het einde van 2020. Een dergelijke uitspraak komt te laat om dan nog bij te sturen op reductie. Daarom zal, ongeacht of cassatie wordt ingesteld, aanvullend beleid moeten worden ingezet als de reductie eind 2020 naar verwachting tekortschiet.

2. *Uitvoering van het reductiebevel van 25% - aanvullend beleid*

De Nationale Energie Verkenning 2017 (NEV2017) geeft aan dat de verwachte reductie in 2020 23% bedraagt, binnen de bandbreedte van 19-27%. Bij de aanbidding van de NEV2017 aan de Tweede Kamer was de verwachting dat de 25% CO₂-reductie binnen bereik lag, middels het treffen van aanvullende maatregelen in het kader van het Energieakkoord. Volgens de meest recente signalen worden sommige doelen uit het Energieakkoord echter niet volledig gerealiseerd (o.a. de doelstelling uit het Energieakkoord om in 2020 6000 MW aan opgesteld vermogen wind op land operationeel te hebben).

In het voorjaar van 2019 komt het Planbureau voor de Leefomgeving met nieuwe ramingen van de verwachte reductie in 2020¹. Dat is het aangewezen moment om een besluit te nemen over eventueel benodigde aanvullende maatregelen. Welk percentage in 2020 haalbaar is, is afhankelijk van genomen beleidsmaatregelen en onzekere factoren (zoals economische groei en im- en export van elektriciteit).

Mogelijkheden voor aanvullende maatregelen

Indien de aanvullende maatregelen bij het Energieakkoord onvoldoende effect hebben om 25% CO₂-reductie in 2020 te realiseren, komt het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld (zie ook Kamerstuk 32813, 144). Momenteel wordt met betrokkenheid van andere departementen (waaronder LNV en I&W) ambtelijk geïnventariseerd welke alternatieve maatregelen er daarnaast beschikbaar zijn.

Vervolgstappen

Er wordt gewerkt aan een appreciatie van het vonnis van de rechtbank en aan het onderzoeken van de bovenstaande mogelijkheden voor aanvullende reductie-maatregelen. Zodra deze analyses afgerond zijn, zal de MR hier over geïnformeerd worden.

---

¹ Dit jaar verschijnt er geen Nationale Energieverkenning (NEV)

4.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *	Minister van Economische Zaken en Klimaat
Van 2	N.v.t.
Mede namens 1	N.v.t.
Mede namens 2	N.v.t.
Mede namens 3	N.v.t.
Type voorstel *	Notitie

Titel en inhoud

Titel *	Uitspraak hoger beroep Urgendarechtszaak
Inhoud en doelstelling van het voorstel *	<p>Op dinsdag 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep dat de Staat had ingediend in de zogenoemde Klimaatrechtszaak, aangespannen door de Stichting Urgenda. De Staat heeft het hoger beroep verloren.</p> <p>Bijgevoegde notitie geeft kort weer wat de aanleiding was om in hoger beroep te gaan, alsmede wat de vervolgstappen zijn die nu gezet gaan worden nu het hoger beroep verloren is.</p>

Voorgesteld besluit *	Kennisnemen van de brief.
-----------------------	---------------------------

Behandeltraject

Datum aanbieding *	11 oktober 2018
Kenmerk *	DGETM-K/18253318
Hamerstuk *	☐ Ja ☒ Nee
Voorgaande behandeling *	☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	EZK/DGETM/Klimaat	EZK/WJZ
Telefoonnummer *	06 10.2.e	06 11 77 30 98
E-mailadres *	10.2.e@minez.nl	10.2.e@minez.nl

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Klimaat

Auteur

10 2 e
T 0
10 2 e @minez.nl

Datum

16 oktober 2018

Kenmerk

DGETM-K / 18265555

Bhm: 18265739

nota

MR stuk - Uitvoering Urgenda Vonnis

Kopie aan

Parafenroute

10.2.e

10 2 e

BBR

10.2.e

Bijlage(n)

2

Onderwerp

Naar aanleiding van de uitspraak van het gerechtshof Den Haag over de Urgenda-zaak heeft u op 12 oktober een memo in de MR geagendeerd. In de MR zijn op basis hiervan voorlopige afspraken gemaakt. Daarbij is afgesproken om hier 19 oktober opnieuw bij stil te staan en vervolgafspraken te maken. Het aangehechte memo beschrijft in aanvulling op de voorgaande notitie de drie sporen die de komende periode worden gevolgd voor uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Advies

U wordt geadviseerd in te stemmen met de MR notitie en deze te agenderen voor de MR van 19 oktober.

Toelichting

- In de MR notitie wordt kort ingegaan op de verschillende sporen die op dit moment worden uitgewerkt om de eventuele aanvullende maatregelen voor uitvoering van het Urgenda-vonnis in kaart te brengen. De notitie is in lijn met de inzet zoals dit afgelopen vrijdag 12 oktober in de MR besproken is.
- De notitie beschrijft drie sporen die worden ingezet om de uitvoering van het Urgenda-vonnis voor te bereiden:
  - o Uitvoering van alle maatregelen die al zijn aangekondigd om de Energieakkoord-doelen te behalen.
  - o EZK bereidt samen met SZW en FIN voor hoe sluiting van een kolencentrale, die geen biomassa bijstookt, voor 2020 gerealiseerd kan worden.
  - o EZK verkent samen met BZK, I&W en LNV welke aanvullende maatregelen er daarnaast mogelijk zijn, die nog in 2020 effect kunnen sorteren.
- Begin 2019 komt het Planbureau voor de Leefomgeving met nieuwe ramingen van de verwachte uitstoot (en reductie) van CO₂ in 2020. Dat is het aangewezen

Ontvangen BBR

moment om een besluit te nemen over eventueel benodigde aanvullende maatregelen.

- Aangezien er naar verwachting niet eerder dan begin 2019 een beeld is van de aanvullende maatregelen, is het niet wenselijk PBL te vragen al voor de geplande update begin 2019 een nieuwe inschatting te geven van de verwachte emissiereductie in 2020.
- Bovenstaande lijn wordt nog gesondeerd bij de coalitie-woordvoerders. De uitkomsten van de sondering zijn op dit moment nog niet bekend.

Aan
MR, d.d. 19 oktober 2018

Datum
17 oktober 2018
Kenmerk
DGETM-K / 18265532

Kopie aan

Bijlage(n)

memo

Uitvoering Urgenda-vonnis

Aanleiding

Op dinsdag 9 oktober heeft het gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de klimaatrechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het vonnis van de rechtbank overeind blijft om de emissies van broeikasgassen in Nederland in 2020 met ten minste 25% te reduceren ten opzichte van het niveau in 1990. In de MR van 12 oktober zijn over de aanpak van het kabinet rond deze uitspraken voorlopige afspraken gemaakt. In deze memo wordt deze aanpak nader toegelicht.

Juridische vervolgstappen

De beslissing om al dan niet in cassatie te gaan wordt begin november ter besluitvorming aan de ministerraad voorgelegd. JenV en EZK zullen hiervoor, in samenwerking met BZK, BZ, IenW en de landsadvocaat, een beslisnotitie opstellen.

Daarnaast werkt een werkgroep onder voorzitterschap van JenV en EZK met BZK een advies uit over de bredere rechtstatelijke context waarbinnen de uitspraak van het hof valt (verhouding wetgever, bestuur en rechter).

Uitvoering Urgenda-vonnis

Huidige stand van zaken realisatie Urgenda-vonnis

De Nationale Energieverkenning 2017 (NEV2017) van PBL en ECN geeft aan dat de verwachte reductie in 2020 23% bedraagt, binnen de bandbreedte van 19-27%. Bij de aanbidding van de NEV 2017 aan de Tweede Kamer was de verwachting dat de 25% CO₂-reductie binnen bereik lag, omdat door het treffen van aanvullende maatregelen de doelen uit het Energieakkoord gerealiseerd konden worden. Volgens de meest recente signalen worden sommige doelen uit het Energieakkoord echter niet volledig gerealiseerd (o.a. de 2020-doelstelling voor Wind op land wordt naar verwachting niet gerealiseerd). Dit brengt risico's met zich mee voor realisatie van het Urgenda-vonnis. Het PBL zal begin 2019 komen met een actualisatie van de emissiecijfers (zie planning).

Drie sporen aanpak uitvoering Urgenda-vonnis

Er wordt nu langs drie sporen ingezet om uitvoering te van Urgenda-vonnis voor te bereiden:

1. *Uitvoering aanvullende maatregelen Energieakkoord*

In februari dit jaar zijn in de Uitvoeringsagenda van het Energieakkoord aanvullende maatregelen aangekondigd, om de doelstellingen op het gebied van hernieuwbare energie en energiebesparing binnen bereik te brengen. Uitvoering van deze maatregelen levert een belangrijke bijdrage aan realisatie van het Urgenda-vonnis. Dit betreft onder andere een versnellingsaanpak Wind op Land, een verbeterde handhaving van de energiebesparingsverplichting uit de Wet Milieubeheer en extra energiebesparing bij maatschappelijk vastgoed en in de glastuinbouw. EZK zal, samen met IenW, BZK en LNV, deze afspraken in de komende periode (verder) tot uitvoering brengen.

2. Sluiting kolencentrale

Een team van EZK, Fin en SZW onderzoekt de (vervroegde) sluiting van een kolencentrale per 1-1-2020 als een van de maatregelen die kan bijdragen aan uitvoering van het Urgenda-vonnis. De enige kolencentrale die geen biomassa bijstookt is de Hemwegcentrale van Nuon. De jaarlijkse uitstoot van de Hemwegcentrale ligt rond de 2,5 Mton CO₂. De CO₂-reductie in 2020 als gevolg van sluiting zal kleiner zijn, omdat de voormalige kolenproductie in ieder geval deels zal worden opgevangen door Nederlandse gascentrales.

Het team van EZK, FIN en SZW stelt een onderhandelingsmandaat op voor de gesprekken over vervroegde sluiting. Dit mandaat zal op korte termijn aan de MR aangeboden worden ter akkoord.

3. Aanvullende maatregelen

EZK, inventariseert samen met BZK, LNV en I&W de komende maanden welke alternatieve maatregelen er beschikbaar zijn die een bijdrage kunnen leveren aan de realisatie van het Urgenda-vonnis. Daarbij wordt gekeken naar maatregelen in alle sectoren (mobiliteit, landbouw, elektriciteit, industrie en gebouwde omgeving).

Planning en actualisatie cijfers PBL

Op basis van bovengenoemde sporen wordt in kaart gebracht welke aanvullende maatregelen genomen kunnen worden om de Urgenda-doelstelling te realiseren.

Begin 2019 komt het Planbureau voor de Leefomgeving met nieuwe ramingen van de verwachte uitstoot (en reductie) van CO₂ in 2020. Hierbij zal het PBL ook een inschatting maken van de extra reductie die wordt bereikt door de extra maatregelen om het Energieakkoord-doelen te realiseren. Ook wordt hierin een inschatting gegeven van de gevolgen van externe ontwikkelingen, zoals de economische groei en veranderingen op de elektriciteitsmarkt, op de CO₂-emissies. Dat is het aangewezen moment om een besluit te nemen over eventueel benodigde aanvullende maatregelen. Aangezien er naar verwachting niet eerder dan begin 2019 een beeld is van de mogelijke aanvullende maatregelen, is het niet opportuun het PBL te vragen al voor de geplande update begin 2019 een nieuwe inschatting te geven van de verwachte emissiereductie in 2020.

5 b.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier

voor Ministerraad

Aanbieding

Minister van Economische Zaken en Klimaat

N.v.t.

Selecteer

N.v.t.

N.v.t.

Notitie

Titel en inhoud

Uitvoering Urgenda-vonnis

De memo beschrijft de voorlopige afspraken zoals die in de MR van 12 oktober zijn gemaakt over de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Anders nl.

Kennismemen van het memo

Behandeltraject

16-10-2018

DGETM-K/18265532

☐ Ja

☒ Nee

☐ Ja

☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e@minez.nl	10.2.e@minez.nl

ADVIES MINISTERRAAD

Aan de Minister

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie KlimaatAuteur
10.2.e
T 0610.2.e
10 2 e @minez.nlDatum
17 oktober 2018Kenmerk
DGETM-K / 18267451

nota

Vorbereiding MR 19 oktober - memo Urgenda vonnis

Kopie aan

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Bijlage(n)
1BBR-paaraaf**Aanleiding**

Naar aanleiding van de uitspraak van het gerechtshof Den Haag over de Urgenda-zaak heeft u op 12 oktober een memo in de MR geagendeerd. In de MR zijn op basis hiervan voorlopige afspraken gemaakt. U heeft een memo geagendeerd voor de MR van 19 oktober waarin de drie sporen nader worden beschreven die de komende periode worden gevolgd voor uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Advies

In het memo wordt uiteengezet langs welke drie sporen maatregelen worden uitgewerkt en wanneer PBL met de nieuwe emissiecijfers voor 2020 komt. U kunt dit in de MR nader toelichten.

Spreekpunten

- Vorige week is besproken dat de uitspraak van het gerechtshof betekent dat de Staat gehouden blijft aan het uitvoeren van het eerdere vonnis om in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 25% te reduceren.
- De memo die op dit moment voorligt is een bevestiging van de lijn die vorige week in de MR is besproken:
  1. Begin november zal een voorstel in de MR worden geagendeerd om al dan niet in cassatie te gaan. Dit wordt momenteel uitgewerkt door J&V en EZK in samenwerking met andere betrokken departementen en de landsadvocaat. Daarnaast werkt een werkgroep onder voorzitterschap van JenV en EZK met BZK een advies uit over de bredere rechtstatelijke context waarbinnen de uitspraak van het hof valt. Uitkomsten van deze werkgroep zullen in het SGO behandeld worden. Mocht hier behoefte aan bestaan dan zou hierover op enig moment ook over kunnen worden doorgepraat in de MR (bv. door dit als Verkenning in de MR te agenderen).

Ontvangen BBR

2. Om de 25%-doelstelling te halen voeren we allereerst de maatregelen uit die nodig zijn om de Energieakkoord-doelen te halen.
  3. Daarnaast verkennen we samen met FIN en SZW de mogelijkheden om een kolencentrale te sluiten.
  4. Tot slot bekijken we samen met BZK, LNV en I&W de mogelijkheden voor aanvullende maatregelen op beleidsterreinen van alle sectoren (mobiliteit, landbouw, gebouwde omgeving, industrie en elektriciteit).
  5. Ook hebben we afgesproken dat we het PBL niet om een tussentijdse update van hun cijfers vragen, maar de geplande update begin 2019 afwachten. Het PBL heeft bij ambtelijk EZK aangegeven in december 2018 met een allereerste concept van die update te komen. .
- Bovenstaande aanpak moet ertoe leiden dat uiteindelijk keuzes kunnen worden gemaakt over de aanvullende maatregelen op het moment dat de update van het PBL beschikbaar is.
  - Deze aanpak is ook gesondeerd bij de coalitie, waarbij naar voren kwam dat er behoefte is om zicht te hebben op (de noodzaak van) aanvullende maatregelen. Dat sluit aan bij bovenstaande aanpak, waarbij er verschillende maatregelen in kaart worden gebracht, zodat hier een besluit over kan worden genomen, zodra de update van PBL beschikbaar is.

Achtergrond

Sluiting kolencentrale

- Het vorige kabinet heeft consequent gesteld dat, wanneer het realiseren van de reductieopgave van 25% toch buiten bereik zou blijken, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt. Dit betreft de Hemweg-centrale van Nuon in Amsterdam. De maximale CO2 reductie die hiermee behaald kan worden is 2,5 Mton.
- Bij het sluiten van een kolencentrale kan niet met zekerheid gezegd worden hoeveel CO2-reductie dit op zal leveren. Het totale effect is sterk afhankelijk van de mate waarin de weggevalen productie wordt opgevangen in binnen- of buitenland.
- Wat de financiële consequenties zijn van vervroegde sluiting van een centrale voor 2020 is een belangrijke vraag die uitgewerkt wordt in het traject dat de komende tijd wordt uitgevoerd. Ook de consequenties voor het personeel en de wijze waarop dit goed kan worden afgehandeld zijn onderdeel van dit traject, waarbij de verantwoordelijkheid vanzelfsprekend primair bij de werkgever ligt.
- Het team van EZK, FIN en SZW stelt een onderhandelingsmandaat op voor de gesprekken over vervroegde sluiting. Dit mandaat zal op korte termijn aan de MR aangeboden worden ter akkoord.
- Om sluiting van de centrale voor 1-1-2020 überhaupt te kunnen realiseren, is het mogelijk dat hierover al een besluit genomen moet worden, vóórdat de definitieve cijfers van PBL begin 2019 beschikbaar zijn (zoals hierboven reeds aangegeven verwachten we in december 2018 de eerste concept cijfers van PBL te ontvangen). T.a.v. het moment van besluitvorming is de verwachting dat, hoe eerder het besluit genomen wordt, des te lager de vergoeding is die hier tegenover moet staan.

Verwachte reductie in 2020

- In de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 wordt uitgegaan van 23% broeikasgasreductie in 2020 ten opzichte van 1990. Om het doel van 25% te halen, is circa 4 Mton extra reductie nodig.
- Inzet is om die extra reductie te realiseren door het behalen van *alle* Energieakkoord-doelen. Hiervoor zijn begin 2018 aanvullende maatregelen genomen, zoals het aanscherpen van de energiebesparingsverplichting in de Wet Milieubeheer en de versnellingsaanpak Wind op Land.
- In de analyse die PBL zal maken wordt een inschatting gemaakt van de extra reductie die wordt bereikt door de extra maatregelen om het Energieakkoord-doelen te realiseren. Ook wordt hierin een inschatting gegeven van externe ontwikkelingen zoals de economische groei en veranderingen op de elektriciteitsmarkt op de CO₂-emissies en andere doelen en indicatoren.
- Volgens de meest recente signalen worden sommige doelen uit het Energieakkoord niet volledig gerealiseerd (o.a. de 2020-doelstelling voor Wind op land). Ook de economische conjunctuur zal vermoedelijk zorgen voor een hogere verwachting van de CO₂-uitstoot. De verwachting is dan ook dat er aanvullende maatregelen nodig zijn om het Urgenda-vonnis te realiseren.
- Tot het verschijnen van de rapportage van PBL hebben we geen compleet beeld van de verwachte reductie in 2020 en daarmee de eventuele additionele opgave. Hiervoor moeten wij ons baseren op de laatste gepubliceerde cijfers van de NEV2017, aangevuld met bovenstaande inschattingen en signalen.
- Half december verwachten we de eerste concept-resultaten van het PBL, en een inschatting van de verwachte uitstoot. Dit ten behoeve van externe review. Planning is op dat PBL op 21 januari het rapport publiceert. In de tussenliggende periode zal besluitvorming moeten plaatsvinden over de aanvullende maatregelen, zodat deze gelijktijdig met het rapport van PBL kan worden gepubliceerd.

TER ADVISERING

Aan de Minister

10.2.e

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Klimaat

10.2.e

Bruijn

10.2.e

@minez.nl

Datum

26 oktober 2018

Kenmerk

DGETM-K / 18273634

Bhm: 18275171

Bijlage(n)

nota

Afspraak 10.2.e - Urgenda

Parafenroute

DGETM
10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Tijdens een gesprek met DGETM op 23 oktober jl. heeft de directeur van Urgenda, 10.2.e, en (kennismakings)gesprek met u voorgesteld, om uitspraak van de rechter in de hoger beroepszaak tegen Urgenda te bespreken.

Advies

U wordt geadviseerd om in te stemmen met het plannen van dit gesprek, nadat de besluitvorming heeft plaatsgevonden of de Staat in cassatie gaat tegen de uitspraak. Dat is voorzien in de MR van 9 november.

OK

Kernpunten

- De Staat heeft de hoger beroepszaak tegen Urgenda verloren, en is daarmee definitief gehouden om uitvoering te geven aan het vonnis van de rechter om de CO2-uitstoot in 2020 met 25% te reduceren.
- 10.2.e heeft verzocht een afspraak in te plannen, vermoedelijk om te spreken over (de wenselijkheid van) cassatie en de maatregelen die genomen kunnen worden om aan het vonnis te voldoen. In het overleg met DGETM heeft 10.2.e aangegeven zich zorgen te maken dat de Staat de uitspraak van de rechter naast zich neer legt.
- Inplannen van het gesprek is wenselijk, omdat deze kan worden benut om richting 10.2.e aan te geven dat de Staat de uitspraak van het vonnis en de uitvoering ervan wel degelijk serieus neemt en hieraan uitvoering zal geven.
- Planning is om op 9 november een voorstel in de MR te behandelen om al dan niet in cassatie te gaan. Dit wordt momenteel uitgewerkt door J&V en EZK in samenwerking met andere betrokken departementen en de landsadvocaat. In dit gesprek kunt u dit besluit nader toelichten.
- In het gesprek tussen DGETM en 10.2.e is gesproken over de cassatie.

✓

Ontvangen BBR

- Ervan overtuigd te zijn dat de Staat de cassatie zal gaan verliezen, omdat bij cassatie de Hoge Raad uitsluitend beoordeelt of het gerechtshof het recht goed heeft toegepast. De vaststelling van de feiten staat in beginsel niet meer ter discussie;
- het niet overtuigend is van de Staat om 'in het belang van wet' nu alsnog in cassatie te gaan. Na de uitspraak van de rechtbank in 2015 heeft Urgenda gelobbyd voor "cassatie in belang van wet", in plaats van het instellen van hoger beroep. Daar heeft de regering destijds niet voor gekozen omdat juist de feitenvaststelling van de rechtbank betwist moest worden;
- dat het in cassatie gaan niet goed is voor het groene imago van dit kabinet en de beeldvorming kan ontstaan dat deze regering klimaatbeleid niet serieus neemt.

- Bovenstaande in acht nemend gaf **102 e** aan geen principiële bezwaren te hebben tegen de cassatie, zolang uitvoering wordt gegeven aan de uitspraak van de rechter.
- U zult voorafgaand aan het overleg een voorbereiding ontvangen.

8.

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

TER ADVISERING

Aan de Minister

10.2.e

202

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Energiemarkt en
Innovatie

Auteur

10.2.e

10.2.e

minez.nl

Datum

12 november 2018

Kenmerk

DGETM-EI / 18288691

BHM 18290285

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

opmerking BBR: over bredere maatregelenlijst inclusief evt. andere kolencentrales wordt u
zodra mogelijk geïnformeerd.

Aanleiding

Op 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof Den Haag het hoger beroep van de Staat in de zaak Urgenda/Staat verworpen (Kamerstuk 32813, nr. 223). Het kabinet blijft sturen op het halen van 25% broeikasgasreductie in 2020 en zal indien nodig hiervoor aanvullende maatregelen treffen. In 2017 is de Kamer reeds geïnformeerd dat, indien 25% gehaald moet worden en de maatregelen uit het energieakkoord hiervoor onvoldoende effect hebben, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (KST32813, 144). Een team van EZK, Fin en SZW, met nauwe betrokkenheid van J&V, onderzoekt de (vervroegde) sluiting van een kolencentrale per 1-1-2020. Hierbij informeer ik u over de laatste stand van zaken met betrekking tot dit traject.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

- Het doel van het projectteam van EZK, Fin en SZW is het onderzoeken en voorbereiden van de mogelijkheid tot een kostenefficiënte sluiting van een kolencentrale per 1-1-2020 als een van de maatregelen die kan bijdragen aan de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

5.1.2.i

In elk geval is nadeelcompensatie aan de orde. In het kader van precedentwerking is het wenselijk om enkel het verschil dat optreedt door sluiten 1-1-2020 in plaats van 31-12-2024 mee te nemen in de

Ontvangen BBR

maar de nieuwe centrales hebben toch overthet tot 2030, alleen vervroeging is 2024

neem variant van twee centrales ook mee

Een mandaataanvraag in de MK
in isolatie, zal niet goed verlopen.
Redus vangt of wel hard vaststaat
dat we het vormis moeten uitvoeren,
terwijl links zich zorgen maakt
wat we moeten doen als het te
weinig is. Het stuk moet bevatten

- volledigheid, gezamenlijk team.
- een reële, voorlopige analyse, die
laat zien dat we ons
waarschijnlijk op een sterke
taakstelling moeten voorbereiden

~~— een mandaataanvraag~~

- een juridische analyse, die laat
zien dat we het vormis niet
kunnen negeren

— een mandaataanvraag Hemweg

— een strategie tot een eerste
tweede centrale

— een update / stand van zaken van
de zoektocht naar maatregelen.

thm Q19

het proces

het proces

Mandaatwettelijke rond eerste, tweede kolencentrale of andere maatregelen moet vergezeld gaan van juridische analyse waarom er niet wordt

dat we het advies niet kunnen geven.

al eerste raming nodig iHKV N.J.N.

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Energiemarkt en
Innovatie

Kenmerk
DGETM-EI / 18288691

compensatie. 5.1.2.i

mogelijk in kaart gebracht wat de hoogte van de
nadeelcompensatie zou kunnen zijn die met een sluiting in beeld komt.
Hiervoor is inmiddels een onderzoek uitgezet bij KPMG. Op basis van dit
advies zou meer duidelijkheid over de financiële component verkregen
kunnen worden voor invulling van het mandaat.

5.1.1.c, 5.1.2.i

Verwachting is dat begin december in MR het mandaat voor de
onderhandelingen besproken kan worden. Mogelijk is het wenselijk te
starten met de onderhandeling voordat formeel bekend is welke
emissiereductie door PBL verwacht wordt (januari 2019). Wij verwachten
op 6 december de voorlopige indicaties van PBL. De besluitvorming
hierover wordt meegenomen in het mandaat. Wanneer er besloten wordt
tot directe start van de onderhandelingen kunnen in december de eerste
serieuze gesprekken plaatsvinden.

Het geniet de voorkeur de uitkomst van de onderhandelingen te baseren
op de voortgang in de gesprekken en niet op voorhand een deadline voor
de gesprekken te geven. Echter dient wel een datum overeen te worden
gekomen waarop als er nog geen 'deal' is, zodat parallel wetgeving in
procedure gebracht wordt om het sluiten alsnog te kunnen
bewerkstelligen.

Toelichting

5.1.2.i

afhankelijk van de vooruitzichten met de
dan de meer lagen: oOR eerste (markt)balans
overzicht van andere maatregelen, ook alvast
beschrijving aanpak uit tweede
centrale, maar met klimaat
isolatie

5.1.2.i

Strategische reserve

- Op basis van een eerste informele inventarisatie en marge van de elektriciteitstafel is de verwachting dat Nuon open staat voor een gesprek wanneer de overheid serieus iets te bieden heeft.
- Zij hebben informeel een suggestie aangedragen om de centrale voor een aantal jaar in een strategische reserve te plaatsen, zoals Duitsland gedaan heeft. DU heeft in 2015 een strategische reserve ingesteld voor 2.7 GW aan bruinkoolcentrales die 4 jaar lang in de mottenballen zijn gezet en uitsluitend bij een leveringszekerheidsrisico inzetbaar zijn door de DU TSO's.
- Hiernaast hebben zij recent akkoord gekregen van de Europese Commissie voor het instellen van een tijdelijke capaciteitsreserve voor onder meer kolencentrales (2GW, voor initieel 2 jaar). Hierdoor stoten zij in de praktijk niets uit, maar kan het personeel de komende jaren aangehouden worden.
- Het argument van Duitsland daarin is dat hiermee leveringszekerheid opgevangen kan worden op momenten dat wind en zon niet kan voorzien in de vraag en als er problemen zijn met betrekking tot de stabiliteit van het netwerk. Dit heeft veel stof doen opwaaien in Europa omdat:
  - o Dit in feite kolencentrales subsidieert en er is lang getwijfeld of hier sprake is van staatsteun;
  - o Met het plaatsen van de kolencentrales in een strategische reserve hoeven zij niet meer aan de milieunormen te voldoen;
  - o De reserve 'initieel' voor 2 jaar is ingesteld, maar dit ruimte laat om de reserve voor langer dan deze periode in stand te houden.
- Verwachting is dat dezelfde redenering voor Nederland niet opgaat, waarmee de juridische basis voor een dergelijke maatregel komt te vervallen. Deze optie wordt nader bestudeerd zodat we hierop in kunnen gaan wanneer Nuon hiermee komt.

2-pager stand van zaken vervroegd sluiten kolencentrale

In het conceptwetsvoorstel houdende een verbod op productie van elektriciteit met behulp van kolen is bepaald dat de twee oudste kolencentrales nog elektriciteit met kolen mogen produceren tot en met 31 december 2024. Het gaat hierbij om de Hemwegcentrale en de Amercentrale. De drie nieuwste kolencentrales mogen tot 31-12-2029 gebruik maken van kolen voor elektriciteitsproductie.

In 2017 is de Kamer reeds geïnformeerd dat, indien 25% gehaald moet worden en de maatregelen uit het energieakkoord hiervoor onvoldoende effect hebben, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (KST32813, 144). Dit betreft de Hemwegcentrale van Nuon. Omdat het huidige kabinet deze toezegging van het vorige kabinet sindsdien meermaals heeft herhaald, is het verstandig en mogelijk om deze maatregel los te zien van de andere mogelijke maatregelen in het kader van Urgenda. 5.1.1.c

Er hebben eerste verkennende gesprekken plaatsgevonden, waarin Nuon heeft aangegeven dat de datum van 1 januari 2020 bespreekbaar is wanneer vervroegde sluiting bij wet wordt geregeld en voor deze sluiting toereikende nadeelcompensatie wordt geboden.

a. Inzet van het kabinet

Het sluiten van een kolencentrale is een van de meest kostenefficiënte maatregelen om extra CO₂-reductie te bewerkstelligen voor 1 januari 2020 in het kader van het Urgenda-vonnis. PBL gaat ervan uit dat dit resulteert in een versnelde CO₂-reductie van ongeveer 1,1 Mton in 2020. In een rapport uit 2017 aangaande de nationale kosten energietransitie in 2030 wordt de kosteneffectiviteit van het sluiten van kolencentrales op 65-100 €/ vermeden ton CO₂ geschat, afhankelijk van of alleen gascentrales of een mix van gas- en kolencentrales de productie overnemen. Dat gezegd hebbende, is dit een zeer ingrijpende maatregel. Om ten minste deze maatregel zorgvuldig te kunnen uitvoeren, is het nodig dat op korte termijn besluitvorming in de MR plaatsvindt over het mandaat voor de onderhandelingen met Nuon.

De eerdere sluiting van de Hemwegcentrale per 1 januari 2020 is in ieder geval onderdeel van de categorie onvermijdelijke ("no-regret") maatregelen. Deze datum is essentieel voor het kabinet om de maatregel een maximale bijdrage te laten leveren aan de reductieopgave die uit het Urgenda-vonnis voortvloeit. Om die reden is in de verkennen de gesprekken al aan Nuon aangegeven dat over de datum niet te onderhandelen valt.

Deze maatregel betreft regulering van eigendom van de eigenaar van de Hemwegcentrale (Nuon) in de zin van artikel 1 Eerste Protocol van het EVRM (bescherming eigendomsrecht). De Staat mag onder andere deze maatregel nemen gelet op het belang om aan de reductieopgave uit het Urgenda-arrest te kunnen voldoen, mede gelet op de analyse van het PBL aangaande de bereikbaarheid van het reductiedoel van 25% CO₂ uitstoot in 2020, mits sprake is van een 'fair balance'. Met andere woorden deze maatregel mag geen buitensporige last voor de eigenaar van de Hemwegcentrale tot gevolg hebben. Om te voorkomen dat hiervan sprake is, mede gelet op het feit dat de centrale al op zeer korte termijn zal moeten sluiten, zal nadeelcompensatie aan Nuon geboden moeten worden.

b. Financieel beeld Hemwegcentrale

KPMG heeft in de eerste helft van 2018 al een schatting gemaakt van het financiële beeld van de Hemwegcentrale. KPMG gaat uit van een technische levensduur van de centrale tot 2033. De Hemwegcentrale zal naar inschatting van KPMG¹ bij ongewijzigd beleid de komende jaren nog

---

¹ N.B. KPMG heeft deze berekeningen niet rechtstreeks op basis van gegevens van NUON gemaakt, maar op basis van externe bronnen waarbij aannames gemaakt moesten worden.

positieve resultaten blijven draaien.5.1.1.c

5.1.1.c

De Landsadvocaat noemt in haar advies dat de Staat in dit geval in ieder geval rekening moet houden met kosten voor vervoegde afvloeiing personeel, contractuele schadeposten vanwege beëindiging contracten, niet terugverdiende investeringen en mogelijk ook inkomensschade om te voorzien in een fair balance'.

c. Inzet Nuon

5.1.1.c, 5.1.2.b

d. Strategie

Het kabinet streeft in het kader van Urgenda onder andere sluiting van de Hemwegcentrale per 1 januari 2020 na. Op korte termijn worden de aannames die ten grondslag liggen aan de 5.1.2.b mln. geverifieerd. De elementen die lijken te ontbreken in de opgave van Nuon zijn onder andere de verdisconteringsvoet die de tijdwaarde van geld en ondernemersrisico reflecteert en een aftrek voor belastingen. Tot welke vermindering dit zou kunnen leiden daarover wordt spoedig inzicht verkregen.

Om de benodigde wetgeving nog voor eind december 2019 in werking te laten treden, is het nodig deze uiterlijk eind februari 2019 in procedure te brengen. EZK zal hier zorg voor dragen in samenwerking met Fin en JenV. Hiermee wordt ook rekening gehouden met eventuele precedentwerking van wetgeving en het berekenen van nadeelcompensatie voor het mogelijk sluiten van een andere centrale, welke ook als maatregel is opgenomen in de Urgenda maatregelenlijst.

Eind januari wordt het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State op het wetsvoorstel 'Verbod op kolen' verwacht. Hierna kan het wetsvoorstel aanhangig gemaakt worden bij de Tweede Kamer. Tegelijkertijd kan in dit traject spoedwetgeving worden voorbereid specifiek met betrekking tot de Hemwegcentrale, welke eventueel in een later stadium tegelijk met het huidige wetsvoorstel 'Verbod op kolen' behandeld kan worden.

e. Proces

Bij het voorbereiden van de onderhandelingen werkt EZK samen met FIN, SZW en JenV. De financiële onderhandelingsruimte wordt vastgesteld door de minister van EZK en minister van Financiën op basis van de definitieve KPMG cijfers en consultatie van de Landsadvocaat. De minister van EZK zal vervolgens formeel mandaat vragen aan de MR om overeenstemming te kunnen bereiken over de hoogte van de nadeelcompensatie. Bij cruciale stappen in de onderhandelingen wordt door de Rijksonderhandelaar FIN geconsulteerd. De minister van EZK zal de MR geregeld informeren over het verloop van de gesprekken en onderhandelingen met Nuon waarbij het streven is om per 1 januari 2020 tot sluiting te komen.

Voor de dekking hiervan is de begrotingsreserve CO₂-maatregelen (€500 mln.) voorzien. Deze reserve staat onder voorafgaand toezicht van het ministerie van Financiën, wat inhoudt dat onttrekkingen vooraf door het Ministerie van Financiën moeten worden goedgekeurd. Daarnaast moet rekening worden gehouden met de motie Leijten-Nijboer (Kamerstuk 35 095 nr. 9), die stelt dat er voor de besluitvorming over de besteding vanuit het CO₂-fonds een overzicht van de voorgenomen besteding aan de Kamer gestuurd moet worden, zodat zij hierover nog van gedachten kan wisselen voordat er geld uit het fonds onomkeerbaar wordt ingezet.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Klimaat

Auteur

10 2 e

T 0

10 2 e @minez.nl

Datum

14 november 2018

Kenmerk

DGETM-K / 18289640

Bhm: 18289849

Kopie aan

Bijlage(n)

1

nota

Aanvullende informatie Urgenda / Communicatie
cassatie Urgenda

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Vorige week heeft u aangegeven graag te willen ontvangen (i) indien mogelijk een eerste lijst met aanvullende maatregelen ter uitvoering van het Urgenda-vonnis (incl. Mtonnen en kosten) en (ii) een nadere duiding van de mogelijkheden om de Staat via gerechtelijke procedures tot compensatie te dwingen. Middels deze nota wordt u over deze punten geïnformeerd.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

(i) Lijst met aanvullende maatregelen

- Er is een werkgroep gestart waarin vanuit de verschillende sectoren maatregelen in kaart worden gebracht die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Van elk van deze maatregelen wordt in kaart gebracht (i) wat het verwachte CO2-effect is, (ii) de kosten zijn (voor de Staat en nationaal), (iii) een juridische toets over de uitvoerbaarheid van de maatregel en (iv) in welke mate de maatregel ingaat tegen de afspraken van het klimaatakkoord.
- Een eerste grove inventarisatie heeft inmiddels plaatsgevonden, maar het verwachte CO2-effect en de kosten van de maatregelen zijn nog niet volledig uitgewerkt. Daarnaast is het van sommige maatregelen überhaupt nog de vraag of deze maatregelen een bijdrage kunnen leveren aan CO2-reductie in 2020. In de bijlage is een overzicht van maatregelen opgenomen die op dit moment worden uitgewerkt. Het is dus nog mogelijk dat hier maatregelen van afvallen of juist maatregelen aan worden toegevoegd.
- U wordt geadviseerd om deze lijst pas op politiek niveau te bespreken, wanneer duidelijk zicht is op de echt mogelijke maatregelen, hun reductie-

Ontvangen BBR

effect en kosten.

(ii) Dwangsom

- De Staat heeft door de uitspraak een juridische verplichting jegens Urgenda. Alleen Urgenda (niet derden) kan naleving van dit vonnis afdwingen door een dwangsom tegen de Staat te eisen. Deze dwangsom komt ten goede van Urgenda.
- Een dwangsom is bedoeld om een partij die tot een bepaald handelen is veroordeeld, middels een uitvoeringsgeding tot handelen aan te zetten. Er zijn geen voorbeelden van dwangsommen aan de Staat, omdat de Staat normaal gesproken zijn verplichtingen nakomt.
- Een indicatie van de hoogte van de dwangsom laat zich op voorhand lastig voorspellen, maar zal in verhouding moeten staan tot de kosten die aan de uitvoering van het vonnis zitten. Het gaat daarbij potentieel om honderden miljoenen. Er zit geen maximum aan een dwangsom.
- Het risico op een *succesvol* uitvoeringsgeding voor Urgenda vóór 2020 wordt als beperkt ingeschat. Echter, als uit de berekeningen van het PBL in januari 2019 blijkt dat het reductiedoel niet wordt gehaald, en de Staat zou besluiten om geen concrete, aanvullende, maatregelen te nemen, dan ontstaat wel degelijk het risico dat Urgenda al voor 2020 een uitvoerings-kortgeding start.

Toelichting

Ad (i) Aanvullende maatregelen

- Door EZK wordt momenteel, samen met FIN, SZW en J&V, de mogelijkheid van sluiting van de Hemwegcentrale nader bekeken als mogelijke maatregel voor uitvoering van het reductiebevel. U wordt binnenkort separaat over de voortgang van dit traject geïnformeerd.
- Daarnaast is er een werkgroep gestart waarin vanuit de verschillende sectoren aanvullende maatregelen in kaart worden gebracht die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Van elk van deze maatregelen wordt onderzocht (i) wat het verwachte CO₂-effect is, (ii) wat de kosten zijn (voor de Staat en nationaal), (iii) een juridische toets over de uitvoerbaarheid van de maatregel en (iv) in welke mate de maatregel ingaat tegen de afspraken van het klimaatakkoord.
- Een eerste verwachting is dat wanneer uit de inschatting van PBL in januari naar voren komt dat we nog steeds op 23% (4 Mton reductie) zitten, we met de sluiting van één kolencentrale en een set aan aanvullende maatregelen de doelstelling kunnen realiseren.
- Wanneer uit de inschatting van PBL naar voren komt dat de opgave groter is, zullen echter kostbare en politiek lastige maatregelen moeten worden genomen om dit gat te overbruggen.
- Omdat nog niet duidelijk is hoe groot de extra opgave is, en nog niet duidelijk is wat de kosten van de maatregelen zijn die hiervoor kunnen worden ingezet, laat zich lastig op voorhand voorspellen hoeveel extra middelen nodig zijn. De verwachting is wel dat de kosten voor de Staat eerder de honderden, dan tientallen miljoenen euro's zullen zijn.

Planning PBL

- In de analyse die PBL zal maken wordt een inschatting gemaakt van de extra reductie die wordt bereikt door de extra maatregelen om het Energieakkoord-doelen te realiseren. Ook wordt hierin een inschatting gegeven van externe ontwikkelingen zoals de economische groei en veranderingen op de elektriciteitsmarkt op de CO₂-emissies en andere doelen en indicatoren.
- Tot het verschijnen van de rapportage van PBL hebben we geen compleet beeld van de verwachte reductie in 2020 en daarmee de eventuele additionele opgave. Hiervoor moeten wij ons baseren op de laatste gepubliceerde cijfers van de NEV2017, aangevuld met bovenstaande inschattingen.
- In december verwachten we de eerste concept-resultaten van het PBL, en een inschatting van de verwachte uitstoot. Dit ten behoeve van externe review. Planning is op dat PBL op 21 januari het rapport publiceert. In de tussenliggende periode zal besluitvorming moeten plaatsvinden over de aanvullende maatregelen, zodat deze gelijktijdig met het rapport van PBL kan worden gepubliceerd.

Bijlage 1 – Conceptlijst aanvullende maatregelen

Naast de afspraken uit het Energieakkoord, en de mogelijke sluiting van een kolencentrale, is onderstaande conceptlijst opgesteld van maatregelen die een bijdrage kunnen leveren aan het Urgenda-vonnis. Dit is een conceptlijst, er kunnen maatregelen afvallen en worden toegevoegd.

Mobiliteitssector

- Verder stimuleren van de bijmenging van biobrandstoffen
- Publiekscampagne het nieuwe rijden
- Aanpak van rijden met zuinige banden
- Aanpassing van de maximumsnelheid
- Belasten brandstoffen
- Versnellen coalitie anders reizen
- LNG accijns teruggave regeling verlengen

Gebouwde omgeving

- Nieuwe openstelling subsidieregeling energiebesparende maatregelen door huiseigenaren
- Eénmalige aanvullende ondersteuning woningcorporaties - wijken versneld van het gas af
- Energieprestatie-eisen woningcorporaties
- Intensivering handhaving Wm en EPBD
- Verplichting inspecties klimaatinstallaties
- Warmteterugwinning bij ventilatie

Landbouw en landgebruik

- Extra stimulering van mestvergisting
- Aanpak van methaanslip bij kleinschalige WKK's
- Heropenen stoppersregeling melkveehouderij i.c.m. uit de markt nemen dierrechten
- Uitbreiding subsidiemogelijkheden energiebesparingsmaatregelen glastuinbouw
- Verlaging van het CO₂-sectorplafond voor de glastuinbouw
- Geothermie en/of warmtenetten voor de glastuinbouw

Industrie

- Aanpak van lachgas-emissies bij Chemelot
- Intensivering procesefficiency (tender / verplichting energiebesparing (Wm))
- Subsidiëring bio-WKK's
- Verhoging van de energiebelasting voor de industrie
- Stoompijp botlek
- Aanscherping naleving MEE/MJA
- Introductie heffing verbranding geïmporteerd afval

Elektriciteit

- Sluiting kolencentrale(s)
- Extra stimulering / verplichting bijstook biomassa
- Ophoging CO₂-minimumprijs voor elektriciteitsproductie in 2020
- Introductie kolenbelasting

TER INFORMATIE

Aan de Minister

10.2.e

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e @minez.nl

Datum

29 november 2018

Kenmerk

DGEM-K / 18307486

Bhm: 18308029

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

3

nota

Stukken DG-Overleg Urgenda en Opdracht Juridische
Analyse

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Aanleiding

Op woensdag 5 december vindt het eerste DG-overleg Urgenda plaats. Ook is inmiddels een opdracht verstuurd aan de landsadvocaat om een aanvullende juridische analyse uit te voeren. In de bijlage zijn de belangrijkste stukken over mogelijke maatregelen voor het DG-overleg en de opdracht aan de landsadvocaat opgenomen ter informatie.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota, het overzicht mogelijke maatregelen en de opdracht aan de landsadvocaat. Eventueel commentaar op de stukken kunnen we nog meegeven aan de Landsadvocaat en meenemen tijdens het DG-overleg.

Kernpunten

• 5.1.2.i

[Redacted content]

- In het DG-overleg zal een eerste uitwerking van de maatregelenlijst worden besproken.

Ontvangen BBR

5.1.2.i

5.1.2.i

Directoraat-generaal
Energie, Telecom &
Mededinging
Directie Klimaat

Toelichting

Kenmerk
DGETM-K / 18307486

Opdracht landsadvocaat

5.1.2.i

[Redacted text block]

- Proces:
  - o Vrijdag 6 december levert de landsadvocaat het advies op
  - o Maandag 10 december wordt het advies met u besproken
  - o Donderdag 13 december ligt het advies ter bespreking voor in het DG-overleg
  - o De inzet is om vrijdag 14 december in de ministerraad het kolenmandaat te bespreken.
- Het kolenmandaat staat in principe los van de juridische analyse. Het sluiten van een kolencentrale lijkt in alle scenario's aan de orde. Het advies van de landsadvocaat wordt daarom niet formeel ingebracht in de MR. Dat is ook niet haalbaar gelet op het DG-overleg van 13 december. U krijgt tegen die tijd een factsheet met de essentie van het advies mee, voor het geval de juridische discussie toch wordt betrokken bij de bespreking van het mandaat.

Maatregelenlijst

- Er is een overzicht opgesteld van de verschillende maatregelen die zijn geïnventariseerd t.b.v. Urgenda. In het DG-overleg zal worden stilgestaan bij; 1) de opdracht aan de landsadvocaat, en 2) de geïnventariseerde maatregelen die een bijdrage kunnen leveren aan het vonnis. Ten aanzien van het tweede punt wordt onder andere stilgestaan bij:
  - o De maatregelen die niet uitvoerbaar worden geacht, zoals afschaffen van de accijnsvrijstelling voor binnenvaart of de extra biomassa-bijstook in kolencentrales. Laatstgenoemde is niet realiseerbaar omdat het ombouwen van de centrales en de aanvraag van de benodigde vergunningen minimaal 2 jaar tijd in beslag neemt.
  - o De maatregelen die gezien het CO2-effect en de kosten die ermee gepaard gaan, prioriteit moeten hebben bij de verdere uitwerking. Dit betreft de sluiting van de Hemwegcentrale, extra bijmengen biobrandstoffen en het afschaffen van de vrijstelling op geïmporteerd afval.

juridisch
advies
en
lyst
maatregelen
voorlessen
op 17 dec!

- De indeling van de maatregelen, conform uw verzoek, te weten:
  - 1. de maatregelen die een bijdrage leveren aan het vonnis, maar ook mondiaal bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering (geen weglek), ✓
  - 2. maatregelen die een bijdrage leveren aan het vonnis, maar waarbij sprake is van (sterke) weglekeffecten, ✓
  - 3. maatregelen die geen bijdrage leveren aan het vonnis, maar wel bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. ✓Deze laatste categorie maatregelen is nog niet in het overzicht opgenomen, daartoe wordt de uitkomst van de juridische analyse afgewacht.
- Er is (nog) geen indeling gemaakt op basis van de mate waarin maatregelen naar verwachting politiek en/of maatschappelijk onwenselijk zouden zijn.
- In het overzicht is aangegeven wat het verwachte effect is van de maatregel in Mton, de verwachte kosten van de maatregel, zowel nationaal als voor de Staat, en in welke categorie de maatregel valt. Hieruit valt op dat alleen in het geval van een opgave van 4 of 6 Mton, de opgave kan worden gerealiseerd met maatregelen uit categorie 1. Voor een grotere opgave zullen maatregelen moeten worden genomen die op mondiaal niveau geen / een beperkt effect hebben op de CO₂-uitstoot.

Bijlage 3 – Oplegmemmo maatregelenlijst

Hieronder wordt een toelichting gegeven op 1) de inventarisatie en uitwerking van de verschillende maatregelen, 2) een voorstel gedaan voor de categorisering van maatregelen, 3) worden enkele *prioritaire* maatregelen voorgesteld, die naar verwachting sowieso onderdeel zullen vormen van een aanvullend maatregelenpakket. Tot slot zullen 4) ter indicatie enkele pakketten worden opgesteld, om aan te geven in welke mate een keuze tussen maatregelen mogelijk is.

Inventarisatie en uitwerking maatregelen

De afgelopen weken zijn in de werkgroep Urgenda met betrokkenheid van departementen IenW, EZK- Elektriciteit, EZK – Industrie, BZK, LNV en FIN, maatregelen geïnventariseerd die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Deze maatregelen zijn geselecteerd op basis van input uit de verschillende sectoren en diverse studies uitgevoerd door PBL, ECN en de IBO-CO2. Voor elk van deze maatregelen wordt in kaart gebracht:

- i. Of de maatregel uitvoerbaar is en of hiermee in 2020 CO2-reductie kan worden bewerkstelligd,
- ii. de mate van CO2-reductie,
- iii. de kosten voor de Staat en de nationale kosten,
- iv. de relatie tot het klimaatakkoord.

In de bijlage is een overzicht opgenomen van deze maatregelen (bijlage 5). Dit overzicht en de factsheets zullen in de komende weken nog worden aangescherpt.

Daarbij zijn ook enkele maatregelen geïdentificeerd die technisch en/of juridisch niet uitvoerbaar zijn, en daarmee geen CO2-reductie kunnen realiseren in 2020. Dit betreft de maatregelen:

- Afschaffen accijnsvrijstelling binnenvaart
- Lachgasreductie Chemelot
- Uitbreiding Stoompijp Botlek
- Verlagend CO2-plafond Glastuinbouw
- Stimulering bio-WKK
- Verplichting inspecties Klimaatinstallaties
- Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie

In de betreffende factsheets is aangegeven waarom deze maatregelen niet uitvoerbaar zijn (bijlage 4).

Gevraagd besluit

- Het DG-overleg wordt gevraagd in te stemmen met de lijst van niet uitvoerbare maatregelen.

Type maatregelen

Maatregelen die genomen kunnen worden om op korte termijn CO2-reductie te realiseren, zijn te onderscheiden in de volgende categorieën:

1. Maatregelen die passen bij een kosteneffectief klimaatbeleid naar 2030 en mogelijk al onderdeel zijn van de afspraken uit het Klimaatakkoord, die meetellen voor de Urgenda-opgave en die naar voren zouden kunnen worden geschoven. Denk hierbij aan een eerdere sluiting van een oude kolencentrale, of aan versnelde maatregelen in de gebouwde omgeving.
2. Maatregelen die juridisch meetellen voor de Urgenda-opgave, omdat zij de nationale uitstoot verminderen, maar waarvan de vraag is op zij (nu of later) bijdragen aan de mondiale opgave, bijvoorbeeld omdat weglekeffecten optreden. **5.1.2.i**
Deze maatregelen zijn, hoewel juridisch effectief, beleidsmatig en politiek niet wenselijk.
3. Maatregelen die strikt juridisch niet meetellen voor de Urgenda-opgave, maar die wel bijdragen aan het voorkomen van de opwarming van de aarde. Een voorbeeld is een maatregel in het kader van landgebruik, zoals de aanpak van veenweiden, of een maatregel op buitenlands grondgebied, zoals de realisatie van hernieuwbare elektriciteitsprojecten in het buitenland.

Omdat het vonnis een doel van 25% CO2-reductie in 2020 stelt, en de reductie met het klimaatakkoord naar verwachting snel zal oplopen, kunnen bovenstaande maatregelen ook *tijdelijk*

worden uitgevoerd. Denk hierbij aan tijdelijke bijstook van biomassa, of de ophoging van de minimum CO₂-prijs.

In het overzicht is voor elk van de maatregelen een voorstel gedaan voor de categorisering van de verschillende maatregelen. In hoeverre maatregelen uit categorie drie kunnen worden betrokken bij de besluitvorming, is afhankelijk van de juridische analyse die momenteel wordt uitgevoerd door EZK, J&V en de Landsadvocaat. Uitwerking van deze maatregelen zal plaatsvinden afhankelijk van de uitkomsten van de juridische analyse.

Gevraagd besluit

- *Het DG-overleg wordt gevraagd in te stemmen met de categorisering van maatregelen*

Prioritaire maatregelen

Voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis ligt het voor de hand om bij voorkeur maatregelen in te zetten uit categorie 1. Aan de hand van een eerste beoordeling van deze maatregelen door EZK lijken drie maatregelen in alle gevallen onontkoombaar vanwege de relatief geringe kosten en de relatief grote CO₂-reductie die deze realiseren. Deze maatregelen zijn:

1. Sluiten Hemweg centrale
2. Extra bijmengen biobrandstoffen¹
3. Heffing op verbranden van geïmporteerd afval

Deze maatregelen leveren een verwachte emissiereductie van 3 – 4 Mton. Aangezien de opgave van Urgenda naar verwachting *minimaal* 4 Mton bedraagt, wordt voorgesteld om deze maatregelen met prioriteit uit te werken en juridische en financiële consequenties gedetailleerd in kaart te brengen. Ten aanzien van de Hemweg zal op 13 december een mandaat in de MR worden voorgelegd, waarin om het benodigde budget wordt gevraagd om de onderhandelingen te kunnen starten.

Gevraagd besluit

- *Het DG-overleg bespreekt de prioritaire maatregelen en stemt in deze prioriteit te geven bij de nadere uitwerking.*

Indicatieve maatregelenpakketten

Om inzicht te geven in de mate waarin aanvullende maatregelen nodig zijn, zijn op basis bovenstaande uitgangspunten indicatieve maatregelenpakketten opgesteld. Voor het samenstellen van de maatregelenpakketten zijn als startpunt de maatregelen gebruikt uit categorie 1, Op basis hiervan kunnen diverse pakketten worden uitgewerkt voor een opgaven van 4 Mton, 6 Mton, 8 Mton en 10 Mton.

- **Pakket 1 – 4 Mton:** Dit pakket sluit aan bij een opgave van 4 Mton (23%) en bestaat enkel uit bovengenoemde *prioritaire* maatregelen, plus enkele aanvullende maatregelen om te waarborgen dat daadwerkelijk 4 Mton wordt gerealiseerd. In dit scenario is het mogelijk een afweging te maken tussen de verschillende maatregelen.
- **Pakket 2 – 6 Mton:** Dit pakket gaat uit van een opgave van 6 Mton, oftewel dat de reductie blijft steken op 22%. Om tot dit pakket te komen zijn verder nagenoeg alle andere aanvullende maatregelen uit categorie 1 nodig. De keuze tussen maatregelen is hierbij naar verwachting zeer beperkt.
- **Pakket 3 – 8 Mton:** Dit is het maximale pakket uitgaande van alle maatregelen uit categorie 1 en het sluiten van 2 kolencentrales. Hiermee wordt naar verwachting (net) 8 Mton gerealiseerd.
- **Pakket 4 – 10 Mton:** In dit pakket is de opgave 10 Mton. De maatregelen die we geïnventariseerd hebben zijn niet voldoende om dit gat te dichten. In dit scenario lijkt het onafwendbaar dat ofwel meer dan twee kolencentrales dicht moeten, danwel sterk gestuurd moet worden op beperking van de emissies in de elektriciteitssector door middel van bijvoorbeeld de CO₂-minimumprijs. Het is onduidelijk in hoeverre het nog noodzakelijk is om naast maatregelen in de elektriciteitssector ook aanvullende maatregelen in andere sectoren te nemen.

De kosten van de maatregelenpakketten zijn sterk afhankelijk van de gekozen maatregelen en de maatvoering ervan, en daarom niet in bovenstaande analyse weergegeven.

---

¹ IenW geeft aan twijfels te hebben bij de technische haalbaarheid van deze maatregel

Gevraagd besluit

- *Het DG-overleg bespreekt de verschillende pakketten die zijn uitgewerkt ter invulling van de verschillende indicatieve opgaven*
- *Het DG-overleg wordt gevraagd aandachtspunten te geven bij de concept-maatregelenlijst en achterliggende factsheets*

TER ADVISERING

Aan de Minister
CC **aan de Staatssecretaris**

Directie Klimaat

Auteur
10.2.e
@minez.nlDatum
5 december 2018Kenmerk
Klimaat / 18312178

nota

Mededeling MR - Voorlopige cijfers PBL m.b.t. Urgenda

Bhm: 18312415

Kopie aan
10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Op dinsdag 9 oktober heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de klimaatrechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het vonnis van de rechtbank overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet nu definitief gehouden is aan het uitvoeren van dit vonnis om in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 25% te reduceren. In 2017 werd op basis van PBL-cijfers nog gedacht dat de 25% binnen bereik lag. Volgens de berekeningen zou in 2025 23% kunnen worden gerealiseerd. Middels het nemen van een aantal aanvullende maatregelen zou 25% reductie in 2020 mogelijk moeten zijn.

Inmiddels heeft zicht echter een aantal ontwikkelingen voor gedaan (waaronder de economische groei), die er naar verwachting toe leiden dat de opgave richting 2020 groter geworden is.

Dit is op dinsdag 4 december ook door PBL bevestigd: PBL heeft op ambtelijk niveau laten weten dat de verwachte CO2-emissies in 2020 hoger zijn dan eerder verwacht, waarmee de opgave om aan het Urgenda vonnis te voldoen (fors) groter wordt. Dit is in een DG-overleg op 5 december ook met de betrokken departementen besproken. U kunt dit in de MR, namens de minister, toelichten. Daarbij kunt u tevens ingaan op de aanpak om uitvoering te geven aan het Urgenda vonnis. In deze nota is een spreektekst en korte toelichting opgenomen.

Advies

U wordt geadviseerd om (i) de verwachting van PBL ten aanzien van de opgave voor 2020 en (ii) de aanpak om invulling te geven aan de uitvoering van Urgenda vonnis, in de MR kort toe te lichten.

Spreekpunten*Stand van zaken uitvoering Urgenda vonnis*

- Het kabinet geeft uitvoering aan het Urgenda vonnis om in 2020 25% emissiereductie te realiseren.

Ontvangen BBR

Verwachte opgave Urgenda vonnis

- In 2017 werd op basis van PBL-cijfers nog gedacht dat de 25% binnen bereik lag. Volgens de berekeningen zou in 2025 23% kunnen worden gerealiseerd. Middels het nemen van een aantal aanvullende maatregelen zou 25% reductie in 2020 mogelijk moeten zijn.
- Inmiddels heeft zich echter een aantal ontwikkelingen voor gedaan op basis waarvan de verwachting gerechtvaardigd is dat de opgave richting 2020 fors groter wordt.
- Oorzaken hiervan zijn de economische conjunctuur en wijzigingen in de verwachte elektriciteitsproductie in Nederland.
- Half januari komt PBL met definitieve cijfers over de omvang van de opgave.

Toelichting aanpak Urgenda vonnis

- Het kabinet geeft uitvoering aan het Urgenda vonnis om in 2020 25% emissiereductie te realiseren.
- Daarbij werkt de minister van EZK langs 2 sporen:
  1. De Landsadvocaat is, samen met een extern advocatenbureau, bezig met een juridische analyse om te bezien welke ruimte er nog is voor de uitvoering van het vonnis;
  2. Daarnaast wordt met alle betrokken departementen in kaart gebracht welke aanvullende maatregelen genomen kunnen worden om aan het vonnis te voldoen.
- Dit wordt wekelijks besproken in het top-ambtelijk overleg, waarin ook AZ, JenV en FIN zijn vertegenwoordigd.
- De minister komt naar verwachting nog voor de kerst terug in de MR met de voorlopige resultaten van bovenstaande 2 sporen.

Toelichting

Voorlopige cijfers PBL

- In de vorige NEV2017 was het reductiepercentage 23% en een tekort van 4 Mton.
- Uit *voorlopige* analyses van PBL blijkt dat de reductieopgave voor 2020 uitkomt op 21% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990, met een onzekerheidsbandbreedte van 17-24%. Dit zijn nog voorlopige cijfers, de definitieve cijfers komen half januari.
- Deze voorlopige cijfers leiden tot een opgave van ca. 9 Mton (met de bandbreedte maximaal 18 Mton en minimaal 2 Mton).
- De oorzaken van de toename in de verwachte uitstoot in 2020 zijn:
  - o Conjunctuur (hogere economische groei) en ook mogelijk een wat later effect van ingezet besparingsbeleid dan vorig jaar voorzien;
  - o 1 Correctie in de statistiek CBS en 1 correctie in de modeluitvoer van PBL / ECN
  - o Diverse kleinere nieuwe inzichten zoals iets meer elektriciteitsproductie ipv voorziene import in 2020.
- **NB MEZK heeft nog geen besluit genomen om de voorlopige cijfers te bespreken met de bewindspersonen in de MR. Om deze reden, en**

gezien de voorlopige status van de analyse, wordt u gevraagd de exacte cijfers nog niet actief te delen.

- **De voorlopige cijfers zijn wel al ambtelijk besproken en gedeeld met de betrokken departementen. Indien deze bewindspersonen de voorlopige cijfers benoemen, kunt u deze bevestigen.**

Rapport Kalavista en CE-Delft, d.d. 5 december 2018

- Kalavista komt, redenerend vanuit de emissies in de afgelopen jaren op basis van de huidige maatregelen in het Energieakkoord en als gevolg van de groeiende economische activiteit op een uitstoot van 15% in 2020.
- Voor de verklaring van de door PBL voorziene emissiereductie richting 2020 speelt de internationale elektriciteitshandel een grote rol. PBL berekent dat door met het Europese elektriciteitsmodel Competes. In de NEV 2017 wordt uitgegaan van een netto grote elektriciteitsimport in 2020. Dat scheelt behoorlijk in emissies.
- PBL houdt daarnaast ook rekening met het nieuwe beleid uit het regeerakkoord en Europees beleid; dat doet Kalavista niet.

Proces

- N.a.v. politieke cockpit van 26 november is een DG-overleg opgezet dat besluitvorming voorbereid t.b.v. aanvullende maatregelen die genomen moeten worden voor Urgenda. Naast de betrokken departementen zijn AZ, FIN en J&V hierbij aangesloten.
- Dat traject bestaat uit twee sporen
  - 1) juridische analyse, waarbij wordt duidelijkheid wordt verschaft over reikwijdte van de uitspraak, en de consequenties wanneer niet aan de uitspraak wordt voldaan.
  - 2) de aanvullende maatregelen die ingezet kunnen worden t.b.v. Urgenda.
- Op vrijdag 7 december zal de juridische analyse worden afgerond. Deze zal op maandag 10 december met de minister worden besproken. Dan zal ook een zo up-to-date mogelijk overzicht worden gegeven van de geïnventariseerde maatregelen uit categorie 1, 2 en 3.
- Op 17 december is er een nieuwe politieke cockpit waarin het de bedoeling is dat de volgende zaken voorliggen (i) de CO2-opgave, (ii) de juridische analyse, en (iii) de lijst met aanvullende maatregelen. In het BWO van 14 december zal de inzet van deze cockpit worden besproken.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T U

10.2.e @minez.nl

Datum

6 december 2018

Kenmerk

DGKE-K / 18313086

Bhm: 18313503

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

1

nota

Stand van zaken uitwerken maatregelen Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Op maandag 10 december van 09.30-10.45 bespreekt u de uitkomsten van de juridische analyse met WJZ en V&J. De analyse is opgesteld door de Landsadvocaat en gevalideerd door 10.2.e en biedt inzicht in welke juridische ruimte er nog is voor de uitvoering van het vonnis. U wordt hier separaat over geïnformeerd.

Ter ondersteuning van dit overleg, vindt u in deze nota de laatste tussenstand van de inventarisatie van de verschillende maatregelen, de belangrijkste afspraken die in het 'DG-overleg Urgenda' van 5 december zijn gemaakt en een korte toelichting op het vervolgproces.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

- In de voorlopige cijfers van PBL bedraagt de CO₂-uitstoot in 2020 21%, met een bandbreedte van 17 - 24%. Dit komt overeen met een reductieopgave van 9 Mton, met een bandbreedte van 2 Mton tot 18 Mton.
- In het DG-overleg is afgesproken om in ieder geval maatregelen in kaart te brengen die inzicht moeten geven op 18 Mton CO₂-reductie, overeenkomend met de onderkant van de bandbreedte (17%). De komende periode zullen nog maatregelen worden toegevoegd en uitgewerkt om aan deze opgave te voldoen.
- Om de reductieopgave tot 9 Mton, laat staan 18 Mton, te realiseren, zijn maatregelen nodig die gepaard gaan met grote weglekeffecten, die ingaan tegen de afspraken uit het Regeerakkoord en het nog te sluiten Klimaatakkoord, of die niet kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak.

Ontvangen BBR

- ✓ - Afhankelijk van de juridische analyse zal worden gezien in welke mate het mogelijk is om (een deel van) de opgave in te vullen met maatregelen uit categorie 3¹ en wat de risico's zijn wanneer niet aan de uitspraak wordt voldaan.
- ✓ - Het is wenselijk de uitwerking van de maatregelen onafhankelijk te beoordelen op het CO₂-effect en de juridische en technische analyse, om te voorkomen (i) dat maatregelen onterecht uitvoerbaar worden verklaard, of (ii) dat aan maatregelen een te groot CO₂-effect wordt toebedeeld.
- Op 17 december is er een nieuwe politieke cockpit Klimaatakkoord waarin in ieder geval voorliggen (i) de CO₂-opgave van PBL, (ii) de juridische analyse, en (iii) de lijst met aanvullende maatregelen.
Ter voorbereiding hierop zullen deze stukken besproken worden in (i) het DG-overleg Urgenda van donderdag 13 december, en (ii) het BWO Klimaatakkoord van 14 december.
- ✓ - PBL maakt de definitieve cijfers half januari bekend. Idealiter zouden dan ook de aanvullende maatregelen, die worden ingezet om aan het vonnis te voldoen, moeten worden aangekondigd. Bezien wordt in hoeverre dit in de planning haalbaar is, aangezien de aanvullende maatregelen ook nog door een extern bureau moeten worden beoordeeld.
- In de bijlage vindt u een overzicht met de laatste stand van zaken van de uitwerking van de maatregelen.

Toelichting

Cijfers PBL

- In het DG-overleg van woensdag 5 december zijn de cijfers van PBL gedeeld met de andere departementen. De uitstoot in 2020 bedraagt 21%, met een bandbreedte van 17 - 24%. Dit komt overeen met een reductieopgave van 9 Mton, met een bandbreedte van 2 Mton tot 18 Mton.
- In de vorige NEV2017 was het reductiepercentage 23% en een tekort van 4 Mton. De oorzaken van de toename in de verwachte uitstoot in 2020 zijn:
  - o Conjunctuur (hogere economische groei) en ook mogelijk een wat later effect van ingezet besparingsbeleid dan vorig jaar voorzien;
  - o 1 Correctie in de statistiek CBS en 1 correctie in de modeluitvoer van PBL / ECN
  - o Diverse kleinere nieuwe inzichten zoals iets meer elektriciteitsproductie i.p.v. voorziene import in 2020.

Maatregelen

- In het DG-overleg is afgesproken dat in ieder geval maatregelen in beeld moeten worden gebracht die invulling kunnen geven aan een opgave van 18 Mton. Dat betekent dat er nog maatregelen aan de lijst worden toegevoegd, of voor sommige maatregelen varianten worden uitgewerkt met een grotere maatvoering, zoals een verdere verlaging van de maximum snelheid, of een verdere aanpassing van de energiebelasting.

¹ maatregelen die niet bijdragen aan realisatie Urgenda-vonnis, maar wel bijdragen aan tegengaan klimaatverandering.

- Alle maatregelen worden ingedeeld in de volgende categorieën:
  - o Categorie 1 - maatregelen die bijdragen aan realisatie Urgenda-vonnis, en geen weglekeffect kennen.
  - o Categorie 2 - maatregelen die bijdragen aan realisatie Urgenda-vonnis, maar waarbij sprake is van een weglekeffect en hierdoor geen sprake is van een mondiaal klimaateffect.
  - o Categorie 3 - maatregelen die niet bijdragen aan realisatie Urgenda-vonnis, maar wel bijdragen aan tegengaan klimaatverandering.
- Voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis ligt het voor de hand om bij voorkeur maatregelen in te zetten uit categorie 1. Aan de hand van een eerste beoordeling van deze maatregelen lijken vier maatregelen in alle gevallen onontkoombaar vanwege de relatief geringe kosten en de relatief grote CO₂-reductie die deze realiseren. Deze maatregelen zijn:
  - o Sluiten Hemweg centrale²
  - o Extra bijmengen biobrandstoffen³
  - o Heffing op verbranden van geïmporteerd afval
  - o Lachgasreductie Chemelot

} 4 Mton
- Gezamenlijk leveren tellen deze maatregelen naar verwachting op tot ca. 4 Mton. Om het gat tot in ieder geval 9 Mton te vullen, zullen aanvullend significante maatregelen moeten worden uitgevoerd die ofwel een risico vormen voor de afspraken in het Klimaatakkoord, niet kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak of waarbij sprake is van grote weglekeffecten.
- Maatregelen met een significant effect die een bijdrage kunnen leveren zijn
  - o Sluiting van moderne kolencentrale(s) ————— weglek!!!
  - o Verhogen belasting van elektriciteitsproductie ————— weglek
  - o Sluiting van industrie ————— tegan KRA
  - o Verhogen belasting van grootverbruikers industrie ————— tegan KRA
  - o Verlaging maximumsnelheid ————— tegan KRA
- Daarnaast worden op dit moment categorie 3 maatregelen uitgewerkt. De vraag in welke mate deze een bijdragen kunnen leveren aan realisatie van het vonnis is afhankelijk van de juridische analyse. Het gaat daarbij in ieder geval om:
  - o Maatregelen in veenweide gebieden ————— ✓
  - o Opkopen en annuleren CO₂-rechten ————— ✓
  - o Maatregelen in lucht- en scheepvaart ————— ✓
  - o Realisatie buitenlandse hernieuwbare energieprojecten ————— ✓

Externe review

- De maatregelen zoals hierboven beschreven zijn de effecten op CO₂, kosten en een juridische en technische uitvoerbaarheid op basis van eigen expertise uitgewerkt door de betrokken departementen.

² Besluitvorming over Hemwegcentrale wordt niet meer separaat in de MR ter besluitvorming voorgelegd, maar wordt gezamenlijk behandeld met besluitvorming over alle maatregelen die worden ingezet om te voldoen aan Urgenda (zie verderop).

³ IenW geeft aan twijfels te hebben bij de technische haalbaarheid van deze maatregel en stelt dat deze afspraak in gaat tegen de afspraken uit het klimaatakkoord.

- In het DG-overleg is aangegeven dat het wenselijk wordt geacht om deze uitwerking ook door een onafhankelijke partij te laten beoordelen om te voorkomen dat maatregelen onterecht uitvoerbaar worden verklaard, of een te groot CO2-effect wordt toebedeeld.
- De komende periode zal worden gekeken welke partijen deze beoordeling zouden kunnen uitvoeren. Daarbij werd gedacht aan de Algemene Rekenkamer en ABDTopConsult.

Vervolgproces

- Op 17 december is er een nieuwe politieke cockpit waarin het de bedoeling is dat de volgende zaken voorliggen (i) de CO2-opgave, (ii) de juridische analyse, en (iii) de lijst met aanvullende maatregelen. In het BWO van 14 december zal de inzet van deze cockpit worden besproken.
- 15 januari zal PBL hun analyse openbaar maken. Idealiter vindt op dat moment ook besluitvorming plaats over de aanvullende maatregelen die worden ingezet om aan de uitspraak te voldoen.
- Er wordt nog gezien hoe proces rondom besluitvorming, de externe review en het publiceren van de analyse van PBL het best kan worden vormgegeven.

Sluiting Hemwegcentrale

- Door een separate werkgroep van EZK, Fin en SZW werd de sluiting van de Hemwegcentrale per 1-1-2020 onderzocht. Daarbij werd ingezet om separaat van de overige maatregelen, voor de kerst een mandaat in de MR te leggen, zodat de onderhandelingen met deze centrale konden worden gestart.
- Nu uit de cijfers van PBL blijkt dat de opgave fors is toegenomen, is het niet opportuun om deze maatregelen separaat van de andere maatregelen ter besluitvorming in de MR voor te leggen. Zowel juridisch als financieel is het wenselijker deze maatregelen gezamenlijk te behandelen met de overige maatregelen die worden ingezet om te voldoen aan Urgenda en lijkt het niet logisch voor deze maatregel een uitzondering te maken. Er wordt dus afgezien om dit besluit separaat in de MR voor te leggen.

Sector	Maatregel	Mton	€ Staat (miljoen)	€/ton Nationaal	Juridisch mogelijk?	Uitvoerbaar in 2020?	Categorie	Breekpunt KA?	Aandachtspunten
Mobiliteit	Publiekscampagne het nieuwe rijden	0 - 0,3 *	5	Beperkt	Ja	Ja	1		
	Versnellen coalitie anders reizen	0	Beperkt	Beperkt	Ja	Ja	1		
	Publiekscampagne Kies de beste band	0 - 0,2	3	Beperkt	Ja	Ja	1		
	Hoger percentage bijmenging biobrandstoffen Variant A	0,8	200	200	Complex	Complex	1	Mogelijk	lenW heeft twijfels bij uitvoerbaarheid van deze maatregel
	Hoger percentage bijmenging biobrandstoffen Variant B	2	500	200	Complex	Complex	1	Mogelijk	lenW heeft twijfels bij uitvoerbaarheid van deze maatregel
	Accijnsverhoging fossiele brandstoffen	0,25	+ 525	PM	Ja	Ja	1		Afhankelijk maatvoering kunnen weglekeffecten optreden
	Stimuleringsregeling Zero Emissie-bestelauto's	0,2	30	PM	Ja	Ja	1		
	Continuering/ophoging Subsidieregeling Innovaties Duurzame Binnenvaart 2019 e.v.	PM	PM	PM	PM	PM	PM		
	Snelheidsverlaging autosnelwegen variant A	0,2	Beperkt	200	Ja	Ja	1		
	Snelheidsverlaging autosnelwegen variant B	0,4	Beperkt	200	Ja	Ja	1		
	Snelheidsverlaging autosnelwegen variant C	1	Beperkt		Ja	Ja	1		
	Afschaffen accijnsvrijstelling binnenvaart	X	X	X	Nee	Nee			Accijnsvrijstelling is Europees vastgelegd
	Stimulering energiebesparing industrie	0 - 0,2*	10	Beperkt	Mogelijk	Mogelijk	1		
Industrie	Opheffing vrijstelling verbranding buitenlands afval	0,8*	Opbrengst	Beperkt	Ja	Ja	1 / 2		Onduidelijk wat effect is op restwarmtelevering
	Verhoging Energiebelasting voor grootverbruikers Variant A	0,2	+500	Negatief	Ja	Ja	1	Waarschijnlijk	
	Verhoging Energiebelasting voor grootverbruikers Variant B	PM	PM	PM	Ja	Ja	1 / 2	Waarschijnlijk	Afhankelijk van maatvoering treden mogelijk weglekeffecten op
	Afschaffen vrijstelling en teruggaaf aardgas mineralogische en metallurgische procedés	PM	PM	PM	PM	PM	PM	Waarschijnlijk	
	Stimulering BIO-WKK	X	X	X	X	Nee			Bio-WKK's worden al gestimuleerd onder SDE+
	Lachgasreductie Chemelot	0,6	100	PM	PM	PM	1		
	Uitbreiding Stoompijp Botlek	0,04	25	PM	PM	PM	1		
	Sluitingsmaatregel / tenderregeling industrie	PM	PM	PM	PM	PM	2	Ja	
	Stoppersregeling melkveehouderij heropenen en vernietigen dierrechten	0,4**	1.120**	300	Ja	Ja	1		Uitgaande van 100.000 koeien enfosfaatrechten à €10.000 per koe
	Methaanoxidatie	0 - 0,05	PM	80	Ja	Ja	1		
Landbouw	Reductie methaanslip uit WKK-gasmotoren	0 - 0,1	PM	80	Ja	Ja	1		Mogelijk niet in lijn met lange termijn klimaatafspraken
	Mono-vergisting	0 - 0,1	42	133	Ja	Ja	1		
	Stimulering Energiebesparingsmaatregelen / warmtenetten – Nieuw Prinsenland	0 - 0,1*	Beperkt	133	Ja	Ja	1		
	Warme sanering varkenshouderij	0 - 0,3	200***	PM	Ja	Ja	1		Afspraak regeerakkoord
	Verlaging CO2-plafond glastuinbouw	PM	PM	PM	PM	PM	1	Mogelijk	
	Subsidie energiebesparing huiseigenaren	0,05 - 0,1	65	PM	Ja	Ja	1		
	Subsidie energiebesparing verhuurders	0,05 - 0,1	150	PM	Ja	Ja	1		
	Intensivering handhaving EPBD en Wm	0 - 0,1	5	PM	Ja	Ja	1		
	Verplichting inspecties Klimaatinstallaties	X	X	X	X	Nee			Door juridische doorlooptijd heeft maatregel geen effect in 2020
	Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie	X	X	X	X	Nee			Door juridische doorlooptijd heeft maatregel geen effect in 2020
Gebouwde omgeving	Sluiting oude kolencentrale (e.g. Heteren)	1,1	5.1.2.i, 5.1.2.b	PM	Ja	Ja	1		
	Sluiting nieuwe kolencentrale (e.g. Heteren)	3		PM	Ja	Ja	2		Leidt tot weglekeffecten & is van invloed op leveringszekerheid
	Stimulering bijstook biomassa	X	X	X	X	Nee			Niet mogelijk centrales op tijd aan te passen
	Invoering minimum CO2-Prijs VARIANT A (gelijk of lager ETS-prijs)	0	0	PM	Ja	Ja	2		Leidt tot weglekeffecten & is van invloed op leveringszekerheid
	Invoering minimum CO2-Prijs VARIANT B (gemiddeld €6 hoger dan ETS-prijs)	10	Opbrengst	PM	Ja	Ja	2	Ja	Leidt tot weglekeffecten & is van invloed op leveringszekerheid
	Introductie kolenbelasting	PM	PM	PM	PM	PM	2	Ja	Leidt tot weglekeffecten & is van invloed op leveringszekerheid
	Maatregelen in veenweide gebieden	0,1	25	PM	Ja	Ja	3		Inclusief LULUCF neemt opgave in 2020 t.o.v. 1990 met 1,5 Mton toe
Categorie 3	Opkopen en annuleren emissierechten	1**	20**	0	Ja	Ja	3		Uitgaande van ETS prijs van €20 / ton
	Maatregelen in lucht- en scheepvaart	PM	PM	PM	PM	PM	3		
	Realisatie hernieuwbare elektriciteitsproductie buitenland	PM	PM	PM	PM	Lastig	3		Door lange doorlooptijd energieprojecten is realisatie twijfelachtig

DISCLAIMER: Voor alle maatregelen geldt dat cijfers zijn opgesteld op basis van eerste inschatting

* = lijkt een te positieve inschatting

** = afhankelijk van maatvoering

*** = is al dekking voor

maatregel is niet uitvoerbaar

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 0

10.2.e@minez.nl

Datum

20 december 2018

Kenmerk

DGKE-K / 18325339

BHM: 19003634

Kopie aan

10.2.e

nota

Agenderen 2-pager Urgenda MR 11 januari

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Bijlage(n): 2.

-Notitie

-Aanbiedingsformulier

Onderwerp

In het DG-overleg Urgenda van 18 december is afgesproken om op korte termijn op politiek niveau te spreken over de aanpak en uitvoering van het Urgenda-vonnis. Daartoe is een 2-pager opgesteld en afgestemd met de betrokken departementen. Deze is geagendeerd voor de MR van 11 januari.

Advies

U wordt verzocht in te stemmen met de notitie en aanbieding hiervan aan de Ministerraad van 11 januari.

Toelichting

In de 2-pager worden enkele overwegingen geschetst die van invloed zijn op welke wijze uitvoering wordt gegeven aan het Urgenda-vonnis en hoe besluitvorming wordt ingericht. Er zijn in de notitie drie bespreekpunten opgenomen.

1. Juridische analyse en inventarisatie maatregelen

De uitkomsten van de juridische analyse worden toegelicht, waarbij wordt aangegeven dat er een spanning staat tussen het juridisch perspectief enerzijds en de politieke wenselijkheid anderzijds. Vanuit juridisch perspectief is het noodzakelijk om alle maatregelen die technisch uitvoerbaar zijn en geen ontwrichtende gevolgen hebben uit te voeren. Dat betekent dat er ook politiek onwenselijke maatregelen moeten worden getroffen, die ingaan tegen het bestaande beleid, het regeerakkoord en het ontwerp-Klimaatakkoord.

2. Aankondiging eerste maatregelen

In de aanbiedingsbrief van de PBL rapportage met de verwachte emissiecijfers voor 2020, kunnen al eerste maatregelen worden aangekondigd. Daarmee wordt het risico verkleind dat de Staat hiertoe kort na de publicatie van de cijfers van PBL via de rechter tot uitvoering wordt gedwongen.

Ontvangen BBR

3. Proces besluitvorming

Voorgesteld wordt om uiterlijk eind maart te besluiten over een totaalpakket aan maatregelen. Daarmee wordt de Kamer gelegenheid geboden om hierover met het Kabinet in gesprek te gaan, en kan het PBL de maatregelen meenemen in haar Klimaat en Energie Verkenning (KEV) 2019 (deadline 1 mei 2019). Financiële besluitvorming rond het totaalpakket is daarbij een aandachtspunt, omdat de besluitvorming over de Voorjaarsnota 2019 is voorzien in de laatste week van april.

U zult separaat een voorbereiding ontvangen voor de bespreking in de MR.

Notitie overwegingen uitvoering Urgenda vonnis

1. Aanleiding

Op dinsdag 9 oktober heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om per 31 december 2020 de totale uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990), tenzij het vonnis alsnog in cassatie door de Hoge Raad wordt vernietigd. Op dit moment is dat niet zeker en daarom gaat deze notitie er vanuit dat de cassatie niet leidt tot een andersluidende rechterlijke beslissing.

In de tweede helft van januari zal het PBL nieuwe ramingen presenteren over de verwachte broeikasgasreductie in 2020. Op basis hiervan zal het kabinet met een reactie moeten komen hoe zij uitvoering geeft aan het Urgenda-vonnis. Ter voorbereiding hierop worden er mogelijke maatregelen uitgewerkt die hiervoor ingezet zouden kunnen worden. Daarnaast is de afgelopen periode een juridische analyse uitgevoerd met als doel om nadere duiding te krijgen over de reikwijdte van de uitspraak van de rechter, de ruimte voor afwegingen in de keuze van maatregelen en de wijze waarop uitvoering door de Staat van het vonnis zou kunnen worden afgedwongen. Op basis van de (voorlopige) uitkomsten van beide analyses komt een aantal punten inzake de uitvoering van het Urgenda vonnis naar voren. Deze punten worden in deze notitie toegelicht, nadat eerst een korte toelichting is gegeven op de nieuwe raming van het PBL.

2. Opgave Urgenda a.g.v. update PBL

In de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 van het PBL van oktober 2017 werd de verwachte emissiereductie in 2020 geschat op 23% ten opzichte van 1990. Met de aanvullende maatregelen die in februari 2018 zijn aangekondigd om de doelstellingen van het Energieakkoord te realiseren was de verwachting dat daarmee de 25% reductie binnen bereik zou komen, waarmee uitvoering zou worden gegeven aan het Urgenda-vonnis.

PBL heeft een update uitgevoerd van NEV2017 om een geactualiseerd inzicht te krijgen in de verwachte emissies in 2020. In de aankomende rapportage van het PBL, die in de laatste week van januari verschijnt, worden de emissiecijfers bijgesteld. Ten opzichte van de NEV2017 zijn de verwachte emissies in 2020 hoger dan eerder ingeschat, hetgeen onder andere komt door de economische groei en wijzigingen in de energie- en emissiestatistieken.

Op basis van de *concept*-cijfers die het PBL met ons heeft gedeeld, komt de verwachte emissiereductie in 2020 uit op 21%, met een onzekerheidsbandbreedte van 17-24%. Dat komt overeen met een extra opgave van 9 Mton (18 – 2 Mton)¹. Net als bij de eerdere emissieramingen van het PBL in de NEV2017, wordt voor de invulling van aanvullende maatregelen uitgegaan van de middenwaarde van de bandbreedte. Wel dient rekening te worden gehouden met het feit dat deze waarde bij de doorrekening van de Klimaat en Energieverkenning² 2019 hoger of lager kan uitvallen.

3. Uitkomsten juridische analyse en inventarisatie maatregelen

De nieuwe verwachting van het PBL voor de emissiereductie in 2020 stelt het kabinet voor een onverwacht grote opgave. De doorlooptijd voor het treffen van maatregelen is bovendien kort geworden, wat het handelingsperspectief onder druk zet. Om invulling te geven aan de opgave van PBL (9 Mton) lijken vergaande maatregelen noodzakelijk. Daarbij komen ook maatregelen in beeld die mogelijk ingaan tegen de afspraken uit het Regeerakkoord, niet kunnen rekenen op breed maatschappelijk draagvlak, aanzienlijke financiële consequenties hebben of gepaard gaan met substantiële weglekeffecten. Het is ook mogelijk dat aanvullende maatregelen raken aan de afspraken die in december zijn gemaakt in het ontwerp-Klimaatakkoord. Bijvoorbeeld omdat ze een versnelling zijn van de Klimaatakkoordafspraken, of omdat het maatregelen betreffen die verder gaan dan partijen bij het Klimaatakkoord hebben afgesproken. Bij het verder uitwerken van de

¹ Deze aanvullende opgave is fors en komt – ter illustratie – qua orde grootte overeen met de sluiting van alle kolencentrales in Nederland.

² De Klimaat- en energieverkenning (KEV) wordt de opvolger van de NEV

aanvullende maatregelen zal expliciet aandacht besteed worden aan de mogelijke relatie met maatregelen uit het ontwerp-Klimaatakkoord.

Juridische analyse

5.1.2.i

Inventarisatie maatregelen

Uit de inventarisatie van mogelijke maatregelen voor de uitvoering van het vonnis blijkt dat er relatief weinig maatregelen zijn die in 2020 substantieel bijdragen aan CO₂-reductie. Op dit moment worden alle maatregelen die zijn geïnterpreteerd verder uitgewerkt om te bezien in hoeverre ze juridisch en praktisch uitvoerbaar zijn voor of in 2020. Bovendien worden alle maatregelen beoordeeld op basis van de kosteneffectiviteit van de maatregel, de mate waarin zij naar verwachting kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak, of maatregelen het klimaatbeleid op de lange termijn dienen en wat de kosten voor de overheid zijn. Maatregelen worden expliciet niet op voorhand uitgesloten op basis van mogelijke politieke overwegingen.

Samengevat

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat het voor een adequate uitvoering van het Urgenda-vonnis naar verwachting noodzakelijk is om alle maatregelen, die technisch uitvoerbaar zijn en die geen ontwrichtende gevolgen hebben, uit te voeren. Een deel van deze maatregelen gaat in tegen het bestaande beleid, het Regeerakkoord en/of het Klimaatakkoord, zoals de verlaging van de maximumsnelheid en de sluiting van moderne kolencentrales. Daarom is het van belang dat het kabinet een brede weging maakt ten aanzien van alle mogelijke maatregelen, op uitvoerbaarheid, politieke en financiële consequenties en op mogelijke vergaande (maatschappij-ontwrichtende) effecten. Deze weging moet plaatsvinden tegen de achtergrond van de juridische, maar ook politieke en maatschappelijke risico's die zich voordoen wanneer niet op adequate wijze invulling wordt gegeven aan het vonnis.

Bespreekpunt: de MR wordt gevraagd van gedachten te wisselen over de spanning tussen de juridische analyse en de bredere weging van maatregelen, waarbij de bredere weging mogelijk juridische, politieke en met name financiële risico's met zich mee brengt ten aanzien van de uitvoering van het vonnis.

4. Publicatie PBL-studie en moment van aankondiging maatregelen

In de tweede helft van januari zal het PBL de nieuwe ramingen voor 2020 publiceren. De brief waarmee deze PBL-studie aan de Tweede Kamer wordt aangeboden zal moeten aangeven hoe het kabinet deze nieuwe raming duidt en op welke wijze het kabinet vervolgens uitvoering geeft aan het Urgenda-vonnis. Het is daarbij belangrijk dat duidelijk wordt gemaakt wanneer en met welk

proces het kabinet aanvullende maatregelen zal presenteren. Dit is nodig om het risico te verkleinen dat Urgenda (of andere partijen) zich kort na de publicatie van de cijfers van PBL succesvol tot de rechter wendt om uitvoering af te dwingen, en/of er een beeld ontstaat dat de Staat besluitvorming uitstelt en er grote (publicitaire) druk ontstaat om maatregelen te treffen.

Zoals onder 3. aangegeven worden op dit moment alle maatregelen die zijn geïnventariseerd verder uitgewerkt ten behoeve van de brede weging door het kabinet. Voorgesteld wordt om niet vooruit te lopen op die weging, door nu al (een deel van) de maatregelen aan te kondigen in de brief waarmee de PBL-studie aan de Kamer wordt aangeboden. In de brief zal wel expliciet worden ingegaan op het proces om te komen tot aanvullende maatregelen.

Eén maatregel zal wel in de brief worden benoemd, aangezien deze sinds 2017 al een aantal keer in brieven aan de Kamer is genoemd, als mogelijke maatregel voor het eventueel realiseren van de 25% (KST32813, 144). Dat betreft het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt. Op dit moment vinden al verkennende gesprekken plaats met de betreffende centrale, om meer inzicht te krijgen op de kosten van deze maatregel.

Bespreekpunt: de MR wordt gevraagd om aan te geven of zij bij het publiceren van de cijfers van PBL in de laatste week van januari nog geen maatregelen aan wil kondigen, met uitzondering van de mogelijkheid van de sluiting van een oude kolencentrale.

5. Vervolgproces en besluitvorming

Eind april is het uiterste moment waarop het PBL maatregelen nog kan meenemen in haar Klimaat en Energie Verkenning (KEV) 2019. De KEV zal in oktober 2019 beschikbaar komen en een integrale doorrekening bevatten die onder andere inzicht biedt in de per 2020 verwachte broeikasgasreductie. Dan zal duidelijk zijn of het totaalpakket aan aanvullende maatregelen, waartoe het kabinet heeft besloten, voldoende is om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. Om te waarborgen dat PBL maatregelen kan meenemen in haar Klimaat en Energie Verkenning (KEV), dient besluitvorming over het totaalpakket aan maatregelen uiterlijk in april plaats te vinden.

In de Najaarsnota 2018 is €500 mln. gereserveerd voor het treffen van CO₂-reducerende maatregelen; dit kan worden ingezet voor de aanvullende maatregelen om te voldoen aan het Urgenda-vonnis. Mocht de gereserveerde €500 mln. ontoereikend zijn en mochten er op de begrotingen van de vakdepartementen onvoldoende middelen beschikbaar zijn voor de uitvoering van het totaalpakket aan maatregelen, dan zal aanvullende budgettaire dekking moeten worden gevonden, hetgeen onderdeel van de voorjaarsbesluitvorming is. Dit betekent dat de maatregelen in dit geval pas met de Kamer kunnen worden gedeeld nadat hierover besloten is bij de besluitvorming over de voorjaarsnota eind april. Met het oog op de voorjaarsbesluitvorming lijkt het verstandig om in maart zicht te hebben op de hoofdlijnen van een wenselijk maatregelenpakket, om tot een orde van grootte van het budgettaire beslag te komen, zodat dit pakket kan worden meegenomen bij de besluitvorming over de voorjaarsnota.

Er is bij het najaarsnotadebat ook een Kamerbreed aangenomen motie Leijten-Nijboer (Kamerstuk 35 095, nr. 9), aangenomen op 20 december 2018. Hierin wordt de regering verzocht om vòòr de besluitvorming over de besteding van de gereserveerde 500 mln. een overzicht aan de Kamer te sturen van de voorgenomen besteding, zodat zij hierover nog van gedachten kan wisselen voordat er geld uit het fonds onomkeerbaar wordt ingezet. Tijdens het najaarsnotadebat is door de Minister van Financiën aangegeven dat hij dit als reguliere gang van zaken ziet en de Kamer ruimte heeft tijdens het voorjaarsnotadebat en bij de 1^e suppletoire begrotingen. Aandachtspunt hierbij is wel dat gesprekken met de Kamer hierover dan op zijn vroegst in mei zullen plaatsvinden, en indien er door de Kamer succesvol amendementen worden aangenomen met aanvullende maatregelen, deze niet meer door PBL kunnen worden meegenomen in de KEV.

Bijlage van MJenV bij de Notitie overwegingen uitvoering Urgenda-vonnis

Ten behoeve van een gerichte discussie tijdens de MR van 11 januari 2019 over de uitvoering van het Urgenda-vonnis hecht MJenV eraan om een korte samenvatting te geven van de betekenis van deze uitspraak, mede gebaseerd op het advies van de Landsadvocaat.

- In de Urgenda-uitspraak is de Staat door de rechtbank en het hof bevolen om het gezamenlijke volume van de jaarlijkse Nederlandse emissies van broeikasgassen zodanig te beperken of te doen beperken dat dit volume aan het einde van het jaar 2020 met ten minste 25% zal zijn verminderd in vergelijking met het niveau van het jaar 1990.
- Dit is een resultaatsverplichting. Om aan dit bevel te voldoen, moet de Staat op 1 januari 2021 25% CO₂-emissiereductie hebben gerealiseerd.
- Op verzoek van Urgenda kan dit door een rechter worden getoetst. De rechter zal dan objectief vaststellen of de bevolen 25% emissiereductie is gehaald. Dat kan de rechter zelf doen, aan de hand van dan beschikbare cijfers, of hij kan daartoe een deskundige benoemen.
- Als de rechter of de deskundige vaststelt dat de 25% emissiereductie niet is gerealiseerd, dan zal de rechter vaststellen dat de Staat (nog) niet heeft voldaan aan het bevel. Aan dat oordeel kan een dwangsom worden verbonden.
- Als de 25% niet is gehaald, dan is aantonen dat de Staat zich heeft ingespannen om aan het bevel te voldoen onvoldoende. Sterker nog, als in een eerder stadium is gebleken – bijvoorbeeld uit PBL-cijfers – dat de 25% naar verwachting niet wordt behaald, dan moeten in dat stadium aanvullende maatregelen zijn getroffen om deze verwachting tijdig bij te stellen. Bovendien ligt er al sinds 2015 een Urgenda-uitspraak, die bij voorbaat uitvoerbaar is verklaard.
- Alleen als de Staat zich terecht kan beroepen op overmacht, dan zal een rechter het de Staat niet aanrekenen dat de 25% emissiereductie niet is gerealiseerd. Dat gaat echter niet op als de omstandigheden die daartoe hebben geleid enigszins voorzienbaar waren; ook een beleidsmatig anders uitgevallen afweging is geen overmacht. En zelfs als sprake is van echt onvoorziene omstandigheden, dan ontslaat dat de Staat niet van de verplichting om op het moment dat de overmacht intrad, andere maatregelen te treffen waardoor alsnog aan het bevel kon worden voldaan. De rechter zal hierbij bovendien betrekken dat de verplichtingen waarop de uitspraak is gebaseerd, ook in de jaren na 2020 doorlopende verplichtingen zijn met verdergaande emissiereductiepercentages waaraan de Staat zich heeft gecommitteerd.

Aanbiedingsformulier voor *

Aanbieding

- ☒ (rijks)Ministerraad
☒ Ministerraad
☐ Rijksministerraad
☐ Onderraden
☐ Ministeriële Commissies
☐ Ambtelijk voorportalen

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Notitie Overwegingen uitvoering Urgendavonnis

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op dinsdag 9 oktober heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet eraan gehouden is om in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met 25% te reduceren (t.o.v. 1990).

In de tweede helft van januari zal het PBL nieuwe ramingen presenteren over de verwachte broeikasgasreductie in 2020. Op basis hiervan zal het kabinet richting de Tweede Kamer aan moeten geven hoe uitvoering wordt gegeven aan het Urgendavonnis. Ter voorbereiding hierop zijn 2 trajecten in gang gezet:

(i) er zijn mogelijke aanvullende maatregelen geïnventariseerd die verder worden uitgewerkt, (ii) er is de afgelopen periode een juridische analyse uitgevoerd met als doel om nadere duiding te krijgen over de reikwijdte van de uitspraak van de rechter, de ruimte voor afwegingen in de keuze van maatregelen en de wijze waarop uitvoering door de Staat van het vonnis zou kunnen worden afgedwongen.

Op basis van de (voorlopige) uitkomsten van beide trajecten komt een aantal te bespreken punten inzake de uitvoering van het Urgenda vonnis naar voren. Deze punten worden in deze notitie toegelicht, nadat eerst een korte toelichting is gegeven op de nieuwe raming van het PBL.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

Kennismaken van de notitie en deze te bespreken.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

11-jan-2019

Kenmerk *

DGETM-K/19001197

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja ☒ Nee

Overeenstemming met JenV
inzake wetgevingstoets en
effectenanalyse *

☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV
inzake fouten- en
misbruiksignalering *

☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of
Europese regelgeving *

☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake
beoordelingskader financiële/
bestuurlijke consequenties
decentrale overheden en/of Caribisch
Nederland *

☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Overeenstemming Aruba, Curaçao en
Sint Maarten *

☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DG-overleg Urgenda

Overeenstemming bereikt op
ambtelijk niveau *

☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.

Overeenstemming bereikt met

☒ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☒ I&W ☐ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS

Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

Naam *

Contactpersoon 1

10.2.e

Contactpersoon 2

10.2.e

Afdeling *

Directie Klimaat

Directie Klimaat

Telefoonnummer *

0610.2.e

0610.2.e

E-mailadres *

j10.2.e@minez.nl

10.2.e@minez.nl

Handtekening bewindspersoon

10.2.e

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de MCKE van 15 januari j.l. is gesproken over (i) uitwerking maatregelen uitvoering Urgendavonnis en (ii) Planning uitwerking en besluitvorming maatregelen Urgendavonnis. Tijdens de bespreking gaven de leden van de MCKE aan dat zij voor de MR van 18 januari a.s. graag op een aantal aspecten nadere informatie/uitwerking zouden willen ontvangen.

In bijgevoegde 4 bijlagen is de gevraagde informatie/uitwerking opgenomen:

- Bijlage 1: Nadere juridische toelichting Urgenda vonnis (cassatie en juridische weging)
- Bijlage 2a: Oplegger - Uitwerking en categorisering maatregelen uitvoering Urgenda-vonnis
- Bijlage 2b: Concept Groslijst maatregelen met categorisering
- Bijlage 3: Planning besluitvorming Urgendavonnis (i.r.t. Voorjaarsnota, KA, cassatie)
- Bijlage 4: Aantal terugkerende issues (in de vorm van QandA's)

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

De MR wordt gevraagd in te stemmen met:
(i) het verder uitwerken van de lijst met mogelijke maatregelen voor de uitvoering van het Urgenda vonnis
(ii) in te stemmen met het voorgestelde besluitvormingsproces.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

16-jan-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19009147

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in ACKE
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☒ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	10.2.e	10.2.e
E-mailadres *	10.2.e @minez.nl	10.2.e @minez.nl

Bijlage 1: notitie Minister van JenV – Urgenda

Bijgevoegd een **schematische handleiding** van de afweging en uitvoering van maatregelen in het kader van de Urgenda-uitspraak.

Daarnaast zijn in de MCKE van 15/1 enkele specifieke **vragen** gesteld:

1. Wanneer is een uitspraak van de Hoge Raad in cassatie te verwachten?

Het cassatieberoep wordt door de Hoge Raad versneld behandeld, wat zou moeten leiden tot een arrest eind 2019/begin 2020. De landsadvocaat heeft de Hoge Raad verzocht het beroep met voorrang te behandelen en treedt in overleg met de advocaat van Urgenda om een voorstel te doen voor een planning.

2. Schorst het cassatieberoep de verplichting om de Urgenda-uitspraak uit te voeren?

Nee, het hof heeft zijn uitspraak uitvoerbaar bij voorraad verklaard. Daarmee schorst het cassatieberoep de verplichting de uitspraak na te komen niet.

3. Kunnen partijen schadevergoeding claimen bij een voor de Staat positieve cassatie-uitspraak?

Het is niet uit te sluiten dat partijen de Staat aanspreken voor schade die zij hebben geleden door het treffen van maatregelen. Om de slagingskans hiervan zo klein mogelijk te houden, moet sprake zijn van een goed afwogen en onderbouwd maatregelenpakket en zorgvuldige besluitvorming.

4. Wat gebeurt er als de Hoge Raad de zaak niet zelf afdoet?

Als de Hoge Raad oordeelt dat het hof geen goede beslissing heeft genomen, dan zal hij het arrest vernietigen. Dan kan de Hoge Raad de zaak zelf afdoen of terugverwijzen naar een ander hof om de zaak opnieuw te beoordelen, met inachtneming van zijn oordeel. Het is gebruikelijk dat de uitvoeringsverplichting dan wordt geschorst.

5. Op welk moment wordt getoetst of aan het arrest is voldaan en is er risico op dwangsommen?

Eind 2020 moet aan de uitspraak zijn voldaan. Dat betekent dat dit dan pas wordt getoetst. Wél zal in de loop van 2020 duidelijk moeten zijn dat we goed op weg zijn. Anders kan Urgenda stellen dat de Staat het niet gaat halen en in kort geding vragen de Staat te dwingen méér te doen.

6. Is er risico op dwangsommen?

Als blijkt dat niet zal worden voldaan aan het reductiebevel van 25% dan kan Urgenda in kort geding nakoming en een oplegging van een dwangsom vorderen. In dat geval kan de rechter beslissen de Staat te prikkelen alsnog na te komen door een dwangsom op te leggen.

7. Wat is de hoogte van een eventuele dwangsom?

De hoogte van eventuele dwangsommen is niet te voorspellen, maar moet hoog genoeg zijn om de Staat daadwerkelijk aan te zetten tot nakoming. Dit kan door de hoogte te koppelen aan de kosten die nakoming meebrengt en zou dus zeer fors kunnen uitpakken. Volgens de Landsadvocaat bedroeg de hoogste dwangsom ooit aan de Staat opgelegd 500 miljoen gulden (in 1997).

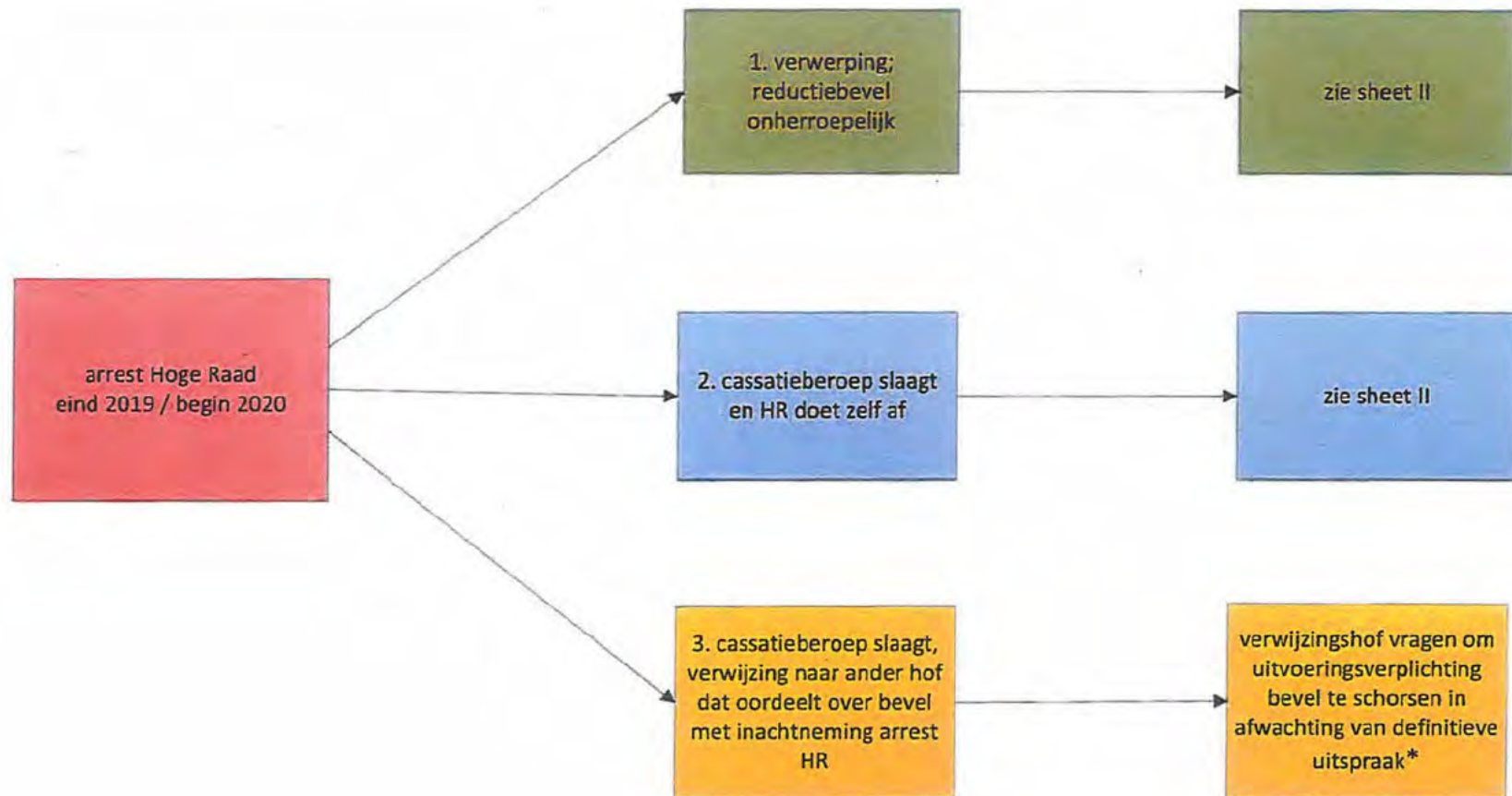
8. Houdt de rechter rekening met inspanningen?

De slagingskans van het standpunt dat de Staat zich tot het uiterste heeft ingespannen en dat *in redelijkheid* niet kon worden gevergd méér te doen, is gering (zie advies Landsadvocaat van 7 december 2018). Het kan zijn dat een rechter dit – mits zeer goed onderbouwd – laat meewegen, maar het is zeer onwaarschijnlijk dat dit leidt tot het oordeel dat de Staat niet behoeft na te komen. Wellicht beïnvloedt dit de hoogte van een eventuele dwangsom.

URGENDA – AFWEGINGSSCHEMA

I. cassatie

* zie vraag 4 van bijgaande notitie

URGENDA – AFWEGINGSSCHEMA

II. besluitvorming en uitvoering maatregelen

2019

Vorbereiding:

- Grondige verkenning van alle mogelijke maatregelen en onderbouwing (on)mogelijkheid
- Uitvoering externe valorisatie
- Voorjaarsnotabesluitvorming
- Verkennen evt. ruimte in uitvoering arrest

maart/april:
besluitvormingspakket;
uiteindelijke lijst
maatregelen MR

Uitgangspunt: schade c.q. kosten voor derde en voor Staat zoveel mogelijk beperken

maak onderscheid tussen:
I. maatregelen vóór 1/1/2020
II. maatregelen ná 1/1/2020

maak onderscheid tussen:
A: vervroegde maatregelen
1. beperkte schade/kosten
2. meer schade/kosten
B: geheel nieuwe maatregelen
1. beperkte schade/kosten
2. meer schade/kosten

Kies in volgorde
A1 – B1 – B2 – A2

maak onderscheid tussen:
M1: no regret-maatregelen
Impact c.q. hogere kosten
M2: maatregelen met meer maatsch.
Impact c.q. hogere kosten
M3: maatregelen met grote maatsch.
Impact c.q. zeer hoge kosten

Kies voor M1, laat
opties M2 en M3
open

1 januari 2020

2020

1. cassatieberoep
wordt verworpen;
reductiebevel 25%
onherroepelijk

kans op dwangsommen
bij (dreigende)
onvoldoende naleving
bevel

doorgaan met
uitvoering
maatregelenpakket M1,
start uitvoering M2 en
indien nodig M3 om
25% te halen

DEFINITIEVE TOETS: EIND 2020

2. cassatieberoep
slaagt en HR doet
zelf af

reeds getroffen
maatregelen (M1)
beoordelen op risico
schadevergoeding

terugdraaien?

lopende
maatregelen (M1)
beoordelen op
risico
schadevergoeding

stilzetten?

geplande
maatregelen (M1)
beoordelen: past dit
in uitvoering
Klimaatakkoord?

stoppen
voorbereiding
of doorgaan?

Bijlage 2a. Oplegger - Uitwerking en categorisering maatregelen uitvoering Urgenda-vonnis

In de MR van 11 januari en de MCKE van 15 januari is gesproken over mogelijke maatregelen en de aanpak voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis, ter voorbereiding op het uitkomen van een nieuwe raming van het PBL op 25 januari van de CO₂-uitstoot in 2020. Uit deze raming blijkt dat om 25% emissiereductie in 2020 t.o.v. 1990 te realiseren, aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn die gezamenlijk ten minste 9 Mton (met een onzekerheidsbandbreedte van 2-17 Mton) CO₂ reduceren. Deze notitie gaat in op de uitkomsten van deze besprekingen te weten (1) de inventarisatie en uitwerking van de maatregelen, (2) de samenhang van de geïnventariseerde maatregelen met maatregelen uit het ontwerp-Klimaatakkoord en (3) de categorisering van deze maatregelen.

1. Inventarisatie en uitwerking van de maatregelen

De afgelopen weken zijn samen met de betrokken departementen mogelijke maatregelen geïdentificeerd die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Om besluitvorming over dit pakket goed onderbouwd te laten plaatsvinden, is noodzakelijk dat de effecten van deze maatregelen nader worden uitgewerkt. De maatregelen zullen worden beoordeeld op de volgende effecten:

- de binnenlandse CO₂-reductie
- de kosten voor de Staat
- de nationale kosten
- de realisatietermijn
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen
- of er sprake is van significante weglekeffecten
- de aansluiting met het Regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord
- maatschappelijk draagvlak

Uit de juridische analyse van de landsadvocaat komt naar voren dat de Staat gehouden is om al het mogelijke te doen om uitvoering te geven aan het vonnis. Er is een kans dat de rechter in een eventuele procedure rekening zal houden met eventuele grote negatieve maatschappelijke gevolgen (zoals gevolgen voor de veiligheid en gezondheid), maar niet of slechts in zeer beperkte mate met de overige criteria.

2. Samenhang van geïnventariseerde maatregelen met maatregelen uit het ontwerp-Klimaatakkoord

Een aantal geïnventariseerde maatregelen raakt aan de afspraken die in december zijn gemaakt in het ontwerp-Klimaatakkoord. Bijvoorbeeld omdat ze een versnelling zijn van de afspraken, of omdat het maatregelen betreft die verder gaan dan partijen bij het Klimaatakkoord hebben afgesproken. Bij het verder uitwerken van de aanvullende maatregelen zal dit in kaart worden gebracht.

Daarin zijn drie type maatregelen te onderscheiden:

- a) *Maatregelen die aanvullend zijn aan het ontwerp-Klimaatakkoord* - Voor deze maatregelen geldt dat ze geen onderdeel vormen van het ontwerp-Klimaatakkoord, maar naar verwachting wel op draagvlak kunnen rekenen van de meeste betrokken partijen. Aangezien deze maatregelen geen onderdeel van het akkoord vormen dragen deze bij aan de invulling van de 49% reductiedoelstelling. Dit geldt bijvoorbeeld voor de heffing op de verbranding van geïmporteerd afval.
- b) *Maatregelen uit het Regeerakkoord of het ontwerp-Klimaatakkoord die versneld worden uitgevoerd* - Voor deze maatregelen geldt dat ze al onderdeel zijn van het ontwerp-Klimaatakkoord, maar mogelijk versneld kunnen worden uitgevoerd zodat ze al in 2020 een effect sorteren. Voor deze maatregelen geldt dat ze invulling geven aan de 49% reductiedoelstelling conform het ontwerp-Klimaatakkoord. Dit geldt bijvoorbeeld voor de sluiting van de Hemwegcentrale.

- c) Maatregelen die ingaan tegen of verder gaan dan de afspraken van het Ontwerp Klimaatakkoord – Deze maatregelen kunnen naar verwachting niet allen rekenen op draagvlak van de partijen aan tafel, of gaan direct in tegen de afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord, en staan daarmee op gespannen voet bij de realisatie van het akkoord.

3. Categorisering maatregelen

Op basis van de eerste indicatieve uitwerking zijn de maatregelen ingedeeld in verschillende categorieën. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- i. Maatregelen die klimaatverandering tegengaan, meetellen voor de uitvoering van het vonnis en naar verwachting kunnen rekenen op draagvlak
- ii. maatregelen die klimaatverandering tegengaan, maar vanwege de meetmethodiek niet meetellen voor uitvoering van het vonnis,
- iii. maatregelen die vanwege de meetmethodiek een bijdrage leveren aan het vonnis, maar vanwege weglekeffecten niet of zeer beperkt klimaatverandering tegengaan,
- iv. maatregelen die klimaatverandering tegengaan, meetellen voor de uitvoering van het vonnis, maar naar verwachting niet kunnen rekenen op politiek / maatschappelijk draagvlak

Deze categorisering zal hieronder worden toegelicht met in de bijlage een overzichtstabel.

i. Maatregelen die klimaatverandering tegengaan, meetellen voor de uitvoering van het vonnis en naar verwachting kunnen rekenen op draagvlak

Van de geïnventariseerde maatregelen zijn er enkele die op het merendeel van de beoordeelde effecten goed scoren. Dat wil zeggen ze gaan niet in tegen de afspraken van het ontwerp-Klimaatakkoord en kunnen naar verwachting rekenen op maatschappelijk draagvlak bij de meeste betrokken partijen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de sluiting van de Hemwegcentrale, of reductie van de uitstoot van lachgas in de industrie.

Veel van deze maatregelen hebben een beperkt reductie-effect in 2020, maar kunnen waarschijnlijk wel op draagvlak rekenen. Dit betreft bijvoorbeeld maatregelen gericht op energiebesparing in de gebouwde omgeving of maatregelen op het gebied van duurzame mobiliteit. Ondanks dat deze maatregelen beperkt bijdragen aan de uitvoering van het vonnis, sluiten ze over het algemeen wel goed aan bij de maatregelen uit het ontwerp-Klimaatakkoord.

Deze maatregelen tellen naar verwachting op tot ca. 2,5-3 Mton. Daarmee wordt de ondergrens van de bandbreedte van de opgave (2-17 Mton) gerealiseerd.

ii. Maatregelen die klimaatverandering tegengaan, maar vanwege de meetmethodiek niet meetellen voor uitvoering van het vonnis

Er zijn maatregelen geïdentificeerd die een klimateffect kunnen realiseren, zij het nationaal of buiten de Nederlandse landgrenzen, die naar verwachting kunnen rekenen op draagvlak, maar die juridisch niet meetellen voor de opgave voor Urgenda. Het gaat hierbij om:

- a) Maatregelen in veenweidegebieden
- b) Maatregelen in de (internationale) lucht- en scheepvaart
- c) Het realiseren van hernieuwbare energieprojecten in het buitenland.
- d) Opkopen van emissierechten (ETS)

Uit de juridische analyse komt naar voren dat maatregelen die effect hebben buiten het Nederlands grondgebied, door de rechter niet zullen worden meegewogen, aangezien het vonnis verplicht tot het realiseren van 25% reductie van de nationale emissies. Dat betekent dat de hernieuwbare energieprojecten in het buitenland geen bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Het opkopen van ETS-rechten resulteert ook niet in reducties in Nederland in 2020.

Van de bovenstaande maatregelen die wel effect hebben op Nederlands grondgebied, blijkt uit de juridische analyse dat de rechter deze waarschijnlijk niet zal meewegen in zijn oordeel of de Staat aan de uitspraak voldoet. Wel kan het nemen van deze maatregelen bijdragen aan de geneigdheid van partijen om de uitvoering van het vonnis af te dwingen. Het betreft de maatregelen die betrekking hebben op landgebruik, zoals waterpeilverhoging in veenweidegebieden, en de

(internationale) lucht- en scheepvaart. De emissies uit deze sectoren maken vanwege eerder gehanteerde definities geen onderdeel uit van de nationale reductiedoelstellingen en daarmee ook niet van de 25% emissiereductie die de rechtbank heeft opgelegd. Om maatregelen in deze sectoren wel formeel mee te laten tellen voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis, zouden de historische emissies uit deze sectoren ook moeten meetellen bij het bepalen van de totale opgave. Dit leidt ertoe dat de opgave alleen maar groter wordt dan op dit moment door PBL wordt berekend. De geïnventariseerde maatregelen compenseren deze toename van de opgave niet.

Het toch nemen van deze maatregelen kan evenwel zichtbaar maken dat de overheid haar uiterste best doet om CO2 te reduceren.

iii. Maatregelen die vanwege de meetmethodiek wel een bijdrage leveren aan het vonnis, maar vanwege weglekeffecten niet of zeer beperkt klimaatverandering tegengaan

Er zijn maatregelen die kosteneffectief zijn en een bijdrage kunnen leveren aan het reduceren van nationale emissies, maar die naar verwachting geen of een zeer beperkte bijdrage leveren aan de mondiale klimaatopgave, bijvoorbeeld omdat significante weglekeffecten optreden. Dit betreft met name maatregelen in de elektriciteitssector en industrie:

- Sluiting van moderne kolencentrales
- Invoering (hogere) minimum CO2-prijs dan voorzien in Klimaatakkoord
- Verhoging energiebelasting industriële grootverbruikers
- Sluitingsmaatregel industrie

Daarnaast geldt voor sommige van deze maatregelen dat deze ingaan tegen de afspraken uit het Klimaatakkoord en/of niet op steun kunnen rekenen van de bij het akkoord betrokken partijen. De totale reductie van deze maatregelen bedraagt maximaal 10 Mton.

iv. Maatregelen die klimaatverandering tegengaan, en meetellen voor de uitvoering van het vonnis en naar verwachting kunnen rekenen op politiek / maatschappelijk draagvlak

Er zijn maatregelen geïdentificeerd welke wel een bijdrage leveren aan het tegengaan van klimaatverandering, maar naar verwachting niet kunnen rekenen op (politiek) draagvlak, bijvoorbeeld omdat ze ingaan tegen de afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord, en/of gepaard gaan met (overige) grote negatieve maatschappelijke effecten.

Samenvattend

In de bijlage zijn deze maatregelen in bovenstaande categoriën ingedeeld en leert de optelsom dat op basis van een eerste indicatieve uitwerking de maatregelen uit categorie 1 en 2 niet zullen optellen tot 9 Mton. Voor een volledige uitvoering van het Urgenda-vonnis is het naar verwachting noodzakelijk om ook maatregelen uit categorie 3 en 4 in te zetten, en daarmee maatregelen te treffen die nauwelijks een bijdragen leveren aan het tegengaan van (mondiale) CO2-emissies en/of ingaan tegen het bestaande beleid, het Regeerakkoord en/of het Klimaatakkoord of niet kosteneffectief zijn. Daarom is het van belang dat het kabinet een brede weging maakt ten aanzien van alle mogelijke maatregelen. Deze weging moet plaatsvinden tegen de achtergrond van de juridische, financiële, politieke en maatschappelijke risico's die zich voordoen wanneer niet op adequate wijze invulling wordt gegeven aan het vonnis.

De komende weken zullen de maatregelen verder worden uitgewerkt. Deze uitwerking zal worden gevalideerd door onderzoeksbureaus om te borgen dat uitwerking juist en volledig is. Mogelijk dat op basis hiervan nog aanvullende maatregelen worden opgenomen en wijzigingen in de categorisering van maatregelen plaatsvinden.

Overzicht mogelijke maatregelen

	Maatregelen waarvoor draagvlak te vinden is (eerste indicatie Mton CO ₂ -reductie)	Maatregelen die politiek en/of maatschappelijk moeilijk uitvoerbaar zijn (eerste indicatie Mton CO ₂ -reductie)
Telt mee en helpt het klimaat	<ul style="list-style-type: none"> - Eerdere sluiting Hemweg-centrale (1,1) - Lachgasreductie Chemelot (1) - Heffing verbranding buitenlands afval (0,2-0,5) - Uitbreiding stoompijp Botlek (0,05) - Energie-/CO₂-reductie industrie (PM) - Recycling kunststoffen (0,1) - Zero-emissie bestelauto's (0,2) - Campagne Het Nieuwe Rijden (0 - 0,3) - Campagne Kies de beste band (0 - 0,2) - Versnellen coalitie Anders Reizen (0) - Subsidie Duurzame binnenvaart (0) - Warme sanering varkenshouderij (0 - 0,3) - Monomestvergisting (0 - 0,1) - Emissiereductie stallen (0 - 0,05) - Energiebesparing glastuinbouw (0 - 0,1) - Reductie methaanslip WKK's (0 - 0,1) - Intensivering handhaving energiebesparingsverplichtingen (0 - 0,1) - Subsidie energiebesparing huiseigenaren (0-0,1) - Subsidie energiebesparing woningcorporaties (0-0,1) - Voortzetten salderingsregeling (beperkt) - Opheffen accijnsvrijstelling binnenvaart (PM) - Verplichting warmteterugwinning ventilatie (PM) - Vrijstelling overdrachtsbelasting energie neutrale woningen (PM) - Stoppersregeling melkveehouderij (0,4) <p>Totale reductie: 2,5 – 3 Mton*</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Snelheidsverlaging snelwegen (0,2 - 1) - Accijnsverhoging fossiele brandstoffen (0,25) - Invoering wegbeprijzing (PM) - Verlaging CO₂-plafond glastuinbouw (PM) - Sluitingsmaatregelen industrie (significant) - Verbod nieuwe CV-ketels (PM) - Verhoging energiebelasting grootverbruikers (0,2) - Afschaffen vrijstelling energiebelasting mineralogische en metallurgische processen (beperkt) - Hoger percentage biobrandstoffen bijmengen (0,8) - Stimuleren extra bij- en meestook biomassa kolencentrales (0,5) <p>Totale reductie: ten minste 2 Mton</p>
Telt mee, maar helpt het klimaat niet		<ul style="list-style-type: none"> - Sluiting overige kolencentrales (11,1) - Invoering hoge minimum CO₂-prijs elektriciteitsproductie (10) - Invoering hoge minimum CO₂-prijs elektriciteitsproductie + capaciteitsmechanisme (PM) - Afschaffen vrijstelling kolenbelasting voor elektriciteitsproductie (beperkt) <p>Totale reductie: max 10 Mton nationaal**</p>
Telt niet mee, maar helpt het klimaat wel	<ul style="list-style-type: none"> - Maatregelen veenweidegebieden (0,1) - Maatregelen scheep- en luchtvaart (PM) - Hernieuwbare energie in het buitenland (nihil) - Opkopen en annuleren ETS-rechten (nihil) <p>Totale reductie: PM</p>	

* Veel van deze maatregelen hebben een beperkt reductie-effect en zijn niet kostenefficiënt, maar kunnen waarschijnlijk wel op draagvlak rekenen.

** Maatregelen zijn niet allemaal optelbaar, maar veelal alternatieven

Maatregelen die een versnelling zijn t.o.v. het Klimaatakkoord zijn geel gearceerd

Bijlage 3 Planning besluitvorming Urgendavonnis (i.r.t. Voorjaarsnota, Klimaatakkoord, cassatie)

Bij de planning van besluitvorming over een maatregelenpakket ter uitvoering van het Urgenda-vonnis wordt rekening gehouden met vier factoren, namelijk (i) de besluitvorming over de Voorjaarsnota, (ii) de besluitvorming rondom de kabinetsreactie op (de doorrekening van) het ontwerp-Klimaatakkoord, (iii) de deadline voor het aanleveren van maatregelen voor de doorrekening van het PBL t.b.v. de Klimaat en Energieverkenning (KEV) 2019 (iv) de procedure rondom cassatie. In de bijlage is een tabel opgenomen waarin een overzicht van de planning van deze verschillende sporen is opgenomen. De besluitvorming over het Klimaatakkoord en het Urgenda-vonnis wordt daarmee geheel gelijk getrokken.

In de huidige planning wordt ervan uitgegaan dat de maanden januari en februari worden benut om alle geïnventariseerde maatregelen uit te werken en extern te laten valideren. Voor de "no-regret" maatregelen, geldt dat separaat mandaat aan de MR zal worden gevraagd. Voorzien is op 25 januari een mandaat voor de sluiting van de Hemwegcentrale in de MR te agenderen, andere onderwerpen volgende in de komende periode. Vervolgens wordt toegewerkt naar eerste indicatie van een maatregelenpakket in maart. Gezien de overlap met veel van de voor Urgenda geïnventariseerde maatregelen zal dit pakket in samenhang worden gezien met de kabinetsreactie op (de doorrekening van) het ontwerp-Klimaatakkoord.

Vervolgens zal dit maatregelenpakket betrokken worden bij de besluitvorming over de Voorjaarsnota. In de Najaarsnota 2018 is €500 mln. gereserveerd voor het treffen van CO₂-reducerende maatregelen; dit kan worden ingezet voor de aanvullende maatregelen om te voldoen aan het Urgenda-vonnis. Mochten de gereserveerde €500 mln. en de beschikbare middelen op de begrotingen van de vakdepartementen ontoereikend zijn voor de uitvoering van het totaalpakket aan maatregelen, dan zal als onderdeel van de voorjaarsbesluitvorming aanvullende budgettaire dekking moeten worden gevonden.

In oktober zal PBL de KEV 2019 publiceren. Uit deze integrale doorrekening zal duidelijk worden of het totaalpakket aan aanvullende maatregelen voldoende is om 25% broeikasgasreductie te bereiken. Eind april is het uiterste moment waarop het PBL nog aanvullende maatregelen kan meenemen in deze doorrekening. Om te waarborgen dat PBL deze maatregelen kan meenemen dient besluitvorming over het totaalpakket aan maatregelen uiterlijk in april plaats te vinden. Dat sluit aan bij de planning van de besluitvorming over de Voorjaarsnota. Dit geldt zowel voor de maatregelen die worden getroffen in het kader van Urgenda, als de maatregelen in het kader van het Klimaatakkoord.

Een uitspraak van de Hoge Raad in de cassatie-procedure wordt op zijn vroegst eind 2019 / begin 2020 verwacht. Tot het moment van de uitspraak in cassatie, is de Staat echter gehouden uitvoering te geven aan het vonnis, en dienen (voorbereidingen tot) maatregelen te worden getroffen die in 2020 emissiereductie bewerkstelligen. Aangezien de emissiereductie over het gehele kalenderjaar 2020 gerealiseerd dient te worden, leveren maatregelen die vóór of vroeg in 2020 worden ingezet een grotere bijdrage aan de uitvoering van het vonnis. In de stukken is een toelichting van de minister van J&V opgenomen, waarin een aantal juridische aspecten die een rol spelen bij de besluitvorming over de uitvoering van de Urgenda-uitspraak worden toegelicht.

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Overzicht besluitvorming maatregelen Urgenda / Klimaatakkoord / Cassatie Urgenda

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Januari					
Di 8/1		Landsadvocaat heeft namens de Staat de procesinleiding bij Hoge Raad ingediend inzake cassatie met het verzoek om de cassatie versneld in behandeling te nemen (wel verzoek om versnelde behandeling, geen speedcassatie).			X
Vr 18/1	MR	Urgenda: n.a.v. MCKE zijn de volgende stukken voorbereid: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Cassatie, planning en juridische weging ▪ Mogelijke maatregelen en categorisering ervan, ▪ Planning besluitvorming Urgenda, mede in relatie tot besluitvorming Klimaatakkoord, cassatie en Voorjaarsnota ▪ Aantal terugkerende issues 	X		
Vr 18/1 tm vr 25/1	Politieke sondering	Urgenda: TK-brief 'Rapportage PBL doelbereik 2020 en proces uitvoering Urgenda-vonnis' (reeds besproken in MCKE van 15/1)	X		
Vr 18/1 tm eind jan.		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Externe validatie compleetheid lijst maatregelen ▪ Uitwerken alle mogelijke maatregelen volgens 7 afgesproken criteria. 	X		
Ma 21/1	Coalitieoverleg	Bespreken zelfde Urgendastukken als in MR: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Cassatie, planning en juridische weging ▪ Mogelijke maatregelen en categorisering ervan, ▪ Planning besluitvorming Urgenda, mede in relatie tot besluitvorming Klimaatakkoord, cassatie en Voorjaarsnota ▪ Aantal terugkerende issues 	X		
Vr 25/1	MR	<ul style="list-style-type: none"> ▪ TK-brief 'Rapportage PBL doelbereik 2020 en proces uitvoering Urgenda-vonnis' (reeds besproken in MCKE van 15 jan.) 	X		
Di 29/1 of woe 30/1	Debat klimaatakkoord (in aanwezigheid van MP en MEZK)			X	

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Februari					
Woe 30/1 tm vr 8/2		<ul style="list-style-type: none"> Externe validatie van de uitwerking van alle mogelijke maatregelen (a.d.h.v. de 7 afgesproken criteria) 	X		
Di 5/2	MCKE	Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 		X	
Vr 8/2		Urgenda: uiterste datum waarop Urgenda moet laten aan de Hoge Raad of zij zich als partij in de cassatie mengt. Mocht Urgenda dit niet doen, dan kunnen zij in het cassatieproces niet reageren op de argumenten van de Staat. NB. Verwachting is dat Urgenda zich gewoon zal melden als partij in de cassatie			X
Vr 8/2	MR	Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 		X	
Ma 18/2	Coalitieoverleg	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: stand van zaken en verkenning eventuele eerder aan te kondigen "no-regret" maatregelen Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> (i) Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) (ii) Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 	X	X	
Vr 22/2 tm ma 4/3	Krokusreces				
Maart					

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Di 5/3	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: Eerste bespreking concept kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Vr 8/3	MR	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: Eerste bespreking kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Ma 11/3	Coalitieoverleg	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: Eerste bespreking kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Ma 11/3 tm vr 22/3	Politieke sondering	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: concept kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Circa half maart		Concept rapport doorrekening klimaatakkoord PBL en CPB NB. Datum oplevering (concept)doorrekening moet nog van PBL/CPB ontvangen worden. Dit is een eerste inschatting.		X	
Di 26/3	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: zicht op maatregelenpakket Urgenda, met indicatie van kosten. (i) Doorrekening PBL/CPB (ii) Concept kabinetsreactie Klimaatakkoord 	X	X	
Vr 29/3	MR	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: zicht op maatregelenpakket Urgenda, met indicatie van kosten. Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> (i) Doorrekening PBL/CPB (ii) Concept kabinetsappreciatie Klimaatakkoord (in concept gereed tbv eventuele besluitvorming Voorjaarsnota) Publicatie doorrekening klimaatakkoord door PBL en CPB NB. Datum oplevering (concept)doorrekening moet nog van PBL/CPB ontvangen worden. Dit is een eerste inschatting. 	X	X	
Maart/april		<ul style="list-style-type: none"> Cassatie: Urgenda dient verweerschrift in 			X

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
April					
Di 16/4	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: vaststellen maatregelenpakket Urgenda (zodat dit kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april). Klimaatakkoord: vaststellen kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB, zodat dit indien nodig kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april) 	X	X	
Do 18/4	MR (MR op donderdag i.v.m. Goede Vrijdag)	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: vaststellen maatregelenpakket Urgenda (zodat dit kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april). Klimaatakkoord: vaststellen kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB, zodat dit indien nodig kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april) 	X	X	
Di 23/4	Coalitieoverleg NB. Aandachtspunt wanneer deze week coalitieoverleg plaatsvindt, i.v.m. 2 ^e Paasdag op ma 22/4	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: maatregelenpakket Urgenda. Klimaatakkoord: kabinetsappreciatie 	X	X	
Di 23/4 tm vr 26/2	Politieke sondering	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: maatregelenpakket Urgenda Klimaatakkoord: kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB) 	X	X	
Vr 26/4	MR Tweede Kamer	<ul style="list-style-type: none"> Besluitvorming Voorjaarsnota (met daarin mogelijk maatregelenpakket Urgenda) Urgenda: TK-brief maatregelenpakket Urgenda. Klimaatakkoord: TK-brief kabinetsappreciatie Ontwerp klimaatakkoord 	X	X	

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Mei tot en met december 2019					
1 mei		Deadline aanleveren maatregelen (i) Urgenda en (ii) Klimaatakkoord aan PBL, voor integrale doorrekening tbv de Klimaat en Energie Verkenning (KEV)			
Medio mei	Debat(ten) TK	Debat inzake (i) maatregelenpakket Urgenda en (ii) Kabinetsappreciatie Klimaatakkoord	X	X	
Mei – oktober	Totstandkoming Klimaat- en energieverkenning (KEV)		X	X	
Mei/juni	Mondeling pleidooi Hoge Raad				
Najaar/eind 2019	Cassatie: conclusie Advocaat-Generaal				X
Eind 2019/ begin 2020	Hoge Raad	Cassatie: op zijn vroegst zal eind 2019/begin 2020 wijst de Hoge Raad arrest in de Urgendazaak.			X

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Bijlage 4. Aantal terugkerende issues

In de overleggen over (de uitvoering van) het Urgendavonnis komt een aantal issues/vragen steeds terug.

1. Waarom gaan we uit van de middenwaarde voor het bepalen van de opgave?

- Het PBL geeft in haar kortetermijnraming aan wat zij gegeven de veronderstellingen over de toekomstige ontwikkeling de meest plausibele uitstoot acht in 2020 (21% reductie). Het PBL presenteert deze middenwaarde met een ruime onzekerheidsbandbreedte (17-24%). Die meest plausibele uitkomst is de 'middenwaarde' en komt overeen met een opgave van 9 Mton extra reductie in 2020.
- In de bandbreedte om de middenwaarde zijn verschillende onzekerheden meegewogen zoals de onzekerheden in: de import en export van elektriciteit, de conjunctuur, brandstofprijzen en CO₂-prijzen temperatuur, modellen en in beleidseffecten. Het PBL geeft in de analyse aan de kans groter te achten dat de uitstoot hoger uitvalt (en de opgave dus groter wordt dan 9 Mton) in 2020, dan dat de uitstoot lager zal uitvallen. Dit heeft te maken met de onzekerheden in de internationale elektriciteitsmarkt.
- Beleidsmatig zijn we altijd van deze 'middenwaarde' uitgegaan en de inschatting is dat het juridische risico hiervan beperkt is dat de Staat bij voorbaat al tot aanvullende maatregelen wordt gedwongen.
- In het vonnis van de rechter wordt gesteld dat de Staat 25% moet halen, zonder bandbreedte. Mocht gestuurd worden op de hoogste waarde van de bandbreedte, bestaat het risico dat Urgenda in een kort geding succesvol kan bepleiten dat de Staat niet voldoende doet om het vonnis uit te voeren.
- Het ligt zodoende voor de hand om voor het bepalen van de opgave, vooralsnog uit te gaan van de door het PBL als meest waarschijnlijk geachte uitstoot in 2020. In de KEV 2019 die in oktober 2019 gepubliceerd wordt, zal blijken of de 9 Mton naar verwachting voldoende is.

2. Hoe wordt bepaald of voldaan wordt aan het vonnis, door alle emissies in 2020 bij elkaar op te tellen, of door de uitstoot op 31 december 2020 te meten?

- Het vonnis beveelt de Staat dat "het gezamenlijke volume van de jaarlijkse Nederlandse emissies van broeikasgassen zodanig is beperkt dat dit volume aan het einde van het jaar 2020 ten minste 25% is verminderd in vergelijking met het niveau van het jaar 1990."
- Het dictum bepaalt dat op 31 december 2020, de jaarlijkse emissies van broeikasgassen is gereduceerd met 25%. Het moment waarop dit moet worden bereikt is uiterlijk 31 december 2020. Het gaat derhalve om de emissies over heel het jaar 2020.
- De gangbare methodiek om emissies te bepalen is om alle emissies in een jaar op te tellen. Dit is ook de methodiek die is toegepast om in 1990 de emissies te bepalen die als referentie voor het vonnis dient.
- Uitgaande van de methodiek om de cumulatieve emissies over het kalenderjaar 2020 te bepalen, betekent dat dat maatregelen idealiter per 1 januari 2020 in werking treden om maximaal effect te hebben. Alle "meeruitstoot" in het begin van het jaar moet immers gedurende dat jaar worden gecompenseerd met nog lagere emissies.

3. Wat is de reden dat de opgave in de nieuwe raming hoger is dan in de eerdere raming?

- De opgave in de nieuwe raming komt circa 5 Mton hoger uit dan in de vorige raming (NEV 2017). Dit is als volgt verdeeld over de sectoren: Elektriciteit + 0.2, Industrie + 3.7, Gebouwde Omgeving +0.8, Mobiliteit +1.6, Landbouw -1.0
- Deze hogere verwachte opgave is voor ongeveer 1 Mton het gevolg van gewijzigde inzichten op basis van de statistieken (ontwikkeling van gasverbruik door huishoudens en diensten en ontwikkeling van areaal glastuinbouw) en voor ongeveer 2 Mton door hogere uitstoot in het verkeer en de industrie door de hogere economische groei.

- Daarnaast zijn door het CBS extra emissiebronnen geconstateerd in de chemie (1,4 Mton) en ontbraken in de ramingen voor 2020 in de NEV 2017 emissies als gevolg van aardgasgebruik bij raffinaderijen (1 Mton).
- Door diverse beleidswijzigingen wordt per saldo is een extra emissiereductie van 0,3 Mton verwacht in 2020.

4. In hoeverre betekent het feit dat er nu een grotere opgave voor Urgenda ligt, dat ook de opgave voor het Klimaatakkoord groter is geworden?

- De grotere opgave voor Urgenda is deels het gevolg van extra emissiebronnen (2,4 Mton) die zijn geconstateerd door het CBS en het PBL (zie hiervoor). Deze extra emissiebronnen leiden ook direct tot een verhoging van de opgave voor het Klimaatakkoord in 2030.
- Het deel van de grotere opgave dat het gevolg is van de huidige periode van hoogconjunctuur is niet van belang voor het bepalen van de opgave voor het Klimaatakkoord in 2030. De huidige periode van hoogconjunctuur heeft naar verwachting geen effect op de langetermijn structurele economische ontwikkeling.

5. In hoeverre leiden aanvullende maatregelen voor Urgenda ertoe dat de opgave voor het Klimaatakkoord kleiner wordt?

- Het effect van aanvullende maatregelen op de opgave voor het Klimaatakkoord is divers.
- Er zijn maatregelen die wel bijdragen aan de opgave uit het Klimaatakkoord in 2030, maar niet aanvullend zijn op het ontwerp-Klimaatakkoord. Dit geldt bijvoorbeeld bij het sluiten van kolencentrales, het bijmengen van biobrandstoffen en verschillende maatregelen in de gebouwde omgeving.
- Er zijn ook maatregelen die in aanvulling op het (ontwerp-)Klimaatakkoord leiden tot extra reductie in 2030. Dit geldt bijvoorbeeld voor de heffing op het verbranden van buitenlands afval, mits deze heffing ten minste tot 2030 wordt voortgezet.

6. Hoe wordt omgegaan met maatregelen in het kader van landgebruik of internationale lucht- en scheepvaart? Waarom tellen deze niet mee voor de uitvoering van het vonnis?

- In de inventarisatie zijn alle maatregelen opgenomen die mogelijk genomen kunnen worden om op korte termijn CO₂-reductie te realiseren.
- In deze inventarisatie zijn ook maatregelen meegenomen die kunnen worden getroffen maar die niet meetellen voor de uitvoering van het vonnis, maar wel mondiale klimaatverandering tegengaan.
- Denk hierbij aan maatregelen in veenweidegebieden, maatregelen op buitenlands grondgebied, of maatregelen in de lucht- en scheepvaart.
- In de processtukken in hoger beroep is de verwachte (en geëiste) reductie bepaald op basis van een rekenmethode waarin emissies door landgebruik, lucht- en scheepvaart niet meetellen.
- Maatregelen in deze sectoren zouden in principe kunnen worden betrokken bij de uitvoering van het vonnis. Om de bijdrage aan de nationale broeikasgasreductie te bepalen zou echter ook de uitstoot in deze sectoren in het referentiejaar moeten worden meegenomen bij het bepalen van de omvang van de opgave. Daardoor stijgen de emissies in de (aangepaste) grondslag en daarmee stijgt ook de reductieopgave. De inschatting is dat een dergelijke aanpak tot een vergroting van de opgave leidt (doordat de emissies in deze sectoren sinds 1990 juist gestegen zijn).
- Maatregelen in het buitenland tellen niet mee, omdat het vonnis expliciet beveelt om de emissies op Nederlands grondgebied met 25% te beperken.
- Ondanks dat deze maatregelen formeel niet meetellen, kan het nemen van deze maatregelen evenwel zichtbaar maken dat de overheid haar uiterste best doet om klimaatverandering tegen te gaan.

7. Is een second opinion van de raming van het PBL wenselijk?

- Het vragen van een second opinion op de raming van het PBL ligt niet voor de hand.

- Het PBL is de formele rekenmeester waar het kabinet zich voor veel besluiten formeel op baseert. Nu een second opinion vragen ondermijnt deze positie in brede zin, dus ook op andere beleidsterreinen.
- Het vragen van een second opinion zou alleen logisch zijn als er evidente twijfels zijn over de juistheid van de PBL-raming. Die twijfels zijn er bij de deskundigen van de departementen tav deze berekening niet.
- Bij het wel vragen van een second opinion bestaat er ook een aanzienlijk risico dat de opgave zelfs nog groter wordt. Derde partijen zijn in de afgelopen maanden met eigen berekeningen gekomen die wijzen op een tweemaal zo grote opgave.

8. Welk effect heeft het mogelijk opnieuw opstarten van de Clauscentrale op de Urgenda-opgave?

- De Clauscentrale gaat op basis van de huidige inzichten van de eigenaar RWE niet eerder dan eind 2020 opnieuw open.
- De mogelijke hernieuwde opening van de Clauscentrale heeft om die reden (nagenoeg) geen invloed op de Urgenda-opgave.
- Het voornemen van RWE (exploitant Clauscentrale) is om tot 2025 voor de Nederlandse en Noordwest Europese markt te produceren binnen de huidige marktordening.
- RWE overweegt om per 2025 een (rechtstreekse) aansluiting op het Belgische net te realiseren om zo direct voor de Belgische markt te produceren. Dit is financieel aantrekkelijk omdat zij dan kan meedingen naar financiering uit het capaciteitsmarktmechanisme dat de Belgische overheid van plan is in te richten om de voorzieningszekerheid te borgen (na uitfasering van de kerncentrales).
- 5.1.2.i

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nl

Datum

7 januari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19003803

Bhm: 19003834

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

1

nota

Vorbereiding BWO MJ&V - Uitvoering Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

BBR
10.2.e

Aanleiding

- Op vrijdag 11 januari, 8.30 – 9.15 uur, vindt een BWO plaats met de Minister J&V over Urgenda. Dit BWO is gepland op zijn verzoek.
- Voorbespreking vindt gelijktijdig met de voorbespreking MR plaats op donderdag 10 januari, van 16.00 – 16.30 uur. Bij het gesprek en de voorbespreking zullen 10.2.e en de directie Klimaat aanwezig zijn.
- MJ&V zal worden vergezeld door 10.2.e, 10.2.e

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Gespreksonderwerp en aanleiding voor het BWO

- MJ&V wil in het gesprek het belang van een goede uitvoering van het Urgenda vonnis aan de orde stellen.
- In de ministerraad van 11 januari wordt de uitvoering van het Urgenda-vonnis besproken. In de (ambtelijke) voorbereiding is weerstand gekomen van departementen tegen de ingrijpende maatregelen die noodzakelijk zijn voor uitvoering van het vonnis. MJ&V wil graag gezamenlijk met u het belang van volledige uitvoering uitdragen.
- In de MR van 11 januari wordt de uitvoering van de Urgenda-uitspraak besproken aan de hand van een 2-pager van EZK, die in afstemming met JenV en de overige betrokken departementen is opgesteld. JenV heeft aan deze 2-pager een bijlage toegevoegd waarin het belang van volledige uitvoering wordt benadrukt. Deze notitie is separaat aan u voorgelegd.

Ontvangen BBR

Uitvoering uitspraak

- Naar aanleiding van de uitspraak in hoger beroep blijft het kabinet verplicht te sturen op het halen van 25% broeikasgasreductie in 2020. Besluitvorming over het definitieve maatregelenpakket zal uiterlijk eind maart moeten plaatsvinden, zodat voldoende tijd is om hierover in gesprek te gaan met de Kamer en zodat PBL deze maatregelen kan meenemen in de KEV 2019.
- Vervolgstep in de discussie binnen het kabinet is welke maatregelen met welke urgentie en tegen welke kosten worden getroffen om daadwerkelijk goede uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.
- In deze discussie is een spanning tussen enerzijds het algemene uitgangspunt dat het de verantwoordelijkheid is van de Staat om aan rechterlijke uitspraken uitvoering te geven en anderzijds de wens om niet onnodig inzet te plegen op het behalen van een reductiepercentage voor 2020, dat niet door het Kabinet gekozen is, maar is opgelegd door de rechter.
- Het is van groot belang dat (de overige departementen) niet lichtvaardig over de uitvoering van de uitspraak heenstappen. Bij de verdediging van dit standpunt is de rol van MJ&V van groot belang.
- Het BWO van 11 januari is van de zijde van MJ&V dan bedoeld om zeker te stellen dat u en MJ&V op één lijn zitten. Wij adviseren u dan ook om de inzet van MJ&V voor een goede uitvoering van het Urgenda-vonnis te steunen en te bezien op welke wijze dit in de ministerraad het beste voor het voetlicht gebracht kan worden.

Achtergrond

- Het Gerechtshof in Den Haag heeft het hoger beroep van de Staat in de zaak Urgenda/Staat verworpen. Tegen deze uitspraak zal de Staat in cassatie gaan. In een versnelde procedure wordt een uitspraak verwacht eind 2019 of begin 2020. Het instellen van cassatie laat onverlet dat de Staat de uitspraak van het hof moet naleven. De eerste stukken voor het instellen van cassatie zijn op 8 januari door de Landsadvocaat ingediend bij de Hoge Raad.
- Er wordt op dit moment gewerkt aan een uitwerking van de mogelijke maatregelen om aan de uitspraak te voldoen. Een deel van deze maatregelen stuit op weerstand bij de betrokken departementen.
- De landsadvocaat heeft geadviseerd niet lichtvaardig maatregelen terzijde te schuiven. Slechts als goed onderbouwd is dat bepaalde maatregelen niet mogelijk zijn of zeer grote negatieve maatschappelijke gevolgen hebben, is het denkbaar dat een rechter de Staat niet aan volledige uitvoering in 2020 zal houden.
- Het is dus van groot belang dat alle denkbare maatregelen volledig worden uitgewerkt en niet te snel (politiek) afvallen. Ook als uiteindelijk wordt besloten om bepaalde maatregelen niet te treffen/het reductiebevel onverhoopt niet wordt gehaald, is een volledige en gedetailleerde uitwerking (met de mogelijke negatieve effecten) van groot belang.
- Zo'n volledige en gedetailleerde uitwerking is alleen mogelijk als de noodzaak van uitvoering van het vonnis door de betrokken departementen wordt geaccepteerd waardoor ook (politiek) onwenselijke maatregelen in beeld komen.

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier

voor Ministerraad

Aanbiedingsformulier voor *

Aanbieding

- ☒ (rijks)Ministerraad
☒ Ministerraad
☐ Rijksministerraad
☐ Onderraden
☐ Ministeriële Commissies
☐ Ambtelijk voorportalen

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Overig

Titel en inhoud

Titel *

2-pager stand van zaken vervroegd sluiten kolencentrale

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Het sluiten van een kolencentrale is een van de meest kostenefficiënte maatregelen om extra CO2-reductie te bewerkstelligen voor 1 januari 2020 in het kader van het Urgenda-vonnis. In 2017 is de Kamer reeds geïnformeerd dat, indien 25% gehaald moet worden en de maatregelen uit het energieakkoord hiervoor onvoldoende effect hebben, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt. Omdat het huidige kabinet deze toezegging van vorige kabinet sindsdien meermaals heeft herhaald, is het verstandig deze maatregel los te zien van de andere maatregelen in het kader van Urgenda en separaat te bespreken in de Ministerraad.

De minister van EZK informeert de MR graag over de stand van zaken met betrekking tot dit dossier.

Voorgesteld besluit *

Kennisnemen van de brief.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

17-01-2019

Kenmerk *

19008949

Hamerstuk *

☒ Ja ☐ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☐ AZ ☐ BZK ☐ EZK ☐ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☐ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☐ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	EZK, DGKE, Directie Elektriciteit	EZK, DGKE, Directie Elektriciteit
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e @minez.nl	10.2.e @minez.nl

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
@minez.nl

Datum

22 januari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19012818

BHM: 19013123

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

2

nota

Aanbiedingsformulier Kamerbrief PBL raming 2020

Parafenroute

e	Klimaat, 10.2.e	BBR
		10.2.e

Aanleiding

In de MR van 11 en 18 januari is gesproken over de aanpak voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis en de Kamerbrief van PBL. Naar aanleiding van opmerkingen in de Ministerraad zijn de stukken aangepast t.b.v. het Coalitieoverleg op 21 januari. Ook is de Kamerbrief op enkele onderdelen aangepast. Deze stukken zullen wederom worden besproken in de Ministerraad van a.s. vrijdag 25 januari.

Tot slot is afgesproken in het DG-overleg van 21 januari om de redeneerlijn ten behoeve van het plenaire debat op 30 januari voor het Klimaatakkoord en Urgenda, in de MR voor te leggen.

Advies

U kunt voor de MR van 25 januari aanbiedingsformulieren ondertekenen voor:

- Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda. Dit zijn dezelfde stukken die zijn besproken in het coalitie-overleg op 21 januari.
- De aangepaste versie van de PBL Kamerbrief.
- De redeneerlijn voor het Klimaatakkoord t.b.v. het plenaire debat op 30 januari.

Kernpunten

Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda

- In de MR van 18 januari is gesproken over het besluitvormingsproces en de uitwerking van de maatregelen voor Urgenda. Deze stukken zijn op basis van de bespreking in de MR aangepast met de vice-MP's.
Deze aangepaste stukken zullen ter informatie ook naar de MR van 25 januari worden verstuurd.

Kamerbrief PBL

- Op 25 januari publiceert PBL haar rapport met de nieuwe ramingen voor de emissies in 2020.
- In de MR van 18 januari is daarnaast afgesproken dat de Kamerbrief voor PBL nog op onderdelen zou worden aangepast en uitgebreid.

Ontvangen BBR

- Er is een passage opgenomen waarin de uitgangspunten zijn aangegeven voor de maatregelen die door het kabinet zullen worden ingezet om aan het vonnis te voldoen. Het gaat daarbij om maatregelen die:
  - o die technisch en maatschappelijk redelijkerwijs uitvoerbaar zijn en;
  - o maatregelen waarmee het klimaat echt geholpen is en die het draagvlak voor de transitie ook op de langere termijn behouden.
- Bijna al uw opmerkingen zijn in de brief verwerkt. Uw opmerking bovenaan pagina 4 van de brief hebben we niet kunnen verwerken, omdat niet duidelijk was wat u hiermee bedoelde.

Redeneerlijn Klimaatakkoord voor het plenaire debat van 30 januari a.s.

- **buiten reikwijdte**
[Redacted text]
- [Redacted text]
- [Redacted text]

Toelichting

In de kamerbrief wordt aangegeven dat:

- De rapportage van PBL aangeeft dat de verwachte CO₂-uitstoot in 2020 naar verwachting 21% (17-24%) lager ligt ten opzichte van 1990. In de NEV2017 was dit 23%. De reden dat de CO₂-reductie minder is, is onder andere gelegen in gunstigere verwachtingen van de economische groei tot en met 2020 en een aantal wijzigingen in de energie- en emissiestatistieken.
- Het PBL er in de analyse op wijst dat het verwacht dat, gegeven de onzekerheden rondom de cijfers, de emissiereductie waarschijnlijk eerder lager dan hoger zou uitvallen. De belangrijkste onzekerheden spelen op het vlak van de conventionele elektriciteitsproductie.
- Twee doelen uit het Energieakkoord niet worden gehaald, namelijk 14% hernieuwbare energie in 2020 en 100 PJ extra energiebesparing in 2020. Het is in eerste instantie aan de Energieakkoord-partijen om te bezien hoe zij willen omgaan met deze nieuwe ramingen.
- De nieuwe raming betekent dat aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis en dat het kabinet hier voor eind april nadere informatie aan de Kamer zal sturen.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

@minez.nl

Datum

23 januari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19013434

Bhm: 19014593

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Vorbereiding bespreking Urgenda MR 25 januari

Parafenroute

	KE, 10.2.e	BBR
		10.2.e

Aanleiding

In de MR van 25 januari zijn over de uitvoering van het Urgenda-vonnis de volgende punten geagendeerd:

- Agendapunt 9a. Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda.
NB. Dit agendapunt wordt, in verband met de afwezigheid van MEZK, aangehouden tot de volgende MR.
- Agendapunt 9b. Kamerbrief rapportage PBL doelbereik 2020 en vervolgproces Urgenda

Advies

U kunt dit onderwerp op basis van onderstaande spreekpunten toelichten.

Spreekpunten

Agendapunt 9b

- Ook de Kamerbrief met de nieuwe cijfers van het PBL rapport is op enkele onderdelen aangepast n.a.v. de bespreking van vorige week.
- In de Kamerbrief wordt een beknopte samenvatting gegeven van de nieuwe ramingen van PBL, en wordt aangegeven dat het kabinet op dit moment maatregelen inventariseert en hier in april een maatregelenpakket zal aankondigen.
- Daarbij wordt expliciet aangegeven dat het kabinet daarbij maatregelen wil inzetten waarmee het klimaat ook echt geholpen is en die het draagvlak voor de transitie ook op de langere termijn behouden.
- Na instemming van de MR zal de brief worden verstuurd naar de Kamer. PBL zal om half 1 deze middag haar rapportage openbaar maken.

MSZW (D66) zal mogelijk twee opmerkingen maken bij de Kamerbrief:

1. MSZW zal mogelijk aangeven dat de weglek van banen geen randvoorwaarde is om maatregelen niet te treffen voor Urgenda. In de brief is een passage opgenomen waarin staat dat maatregelen die bijdragen aan emissiereductie in Nederland maar die leiden tot weglekeffecten van CO₂-uitstoot en banen naar het buitenland moeten zoveel als mogelijk worden voorkomen.

Ontvangen BBR

U kunt aangeven dat:

- Er maatregelen zijn die zullen leiden tot het weglekken van banen naar het buitenland, en dat dit uiteraard waar mogelijk dient te worden voorkomen.
  - Indien MSZW zwaar aan deze passage weegt, kunt u instemmen om deze passage in de brief aan te passen, door deze twee woorden te verwijderen. De aangepaste passage wordt dan:
  - *Maatregelen die bijdragen aan emissiereductie in Nederland maar die leiden tot weglekeffecten van CO₂-uitstoot ~~en banen~~ naar het buitenland moeten zoveel als mogelijk worden voorkomen.*
2. MSZW wil graag dat aan de prognose van PBL een conclusie wordt verbonden in de zin van concretere passage over *'passende maatregelen die moeten worden genomen, bv dat het sluiten van de Hemweg onvermijdelijk wordt.'*

U kunt aangeven dit niet wenselijk te vinden omdat:

- a) dit de onderhandelingspositie van het Rijk in de gesprekken met Nuon zal verslechteren met hogere kosten als gevolg;
- b) Nuon heeft richting EZK aangegeven het niet wenselijk te vinden om nu al zo'n dergelijke passage op te nemen. Zij willen graag de communicatie over zo'n dergelijke ingrijpende maatregel met personele gevolgen zorgvuldig en op hun eigen tempo communiceren naar hun personeel.

Toelichting

Kamerbrief PBL-rapportage en vervolgproces Urgenda

Achtergrondinformatie

- Op dinsdag 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om per 31 december 2020 de totale, nationale uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990).
- Op basis van de cijfers van het PBL was in oktober 2017 nog de verwachting dat 25% reductie in 2020 binnen bereik was. De conceptcijfers van de nieuwe raming van PBL, wordt naar verwachting nu slechts 21% broeikasgasreductie gerealiseerd. Om aan het vonnis te kunnen voldoen, betekent dit dat er nog een opgave ligt om 9 Mton broeikasgasreductie te realiseren. Dat is een onverwacht grote opgave.

Kamerbrief

- Met de Kamerbrief die is geagendeerd onder 9b. wordt de Kamer geïnformeerd over de nieuwe raming van het PBL.
- De brief is aangepast naar aanleiding van de vorige bespreking in de MR. Op pagina 3 en 4 zijn passages toegevoegd die meer duiding geven aan de omvang van de opgave en de complexiteit van het treffen van aanvullende maatregelen.
- In de Kamerbrief wordt een beknopte samenvatting gegeven van de nieuwe ramingen van PBL, en wordt aangegeven dat het kabinet op dit moment maatregelen inventariseert en hier in april een maatregelenpakket zal aankondigen.
- Daarbij wordt expliciet aangegeven dat het kabinet daarbij maatregelen wil inzetten waarmee het klimaat ook echt geholpen is en die het draagvlak voor de transitie ook op de langere termijn behouden.
- De sondering bij de fracties heeft geen opmerkingen opgeleverd.
- Om 12:30 publiceert PBL haar rapportage, de brief zal direct na de MR worden verstuurd.

Contact met stichting Urgenda

- In de MR-bespreking van 18 januari kwam de mogelijkheid aan de orde om in gesprek te gaan met stichting Urgenda. Mocht dit wederom te sprake komen, kunt u langs onderstaande lijn reageren.
- J&V en WJZ geven aan dat er geen juridische belemmeringen zijn om met Urgenda in overleg te treden over de uitvoering van het vonnis. Dit betreft een strategische beleidsmatige afweging.
- Het is niet mogelijk om een overeenkomst met Urgenda te sluiten waardoor zij afzien van een uitvoeringsgeding. De Staat kan bij overeenkomst niet de toegang tot de rechter uitsluiten. Het is wel denkbaar om tot een gedeeld beeld te komen van een pakket van maatregelen. Als Urgenda dit pakket steunt wordt het risico dat zij een uitvoeringsgeding starten kleiner.
- Het lijkt vooralsnog verstandig om eerst zicht te hebben op een mogelijk maatregelenpakket, voordat u bekijkt of er een meerwaarde is om met Urgenda in gesprek te gaan.
- Aandachtspunt hierbij is dat de kans beperkt is dat Urgenda zal instemmen met een maatregelenpakket wat niet optelt tot 9 Mton. Urgenda heeft al aangegeven bereid te zijn om dwangsommen te eisen wanneer de Staat haar verplichting niet nakomt.
- Daarnaast geldt dat ook andere partijen (naast Urgenda) een soortgelijke rechtszaak kunnen starten, om alsnog uitvoering af te dwingen bij de rechter. Het risico op een dwangsom verdwijnt dus niet volledig door een eventuele afspraak met Urgenda.

21.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op dinsdag 9 oktober heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om de totale nationale uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990). Op 25 januari publiceert het PBL nieuwe ramingen over de verwachte broeikasgasreductie in 2020.

Op basis van de concept-raming van PBL is duidelijk geworden dat het kabinet voor een onverwacht grote opgave wordt gesteld om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. Om 25% emissiereductie in 2020 t.o.v. 1990 te realiseren, zijn aanvullende maatregelen noodzakelijk die gezamenlijk 9 Mton CO₂-reduceren.

In de afgelopen periode zijn door de betrokken departementen maatregelen geïnventariseerd die een bijdrage kunnen leveren aan dit vonnis. In deze notitie wordt een overzicht gegeven van deze maatregelen en wordt beschreven op welke wijze deze in de komende periode verder worden uitgewerkt, ten behoeve van besluitvorming in maart/april. Deze notitie is aangepast n.a.v. de bespreking in de MR van vrijdag 18 januari. Deze stukken zijn ook besproken in het CO van 21 januari.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

De Ministerraad wordt gevraagd kennis te nemen van de notities.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

25-jan-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19013134

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☒ Ja ☐ Nee

Behandeld door *

Ministerraad

Datum voorgaande behandeling *

18-jan-2019

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☒ EZK ☒ I&W ☐ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e)@minez.nl	10.2.e)@minez.nl

Notitie uitvoering Urgenda-vonnis - Ministerraad, d.d. 25 januari 2019

---

1. AANLEIDING

Op dinsdag 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. De Staat heeft het beroep verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om per 31 december 2020 de totale, *nationale* uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990), tenzij het vonnis alsnog in cassatie door de Hoge Raad wordt vernietigd (de uitspraak in cassatie wordt op zijn vroegst eind 2019/begin 2020 verwacht). Op dit moment is dat niet zeker en daarom gaat deze notitie er vanuit dat de cassatie niet leidt tot een andersluidende rechterlijke beslissing.

De opgave

Op basis van de cijfers van het PBL was in oktober 2017 nog de verwachting dat 25% reductie in 2020 binnen bereik was. De conceptcijfers van de nieuwe raming van PBL, waarvan de definitieve versie eind januari openbaar wordt, laten helaas een ander beeld zien. In 2020 wordt naar verwachting nu slechts 21% broeikasgasreductie gerealiseerd. Om aan het vonnis te kunnen voldoen, betekent dit dat er nog een opgave ligt om 9 Mton broeikasgasreductie te realiseren. Dit is een onverwacht grote opgave. Om deze te kunnen realiseren zullen extra maatregelen moeten worden genomen, die in 2020 leiden tot substantiële broeikasgasreductie in Nederland.

Proces

PBL maakt op 25 januari de nieuwe ramingen over de verwachte broeikasgasreductie in 2020 openbaar. Op dat moment moet het kabinet ook de Tweede Kamer moeten informeren over de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Voorliggende notitie beschrijft proces en planning, waarmee het kabinet uitvoering wil geven aan het Urgenda-vonnis. Daarbij zijn bijlage 1 (gedetailleerde planning), bijlage 2 (beantwoording van een aantal terugkerende vragen) en bijlage 3a en 3b (van MJenV, beantwoording van een aantal juridische vragen en een schematische handleiding van de afweging en uitvoering van maatregelen).

2. PROCESBESCHRIJVING

Onderstaande 4 stappen schetsen proces en planning om eind april tot een eerste besluitvorming te komen over aanvullende maatregelen om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. Ten minste tot en met maart, en mogelijk ook daarna, lijkt het mogelijk om het proces van het Klimaatakkoord en uitvoering van het Urgenda-vonnis op elkaar af te stemmen.

Stap1 - Uitwerken groslijst van maatregelen

De afgelopen weken zijn interdepartementaal mogelijke maatregelen geïdentificeerd die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Om besluitvorming hierover goed onderbouwd te laten plaatsvinden, komt er een 'ordner aan maatregelen', die allemaal volgens hetzelfde template worden uitgewerkt. Hierbij brengen de betrokken vakministers de komende de komende 3 weken per maatregel de volgende effecten in kaart:

- de binnenlandse CO₂-reductie;
- de kosten voor de Staat;
- de nationale kosten;
- de inkomenseffecten ('de huishoudportemonnee');
- de realisatietermijn;
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen;
- of er sprake is van significante weglekeffecten;

- de aansluiting met het Regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord;
- inschatting van het maatschappelijk draagvlak.

Zowel de groslijst van maatregelen, als de uitwerking ervan zullen extern worden gevalideerd op (i) compleetheit van de lijst en (ii) op een zorgvuldige en adequate uitwerking van de maatregelen (zie ook stap 4)

Stap 2 - Indeling maatregelen in matrix

Vervolgens worden de maatregelen ingedeeld conform onderstaande matrix. Dit gebeurt binnen het kabinet en het coalitieoverleg, op basis van de ingevulde templates, de feiten per maatregel en de verwachte maatschappelijke impact.

In de matrix is onderscheid gemaakt in:

- verticaal - of maatregelen wel/niet meetellen bij de uitvoering van het vonnis (vanwege de reductie van nationale emissies) en of ze het klimaat helpen (bv. vanwege weglekeffecten);
- horizontaal - of en wanneer maatregelen uitgevoerd kunnen worden (bv. vanwege technische onuitvoerbaarheid).

Matrix indeling maatregelen uitvoering Urgenda-vonnis

	No regret maatregelen voorjaar '19*	Overwegen na cassatie	Technisch of maatschappelijk redelijkerwijs niet uitvoerbaar
Telt mee en helpt het klimaat	Bijvoorbeeld: - Eerdere sluiting Hemweg-centrale - Lachgasreductie Chemelot - Heffing verbranding buitenlands afval	Bijvoorbeeld: - Intensiveren handhaving energiebesparingsverplichtingen - Aanvullende warme sanering varkenshouderij	Bijvoorbeeld: - Invoering wegbeprijzing (rekeningrijden) - Extra bij- en meestook biomassa kolencentrales
Telt mee, maar helpt het klimaat niet	Nvt.	Nvt.	Bijvoorbeeld: - Sluiting alle kolencentrales - Invoering hoge minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsproductie
Telt niet mee, maar helpt het klimaat wel	Bijvoorbeeld: - Maatregelen veenweidegebieden	Nvt.	Nvt.

* Besluitvorming eventueel voor april 2019, indien uitstel van besluitvorming leidt tot hogere kosten of risico's voor uitvoerbaarheid

Bij de indeling van de maatregelen dient rekening gehouden te worden met het feit dat uit de juridische analyse van de landsadvocaat naar voren komt dat de Staat gehouden is om al het mogelijke te doen om uitvoering te geven aan het vonnis. Bij een onvolledige uitvoering van het vonnis blijft er een kans dat de rechter in een eventuele procedure rekening zal houden met eventuele grote negatieve maatschappelijke gevolgen (zoals gevolgen voor de veiligheid en gezondheid), maar niet of slechts in zeer beperkte mate met de overige punten uit de template (zie ook stap 4).

Stap 3. Voorstel maatregelenpakket eind maart/april

Op basis van de ingevulde matrix volgt eind maart een conceptvoorstel van aanvullende maatregelen, waarbij onderscheid wordt gemaakt in:

- eventuele echte no-regret-maatregelen die (i) direct uitvoerbaar zijn, én (ii) die echt niet langer kunnen wachten (i.v.m. realisatietermijn) én (iii) die passen binnen de €500 mln. die bij Najaarsnota 2018 is gereserveerd voor CO2-reducerende maatregelen;
- maatregelen die in de maand april integraal worden meegewogen bij de besluitvorming over de Voorjaarsnota 2019 (VJN);
- maatregelen die integraal worden overwogen in VJN '20¹, hetgeen naar verwachting na de uitspraak in cassatie is;
- maatregelen die technisch/maatschappelijk redelijkerwijs niet uitvoerbaar zijn.

Bij alle maatregelen moet overigens rekening gehouden worden met de samenloop met de maatregelen uit het ontwerp-Klimaatakkoord. Bijvoorbeeld omdat ze een versnelling zijn van de afspraken, of omdat het maatregelen betreft die verder gaan dan partijen bij het Klimaatakkoord hebben afgesproken. Deze mogelijke samenloop is in het template uit stap 1 ook in kaart gebracht.

Bovenstaande is in onderstaand schema weergegeven; voor een gedetailleerde planning, zie de separaat bijgevoegde bijlage 1.

Stap 4. Onderbouwing van het maximaal haalbare

Na de uitspraak in hoger beroep is een juridische analyse van de uitspraak uitgevoerd door de landsadvocaat. In deze juridische analyse is beschreven wat de gevolgen en risico's zijn wanneer de Staat het vonnis niet volledig uitvoert.

De analyse laat zien dat op grond van de uitspraak de Staat verplicht is om de 25% CO2-reductie te realiseren. Als de Staat deze verplichting niet na dreigt te komen, dan moet de Staat aan kunnen tonen dat alle maatregelen zijn getroffen die redelijkerwijs mogelijk zijn om 25% emissiereductie te realiseren. Daarom is het van groot belang dat de stappen 1 en 2 gedegen en goed gedocumenteerd worden uitgevoerd. Hierbij is ook de genoemde externe validatie van belang. Dit is de basis voor de

¹ Voordeel hiervan is dat maatregelen pas genomen worden als blijkt dat de cassatie verloren is; nadeel is dat deze maatregelen, doordat ze in het voorjaar 2020 getroffen worden, voor wat betreft reductie slechts voor een deel van het jaar 2020 meetellen.

onderbouwing ('het verweer') dat de Staat alle maatregelen heeft getroffen die redelijkerwijs mogelijk zijn.

5.1.2.i

Bijlage 1 Gedetailleerde planning besluitvorming Urgendavonnis (i.r.t. Voorjaarsnota, Klimaatakkoord, cassatie)

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Januari					
Di 8/1		Landsadvocaat heeft namens de Staat de procesinleiding bij Hoge Raad ingediend inzake cassatie met het verzoek om de cassatie versneld in behandeling te nemen (wel verzoek om versnelde behandeling, geen spoedcassatie).			X
Vr 18/1 tm vr 25/1	Politieke sondering	Urgenda: TK-brief 'Rapportage PBL doelbereik 2020 en proces uitvoering Urgenda-vonnis' (reeds besproken in MCKE van 15/1)	X		
Vr 18/1 tm eind jan.		<ul style="list-style-type: none"> Externe validatie compleetheid lijst maatregelen Uitwerken alle mogelijke maatregelen volgens 7 afgesproken criteria. 	X		
Ma 21/1	Coalitieoverleg	Bespreken zelfde Urgendastukken als in MR: <ul style="list-style-type: none"> Cassatie, planning en juridische weging Mogelijke maatregelen en categorisering ervan, Planning besluitvorming Urgenda, mede in relatie tot besluitvorming Klimaatakkoord, cassatie en Voorjaarsnota Aantal terugkerende issues 	X		
Vr 25/1	MR	<ul style="list-style-type: none"> TK-brief 'Rapportage PBL doelbereik 2020 en proces uitvoering Urgenda-vonnis' (reeds besproken in MCKE van 15 jan.) 	X		
Woe 30/1	Debat klimaatakkoord (in aanwezigheid van MP en MEZK)			X	
Februari					
Woe 30/1 tm vr 8/2		<ul style="list-style-type: none"> Externe validatie van de uitwerking van alle mogelijke maatregelen (a.d.h.v. de afgesproken criteria) 	X		

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Di 5/2	MCKE	Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) ▪ Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 		X	
Vr 8/2		Urgenda: uiterste datum waarop Urgenda moet laten aan de Hoge Raad of zij zich als partij in de cassatie mengt. Mocht Urgenda dit niet doen, dan kunnen zij in het cassatieproces niet reageren op de argumenten van de Staat. NB. Verwachting is dat Urgenda zich gewoon zal melden als partij in de cassatie			X
Vr 8/2	MR	Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) ▪ Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 		X	
Ma 18/2	Coalitieoverleg	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Urgenda: stand van zaken en verkenning eventuele eerder aan te kondigen "no-regret" maatregelen ▪ Klimaatakkoord: <ul style="list-style-type: none"> (i) Planning en proces Klimaatakkoord (incl. planning doorrekening) (ii) Procesvoorstel totstandkoming kabinetsappreciatie en afronding Klimaatakkoord 	X	X	
Vr 22/2 tm ma 4/3	Krokusreces				
Maart					
Di 5/3	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen ▪ Klimaatakkoord: Eerste bespreking concept kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Vr 8/3	MR	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: Eerste bespreking kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Ma 11/3	Coalitieoverleg	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste bespreking pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: Eerste bespreking kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Ma 11/3 tm vr 22/3	Politieke sondering	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: Eerste pakket uitgewerkte maatregelen Klimaatakkoord: concept kabinetsreactie op basis van eerste resultaten doorrekening PBL en CPB 	X	X	
Circa half maart		<ul style="list-style-type: none"> Klimaatakkoord: Publicatie doorrekening klimaatakkoord door PBL en CPB <p><i>NB. Naar verwachting wordt het definitieve rapport op 13 maart opgeleverd.</i></p>		X	
Di 26/3	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: zicht op maatregelenpakket Urgenda, met indicatie van kosten. Klimaatakkoord: Concept kabinetsreactie Klimaatakkoord 	X	X	
Vr 29/3	MR	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: zicht op maatregelenpakket Urgenda, met indicatie van kosten. Klimaatakkoord: Concept kabinetsappreciatie Klimaatakkoord (in concept gereed tbv eventuele besluitvorming Voorjaarsnota) 	X	X	
Maart/april		<ul style="list-style-type: none"> Cassatie: Urgenda dient verweerschrift in 			X
April					
Di 16/4	MCKE	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: vaststellen maatregelenpakket Urgenda (zodat dit kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april). 	X	X	

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
		<ul style="list-style-type: none"> Klimaatakkoord: vaststellen kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB, zodat dit indien nodig kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april) 			
Do 18/4	MR (MR op donderdag i.v.m. Goede Vrijdag)	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: vaststellen maatregelenpakket Urgenda (zodat dit kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april). Klimaatakkoord: vaststellen kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB, zodat dit indien nodig kan worden meegenomen in de besluitvorming Voorjaarsnota in de MR van 26 april) 	X	X	
Di 23/4	Coalitieoverleg NB. Aandachtspunt wanneer deze week coalitieoverleg plaatsvindt, i.v.m. 2 ^e Paasdag op ma 22/4	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: maatregelenpakket Urgenda. Klimaatakkoord: kabinetsappreciatie 	X	X	
Di 23/4 tm vr 26/2	Politieke sondering	<ul style="list-style-type: none"> Urgenda: maatregelenpakket Urgenda Klimaatakkoord: kabinetsappreciatie (nav doorrekening PBL/CPB) 	X	X	
Vr 26/4	MR Tweede Kamer	<ul style="list-style-type: none"> Besluitvorming Voorjaarsnota (met daarin mogelijk maatregelenpakket Urgenda) Urgenda: TK-brief maatregelenpakket Urgenda. Klimaatakkoord: TK-brief kabinetsappreciatie Ontwerp klimaatakkoord 	X	X	
Mei tot en met december 2019					
1 mei		Deadline aanleveren maatregelen (i) Urgenda en (ii) Klimaatakkoord aan PBL, voor integrale doorrekening tbv de Klimaat en Energie Verkenning (KEV)			

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Wanneer	Wie / wat	Wat te bespreken, besluiten	Urg*	KA*	Cas*
Medio mei	Debat(ten) TK	Debat inzake (i) maatregelenpakket Urgenda en (ii) Kabinetsappreciatie Klimaatakkoord	X	X	
Mei – oktober	Totstandkoming Klimaat- en energieverkenning (KEV)		X	X	
Mei/juni	Mondeling pleidooi Hoge Raad				
Najaar/eind 2019	Cassatie: conclusie Advocaat-Generaal				X
Eind 2019/ begin 2020	Hoge Raad	Cassatie: op zijn vroegst zal eind 2019/begin 2020 wijst de Hoge Raad arrest in de Urgendazaak.			X

* Urg = besluitvorming maatregelenpakket Urgenda, KA = besluitvorming Klimaatakkoord, Cas = besluitvorming cassatie

Bijlage 2. Beantwoording van een aantal terugkerende vragen

In de overleggen over (de uitvoering van) het Urgenda-vonnis komt een aantal issues/vragen steeds terug. Onderstaand worden deze beantwoord.

1. Waarom gaan we uit van de middenwaarde voor het bepalen van de opgave?

- Het PBL geeft in haar kortetermijnraming aan wat zij gegeven de veronderstellingen over de toekomstige ontwikkeling de meest plausibele uitstoot acht in 2020 (21% reductie). Het PBL presenteert deze middenwaarde met een ruime onzekerheidsbandbreedte (17-24%). Die meest plausibele uitkomst is de 'middenwaarde' en komt overeen met een opgave van 9 Mton extra reductie in 2020.
- In de bandbreedte om de middenwaarde zijn verschillende onzekerheden meegewogen zoals de onzekerheden in: de import en export van elektriciteit, de conjunctuur, brandstofprijzen en CO₂-prijzen temperatuur, modellen en in beleidseffecten. Het PBL geeft in de analyse aan de kans groter te achten dat de uitstoot hoger uitvalt (en de opgave dus groter wordt dan 9 Mton) in 2020, dan dat de uitstoot lager zal uitvallen. Dit heeft te maken met de onzekerheden in de internationale elektriciteitsmarkt.
- Beleidsmatig zijn we altijd van deze 'middenwaarde' uitgegaan en de inschatting is dat het juridische risico hiervan beperkt is dat de Staat bij voorbaat al tot aanvullende maatregelen wordt gedwongen.
- In het vonnis van de rechter wordt gesteld dat de Staat 25% moet halen, zonder bandbreedte. Mocht gestuurd worden op de hoogste waarde van de bandbreedte, bestaat het risico dat Urgenda in een kort geding succesvol kan bepleiten dat de Staat niet voldoende doet om het vonnis uit te voeren.
- Het ligt zodoende voor de hand om voor het bepalen van de opgave, vooralsnog uit te gaan van de door het PBL als meest waarschijnlijk geachte uitstoot in 2020. In de KEV 2019 die in oktober 2019 gepubliceerd wordt, zal blijken of de 9 Mton naar verwachting voldoende is.

2. Hoe wordt bepaald of voldaan wordt aan het vonnis, door alle emissies in 2020 bij elkaar op te tellen, of door de uitstoot op 31 december 2020 te meten?

- Het vonnis beveelt de Staat dat "het gezamenlijke volume van de jaarlijkse Nederlandse emissies van broeikasgassen zodanig is beperkt dat dit volume aan het einde van het jaar 2020 ten minste 25% is verminderd in vergelijking met het niveau van het jaar 1990."
- Het dictum bepaalt dat op 31 december 2020, de jaarlijkse emissies van broeikasgassen is gereduceerd met 25%. Het moment waarop dit moet worden bereikt is uiterlijk 31 december 2020. Het gaat derhalve om de emissies over heel het jaar 2020.
- De gangbare methodiek om emissies te bepalen is om alle emissies in een jaar op te tellen. Dit is ook de methodiek die is toegepast om in 1990 de emissies te bepalen die als referentie voor het vonnis dient.
- Uitgaande van de methodiek om de cumulatieve emissies over het kalenderjaar 2020 te bepalen, betekent dat dat maatregelen idealiter per 1 januari 2020 in werking treden om maximaal effect te hebben. Alle "meeruitstoot" in het begin van het jaar moet immers gedurende dat jaar worden gecompenseerd met nog lagere emissies.

3. Wat is de reden dat de opgave in de nieuwe raming hoger is dan in de eerdere raming?

- De opgave in de nieuwe raming komt circa 5 Mton hoger uit dan in de vorige raming (NEV 2017). Dit is als volgt verdeeld over de sectoren: Elektriciteit + 0.2, Industrie + 3.7, Gebouwde Omgeving +0.8, Mobiliteit +1.6, Landbouw -1.0

- Deze hogere verwachte opgave is voor ongeveer 1 Mton het gevolg van gewijzigde inzichten op basis van de statistieken (ontwikkeling van gasverbruik door huishoudens en diensten en ontwikkeling van areaal glastuinbouw) en voor ongeveer 2 Mton door hogere uitstoot in het verkeer en de industrie door de hogere economische groei.
- Daarnaast zijn door het CBS extra emissiebronnen geconstateerd in de chemie (1,4 Mton) en ontbraken in de ramingen voor 2020 in de NEV 2017 emissies als gevolg van aardgasgebruik bij raffinaderijen (1 Mton).
- Door diverse beleidswijzigingen wordt per saldo is een extra emissiereductie van 0,3 Mton verwacht in 2020.

4. In hoeverre betekent het feit dat er nu een grotere opgave voor Urgenda ligt, dat ook de opgave voor het Klimaatakkoord groter is geworden?

- De grotere opgave voor Urgenda is deels het gevolg van extra emissiebronnen (2,4 Mton) die zijn geconstateerd door het CBS en het PBL (zie hiervoor). Deze extra emissiebronnen leiden ook direct tot een verhoging van de opgave voor het Klimaatakkoord in 2030.
- Het deel van de grotere opgave dat het gevolg is van de huidige periode van hoogconjunctuur is niet van belang voor het bepalen van de opgave voor het Klimaatakkoord in 2030. De huidige periode van hoogconjunctuur heeft naar verwachting geen effect op de langetermijn structurele economische ontwikkeling.

5. In hoeverre leiden aanvullende maatregelen voor Urgenda ertoe dat de opgave voor het Klimaatakkoord kleiner wordt?

- Het effect van aanvullende maatregelen op de opgave voor het Klimaatakkoord is divers.
- Er zijn maatregelen die wel bijdragen aan de opgave uit het Klimaatakkoord in 2030, maar niet aanvullend zijn op het ontwerp-Klimaatakkoord. Dit geldt bijvoorbeeld bij het sluiten van kolencentrales, het bijmengen van biobrandstoffen en verschillende maatregelen in de gebouwde omgeving.
- Er zijn ook maatregelen die in aanvulling op het (ontwerp-)Klimaatakkoord leiden tot extra reductie in 2030. Dit geldt bijvoorbeeld voor de heffing op het verbranden van buitenlands afval, mits deze heffing ten minste tot 2030 wordt voortgezet.

6. Hoe wordt omgegaan met maatregelen in het kader van landgebruik of internationale lucht- en scheepvaart? Waarom tellen deze niet mee voor de uitvoering van het vonnis?

- In de inventarisatie zijn alle maatregelen opgenomen die mogelijk genomen kunnen worden om op korte termijn CO₂-reductie te realiseren.
- In deze inventarisatie zijn ook maatregelen meegenomen die kunnen worden getroffen maar die niet meetellen voor de uitvoering van het vonnis, maar wel mondiale klimaatverandering tegengaan.
- Denk hierbij aan maatregelen in veenweidegebieden, maatregelen op buitenlands grondgebied, of maatregelen in de lucht- en scheepvaart.
- In de processtukken in hoger beroep is de verwachte (en geëiste) reductie bepaald op basis van een rekenmethode waarin emissies door landgebruik, lucht- en scheepvaart niet meetellen.
- Maatregelen in deze sectoren zouden in principe kunnen worden betrokken bij de uitvoering van het vonnis. Om de bijdrage aan de nationale broeikasgasreductie te bepalen zou echter ook de uitstoot in deze sectoren in het referentiejaar moeten worden meegenomen bij het bepalen van de omvang van de opgave. Daardoor stijgen de emissies in de (aangepaste) grondslag en daarmee stijgt ook de reductieopgave. De inschatting is dat een dergelijke aanpak tot een vergroting van de opgave leidt (doordat de emissies in deze sectoren sinds 1990 juist gestegen zijn).

- Maatregelen in het buitenland tellen niet mee, omdat het vonnis expliciet beveelt om de emissies op Nederlands grondgebied met 25% te beperken.
- Ondanks dat deze maatregelen formeel niet meetellen, kan het nemen van deze maatregelen evenwel zichtbaar maken dat de overheid haar uiterste best doet om klimaatverandering tegen te gaan.

7. Is een second opinion van de raming van het PBL wenselijk?

- Het vragen van een second opinion op de raming van het PBL ligt niet voor de hand.
- Het PBL is de formele rekenmeester waar het kabinet zich voor veel besluiten formeel op baseert. Nu een second opinion vragen ondermijnt deze positie in brede zin, dus ook op andere beleidsterreinen.
- Het vragen van een second opinion zou alleen logisch zijn als er evidente twijfels zijn over de juistheid van de PBL-raming. Die twijfels zijn er bij de deskundigen van de departementen tav deze berekening niet.
- Bij het wel vragen van een second opinion bestaat er ook een aanzienlijk risico dat de opgave zelfs nog groter wordt. Derde partijen zijn in de afgelopen maanden met eigen berekeningen gekomen die wijzen op een tweemaal zo grote opgave.

8. Welk effect heeft het mogelijk opnieuw opstarten van de Clauscentrale op de Urgenda-opgave?

- De Clauscentrale gaat op basis van de huidige inzichten van de eigenaar RWE niet eerder dan eind 2020 opnieuw open.
- De mogelijke hernieuwde opening van de Clauscentrale heeft om die reden (nagenoeg) geen invloed op de Urgenda-opgave.
- Het voornemen van RWE (exploitant Clauscentrale) is om tot 2025 voor de Nederlandse en Noordwest Europese markt te produceren binnen de huidige marktordening.
- RWE overweegt om per 2025 een (rechtstreekse) aansluiting op het Belgische net te realiseren om zo direct voor de Belgische markt te produceren. Dit is financieel aantrekkelijk omdat zij dan kan meedingen naar financiering uit het capaciteitsmarktmechanisme dat de Belgische overheid van plan is in te richten om de voorzieningszekerheid te borgen (na uitfasering van de kerncentrales).

5.1.2.i

Bijlage 3a. Beantwoording van de minister van JenV van een aantal juridische vragen

In de separate bijlage 3b. is een schematische handleiding van de minister van JenV bijgevoegd inzake de afweging en uitvoering van maatregelen.

1. Wanneer is een uitspraak van de Hoge Raad in cassatie te verwachten?

Het cassatieberoep wordt door de Hoge Raad versneld behandeld, wat zou moeten leiden tot een arrest eind 2019/begin 2020. De landsadvocaat heeft de Hoge Raad verzocht het beroep met voorrang te behandelen en treedt in overleg met de advocaat van Urgenda om een voorstel te doen voor een planning.

2. Schorst het cassatieberoep de verplichting om de Urgenda-uitspraak uit te voeren?

Nee, het hof heeft zijn uitspraak uitvoerbaar bij voorraad verklaard. Daarmee schorst het cassatieberoep de verplichting de uitspraak na te komen niet.

3. Kunnen partijen schadevergoeding claimen bij een voor de Staat positieve cassatie-uitspraak?

Het is niet uit te sluiten dat partijen de Staat aanspreken voor schade die zij hebben geleden door het treffen van maatregelen. Om de slagingskans hiervan zo klein mogelijk te houden, moet sprake zijn van een goed afwogen en onderbouwd maatregelenpakket en zorgvuldige besluitvorming.

4. Wat gebeurt er als de Hoge Raad de zaak niet zelf afdoet?

Als de Hoge Raad oordeelt dat het hof geen goede beslissing heeft genomen, dan zal hij het arrest vernietigen. Dan kan de Hoge Raad de zaak zelf afdoen of terugverwijzen naar een ander hof om de zaak opnieuw te beoordelen, met inachtneming van zijn oordeel. Het is gebruikelijk dat de uitvoeringsverplichting dan wordt geschorst.

5. Op welk moment wordt getoetst of aan het arrest is voldaan en is er risico op dwangsommen?

Eind 2020 moet aan de uitspraak zijn voldaan. Dat betekent dat dit dan pas wordt getoetst. Wél zal in de loop van 2020 duidelijk moeten zijn dat we goed op weg zijn. Anders kan Urgenda stellen dat de Staat het niet gaat halen en in kort geding vragen de Staat te dwingen méér te doen.

6. Is er risico op dwangsommen?

Als blijkt dat niet zal worden voldaan aan het reductiebevel van 25% dan kan Urgenda in kort geding nakoming en een oplegging van een dwangsom vorderen. In dat geval kan de rechter beslissen de Staat te prikkelen alsnog na te komen door een dwangsom op te leggen.

7. Wat is de hoogte van een eventuele dwangsom?

De hoogte van eventuele dwangsommen is niet te voorspellen, maar moet hoog genoeg zijn om de Staat daadwerkelijk aan te zetten tot nakoming. Dit kan door de hoogte te koppelen aan de kosten die nakoming meebrengt en zou dus zeer fors kunnen uitpakken. Volgens de Landsadvocaat bedroeg de hoogste dwangsom ooit aan de Staat opgelegd 500 miljoen gulden (in 1997).

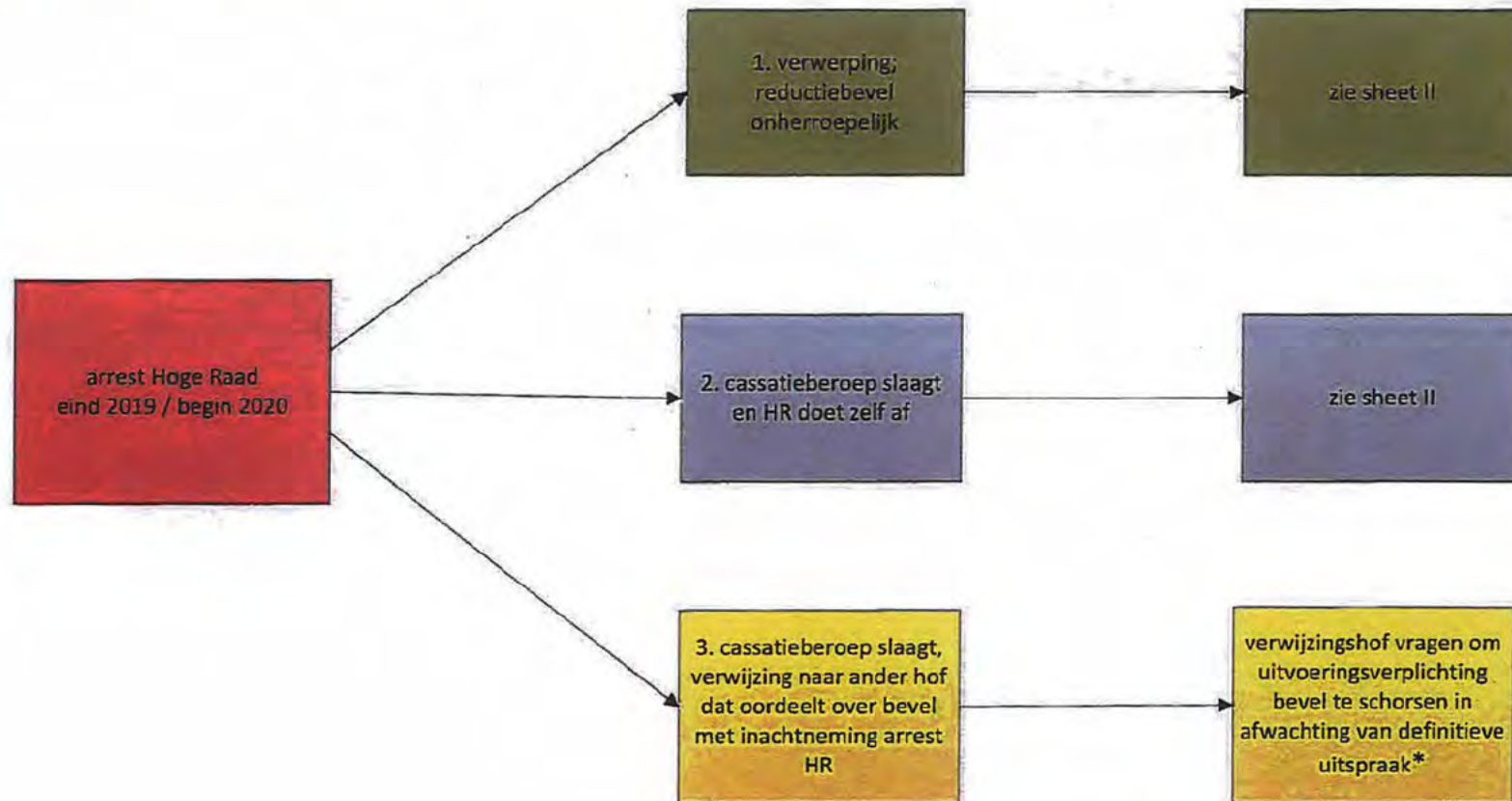
8. Houdt de rechter rekening met inspanningen?

De slagingskans van het standpunt dat de Staat zich tot het uiterste heeft ingespannen en dat in *redelijkheid* niet kon worden gevergd méér te doen, is gering (zie advies Landsadvocaat van 7 december 2018). Het kan zijn dat een rechter dit – mits zeer goed onderbouwd – laat meewegen, maar het is zeer onwaarschijnlijk dat dit leidt tot het oordeel dat de Staat niet behoeft na te komen. Wellicht beïnvloedt dit de hoogte van een eventuele dwangsom.

URGENDA – AFWEGINGSSCHEMA

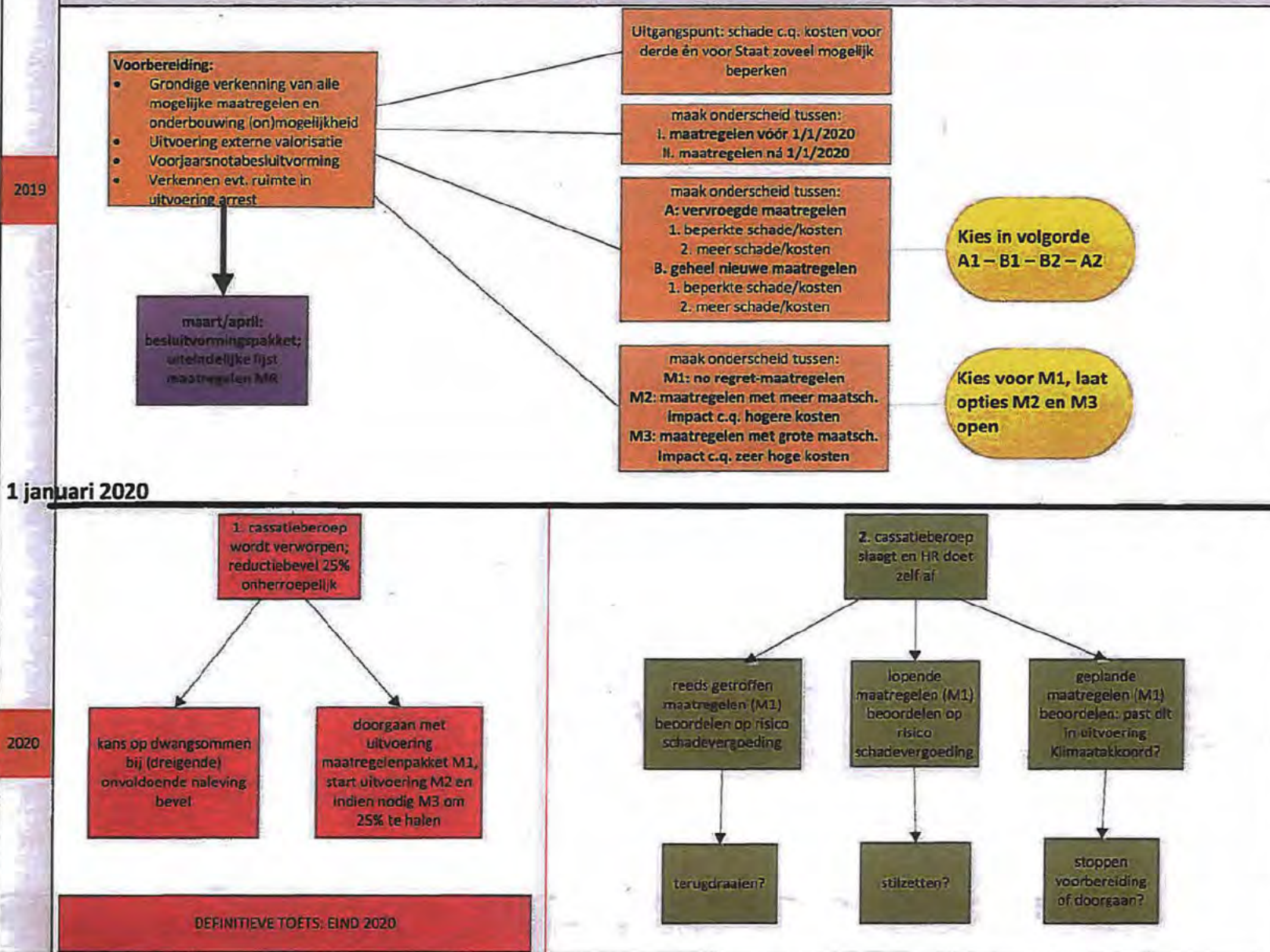
I. cassatie

* zie vraag 4 van bijgaande notitie

URGENDA – AFWEGINGSSCHEMA

II. besluitvorming en uitvoering maatregelen

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 07 10 2 e
@minez.nl

Datum

31 januari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19029261

nota

Vorbereiding MR 1 februari - Urgenda

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

10.2.e

10 2 e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

In de MR van 1 februari is een agendapunt opgenomen voor 'Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda'. Deze is i.v.m. uw afwezigheid vorige week aangehouden en doorgeschoven naar 1 februari. In deze nota is een spreektekst en achtergrond bij dit agendapunt opgenomen.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Spreekpunten

- De afgelopen weken is meermaals gesproken over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en het besluitvormingsproces wat we daarbij voor ogen hebben. Een eerdere versie van deze notitie is ook al in de MR besproken. Aan de hand van deze discussie is de notitie aangepast en besproken in het Coalitieoverleg van 21 januari.
- Kortgezegd is het besluitvormingsproces nu als volgt ingericht. De komende weken worden de maatregelen uitgewerkt door de betrokken departementen en gevalideerd door een aantal externe bureaus. Per maatregel wordt o.a. de (nationale) CO2-reductie, de kosten, de uitvoerbaarheid en het draagvlak inzichtelijk gemaakt. Op basis van die uitwerking zullen de maatregelen in het kabinet en de coalitie worden gewogen, en wordt een maatregelenpakket samengesteld. Daarbij zetten we bij voorkeur maatregelen in die daadwerkelijk klimaatverandering tegengaan en kunnen rekenen op draagvlak.

Ontvangen BBR

- Een besluit over een eerste pakket aan maatregelen zal gelijk oplopen met de besluitvorming over het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota aan het einde van april.
- In dit proces is wel ruimte gelaten om eventueel al voor eind april te besluiten over maatregelen met een kritiek tijdpad, zoals de sluiting van de Hemwegcentrale of de reductie van lachgas bij industriële installaties. Dat sluit aan bij de wens die is uitgesproken in het coalitieoverleg van afgelopen maandag, waarin werd aangegeven op korte termijn over deze no-regret maatregelen de afweging te maken of een eerdere aankondiging wenselijk is.
- Randvoorwaarde daarbij is dat voor deze maatregelen geldt dat eerdere besluitvorming noodzakelijk is om i) de maatregel tegen zo laag mogelijke kosten uit te voeren en/of ii) de maatregel anders niet tijdig wordt gerealiseerd en in 2020 niet het maximale CO₂-effect realiseert.
- Een stand van zaken over deze no-regret-maatregelen zal terugkomen in de (nog te plannen) MCKE van 12 februari en MR van 15 februari. Daarna kan dit op 18 februari in het coalitieoverleg besproken worden.
- Specifiek ten aanzien van de sluiting van de Hemwegcentrale streef ik ernaar voor het krosreces een proces-mandaat in de MR neer te leggen.
- Samenvattend voorzie ik drie beslismomenten:
  - Voor eind april besluitvorming over maatregelen met een kritiek tijdpad. Het gaat hierbij om de Hemwegcentrale en lachgasreductie bij Chemelot. Hier spreken we 15 februari over verder in de MR.
  - Eind april - parallel aan besluitvorming over het KA en Voorjaarsnota - besluitvorming over het pakket aanvullende maatregelen.
  - Eventueel april 2020 besluitvorming over maatregelen na cassatie.

Toelichting

Besluitvormingsproces en planning uitwerking maatregelen Urgenda

- Op basis van de bespreking over Urgenda in de MR van 18 januari is op 21 januari in het coalitieoverleg gesproken over uitvoering van het Urgenda-vonnis. De stukken die in het coalitieoverleg zijn besproken zijn vooraf afgestemd met MBZK, MJ&V en MVWS. In de MR van 1 februari liggen dezelfde stukken voor als in het coalitieoverleg van 21 januari.
- De besluitvorming richting april is opgedeeld in verschillende stappen:
  - *Uitwerking* - De komende weken worden maatregelen objectief uitgewerkt en gevalideerd door onderzoeksbureaus op juistheid en volledigheid ('de ordner'). Daarbij wordt o.a. de CO₂-reductie, de uitvoerbaarheid, de kosten en het draagvlak van de maatregelen in kaart gebracht.
  - *Besluitvorming* - Op basis van de objectieve uitwerking zal binnen het kabinet en de coalitie een weging van de verschillende maatregelen plaatsvinden en een maatregelenpakket worden opgesteld. In de notitie die voorlag in het coalitieoverleg van 21 januari is uw matrix opgenomen waarbij maatregelen enerzijds worden ingedeeld op de bijdrage die ze leveren aan het tegengaan van klimaatverandering en of ze meetellen voor de uitvoering van het vonnis, en anderzijds op het moment van aankondiging, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de aankondiging van maatregelen in april dit jaar en een mogelijk aanvullend pakket op basis van de uitkomst van de cassatie.

- o *Juridische onderbouwing* - Tot slot bereiden we ons voor op een juridische onderbouwing van het besluit, waarbij het uitgangspunt is dat de Staat alles wat technisch en maatschappelijk redelijkerwijs mogelijk is doet om uitvoering te geven aan het vonnis.
- Er is een uitgebreide planning opgesteld voor het besluitvormingsproces in de komende periode. Daarbij is het uitgangspunt dat een besluit over een eerste pakket aan maatregelen gelijk oploopt met de besluitvorming over het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota aan het einde van april.
- In dit proces is wel ruimte gelaten om eventueel al voor eind april te besluiten over maatregelen met een kritiek tijdpad, zoals sluiting van de Hemwegcentrale. Eerder was ook het introduceren van een heffing op de verbranding van buitenlands afval in beeld als maatregel met een kritiek tijdpad, maar in de uitwerking is inmiddels gebleken dat het niet haalbaar en noodzakelijk is deze maatregelen eventueel voor eind april al aan te kondigen.
- Over een eventueel tweede pakket aan maatregelen zal besluitvorming plaatsvinden in het voorjaar van 2020 op basis van de uitkomst van de cassatie.

Traject sluiting kolencentrale / 2-pager voor MR

- In de MR van vorige week stond een 2-pager mbt de stand van zaken over het vervroegd sluiten van een kolencentrale op de agenda. Deze is in verband met uw afwezigheid niet behandeld en op (ambtelijk) verzoek van EZK en Fin ook van de agenda van deze week gehaald.
- Ondanks overeenstemming op ambtelijk niveau met Fin over de 2-pager, bleek MinFin zelf nog bezwaren te hebben en niet overtuigd te zijn van het eerder besluiten over deze maatregel. Met ambtelijk Fin is afgesproken dat zij de komende week benutten om MinFin beter te informeren over de noodzaak van het eerder besluiten over het vervroegd sluiten van een kolencentrale.
- Wij streven ernaar voor het krokusreces een proces-mandaat in de MR voor te leggen, zodat ingestemd kan worden met het starten van de onderhandelingen door de Rijksonderhandelaar, Bertholt Leeftink. Hiervoor is het nodig een financiële bandbreedte te kunnen noemen, de komende week moet blijken of dit mogelijk is op basis van de door Nuon verstrekte informatie op basis van een analyse door KPMG.
- In dit proces-mandaat wordt toestemming gevraagd om de onderhandeling te kunnen starten. Voor het sluiten van een overeenkomst over de hoogte van de nadeelcompensatie zal nogmaals de MR om akkoord gevraagd worden. Tevens wordt het proces van het wetsvoorstel geschetst, welke eind februari naar de Raad van State zal moeten worden gestuurd middels een spoedprocedure.
- Wanneer de MR akkoord is dat deze maatregel genomen gaat worden (dmv proces-mandaat), kan wat betreft EZK de maatregel aangekondigd worden. Hier is Fin het nog niet mee eens.
- De spelingsruimte die er is met betrekking tot het bekendmaken van de maatregel, c.q. het informeren van de Kamer, is tot en met de tweede helft van maart, wanneer het wetsvoorstel uiterlijk bij de Tweede Kamer aanhangig moet worden gemaakt.

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nl

Datum

11 februari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19045771

Bhm: 19045772

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

2

nota

Ondertekening aanbiedingsformulier notitie Stand van
zaken kritieke maatregelen Urgenda

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

De MR heeft afgelopen vrijdag 8 februari ingestemd met het agenderen van een 'stand van zaken notitie Urgenda' in de MR van a.s. vrijdag 15 februari, ter voorbereiding op het Coalitieoverleg van maandag 18 februari. De notitie en het aanbiedingsformulier worden hierbij aan u voorgelegd.

Advies

U kunt het aanbiedingsformulier ondertekenen en instemmen om de notitie te versturen voor de MR van 15 februari.

Kernpunten

- Om te komen tot een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is afgesproken dat hierover eind april integrale besluitvorming zal plaatsvinden, parallel met besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord. Daarbij is echter geconstateerd dat het noodzakelijk en wenselijk kan zijn om over een aantal maatregelen eerder een besluit te nemen, omdat deze een kritiek tijdpad (kunnen) hebben.
- Deze notitie gaat in op de maatregelen, die eerder zijn genoemd als maatregelen waarbij eerdere besluitvorming mogelijk noodzakelijk en wenselijk is, te weten:
  - eerdere sluiting Hemweg-centrale;
  - lachgasreductie Chemelot;
  - reductie van de verbranding van buitenlands afval.
- Zowel voor de eerdere sluiting van de Hemwegcentrale, als de lachgasreductie in Chemelot, is het wenselijk en noodzakelijk om vooruitlopend op de integrale besluitvorming over deze maatregelen te besluiten, omdat het onzeker is of de beoogde maatregel anders nog wel gerealiseerd kan worden en de kosten van de maatregel zullen toenemen wanneer besluitvorming later plaatsvindt.

Ontvangen BBR

- Voor beide maatregelen zal op een later moment een besluit in de MR worden voorgelegd (naar verwachting 22 februari voor de Hemwegcentrale en half maart voor de lachgasreductie bij Chemelot).
- De MR wordt gevraagd in te stemmen om de maatregelen 'sluiting Hemwegcentrale' en 'reductie lachgasemissies Chemelot' voor definitieve besluitvorming in de MR te agenderen, vooruitlopend op de integrale besluitvorming eind april.

Notitie Urgenda - Stand van zaken maatregelen met een kritiek tijdpad

Ministerraad d.d. 15 februari 2019

---

1. AANLEIDING

Om te komen tot een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is afgesproken dat hierover eind april integrale besluitvorming zal plaatsvinden, parallel met besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord. Daarbij is echter geconstateerd dat het noodzakelijk en wenselijk kan zijn om over een aantal no-regret maatregelen eerder een besluit te nemen, als deze een kritiek tijdpad zouden hebben en passen binnen de reservering van €500 miljoen. Het moment van besluiten en aankondigen van de maatregel hoeft niet op hetzelfde moment plaats te vinden. Deze notitie gaat in op de maatregelen, die eerder zijn genoemd als maatregelen waarbij eerdere besluitvorming mogelijk noodzakelijk en wenselijk is.

Beslispunt:

De MR wordt gevraagd in te stemmen met het alleen voor definitieve besluitvorming in de MR agenderen van de maatregelen 'sluiting Hemwegcentrale' en 'reductie lachgasemissies Chemelot', vooruitlopend op de integrale besluitvorming eind april.

2. MOGELIJKE MAATREGELEN EN AFWEGING VOOR EERDERE AANKONDIGING

Voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is in de MR van 1 februari jl. afgesproken dat alle mogelijke, aanvullende maatregelen - zonder oordeel over de wenselijkheid ervan - uitgewerkt worden aan de hand van acht criteria. Deze uitgewerkte maatregelen zullen vervolgens in maart in het kabinet worden gecategoriseerd. Op basis van deze categorisering kan het kabinet eind april een integrale afweging maken over een maatregelenpakket.

In afwijking van bovenstaande is echter al eerder een drietal maatregelen benoemd die in ieder geval onderdeel zouden kunnen worden van het maatregelenpakket, vanwege (i) de omvang van de reductie die ermee bereikt kan worden, (ii) het feit dat ze waarschijnlijk op draagvlak kunnen rekenen, (iii) de beperkte weglekeffecten die ze met zich meebrengen en (iv) omdat ze kostenefficiëntie zijn. Dit betreffen de maatregelen:

- eerdere sluiting Hemwegcentrale;
- lachgasreductie Chemelot;
- reductie van de verbranding van buitenlands afval.

Deze maatregelen zouden in aanmerking kunnen komen voor eerdere besluitvorming dan eind april, indien er bij deze maatregelen sprake is van een kritiek tijdpad. Om dit te kunnen bepalen, kunnen de maatregelen op verschillende gronden beoordeeld worden:

- Is eerdere aankondiging noodzakelijk om te zorgen dat de kosten van de maatregelen zo beperkt mogelijk blijven?
- Is eerdere aankondiging noodzakelijk om te zorgen voor tijdige realisatie van de maatregel, zodat hiermee maximale CO₂-reductie in 2020 wordt bereikt?
- Is eerdere aankondiging op basis van de nadere uitwerking verantwoord omdat de maatregel naar verwachting inderdaad onderdeel zou uitmaken van het maatregelenpakket waarover eind april wordt besloten?

Deze maatregelen moeten ook passen binnen de reservering van €500 miljoen. Naast deze afwegingen over het eerder besluiten van specifieke maatregelen, geldt als generiek criterium bij het eerder aankondigen van maatregelen de vraag of dit bijdraagt aan het versterken van het beeld dat het kabinet zich maximaal inspant om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.

3. TOELICHTING MOGELIJKE MAATREGELEN

Hieronder wordt voor de drie genoemde maatregelen een toelichting gegeven op de stand van zaken en wordt een voorstel gedaan voor de verdere aanpak van deze maatregelen.

Sluiting Hemwegcentrale (ca. 1,1 Mton CO₂-reductie)

Het kabinet heeft al eerder aangekondigd dat het sluiten van de kolencentrale die geen biomassa bijstookt (Hemwegcentrale van Nuon/Vattenfall) in beeld komt als het Rijk niet op koers ligt voor

25% CO₂-reductie. 5.1.2.i

Sluiting van deze centrale per 1 januari 2020 kan bij wet worden afgedwongen, door aanpassing van het wetsvoorstel 'verbod op kolen bij elektriciteitsproductie', dat op korte termijn naar de Kamer wordt gestuurd.

Het is om meerdere redenen wenselijk om besluitvorming over deze maatregel eerder dan april plaats te laten vinden en deze maatregel aan te kondigen.

- Allereerst geldt dat zolang er geen besluitvorming is over vervroegde sluiting, Nuon zal uitgaan van een kolenverbod met een overgangperiode tot 1 januari 2025. Zij is dan genooddaakt de reguliere investeringen te doen die ervoor zorgen dat de centrale kan blijven draaien. Ook zal Nuon eventuele aflopende contracten moeten verlengen en zullen de kosten voor vervroegde afvloeiing van het personeel toenemen, omdat er minder tijd is om ondersteuning te bieden aan het personeel voor het vinden van een nieuwe werkplek. Dit heeft een prijsopdrijvend effect op de nadeelcompensatie die de eigenaar van de centrale geboden moet worden.
- Daarnaast is er een risico dat de benodigde wetgeving om de sluiting te effectueren niet tijdig tot stand zal komen wanneer de maatregel pas eind april wordt aangekondigd. Het wetsvoorstel verbod op kolen ligt dan al voor behandeling in de Kamer, zodat onduidelijk is of aanpassing van het voorstel dan nog mogelijk zal zijn. Een afzonderlijk wetstraject voor vervroegde sluiting van de Hemweg kost meer tijd, waarbij het risico bestaat dat het verbod niet op tijd (eind december 2019) in werking treedt.

Voorstel is daarom om in het wetsvoorstel verbod op kolen - dat al terug is van de Raad van State - de maatregel van vervroegde sluiting van de Hemweg te verwerken. Het betreft geen substantiële wijziging van het wetsvoorstel, waardoor het niet noodzakelijk is dit opnieuw aan de Raad van State voor te leggen. Het (aangepaste) wetsvoorstel Verbod op kolen wordt in de MR van 8 maart behandeld en zal uiterlijk medio maart aan de Tweede Kamer worden gestuurd.

In de MR van 22 februari ligt naar verwachting het besluit voor om de maatregel voor vervroegde sluiting van de Hemweg te nemen. Dit wordt in nauwe samenwerking met FIN, SZW en JenV voorbereid. Bij dit besluit zal een door KPMG geverifieerde bandbreedte zijn opgenomen van de hoogte van de nadeelcompensatie die in dat kader geboden zal moeten worden. Momenteel voert KPMG een analyse uit om de hoogte van de nadeelcompensatie vast te stellen op basis van de door Nuon beschikbaar gestelde gegevens. Medio maart zal het wetsvoorstel verbod op kolen met daarin verwerkt de maatregel van vervroegde sluiting van de Hemweg naar de Tweede Kamer worden gestuurd. Tussen 22 februari, wanneer de MR heeft besloten dat de maatregel genomen gaat worden, en medio maart wanneer het wetsvoorstel naar de Kamer gestuurd wordt, kan aankondiging van de maatregel vervroegde sluiting Hemweg plaatsvinden.

Reductie van lachgas in Chemische installaties (ca. 0,6-0,9 Mton CO₂-reductie)

Lachgas (N₂O) is een zeer sterk broeikasgas dat vrijkomt bij een aantal chemische processen. Gedurende de afgelopen jaren heeft de industrie de uitstoot hiervan substantieel teruggebracht, mede aangemoedigd door het ETS systeem. Er zijn echter twee bedrijven in het chemiecluster Chemelot met substantiële N₂O emissies die niet onder het ETS of andere regelgeving vallen, waardoor er vooralsnog geen prikkels zijn voor deze bedrijven om deze reductie te realiseren. Door aanpassingen aan het productieproces met reeds beschikbare technologieën is een totale reductie te realiseren van 0,9 Mton CO₂ equivalent per jaar. Deze CO₂ reductie is door de Chemelot site reeds geïdentificeerd in het kader van het Klimaatakkoord als één van de meest kosteneffectieve maatregelen om de industrie opgave te helpen bereiken.

In het licht van het Urgenda-vonnis is onderzocht of deze investeringen naar voren kunnen worden gehaald en tegen welke kosten, om in 2020 operationeel te zijn. 5.1.1.c

De mogelijkheden voor het normeren van deze technieken op korte termijn is zeer beperkt. De meest kansrijke route hiertoe lijkt het alsnog onderbrengen van deze twee specifieke fabrieken in

het ETS via de opt-in route. Dit is echter niet haalbaar voor de start van de nieuwe ETS handelsperiode in 2021, mede omdat dit afhankelijk is van instemming van andere lidstaten. ^{5.1.2.b}

Eerdere besluitvorming dan eind april over deze maatregel is wenselijk en noodzakelijk om het bedrijf zoveel mogelijk tijd te geven de benodigde maatregelen te nemen, de engineering uit te voeren en de investeringsbeslissing te nemen om in de geplande shut-down van 2020 deze aanpassingen te kunnen maken.

De komende weken zullen verschillende routes worden verkend om deze maatregel te instrumenteren. Onderdeel hiervan is ook nader (extern) onderzoek naar de mogelijke financiële compensatie door de overheid. Eventuele gesprekken met de bedrijven zullen worden gevoerd door een aangewezen Rijksvertegenwoordiger, die bij cruciale stappen in het proces het ministerie van Financiën consulteert. Naar verwachting zal medio maart een uitgewerkt voorstel voor deze maatregel in de MR ter besluitvorming kunnen voorliggen, inclusief (een bandbreedte van de) hoogte van de eventuele compensatie.

Reductie van verbranding van buitenlands afval in afvalverbrandingsinstallaties (ca. 0,1 – 0,2 Mton CO₂-reductie)

Op dit moment (cijfers 2017) wordt er 1,9 miljoen ton buitenlands afval (vooral uit het Verenigd Koninkrijk) naar Nederland overgebracht voor verbranding in Nederlandse afvalverbrandingsinstallaties (AVI's). Het directe effect bij de AVI's van deze maatregel is naar verwachting ca. 1 Mton reductie, waardoor deze maatregel in eerste instantie als kansrijke en kritieke maatregel was gedefinieerd. Echter, een verdere verkenning naar de effecten van deze maatregel laat zien dat de nationale reductie in 2020 naar verwachting beperkt is (0 – 0,2 Mton in 2020). Dit komt doordat de huidige opwekking van warmte en stroom door AVI's op korte termijn alleen kan worden vervangen door fossiele (warmte)installaties.

Verdere uitwerking is noodzakelijk om te kunnen bepalen of deze maatregel wenselijk en effectief is. Besluitvorming eerder dan eind april is bovendien niet noodzakelijk vanwege de kosten of de realisatietermijn.

4. BUDGETTAIRE AFWEGINGEN

Voor het samenstellen van een maatregelenpakket om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis is integrale besluitvorming voorzien voor eind april. Hiervoor is gekozen vanwege de mogelijke financiële consequenties van dit maatregelenpakket en de noodzaak om besluitvorming te laten samenvallen met de voorjaarsnota. Voor de dekking van de eventuele kosten van voornoemde maatregelen is de begrotingsreserve CO₂-maatregelen (€500 mln.) voorzien. Deze reserve staat onder voorafgaand toezicht van het Ministerie van Financiën, hetgeen inhoudt dat onttrekkingen vooraf door het Ministerie van Financiën moeten worden goedgekeurd.

Besluitvorming over de aankondiging van kritieke maatregelen loopt vooruit op de integrale besluitvorming, maar is wenselijk gezien het kritieke tijdpad van de maatregelen. Bovendien zijn deze maatregelen sowieso onderdeel van elk denkbaar maatregelenpakket, waardoor vroegtijdige besluitvorming hierover de latere integrale afweging niet in de weg staat. De maatregelen Hemwegcentrale en Lachgas lijken ruimschoots inpasbaar in de reeds gereserveerde €500 miljoen.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Notitie Urgenda - Stand van zaken maatregelen met een kritiek tijdpad

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Om te komen tot een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is afgesproken dat hierover eind april integrale besluitvorming zal plaatsvinden, parallel met besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord. Daarbij is echter geconstateerd dat het noodzakelijk en wenselijk kan zijn om over een aantal maatregelen eerder een besluit te nemen, omdat deze een kritiek tijdpad (kunnen) hebben. Deze notitie gaat in op de maatregelen, die eerder zijn genoemd als maatregelen waarbij eerdere besluitvorming mogelijk noodzakelijk en wenselijk is, namelijk: de eerdere sluiting Hemweg-centrale; lachgasreductie Chemelot en de reductie van de verbranding van buitenlands afval.

De MR wordt gevraagd in te stemmen om de maatregelen 'sluiting Hemwegcentrale' en 'reductie lachgasemissies Chemelot' voor definitieve besluitvorming in de MR te agenderen, vooruitlopend op de integrale besluitvorming eind april.

Voorgesteld besluit *

Het voorstel te aanvaarden.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

15-feb-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19045773

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DG-overleg Urgenda
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☒ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e@minez.nl	10.2.e@minez.nl

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Auteur

10.2.e

T 07 10 2 e

@minez.nl

Datum

14 februari 2019

Kenmerk

DGKE / 19048369

Bhm

19048580

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Annotatie MR-bespreking Urgenda en Klimaatakkoord

Parafenroute

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

In de MR van 15 februari staan geagendeerd:

1. Urgenda: maatregelen met kritiek tijdpad
2. Klimaatakkoord: mogelijke scenario's en redeneerlijnen die gebruikt kunnen worden bij publicatie van de doorrekening op 13 maart.

Beide stukken zullen ook geagendeerd worden in het coalitieoverleg van a.s. maandag 18 februari.

Advies

U kunt kennis nemen van de annotatie, ter voorbereiding op de MR.

1. Annotatie Urgenda Proces

- In de MR ligt een procesvoorstel voor, om vóór integrale besluitvorming voor het maatregelenpakket Urgenda in april, twee no-regret maatregelen met een kritiek tijdpad eerder ter besluitvorming voor te leggen in de MR.
- Dit betreffen
  - i) de sluiting van de Hemwegcentrale
  - ii) lachgasreductie Chemelot
- In de MR van volgende week vrijdag, 22 februari, zal het besluit voor de sluiting van de Hemwegcentrale voorliggen. De Kamerbrief waarin deze maatregel wordt aangekondigd, kan gelijktijdig met de behandeling van het wetsvoorstel verbod op kolen worden besproken, op 8 maart.
- Naar verwachting zal medio maart het besluit voor lachgasreductie Chemelot voorliggen.
- Bij deze besluiten wordt ook een financiële bandbreedte opgenomen. Deze zal ruimschoots binnen de gereserveerde €500 mln. vallen.
- Mogelijk zal de MR opmerken dat we met dit procesvoorstel vooruit lopen op integrale besluitvorming over het maatregelenpakket en de besteding van de €500mln. U kunt hierop aangeven dat:
  - i) dit maatregelen betreffen met kritiek tijdpad
  - ii) deze maatregelen in elk denkbaar maatregelenpakket opgenomen zullen worden (no-regret)

Ontvangen BBR

- iii) financiële besluiten genomen zullen worden bij behandeling van de voorstellen in de MR.

Kenmerk
DGKE / 19048369

Inhoud

Maatregelen met een kritiek tijdpad

- In het coalitieoverleg van 21 en 28 januari is gesproken over Urgenda en de wenselijkheid om maatregelen met een kritiek tijdpad al eerder aan te kondigen dan de integrale besluitvorming over maatregelen in april. Dit betreft de maatregelen:
  - o Sluiting Hemwegcentrale;
  - o Reductie lachgas Chemelot;
  - o Reductie van verbranding buitenlands afval.
- Uit de inventarisatie van maatregelen komt naar voren dat bij twee van voornoemde maatregelen daadwerkelijk sprake is van een kritiek tijdpad, en het wenselijk is om hierover vooruitlopend op de integrale besluitvorming een besluit over te nemen. Dit betreft de vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale en de reductie van Lachgas bij chemische installaties in Chemelot.
- In deze notitie wordt dus nog geen besluit genomen deze maatregelen al te treffen, maar wordt aangekondigd dat voor deze maatregelen eerder dan de integrale besluitvorming in april, een besluit in de MR zal voorliggen.

Eerdere sluiting Hemwegcentrale

- Ten aanzien van de Hemwegcentrale geldt dat vroegtijdige besluitvorming wenselijk is omdat:
  - o latere besluitvorming een prijsopdrijvend effect heeft op de nadeelcompensatie die de eigenaar van de centrale geboden moet worden, onder andere omdat de kosten voor vervroegde afvloeiing van het personeel toenemen en een investering van 2 miljoen op korte termijn staat gepland.
  - o er een risico is dat de benodigde wetgeving om de sluiting te effectueren niet tijdig tot stand zal komen wanneer de maatregel pas eind april wordt aangekondigd.
- In de MR van 22 februari ligt naar verwachting het besluit voor om de maatregel voor vervroegde sluiting van de Hemweg te nemen. Dit wordt in nauwe samenwerking met FIN, SZW en JenV voorbereid. Bij dit besluit zal een door KPMG geverifieerde bandbreedte zijn opgenomen van de hoogte van de nadeelcompensatie die in dat kader geboden zal moeten worden.
- Na besluit in de MR van 22 februari zal de vervroegde sluiting van de Hemweg worden verwerkt in het wetsvoorstel verbod op kolen. Dit (aangepaste) wetsvoorstel wordt in de MR van 8 maart behandeld en zal medio maart naar de Kamer worden gestuurd. Dat is het uiterste moment waarop aankondiging van deze maatregel zal plaatsvinden.

Lachgasreductie Chemelot

- Ten aanzien van de lachgasreductie geldt dat vroegtijdige besluitvorming wenselijk is omdat het bedrijf heeft aangegeven op zeer korte termijn een investeringsbeslissing te nemen over de (geplande) shut-down in 2020. In deze shutdown zal de aanpassing van deze techniek moeten worden

meegenomen om in 2020 een reductie te realiseren. Bij latere besluitvorming ontstaat het risico dat de installatie van deze techniek hierin niet kan worden meegenomen en in 2020 geen emissiereductie kan worden gerealiseerd.

- De komende weken zullen gesprekken met de bedrijven plaatsvinden waarbij de route wordt verkend deze bedrijven op termijn onder het ETS te brengen, zodat de eventueel benodigde subsidiering kan worden beperkt.
- In nauwe samenwerking met FIN zal naar verwachting medio maart een voorstel in de MR worden geagendeerd, inclusief (een bandbreedte van de) hoogte van de toe te kennen subsidie.

Financiële consequenties

- Besluitvorming over de aankondiging van kritieke maatregelen loopt vooruit op de integrale besluitvorming in april.
- Belangrijk aandachtspunt is dat uit de inventarisatie naar voren komt dat deze maatregelen onderdeel zullen zijn van **elk denkbaar maatregelenpakket**, waardoor vroegtijdige besluitvorming hierover de latere integrale afweging niet in de weg staat.
- Het daadwerkelijke besluit, inclusief financiële consequenties, zal binnenkort in de MR worden geagendeerd.

2. Annotatie notitie en scenario's Klimaatakkoord

buiten reikwijdte

- buiten reikwijdte
buiten reikwijdte

- buiten reikwijdte

Kenmerk

19/2 11.30

25.

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

TER ADVISERING

Aan de Minister

*Zie alternatief
idee over de
ordening*

nota

Procesvoorstel besluitvorming maatregelenpakket
Urgenda

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e
@mmeez.nl

Datum

15 februari 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19049002

Bhm: 19049080

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Op 5 maart en 12 maart wordt in de MCKE gesproken over de totstandkoming van een concept-maatregelenpakket ter uitvoering van het Urgenda-vonnis. Aangehecht concept-stuk is opgesteld ten behoeve van de MCKE van 5 maart. Hierin wordt een procesvoorstel gedaan waarop besluitvorming over een maatregelenpakket kan plaatsvinden. Dinsdagmiddag 19 februari wordt deze aanpak met u besproken.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota en eventuele opmerkingen over het voorgestelde proces in de hiervoor geplande bespreking op 19 maart mededelen.

Ontvangen BBR

Kernpunten

- In de MCKE's van 5 en 12 maart zal besloten over de circa 100 maatregelen die zijn geïnventariseerd en uitgewerkt t.b.v. de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Deze besluitvorming moet leiden tot een concept-maatregelenpakket.
- Voor het concept maatregelenpakket dat er na de MCKE van 12 maart ligt, zal onder meer in kaart worden gebracht wat het potentieel aan CO₂-reductie is en wat de financiële en budgettaire consequenties zijn.
- Het streven is om in de MCKE van 26 maart en de MR van 29 maart het concept-maatregelenpakket vast te stellen dat kan worden meegenomen in de voorjaarsbesluitvorming en de besluitvorming over het Klimaatakkoord eind april.
- Gegeven het grote aantal mogelijke maatregelen (circa 100) dat is uitgewerkt is het wenselijk besluitvorming over een concept-maatregelenpakket te structureren, op basis van de eerdere afspraken die in het kabinet en de coalitie gemaakt zijn.
- Het proces om te komen tot een besluit in de MCKE van 12 maart is ingericht in drie stappen, te weten:
  - i. het vaststellen van een gezamenlijk uitgangspunt voor het maatregelenpakket (MCKE 5 maart)
  - ii. de politieke weging van mogelijke maatregelen (MCKE 12 maart)
  - iii. het vaststellen een voorlopig concept-maatregelenpakket met onderscheid naar besluitvormingsmoment (MCKE 26 maart)
- Deze punten worden toegelicht in de notitie. A.s. dinsdag 19 februari van 11.30-12.30 wordt deze aanpak met u besproken.
- Aansluitend aan dit overleg is een DG-overleg Urgenda, waarin deze stukken ook voorliggen.

Aanpak besluitvorming maatregelenpakket Urgenda – MCKE 5 maart

1. Aanleiding

Op 5 maart en 12 maart wordt in de MCKE gesproken over de totstandkoming van een concept-maatregelenpakket ter uitvoering van het Urgenda-vonnis. Het streven is om in de MCKE van 26 maart en de MR van 29 maart een concept-maatregelenpakket vast te stellen dat kan worden meegenomen in de voorjaarsbesluitvorming en de besluitvorming over het Klimaatakkoord eind april.

2. Aanpak

Gegeven het grote aantal mogelijke maatregelen (circa 100) dat is uitgewerkt is het wenselijk besluitvorming over een concept-maatregelenpakket te structureren, op basis van de eerdere afspraken die in het kabinet en de coalitie gemaakt zijn. De kern van die afspraken is dat er gefaseerde besluitvorming over maatregelen zal plaatsvinden en dat het kabinet en de coalitie ten behoeve van deze gefaseerde besluitvorming alle maatregelen politiek zullen wegen. Bij die politieke weging spelen vier aspecten een rol:

- tellen de maatregelen mee voor uitvoering van het vonnis of niet;
- leiden de maatregelen tot mondiale CO₂-reductie of alleen tot nationale CO₂-reductie;
- zijn maatregelen technisch en maatschappelijk uitvoerbaar; en
- is besluitvorming te overwegen in april 2019 of pas na cassatie.

In deze notitie wordt, met het oog op de politieke weging die door het kabinet moet worden gemaakt, een aanpak voorgesteld voor besluitvorming, ter bespreking in de MCKE van 5 maart.

Die aanpak is gestoeld op drie stappen:

1. het vaststellen van een gezamenlijk uitgangspunt voor het maatregelenpakket (MCKE 5 maart)
2. de politieke weging van mogelijke maatregelen en invulling van het concept-maatregelenpakket (MCKE 12 maart)
3. het vaststellen een concept-maatregelenpakket met onderscheid naar besluitvormingsmoment (MCKE 26 maart)

Beslispunten:

- *Stemt de MCKE in met het onderstaande uitgangspunten voor het maatregelenpakket?*
- *Stemt de MCKE in met de voorgestelde aanpak voor politieke weging en vervolgens vaststelling van het voorlopige concept-maatregelenpakket?*

3. Uitgangspunt maatregelenpakket uitvoering Urgenda-vonnis

In de MCKE van 5 maart zal voor het eerst worden gesproken over de totstandkoming van een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Om besluitvorming over een maatregelenpakket efficiënt te laten verlopen is het wenselijk als startpunt een gezamenlijk uitgangspunt overeen te komen. Hieronder wordt een voorstel gedaan voor een gezamenlijk uitgangspunt voor het maatregelenpakket, dat recht doet aan de eerdere politieke wens voor gefaseerde besluitvorming en het belang van een stevige juridische positie dat uitvoering wordt gegeven aan het vonnis van het hoogerechtshof.

Eén maatregelenpakket, twee besluitvormingsmomenten

Om het vonnis uit te voeren en te voorkomen dat de Staat tussentijds een dwangsom krijgt opgelegd, is het noodzakelijk dat het totale maatregelenpakket dat het kabinet inzet om te voldoen aan de uitspraak optelt tot 9 Mton. Bij aankondiging van een maatregelenpakket dat niet optelt tot 9 Mton, bestaat er een zeer reële kans dat de Staat tussentijds door de rechter tot uitvoering wordt gedwongen door het opleggen van een dwangsom. In het maatregelenpakket kan echter wel een onderscheid gemaakt worden tussen:

- (i) *Maatregelen die al vanaf april 2019 in gang worden gezet*
Voorgesteld wordt om in april 2019 maatregelen te presenteren die direct in gang worden gezet en waarmee een significante reductie in 2020 wordt gerealiseerd. Onderdeel van dit

↳ lang geen enkele
maatstaf
efficiënt

I = nu

II = na NEV '19

III = nooit

(II)

politek minder
aanvaardbaar

maatregelen (I)

- ~~alle~~ - voldoende efficiënt
op mondiale
wijze
- politiek aanvaardbaar
(in bzn RA, KA)
- uitvoerbaar

(II)

↳ onvoldoende
efficiënt op
nationale
uitstoot, ~~meer~~

III

met
uitvoerbaar

pakket kunnen ook maatregelen zijn die niet direct een bijdrage leveren aan de uitvoering van het vonnis, maar wel bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering op de langere termijn en in lijn zijn met de afspraken uit het Klimaatakkoord. ✓

- (ii) *Maatregelen waarover op een later moment een definitief besluit wordt genomen*
Voorgesteld wordt om in april 2019 ook te presenteren welke maatregelen weliswaar wel voorbereid zullen worden, maar waarover pas besluitvorming zal plaatsvinden op basis van de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019. Uit deze doorrekening komt naar voren wat het effect van de maatregelen is die het kabinet in april 2019 heeft ingezet om invulling te geven aan het vonnis, en zal op basis van de meest actuele inzichten van o.a. in de CO₂- en energieprijzen duidelijk worden wat de omvang van de resterende opgave is. Op basis van deze cijfers kan het kabinet wederom een afweging maken welke maatregelen worden ingezet om uitvoering te geven aan het vonnis. Het ligt voor de hand dat voor dit pakket maatregelen in beeld komen die niet kosteneffectief zijn, kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak en/of gepaard gaan met significante weglekeffecten waardoor in internationale context geen effectieve bijdrage wordt geleverd aan het tegengaan van klimaatverandering.

Eerder is in de MR de wens uitgesproken om besluitvorming over een aanvullend pakket aan maatregelen te koppelen aan de uitkomst van de cassatie. Dit lijkt echter juridisch niet goed verdedigbaar omdat (1) er een risico is dat de uitspraak niet voor 2021 wordt gedaan. Met name als de Hoge Raad zou besluiten om een prejudiciële vraag aan het Europese hof voor de Rechten van de Mens te stellen, is er een kans dat de uitspraak te laat komt voor uitvoering. Maar ook wanneer de uitspraak in de loop van 2020 is de tijd die dan resteert om maatregelen te implementeren zeer beperkt. (2) De kans aanmerkelijk is dat de Hoge Raad het bevel van het gerechtshof zal bevestigen of dat een uitspraak van de Hoge Raad geen duidelijkheid geeft over de verplichting om het bevel uit te voeren. De Hoge Raad kan de uitspraak terugverwijzen naar een gerechtshof zonder duidelijkheid te geven over de toelaatbaarheid van het bevel.

In de bijlage is een juridische en beleidsmatige tekstpassage opgenomen, die bovenstaand uitgangspunt beschrijft en kan worden benut voor de Kamerbrief.

4. Politieke weging uitgewerkte maatregelen

De afgelopen weken zijn door de betrokken departementen bijna 100 maatregelen geïdentificeerd en uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Deze maatregelen zijn beoordeeld op verschillende criteria, te weten:

- de binnenlandse CO₂-reductie;
- de kosten voor de Staat;
- de nationale kosten;
- de inkomenseffecten ('de huishoudportemonnee');
- de realisatietermijn;
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen;
- of er sprake is van significante weglekeffecten;
- de aansluiting met het regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord;
- inschatting van het maatschappelijk draagvlak.

Deze uitwerking is door externe onderzoeksbureaus gevalideerd op juistheid en volledigheid.

Om de politieke weging te faciliteren zijn de uitgewerkte maatregelen ingedeeld in vier verschillende maatregelcategorieën. De categorieën zijn als volgt ingedeeld:

1. Maatregelen die technisch niet uitvoerbaar zijn in 2020 en/of in 2020 (nagenoeg) geen reductie opleveren
2. Maatregelen die formeel niet meetellen voor het vonnis
3. Maatregelen die in 2020 reductie opleveren en in lijn zijn met het regeerakkoord en het Klimaatakkoord
4. Maatregelen die in 2020 tot reductie leiden maar niet in lijn zijn met het regeerakkoord en/of het Klimaatakkoord.

Deze indeling bevat al een deel van de aspecten die het kabinet in de politieke weging een plek wil geven, namelijk met betrekking tot de technische uitvoerbaarheid en de mate waarin maatregelen

*inconclusieve ordening
niet erg behutsaam*

*slim;
we moeten
dit
verstaan*

*hier valt de weglekeffecten
weg -- !!!*

2021

meetellen voor de uitvoering van het vonnis. Politieke weging is met name nodig ten aanzien van de 'maatschappelijke uitvoerbaarheid' van maatregelen, de kosten voor de Staat, de nationale en internationale CO₂-reductie die met maatregelen bereikt wordt en het eventuele besluitvormingsmoment over maatregelen.

Bij deze indeling is geen rekening gehouden met de vraag of maatregelen die na 2020 uitvoerbaar zijn en/of pas na 2020 reductie opleveren wenselijk kunnen zijn in het licht van het Klimaatakkoord.

5. Invullen concept-maatregelenpakket

Op basis van de politieke weging van de uitgewerkte maatregelen is het noodzakelijk een besluit te nemen over het al dan niet opnemen van maatregelen in het concept-maatregelenpakket. Ervan uitgaande dat een overzicht van alle uitgewerkte mogelijke maatregelen gepubliceerd wordt en met de Kamer gedeeld wordt, is het nodig alle maatregelen in te delen in categorieën. Een onderscheid in drie categorieën is wenselijk:

- Categorie A (april 2019) – Deze maatregelen zijn onderdeel van het maatregelenpakket dat in april 2019 wordt aangekondigd en direct in gang wordt gezet, mits hiervoor dekking wordt gevonden in de voorjaarsbesluitvorming 2019.
- Categorie B. (KEV 2019) – Deze maatregelen zijn onderdeel van het maatregelenpakket dat in april wordt aangekondigd en wordt voorbereid, maar waarover pas besluitvorming zal plaatsvinden op basis van de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019.
- Categorie C. (maatregelen die niet genomen worden) – een overzicht van maatregelen die geen onderdeel zullen vormen van het maatregelenpakket.

Op basis van het eerder geformuleerde uitgangspunt moeten de maatregelen in categorie A. en categorie B. samen ten minste 9 Mton reductie in 2020 opleveren, om te voorkomen dat de Staat tussentijds door de rechter tot uitvoering wordt gedwongen.

6. Vervolgproces, samenhang besluitvorming Voorjaarsnota en Klimaatakkoord

Maatregelen die onderdeel vormen van het voorlopige concept-maatregelenpakket zullen meelopen in het besluitvormingsproces voor de Voorjaarsnota. Na vaststelling van het voorlopige concept-maatregelenpakket in de MCKE van 12 maart kan concreet gestart worden met gerichte gesprekken over de mogelijke financiële inpassing van het maatregelenpakket.

In de MCKE van 26 maart zal worden gesproken over de concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de eventuele aanpassingen en aanvullingen die nodig zijn op basis van de doorrekeningen. De maatregelen in het concept-maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis kunnen hierbij mogelijk ook een rol spelen.

7. Planning besluitvormingsproces

Wanneer	Wat
MCKE 5 maart	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bespreking uitgangspunt over aard en omvang maatregelenpakket ▪ Bespreking van aanpak van politieke weging en vaststelling van het voorlopige concept-maatregelenpakket
MCKE 12 maart	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Politieke weging uitgewerkte maatregelen en indeling in categorie A, B en C ▪ Invulling concept-maatregelenpakket uitvoering Urgenda-vonnis
MCKE 26 maart	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaststellen concept-maatregelenpakket uitvoering Urgenda-vonnis ▪ Vaststellen concept-kabinetsappreciatie Klimaatakkoord

zie ordening - licht en op naam van de andere

Bijlage 1 – Passage Kamerbrief met beleidsmatige en juridische onderbouwing uitgangspunt

Uitvoering vonnis

Het kabinet heeft na de uitspraken van de rechtbank en het gerechtshof bevestigd dat de Staat het vonnis zal uitvoeren om in 2020 de broeikasgasuitstoot in Nederland met 25% te verminderen ten opzichte van 1990. Bij het uitkomen van de nieuwste ramingen van het PBL op 25 januari 2019 (Kamerstuk 32 813 nr. 267) heeft het kabinet wederom aangegeven dat het zich maximaal zal inspannen om het vonnis uit te voeren. Het kabinet heeft daarnaast besloten om in cassatie te gaan.

Het kabinet heeft cassatie ingesteld tegen de uitspraak van het gerechtshof, omdat het kabinet zich niet kan vinden in de redenering die ten grondslag ligt aan het bevel. Die redenering gaat ervan uit dat het noodzakelijk is dat Nederland, ongeacht de internationale context, de eigen broeikasgasemissies met 25% moet terugbrengen in 2020 ten opzichte van 1990 om daarmee de Nederlandse burger te beschermen tegen het gevaar van klimaatverandering. Daarnaast maakt het kabinet in cassatie bezwaar tegen het feit dat de uitspraak de beleidsvrijheid van de overheid inperkt, specifiek voor wat betreft het reductiepad dat gevolgd wordt om de Nederlandse broeikasgasuitstoot te verminderen. Deze principiële bezwaren stelt het kabinet in de cassatie nadrukkelijk ter discussie.

Het kabinet staat voor een ambitieus klimaatbeleid, maar wel een klimaatbeleid dat haalbaar en betaalbaar is en dat ook in de juiste internationale context wordt geplaatst. Op basis van de meest recente ramingen van het PBL ziet het kabinet zich voor een grote opgave gesteld. Een opgave die niet kan worden gerealiseerd zonder ingrijpende en kostbare maatregelen, waarmee bovendien het klimaat op mondiaal niveau niet altijd gediend is. Gegeven de omvang van de opgave en het ingrijpende karakter van de benodigde maatregelen om deze in te vullen, kiest het kabinet er in dit stadium voor maatregelen te nemen waarmee weliswaar een significante reductie in 2020 wordt gerealiseerd, maar die nog geen volledige invulling geeft aan de meest waarschijnlijk opgave zoals deze door het PBL is ingeschat. Deze keuze is ingegeven door de wens om bij voorkeur alleen maatregelen te nemen die het mondiale klimaat ook helpen, die financieel en maatschappelijk haalbaar zijn en die in lijn zijn met de ambities en afspraken om in 2030 tot 49% broeikasgas te komen.

Het kabinet bereid daarnaast ook maatregelen voor die het kabinet op dit moment onwenselijk vindt. Deze passen naar de mening van het kabinet niet in een kostenefficiënt reductiepad dat op maatschappelijk draagvlak kan rekenen en ook in internationale context een effectieve bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering. Besluitvorming hierover zal op een later moment plaatsvinden, waarbij het kabinet in ieder geval de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019 wil meewegen.

Hieronder geef ik een toelichting op het maatregelenpakket dat het kabinet zal uitvoeren om in 2020 significante extra broeikasgasreductie te realiseren en de afweging die het kabinet daarbij heeft gemaakt.

Bijlage - Categorisering maatregelen

Hieronder is ter indicatie een overzicht gegeven van de categorisering van maatregelen. Dit betreft een selectie van de maatregelen uit de maatregelenlijst.

Categorie 1 – Maatregelen die technisch niet uitvoerbaar zijn in 2020 en/of in 2020 (nagenoeg) geen reductie opleveren

Versnellen coalitie anders reizen	Mobiliteit	0	0
Vrijstelling overdrachtsbelasting energieneutrale woningen	Gebouwde omgeving	0	300
Verlaging CO2-plafond glastuinbouw	Landbouw	0	0
Stimulering CO2-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters	Industrie	0	2 tot 20 miljoen per installatie
Tendering Rijks- en andere overheidsgronden	Elektriciteit	0	18

Categorie 2 – Maatregelen die formeel niet meetellen voor het vonnis

Maatregel	Sector	NLse CO2-reductie in 2020	Kosten Staat (€ miljoen)
Verhoging waterpeil veenweide	Landbouw	0,04	78

Categorie 3 - Maatregelen die in 2020 reductie opleveren en in lijn zijn met het regeerakkoord en het Klimaatakkoord

Maatregel	Sector	NLse CO2-reductie in 2020	Kosten Staat (€ miljoen)
Eerdere sluiting Hemwegcentrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.i en 5.1.2.b
Lachgasreductie	Industrie	0,6-0,9	67 - 115
Programma verduurzaming eigen woningen	Gebouwde omgeving	0,7	700
Extra middelen warme sanering varkenshouderij	Landbouw	0,3	60
Campagne "het nieuwe rijden"	Mobiliteit	0 – 0,3	2

Categorie 4 - Maatregelen die in 2020 reductie opleveren en die niet in lijn zijn met het regeerakkoord en/of het Klimaatakkoord

Maatregel	Sector	NLse CO2-reductie in 2020	Kosten Staat (€ miljoen)
Invoering minimum CO2-prijs elektriciteitsproductie	Elektriciteit	3 – 10 (afhankelijk maatvoering)	Opbrengst
Stimulering bijstook biomassa kolencentrales	Elektriciteit	0,5	PM

Bijlage 2 - Aangepaste categorisering maatregelen

Hieronder wordt de categorisering volgens de aangepaste lijn toegelicht.

De afgelopen weken zijn door de betrokken departementen bijna 100 maatregelen geïdentificeerd en uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Deze maatregelen zijn beoordeeld op verschillende criteria, te weten:

- de binnenlandse CO2-reductie;
- de kosten voor de Staat;
- de nationale kosten;
- de inkomenseffecten ('de huishoudportemonnee');
- de realisatietermijn;
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen;
- of er sprake is van significante wegleffecten;
- de aansluiting met het regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord;
- inschatting van het maatschappelijk draagvlak.

Deze uitwerking is door externe onderzoeksbureaus gevalideerd op juistheid en volledigheid.

Om de politieke weging te faciliteren zijn de uitgewerkte maatregelen ingedeeld in verschillende maatregelcategorieën. De categorieën zijn als volgt ingedeeld:

Categorie 1 – Maatregelen die:

- niet gepaard gaan met significante wegleffecten,
- in lijn zijn met Regeerakkoord en Klimaatakkoord, en
- uitvoerbaar zijn.

Categorie 2 – Maatregelen die:

- niet in lijn zijn met Regeerakkoord en Klimaatakkoord, of
- gepaard gaan met significante wegleffecten.

Categorie 3 – Maatregelen die

- niet uitvoerbaar zijn; of
- niet leiden tot CO2-reductie in 2020

Voor het vaststellen van het maatregelenpakket is een politieke afweging op basis van deze categorisering, waarbij onder andere een weging dient plaats te vinden op basis van

- i) de kosten van de maatregel en
- ii) het politiek en maatschappelijk draagvlak (naast het regeerakkoord en het Klimaatakkoord).

Daarnaast wordt bij bovenstaande categorisering nog geen rekening gehouden in welke maatregelen die in categorie 3 vallen, mogelijk na 2020 wel uitvoerbaar zijn en een CO2-reductie kunnen opleveren. Deze maatregelen kunnen wenselijk zijn in het licht van het klimaatakkoord.

Hieronder is een overzicht van de maatregelen weergegeven, die zijn ingedeeld volgens bovenstaande categorisering.

1A + 1B

Categorie 1 – Maatregelen die leiden tot mondiale CO2-reductie, in lijn zijn met het RA en KA en uitvoerbaar zijn

Maatregel	Sector	NLse CO2-reductie in 2020	Kosten Staat (€ miljoen)
Sluiting Hemwegcentrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.i en 5.1.2.b
Lachgasreductie	Industrie	0,6-0,9	67 - 115
Programma verduurzaming eigen woningen	Gebouwde omgeving	0,7	700
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30
Opkopen dierproductierechten	Landbouw	0,2	40-100
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	Landbouw	0,1 - 0,5	10
Reduceren verbranding buitenlands afval	Industrie	0,1-0,2	0
Versnelling warme sanering varkenshouderij	Landbouw	0,1	0
Extra middelen warme sanering varkenshouderij	Landbouw	0,05-0,01	60
Opkoop en vernietigen fosfaatrechten melkveehouderij (uitgaande van 27.750 melkkoeien)	Landbouw	0,1	250
Verhoging afroaming productierechten	Landbouw	0,1	0
Wettelijke verplichting precisiebemesting bij boerenbedrijven	Landbouw	0,1	5-10
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,2	15
Recycling en productie biokunststoffen	Industrie	0 - 0,1	15 -30
Aanvullende ondersteuning energiebesparing verhuurders (STEP)	Gebouwde Omgeving	0-0,1	150-250
Subsidie energiebesparing eigen huis (SEEH)	Gebouwde omgeving	0-0,1	65
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5
Stimulering Energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten	Landbouw	0 - 0,1	5
Warmteprojecten	Industrie	0-0,1	15
Stimulering Energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling	Landbouw	0 - 0,1	PM
Fosfaatrechten uit de fosfaatbank niet uitgeven.	Landbouw	0 - 0.1	0
Zero-emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,08	30
Verhoging ISDE-budget	Gebouwde omgeving	0,07	110 (vanuit SDE+ is budgetneutraal)

Zero emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,075	30
Stimulering	Landbouw	0 - 0,04	5
Energiebesparingsmaatregelen			
Stoppersregeling	Landbouw	0-0,03	61
melkveehouderij in Veenweide			
Accijnsverhoging fossiele brandstoffen	Mobiliteit	Beperkt	PM
Afschaffen vrijstelling kolenbelasting in combinatie met verhoging van het tarief	Elektriciteit	Beperkt	+135
Autoloze zondag	Mobiliteit	0.5 (1 x per maand)	Beperkt
Winkelsluiting zondag	n.v.t.	1,1	PM
Verbod op affakkelen	Industrie	0,35	PM
Sluitingsmaatregel installaties	Industrie	0,3	13
Verplichting gebruik nitrificatieremmers	Landbouw	0,25	PM
Heffing lozing restwarmte	Industrie	0,2	Budgetneutraal

2A+2B

Categorie 2 – Maatregelen die gepaard gaan met weglekeffecten en / of niet in lijn zijn met het Klimaat- en/of Regeerakkoord

Maatregel	Sector	NLse CO2-reductie in 2020	Kosten Staat (€ miljoen)
Sluiten alle kolencentrales*	Elektriciteit	12,3	5.1.2.b, 5.1
Invoering minimum CO2-prijs elektriciteitsproductie*	Elektriciteit	3 – 10 (afhankelijk maatvoering)	Opbrengst
Sluiting nieuwe kolencentrale*	Elektriciteit	2,7	5.1.2.b, 5.1.2.i
Stimulering bijstook biomassa kolencentrales	Elektriciteit	0,5	PM
Verlaging maximum snelheid autosnelwegen	Mobiliteit	0,4 - 1	
Verhoging energiebelasting grootverbruikers	Industrie	0.1-0.4	+500
Afschaffen vrijstelling aardgas mineralogisch en metallurgische procedés energiebelasting	Industrie	0,2	+50
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0

* = gaat gepaard met significante weglekeffecten

Categorie 3 – Maatregelen die niet uitvoerbaar zijn en/of in 2020 niet leiden tot CO2-reductie

Versnellen coalitie anders reizen	Mobiliteit	0	0
Vrijstelling overdrachtsbelasting energieneutrale woningen	Gebouwde omgeving	0	300
Verlaging CO2-plafond glastuinbouw	Landbouw	0	0
Stimulering CO2-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters*	Industrie	0	2 tot 20 miljoen per installatie
Tendering Rijks- en andere overheidsgronden*	Elektriciteit	0	18
Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie	Gebouwde Omgeving	0	0
Verbod installatie nieuwe CV-ketels	Gebouwde omgeving	0	0
CO2-heffing	Industrie	0	Afhankelijk maatvoering
Reductie methaanslip uit WKK motoren	Landbouw	0	
Verlaging CO2-plafond glastuinbouw	Landbouw	0	0
Methaanoxidatie	Landbouw	0	2
Monomestvergisting	Landbouw	0	
Vrijstelling van energiebelasting op elektriciteit invoeren voor binnenvaartschepen	Mobiliteit	0	
Afschaffen accijnsvrijstelling voor de binnenvaart	Mobiliteit	0	
Campagne "het nieuwe rijden"*	Mobiliteit	0	2
Wegbeprijzing	Mobiliteit	0	
Maatregelen ihkv zee- en luchtvaart	Mobiliteit	0	
Opkopen en annuleren ETS-rechten	-	0	24 per Mton
Afschaffing onbelaste reiskostenvergoeding woon-werkverkeer met de auto	Mobiliteit	0,3	
Variabele bijtelling (bijtelling afhankelijk maken van gereden privé-kilometers)	Mobiliteit	0,1	
Versnellen opbrengst zon-pv door aftoppen vermogen*	Elektriciteit	0	0
Premie op WKK-draaiuren industrie en glastuinbouw	Industrie / Landbouw	PM	75
Verhoging gasbelasting	-	0	

2. Invulling pakket A en B

Om maatregelenpakket A en B in te kunnen vullen, worden alle geïdentificeerde maatregelen gecategoriseerd.

Categorie 1 - maatregelen die

- niet gepaard gaan met significante weglekeffecten; EN
- in lijn zijn met Regeerakkoord en Klimaatakkoord; EN
- uitvoerbaar zijn

Categorie 2 – maatregelen die

- politiek minder aanvaardbaar zijn (niet in lijn met RA / KA); OF
- nationale CO2-reductie kunnen bewerkstelligen, maar gepaard gaan met weglekeffecten.

Categorie 3 – maatregelen die

- niet uitvoerbaar zijn; OF
- niet leiden tot CO2-reductie in 2020

- **NB. Bij deze indeling is nog geen rekening gehouden met de kosten van de maatregel en het maatschappelijke en politieke draagvlak.**

Aanpak besluitvorming maatregelenpakket Urgenda

19 februari 2019 – 11.30 – 12.30 uur

1. Uitgangspunt maatregelenpakket

Eén maatregelenpakket, 2 besluitvormingsmomenten

- Totale pakket telt op tot 9 Mton

A. Maatregelenpakket april 2019

- Maatregelen die mondiale emissies reduceren
- Maatregelen die in lijn zijn met het KA en RA
- Maatregelen die kunnen rekenen op (politiek) draagvlak
- Maatregelen die kosteneffectief zijn (NB. de nationale kosten van maatregelen zijn zeer beperkt beschikbaar)

B. Maatregelenpakket nav KEV 2019

- Maatregelen die nationale emissies reduceren, maar gepaard gaan met weglekeffecten
- Maatregelen die niet in lijn zijn met het KA/RA
- Maatregelen met beperkt (politiek) draagvlak
- Maatregelen die niet kosteneffectief zijn (NB. de nationale kosten van maatregelen zijn zeer beperkt beschikbaar)

4. Voorgesteld proces maart / april

Wanneer	Wat
12 maart	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreking uitgangspunt over aard en omvang maatregelenpakket • Bespreking van aanpak van politieke weging en vaststelling van het voorlopige concept-maatregelenpakket • Politieke weging uitgewerkte maatregelen en invulling concept-maatregelenpakket uitvoering Urgenda-vonnis
26 maart	<ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen concept-maatregelenpakket uitvoering Urgenda-vonnis • Vaststellen concept-kabinetsappreciatie Klimaatakkoord
26 maart – april	<ul style="list-style-type: none"> • Afstemming budgettaire dekking concept-maatregelenpakket Urgenda-vonnis
26 april	<ul style="list-style-type: none"> • Integraal besluit voorjaarsnota en maatregelenpakket Urgenda

Aandachtspunten

1. Welke politieke weging dient plaats te vinden?

2. Hoe om te gaan met extra no-regret maatregelen (verzoek CO)?

3. Hoe om te gaan met maatregelen die wel *na* 2020 CO₂-reductie bewerkstelligen of formeel niet meetellen (landgebruik)?

3. Besluitvormingsproces

Op basis van categorisering kan politieke weging plaatsvinden, waarbij o.a. rekening wordt gehouden met:

- i) de kosten voor de maatregel en
- ii) het maatschappelijke en politieke draagvlak

A. Maatregelenpakket april 2019

- Naar verwachting overwegend maatregelen uit categorie 1.

B. Maatregelenpakket NEV 2019

- Naar verwachting overwegend maatregelen uit categorie 2.

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Elektriciteit

Auteur

10.2.e

10.2.e@minez.nl

Datum

20 februari 2019

Kenmerk

DGKE-E / 19053218

nota

Kamerbrief aankondiging vervroegd sluiten kolencentrale

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

1. Kamerbrief
2. Afschrift advies RvS
3. MvT
4. Nader rapport
5. Wetsvoorstel

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

Wanneer in de MR van 22 februari wordt ingestemd met het besluit om de Hemwegcentrale vervroegd te sluiten in het kader van Urgenda, volgt in de week van 11 maart de aankondiging middels een Kamerbrief van deze maatregel, parallel aan het versturen van het wetsvoorstel verbod op kolen aan de Tweede Kamer.

Advies

U kunt akkoord gaan met verzending van de Kamerbrief voor een schriftelijke ACKE ronde en eventuele opmerkingen noteren. De Kamerbrief ligt daarna voor de MR van 8 maart samen met het wetsvoorstel verbod op kolen. Bijgevoegd is ook het wetsvoorstel, de memorie van toelichting en het nader rapport.

Kernpunten

- In de Kamerbrief geeft het kabinet aan dat zij in het kader van Urgenda aankondigt het verbod op kolen per 1 januari 2020 in te laten gaan voor de Hemwegcentrale.
- Hierbij wordt gerefereerd aan de Kamerbrief van 25 januari jl. waaruit blijkt dat de analyse van het PBL aangeeft dat de opgave van 25% CO₂-reductie groter uitvalt dan voorzien.
- Tevens wordt aangehaald dat sinds 2017 al genoemd wordt dat deze maatregel in beeld komt wanneer de energieakkoord maatregelen onvoldoende blijken om de 25% te halen.
- U geeft aan dat u het wetsvoorstel verbod op kolen, zoals het eerder is aangekondigd, aanpast en hiermee de eerder voorgestelde overgangperiode voor de Hemwegcentrale intrekt. U stelt hier

Ontvangen BBR

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**

Directie Elektriciteit

Kenmerk

DGKE-E / 19053218

- nadeelcompensatie tegenover en geeft aan hierover in gesprek te gaan met de centrale.
- Mochten er uit de schriftelijke ronde ACKE nog wijzigingen komen, leggen we de kamerbrief nogmaals aan u voor na het krokusreces voor het naar de MR wordt verzonden. Het wetsvoorstel en de bijbehorende documenten zijn al behandeld in de ACKE.

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**

Directie Elektriciteit

BezoekadresBezuidehoutseweg 73
2594 AC Den Haag**Postadres**Postbus 20401
2500 EK Den Haag**Overheidsidentificatienr**

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum

Betreft Vervroegd verbod op kolen voor kolencentrale

Ons kenmerk

DGKE-E / 19051480

Geachte Voorzitter,

Op 25 januari 2019 is heb ik uw Kamer per brief geïnformeerd over het doelbereik van 25% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990 in het kader van de uitvoering van het Urgenda-vonnis (Kamerstuk 32813, nr. 267). De analyse van het PBL geeft aan dat de opgave om 25% CO₂-reductie te realiseren in 2020 groter uitvalt dan eerder voorzien. Op basis van deze nieuwe PBL-prognose werkt het kabinet aan aanvullende maatregelen om de CO₂-uitstoot op korte termijn verder terug te dringen.

In 2017 is uw Kamer reeds geïnformeerd dat, indien de maatregelen uit het energieakkoord onvoldoende effect hebben om de 25% CO₂-reductie te halen, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (Kamerstuk 32813, nr. 144).

Het kabinet wil ^{met} ~~middels~~ ^{alvast een} deze brief ~~de~~ eerste aanvullende maatregel aankondigen ^{om} ~~die een bijdrage levert aan het verder terugdringen van de CO₂-uitstoot in 2020.~~ ^{verder te vermindern.} Het kabinet heeft ~~besloten het reeds~~ ^{al} aangekondigde verbod op kolen voor de elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Vattenfall al per 1 januari 2020 effect te laten hebben. De Hemwegcentrale is de enige kolengestookte elektriciteitscentrale die geen biomassa bijstookt. Door het ontbreken van een overgangperiode en de korte termijn waarop het verbod van toepassing wordt, zal vanuit het oogpunt van 'fair balance' nadeelcompensatie worden geboden. Hierover ~~wordt~~ ^{ben ik} in gesprek ~~gegaan~~ ^{reeds} met de eigenaren van de centrale. ~~Tevens~~ ^{Daarnaast} worden deze gesprekken benut om zorg te dragen voor een goede overgangssituatie voor het personeel.

Wetsvoorstel verbod op kolen

Op 18 mei 2018 heb ik de Kamer geïnformeerd over ~~het voornemen van het kabinet om middels een wetsvoorstel dat een verbod bevat op het gebruik van kolen als brandstof voor de productie van elektriciteit invulling te geven aan de afspraak uit het regeerakkoord (Kamerstuk 30196, nr. 600).~~ ^{ingevormde} Het wetsvoorstel moet er toe leiden dat er per 1 januari 2030 geen kolen meer gebruikt worden voor de productie van elektriciteit. Hiermee wordt verzekerd dat het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie de maximale bijdrage levert aan ~~het realiseren van~~ ^{Een} de ambitie uit het regeerakkoord van 49% CO₂-reductie in 2030.

Het verbod op het gebruik van kolen voor de elektriciteitsproductie heeft onmiddellijke werking. Aan de nieuwste kolengestookte centrales, de centrales van Uniper en ENGIE in Rotterdam en de centrale van RWE in de Eemshaven, wordt ~~evenwel~~ een overgangsperiode geboden tot en met 31 december 2029. Voor de Amercentrale van RWE geldt een overgangsperiode tot 31 december 2024. Voor de Hemwegcentrale zal het verbod in gaan per 1 januari 2020.

Het wetsvoorstel verbod op kolen bij elektriciteitsproductie zal op korte termijn bij uw Kamer aanhangig gemaakt worden.

Eric Wiebes

Minister van Economische Zaken en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**

Directie Elektriciteit

BezoekadresBezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag**Postadres**Postbus 20401
2500 EK Den Haag**Overheidsidentificatienr**

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum

Betreft Vervroegd verbod op kolen voor kolencentrale

Ons kenmerk

DGKE-E / 19051480

Uw kenmerk

Geachte Voorzitter,

Bijlage(n)

Op 25 januari 2019 is heb ik uw Kamer per brief geïnformeerd over het doelbereik van 25% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990 in het kader van de uitvoering van het Urgenda-vonnis (Kamerstuk 32813, nr. 267). De analyse van het PBL geeft aan dat de opgave om 25% CO₂-reductie te realiseren in 2020 groter uitvalt dan eerder voorzien. Op basis van deze nieuwe PBL-prognose werkt het kabinet aan aanvullende maatregelen om de CO₂-uitstoot op korte termijn verder terug te dringen. Het kabinet wil met deze brief alvast een eerste aanvullende maatregel aankondigen om de CO₂-uitstoot in 2020 verder te verminderen, namelijk een vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale.

Aanscherping wetsvoorstel verbod op kolen

Op 18 mei 2018 heb ik de Kamer geïnformeerd over een voorgenomen verbod op het gebruik van kolen als brandstof voor de productie van elektriciteit (Kamerstuk 30196, nr. 600). Een wetsvoorstel moet er toe leiden dat er per 1 januari 2030 geen kolen meer gebruikt worden voor de productie van elektriciteit. Hiermee wordt verzekerd dat het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie de maximale bijdrage levert aan de ambitie uit het regeerakkoord van 49% CO₂-reductie in 2030.

Het verbod op het gebruik van kolen voor de elektriciteitsproductie heeft onmiddellijke werking. Aan de nieuwste kolengestookte centrales, de centrales van Uniper en ENGIE in Rotterdam en de centrale van RWE in de Eemshaven, wordt een overgangperiode geboden tot en met 31 december 2029. Eerder heb ik uw Kamer medegedeeld dat voor de Amercentrale van RWE en de Hemweg van Nuon een overgangperiode tot 31 december 2024 zal gelden.

In 2017 is uw Kamer ~~reedsechter al~~ geïnformeerd dat, indien de maatregelen uit het energieakkoord onvoldoende effect hebben om de 25% CO₂-reductie in 2020 te halen, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (Kamerstuk 32813, nr. 144).

~~Het kabinet wil middels deze brief de eerste aanvullende maatregel aankondigen die een bijdrage levert aan~~ Gezien het verder terugdringen van de uitstoot er nu meer nodig blijkt om de 25% CO₂-uitstootreductie in 2020. Het kabinet te realiseren,

heeft het kabinet besloten het ~~reeds aangekondigde~~ verbod op kolen voor de elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Nuon al per 1 januari 2020 effect te laten hebben. De Hemwegcentrale is de enige kolengestookte elektriciteitscentrale die geen biomassa bijstookt. Door het ontbreken van een overgangsperiode en de korte termijn waarop het verbod van toepassing wordt voor de Hemwegcentrale, zal vanuit het oogpunt van 'fair balance' nadeelcompensatie worden geboden, de hoogte hiervan wordt nader onderzocht. Hierover ~~wordt ben ik~~ in gesprek gegaan met de eigenaren van de centrale. ~~Tevens worden deze gesprekken benut om zorg te dragen voor een goede overgangssituatie voor het personeel.~~

Wetsvoorstel verbod op kolen

~~Op 18 mei 2018 heb ik de Kamer geïnformeerd over het voornemen van het kabinet om middels een wetsvoorstel dat een verbod bevat op het gebruik van kolen als brandstof voor de productie van elektriciteit invulling te geven aan de afspraak uit het regeerakkoord (Kamerstuk 30196, nr. 600). Het wetsvoorstel moet er toe leiden dat er per 1 januari 2030 geen kolen meer gebruikt worden voor de productie van elektriciteit. Hiermee wordt verzekerd dat het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie de maximale bijdrage levert aan het realiseren van de ambitie uit het regeerakkoord van 49% CO₂-reductie in 2030.~~

~~Het verbod op het gebruik van kolen voor de elektriciteitsproductie heeft onmiddellijke werking. Aan de nieuwste kolengestookte centrales, de centrales van Uniper en ENGIE in Rotterdam en de centrale van RWE in de Eemshaven, wordt evenwel een overgangsperiode geboden tot en met 31 december 2029. Voor de Amercentrale van RWE geldt een overgangsperiode tot 31 december 2024. Voor de Hemwegcentrale zal het verbod in gaan per 1 januari 2020. De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en ik zijn in het kader van het bredere wetsvoorstel verbod op kolen reeds een onderzoek gestart naar de eventuele werkgelegenheidseffecten als gevolg hiervan en voeren regelmatig gesprekken met sociale partners. Gezien de versnelling die met deze brief wordt aangekondigd voor de Hemwegcentrale, zullen wij kijken wat de effecten hiervan zijn voor de kolenoverslag en dit mee laten lopen in de bredere aanpak in het kader van bovengenoemd onderzoek. Ik informeer uw Kamer in het voorjaar over de uitkomsten van het onderzoek.~~

Het is zeer ingrijpend als werknemers hun baan verliezen als gevolg van de vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale. Bij het vaststellen van de hoogte van de nadeelcompensatie zal onder andere met het personeel en het sociaal plan rekening worden gehouden. Ten aanzien van het personeel van de Hemweg zal Nuon zorgen voor een sociaal plan en de extra kosten die gemaakt worden door vervroegde sluiting zullen onderdeel uitmaken van de nadeelcompensatie.

Het wetsvoorstel verbod op kolen bij elektriciteitsproductie zal op korte termijn bij uw Kamer aanhangig gemaakt worden.

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Elektriciteit

Ons kenmerk
DGKE-E / 19051480

eerdere versie van de brief

conomische Zaken

26 c.

Directoraat-generaal Klimaat en Energie

Directie Elektriciteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum

Betreft Vervroegd verbod op kolen voor kolencentrale

Ons kenmerk

DGKE-E / 19051480

Uw kenmerk

Geachte Voorzitter,

Bijlage(n)

Op 25 januari 2019 is heb ik uw Kamer per brief geïnformeerd over het doelbereik van 25% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990 in het kader van de uitvoering van het Urgenda-vonnis (Kamerstuk 32813, nr. 267). De analyse van het PBL geeft aan dat de opgave om 25% CO₂-reductie te realiseren in 2020 groter uitvalt dan eerder voorzien. Op basis van deze nieuwe PBL-prognose werkt het kabinet aan aanvullende maatregelen om de CO₂-uitstoot op korte termijn verder terug te dringen.

In 2017 is uw Kamer reeds geïnformeerd dat, indien de maatregelen uit het energieakkoord onvoldoende effect hebben om de 25% CO₂-reductie te halen, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (Kamerstuk 32813, nr. 144).

Het kabinet wil middels deze brief de eerste aanvullende maatregel aankondigen die een bijdrage levert aan het verder terugdringen van de CO₂-uitstoot in 2020. Het kabinet heeft besloten het reeds aangekondigde verbod op kolen voor de elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Vattenfall al per 1 januari 2020 effect te laten hebben. De Hemwegcentrale is de enige kolengestookte elektriciteitscentrale die geen biomassa bijstookt. Door het ontbreken van een overgangperiode en de korte termijn waarop het verbod van toepassing wordt, zal vanuit het oogpunt van 'fair balance' nadeelcompensatie worden geboden. Hierover wordt in gesprek gegaan met de eigenaren van de centrale. Tevens worden deze gesprekken benut om zorg te dragen voor een goede overgangssituatie voor het personeel.

Wetsvoorstel verbod op kolen

Op 18 mei 2018 heb ik de Kamer geïnformeerd over het voornemen van het kabinet om middels een wetsvoorstel dat een verbod bevat op het gebruik van kolen als brandstof voor de productie van elektriciteit invulling te geven aan de afspraak uit het regeerakkoord (Kamerstuk 30196, nr. 600). Het wetsvoorstel moet er toe leiden dat er per 1 januari 2030 geen kolen meer gebruikt worden voor de productie van elektriciteit. Hiermee wordt verzekerd dat het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie de maximale bijdrage levert aan het realiseren van de ambitie uit het regeerakkoord van 49% CO₂-reductie in 2030.

**Directoraat-generaal Klimaat
 en Energie**
 Directie Elektriciteit

Ons kenmerk
 DGKE-E / 19051480

Het verbod op het gebruik van kolen voor de elektriciteitsproductie heeft
 onmiddellijke werking. Aan de nieuwste kolengestookte centrales, de centrales
 van Uniper en ENGIE in Rotterdam en de centrale van RWE in de Eemshaven,
 wordt evenwel een overgangperiode geboden tot en met 31 december 2029.
 Voor de Amercentrale van RWE geldt een overgangperiode tot 31 december
 2024. Voor de Hemwegcentrale zal het verbod in gaan per 1 januari 2020.

Het wetsvoorstel verbod op kolen bij elektriciteitsproductie zal op korte termijn bij
 uw Kamer aanhangig gemaakt worden.

Eric Wiebes
 Minister van Economische Zaken en Klimaat

TER INFORMATIE

Aan de Minister

me opm
bylage I en II

nota

Urgenda-stukken Coalitieoverleg 11 maart en MR 8
maart + MCKE 12 maartDirectoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e

Datum

5 maart 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19062866

Kopie aan

10.2 e

Bijlage(n) 3:

Notitie MR 8 maart
MCKE stukken 12 maart
Bijlage 1 – redeneerlijn
Bijlage 2 – Overzicht
maatregelen

Parafenroute

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

Hierbij bieden wij u de volgende stukken aan:

- Notitie voor het CO van maandag 11 maart, die eerst zal worden voorgelegd aan de MR van vrijdag 8 maart. Betreft notitie met advies inzake aanvullende no-regret maatregelen Urgenda.
- Stukken voor de MCKE van 12 maart. Hierin zal gesproken worden over een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Deze stukken zijn aangepast n.a.v. uw opmerkingen tijdens de bespreking op maandag 4 maart van 15:00-15:30.

Advies

- U kunt instemmen met de notitie voor de MR van 8 maart en het CO van 11 maart over de aanvullende no-regret maatregelen voor Urgenda.
- U kunt instemmen met de aangepaste stukken voor de MCKE van 12 maart. Het aanbiedingsformulier heeft u al ondertekend.

Kernpunten

Aanvullende no-regret maatregelen Urgenda

- In het Coalitieoverleg van 4 maart is gesproken over de maatregelen 'warme sanering varkenshouderij' en de subsidieregeling energiebesparing eigen woning.
- Afgesproken is dat u voor deze 2 aanvullende maatregelen nogmaals op een rij zet wat de reductie, de kosten en de kostenefficiëntie zijn en vervolgens een advies ten behoeve van het CO van 11 maart, over de noodzaak en wenselijkheid om ook over deze maatregelen eerder een besluit te nemen.
- Uit de inventarisatie van alle mogelijke maatregelen, blijkt dat deze maatregelen – kijkend naar de kostenefficiëntie – tot de duurdere

Ontvangen BBR

maatregelen behoren (ter vergelijking – kostenefficiëntie Hemweg: max. 21 €/ton, kostenefficiëntie lachgasreductie: 7 €/ton).

- Dit pleit er voor om juist deze maatregelen onderdeel te laten uitmaken van de integrale besluitvorming die eind april plaatsvindt.
- Dit wordt toegelicht in de aangehechte notitie. Deze wordt separaat gedeeld met BZK en LNV, met het verzoek om deze voor te leggen aan hun bewindspersoon.

MCKE 12 maart

- Het doel van deze MCKE is om te komen tot een voorstel voor een maatregelenpakket voor uitvoering van het Urgenda-vonnis. Dit voorstel kan vervolgens nader uitgewerkt worden en voor besluitvorming worden voorgelegd in de MCKE van 26 maart en de MR van 29 maart. In de MCKE van 26 maart en de MR 26 zal de besluitvorming over dit voorstel parallel plaatsvinden aan de besluitvorming over de concept-kabinetsappreciatie en zal besproken worden hoe dit in de voorjaarsbesluitvorming kan worden verwerkt. Finale besluitvorming vindt plaats eind april.
- Voor de MCKE is één agendapunt: samenstelling van een maatregelenpakket voor uitvoering van het Urgenda-vonnis. Op basis van de geagendeerde notitie kan stapsgewijs een maatregelenpakket worden vastgesteld.
- In de notitie hebben we als uitgangspunt gehanteerd dat u een voorstel doet, wat inhoudt dat alle beslispunten in de notitie zijn geformuleerd langs de lijn dat u de MCKE om instemming vraagt op uw voorstel. Dit is ook een nadrukkelijke wens van AZ.
- Over de financiële besluitvorming spreekt u a.s. donderdag met MFIN om de verschillende mogelijkheden te bespreken.

Beslispunten

- In de notitie worden de volgende beslispunten voorgelegd:
  - Instemmen met het uitgangspunt dat er in april een maatregelenpakket wordt gepresenteerd dat (in potentie) optelt tot minimaal 17 Mton CO₂-reductie. Dit is belangrijk voor de juridische en politieke positie van het kabinet, omdat het kabinet daarmee maatregelen heeft geïnventariseerd waarbij ook rekening wordt gehouden met mogelijke tegenvallende ramingen van PBL bij de KEV2019.
  - Instemmen met twee besluitvormingsmomenten over aanvullende maatregelen:
    - 1) in april 2019; en
    - 2) op basis van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019, die eind oktober uitkomt.Deze gefaseerde besluitvorming is in principe in lijn met eerdere wensen van de MR, maar wijkt daarvan af in die zin dat het tweede besluitvormingsmoment wordt gekoppeld aan de KEV 2019 en niet aan een uitspraak in cassatie. Deze afwijking hangt samen met het juridische risico dat ontstaat door te wachten op de cassatie-uitspraak.
  - Instemmen met doorgeleiding van het voorstel voor een maatregelenpakket dat in april geïmplementeerd wordt naar de MCKE van 26 maart voor voorlopige besluitvorming. Met dit pakket wordt een substantiële reductie bereikt (circa 2,42 - 4,1 Mton), waarmee invulling wordt gegeven

aan de onderkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL (2 – 17 Mton). Dit pakket bevat alleen maatregelen die niet gepaard gaan met weglekeffecten, die niet politiek controversieel zijn, die relatief kostenefficiënt zijn en die aansluiten bij het ontwerp-Klimaatakkoord.

- Instemming met het voorstel om een longlist van mogelijke maatregelen vast te stellen die overwogen worden na het uitkomen van de KEV 2019. Deze longlist bevat maatregelen waarmee de 17 Mton in combinatie met het april-pakket gehaald kan worden, maar laat ruimte voor nadere politieke keuzes op basis van de KEV 2019, waarbij ook het definitieve Klimaatakkoord meegewogen kan worden. Hiermee wordt invulling gegeven aan de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL.
- Instemming met het voorstel om in het najaar, op basis van de KEV2019, te besluiten over aanvullende maatregelen met de afspraak dat dit in de voorjaarsnota 2020 wordt ingepast.

Geschilpunten

- De voorliggende notitie zal op woensdag worden besproken met de andere departementen.
- Daarbij heeft FIN ambtelijk al aangegeven sterke bezwaren te hebben tegen de beslispunten zoals ze nu worden voorgesteld. De bezwaren van FIN richten zich op drie punten:
  - FIN wil nadrukkelijk een maatregelenpakket presenteren waarin het budgettaire perspectief centraal staat. Dat pakket bestaat uit een zeer beperkt aantal maatregelen dat in het voorjaar 2019 wordt geïmplementeerd, en een ingrijpend pakket aan maatregelen in het najaar na de KEV 2019. Het pakket voor het najaar bestaat uit prijszingsmaatregelen en normering. Onderdeel daarvan zou dan bijvoorbeeld zijn een significante verhoging van de CO₂-minimumprijs voor elektriciteitsproductie in 2020 en verhoging van de energiebelasting voor grootverbruikers. Deze maatregelen zouden het Klimaatakkoord sterk onder druk zetten. Het betreft de volgende pakketten:

Groep A

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)
Sluiting hemwegcentrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b
Lachgasreductie	Industrie	0,6	Max. 42
Totaal		1,7	Max. 5.1.2.b

¹ Vanwege vertrouwelijkheid zijn deze cijfers nog niet aangepast op basis van de laatste inzichten

Groep B

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)
Sluiting nieuwe kolencentrale	Elektriciteit	2,7	5.1.2.b
Verhogen minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsproductie	Elektriciteit	3	Opbrengst
Verhoging energiebelasting grootverbruikers	Industrie	0,1	Max. +500
Afschaffen vrijstelling energiebelasting aardgas mineralogisch en metallurgische procedés	Industrie	0,05	Max. +45
Verlaging maximumsnelheid snelweg (100 km/u)	Mobiliteit	1	0
Subtotaal		6,85	Opbrengst 5.1.2.b
Totaal A + B		8,55	Opbrengst 5.1.2.b

- o FIN acht besluitvorming in de MCKE van 12 maart over de maatregelen die in principe na april geïmplementeerd worden prematuur. Volgens FIN kan pas een concept-besluit pas worden genomen in de MCKE van 26 maart. Dit is weliswaar correct, maar om op 26 maart over een maatregelenpakket te kunnen besluiten, tezamen met een concept-appreciatie van het Klimaatakkoord, is vereist dat er een uitgewerkt voorstel ligt. Dat voorstel moet in de MCKE van 12 maart worden besproken.
- o FIN kan niet instemmen met het voorstel om in het najaar, op basis van de KEV2019, te besluiten over aanvullende maatregelen met de afspraak dat dit in de voorjaarsnota 2020 wordt ingepast. Een alternatief biedt FIN hiervoor evenwel niet.
- Op 7 maart heeft u ter voorbereiding op de MCKE van 12 maart een BWO met de minister van Financiën. Wij stellen voor de bovenstaande punten op dat moment met FIN te bespreken.

Overzicht maatregelen

- In bijlage 2 is een overzicht van de verschillende maatregelen opgenomen, welke zijn gesorteerd op basis van de €/ton en waarbij rekening is gehouden met het mondiale reductie-effect. Dit is ingedeeld op basis van de kosten voor de Staat. Daarbij is een voorstel gedaan voor de indeling van maatregelen in Groep A, B en C.
- De kosten voor de Staat geven niet in alle gevallen een correcte proxy voor de inschatting van de nationale kosten. Met name de maatregelen die toezien op beprijzing / normering geven naar verwachting een te lage inschatting. Dat is expliciet voor deze maatregelen aangegeven.

Samenstelling maatregelenpakket Urgenda – MCKE 12 maart

1. Aanleiding

Eind 2018 heeft de Staat heeft het hoger beroep in de Urgenda rechtszaak verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om per 31 december 2020 de totale *nationale* uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990). Om aan het vonnis te voldoen, ligt er nog een opgave om 9 Mton broeikasgasreductie te realiseren (met een onzekerheidsbandbreedte van 2 tot 17 Mton). Om deze opgave te kunnen realiseren zullen extra maatregelen moeten worden genomen, die in 2020 leiden tot substantiële broeikasgasreductie in Nederland.

De afgelopen weken is een groot aantal maatregelen uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Het streven is om in de MCKE van 12 maart richting te geven aan een voorgesteld maatregelenpakket. Vervolgens kan dit voorgestelde maatregelenpakket voorlopig worden vastgesteld in de MCKE van 26 maart, waarin ook een concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord voor zal liggen. Op dat moment kan dit ook worden gewogen in het licht van de voorjaarsbesluitvorming. Definitieve besluitvorming over het maatregelenpakket voor Urgenda, de kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota is voorzien in de MR van 26 april.

In deze notitie en achterliggende stukken wordt ingegaan op de uitgangspunten voor het samenstellen van een maatregelenpakket en wordt een voorstel gedaan voor de mogelijke invulling van een maatregelenpakket en de financiële dekking ervan.

2. Aanpak

In de MR van 1 februari jl. is afgesproken om alle mogelijke maatregelen uit te werken, waarbij geen enkele maatregel, bijvoorbeeld vanwege politieke onwenselijkheid, op voorhand zou worden uitgesloten. Daarbij is tevens afgesproken dat zowel deze uitwerking op compleetheid en correctheid zou worden gevalideerd door vier onafhankelijke bureaus. Dit proces heeft de afgelopen weken plaatsgevonden.

Gegeven het grote aantal mogelijke maatregelen (circa 100) dat is uitgewerkt, is het wenselijk besluitvorming over een concept-maatregelenpakket te structureren, op basis van de afspraken die in de MR van 1 februari jl. gemaakt zijn. De kern van die afspraken is;

- dat er gefaseerde besluitvorming over maatregelen zal plaatsvinden; en
- dat het kabinet en de coalitie ten behoeve van deze gefaseerde besluitvorming alle maatregelen politiek wege.

In deze notitie wordt, met het oog op de politieke weging die door het kabinet moet worden gemaakt, een stapsgewijze aanpak voorgesteld voor de besluitvorming over maatregelen:

- startpunt voor het samenstellen van een maatregelenpakket is het bereiken van overeenstemming over de uitgangspunten voor het maatregelenpakket;
- daarna kan op basis van de politieke weging van alle maatregelen een daadwerkelijk maatregelenpakket worden samengesteld.
- belangrijk aandachtspunt hierbij is de wijze waarop financiële besluitvorming wordt vormgegeven. Daarvoor zijn er, afhankelijk van de keuzes over de besluitvormingsmomenten en de samenstelling van het maatregelenpakket, verschillende opties.

3. Uitgangspunten voor maatregelenpakket

Om besluitvorming over een maatregelenpakket te structureren is het wenselijk allereerst gezamenlijke uitgangspunten vast te stellen. Deze uitgangspunten moeten recht doen aan de eerdere politieke wens voor gefaseerde besluitvorming en het belang van een stevige juridische positie, waaruit blijkt dat uitvoering wordt gegeven aan het vonnis van het gerechtshof.

1. *Het totale pakket moet optellen tot de bovenkant van de bandbreedte (17 Mton)*

Om het vonnis uit te voeren en te voorkomen dat de Staat tussentijds een dwangsom krijgt opgelegd, is het noodzakelijk dat het totale maatregelenpakket dat het kabinet presenteert optelt tot de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL, te weten 17 Mton. Door een maatregelenpakket te presenteren waarmee in potentie de bovenkant van de bandbreedte kan worden gerealiseerd, laat het kabinet zien dat ook bij tegenvallende nieuwe ramingen uitvoering kan worden gegeven aan het vonnis. Dit betekent dat in april een overzicht van maatregelen moet worden gepresenteerd waarmee in potentie de 17 Mton gehaald kan worden.¹ Daarbij is er wel ruimte in de mate van concreetheid van dit maatregelenpakket (zie punt 4 in deze notitie).

2. Twee besluitvormingsmomenten

In de MR is de wens uitgesproken om op twee momenten inhoudelijke besluitvorming plaats te laten vinden over de daadwerkelijke implementatie van de maatregelen. Eerder is in de MR besproken om besluitvorming over een aanvullend pakket aan maatregelen te koppelen aan de uitkomst van de cassatie. Dit is echter juridisch niet goed verdedigbaar omdat:

- Er een risico is dat de uitspraak niet voor 2021 wordt gedaan. Met name als de Hoge Raad zou besluiten om een prejudiciële vraag aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te stellen, is er een kans dat de uitspraak te laat komt voor uitvoering. Maar ook wanneer de Hoge Raad uitspraak doet in de loop van 2020, is de tijd die dan resteert om maatregelen te implementeren zeer beperkt.
- Er is een reële kans dat de Hoge Raad het bevel van het gerechtshof zal bevestigen of dat een uitspraak van de Hoge Raad nog geen duidelijkheid geeft over de verplichting om het bevel uit te voeren en de zaak terugverwijst naar een ander gerechtshof voor verdere behandeling. In dat geval blijft het kabinet gehouden aan uitvoering van het vonnis. De tijd die op dat moment resteert om aan het vonnis te voldoen is dan zeer beperkt.

Zodoende wordt voorgesteld om gefaseerde besluitvorming als volgt in te richten:

(i) Maatregelen die vanaf eind april 2019 in gang worden gezet

Voorgesteld wordt om eind april 2019 een maatregelenpakket te presenteren dat direct in gang zal worden gezet. Het ligt voor de hand dat dit maatregelen zijn die (relatief) kosteneffectief zijn, kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak, in lijn zijn met het Regeerakkoord en ontwerp-Klimaatakkoord en niet gepaard gaan met (significante) weglekeffecten. Deze maatregelen moeten gezamenlijk een significante reductie kunnen realiseren om geloofwaardig te kunnen stellen dat het kabinet uitvoering geeft aan het vonnis, en *minimaal* optellen tot de onderkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL (2 Mton). Voor het andere deel van het maatregelenpakket, waarover op een later moment wordt besloten (zie hieronder), geldt dat er nog enige ruimte is om deze meer op hoofdlijnen te benoemen (zie punt 4 in deze notitie).

(ii) Aanvullende maatregelen waarover op basis van de uitkomsten van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) een besluit tot implementatie wordt genomen

Een tweede besluitvormingsmoment wordt afhankelijk gemaakt van de uitkomsten van de nieuwe integrale raming van het PBL in de KEV 2019. De KEV 2019 verschijnt eind oktober. Uit de KEV 2019 zal blijken:

- wat het effect van de maatregelen is die het kabinet in april 2019 heeft ingezet om invulling te geven aan het vonnis;
- in hoeverre de intensivering van maatregelen uit het Energieakkoord aanvullende effecten heeft; en
- wat op basis van deze effecten en de meest actuele inzichten van o.a. de CO₂- en energieprijzen de omvang van de resterende opgave is.

Op basis van deze cijfers kan het kabinet de afweging maken welke aanvullende maatregelen, uit het totale maatregelenpakket dat in april is vastgesteld, nog moeten worden geïmplementeerd om uitvoering te kunnen geven aan het vonnis. Het lijkt onvermijdelijk dat hiervoor ook maatregelen overwogen moeten worden die minder/niet kosteneffectief zijn, die minder/niet kunnen rekenen op

---

¹ Het pakket moet uiterlijk eind april zijn vastgesteld, zodat dit nog kan worden meegenomen in de nieuwe integrale doorrekening van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) die eind oktober verschijnt.

maatschappelijk draagvlak, die niet in lijn zijn met het Regeerakkoord en het ontwerp-Klimaatakkoord en/of die gepaard gaan met significante weglekeffecten. Door deze gefaseerde besluitvorming is het mogelijk om de meest wenselijke maatregelen als eerste te implementeren, en op een later moment – mocht de KEV2019 daar in oktober aanleiding voor geven – de minder wenselijke maatregelen.

In bijlage 1 is zoals verzocht in de MR van 5 februari een concept-tekst opgenomen voor de kamerbrief van eind april die bovenstaand uitgangspunt (inclusief de twee besluitvormingsmomenten) beschrijft.

Beslispunten:

- *Stemt de MCKE in met het uitgangspunt dat het maatregelenpakket dat in april wordt gepresenteerd in potentie moet optellen tot de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte, te weten 17 Mton?*
- *Stemt de MCKE in met het hanteren van twee besluitvormingsmomenten voor implementatie van maatregelen, waarbij het tweede besluitvormingsmoment wordt gekoppeld aan de KEV 2019 en niet aan cassatie?*

4. Samenstelling concept-maatregelenpakket

Op basis van bovenstaande uitgangspunten is het mogelijk om een concept-maatregelenpakket op te stellen. Daarbij is politieke weging van de uitgewerkte maatregelen noodzakelijk om te besluiten (i) welke maatregelen een plek krijgen in het maatregelenpakket, en daarbij vast te stellen (ii) op welk besluitvormingsmoment over implementatie van deze maatregelen besloten zal worden.

Om politieke weging van maatregelen te faciliteren zijn alle maatregelen in bijlage 2 ingedeeld in verschillende categorieën op basis van objectieve criteria. Ervan uitgaande dat een overzicht van alle uitgewerkte maatregelen eind april met de Kamer gedeeld wordt, is het nodig alle maatregelen in te delen in verschillende groepen, te weten:

- Groep A. Maatregelen eind april 2019 - Deze maatregelen zijn onderdeel van het maatregelenpakket dat na besluitvorming in april 2019 direct wordt geïmplementeerd, mits hiervoor dekking wordt gevonden in de Voorjaarsnota. Onder punt 4a. wordt hiervoor een voorstel gedaan. Dit maatregelenpakket moet minimaal optellen tot 2 Mton.
- Groep B. Maatregelen die worden overwogen na KEV 2019 - Deze maatregelen kunnen voor implementatie in beeld komen nadat de KEV 2019 meer duiding heeft gegeven over de actuele opgave.
- Groep C. Maatregelen die niet worden ingezet - Deze maatregelen zullen door het kabinet niet nader overwogen worden voor uitvoering van het Urgenda-vonnis, bijvoorbeeld omdat ze vanwege de implementatietermijn en/of uitvoerbaarheid geen effectieve bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis.

Op basis van het eerder geformuleerde uitgangspunt moeten de maatregelen in groep A en B samen ten minste 17 Mton reductie in 2020 op (kunnen) leveren.

Op hoogambtelijk niveau zijn bovenstaande maatregelenpakketten geformuleerd, waarbij een inschatting is gemaakt over de politieke weging van maatregelen in relatie tot de maatschappelijke uitvoerbaarheid, de kosten voor de Staat en het besluitvormingsmoment. Een volledig overzicht van de maatregelen conform deze indeling is opgenomen in de bijlage 2.

Groep A en B zullen hieronder worden toegelicht, waarbij onder andere de reductie, de kosten en de kostenefficiëntie van de verschillende maatregelen wordt weergegeven. Hierbij past een belangrijke kanttekening. Voor deze maatregelen is duidelijk wat de kosten voor de Staat zijn. Echter, het is niet mogelijk om de kostenefficiëntie (€/ton) volgens de gangbare definitie op basis van nationale kosten te benoemen. Wat wel - ter illustratie - is gedaan, is het benoemen van de kostenefficiëntie op basis van de reductie per €-rijksoverheidsuitgaven. Daarbij is getracht bij de kostenefficiëntie van maatregelen ook rekening te houden met het feit dat veel maatregelen incidentele kosten hebben en een structureel reductie-effect. Naar verwachting komt dit voor deze maatregelen grofweg overeen met de verwachte kostenefficiëntie die volgens de gangbare

methodiek gevonden zou worden. Dit betreft een kwalitatieve inschatting. Maatregelen waarbij de nationale kosten naar verwachting hoger zullen uitvallen dan de kosten voor de Staat, zijn expliciet aangeduid.

4a. Maatregelen die vanaf april 2019 in gang worden gezet (Groep A)

In dit pakket is primair gewogen of maatregelen daadwerkelijk een bijdrage leveren aan het tegengaan van mondiale klimaatverandering, of maatregelen (relatief) kostenefficiënt zijn, of er maatschappelijk draagvlak is voor maatregelen en of de maatregelen evenwichtig zijn verdeeld over de verschillende sectoren. Bovendien geldt voor deze maatregelen dat ze versterkend zijn aan het Klimaatakkoord, omdat ze (deels) een additionele reductie realiseren. Deze maatregelen kunnen daarom naar verwachting op draagvlak rekenen van de meeste partijen die betrokken zijn bij het Klimaatakkoord.

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton
Reduceren verbranding buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0*
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0*
Campagne "het nieuwe rijden"***	Mobiliteit	0 - 0,3	1 - 3	1
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	Landbouw	0,1 - 0,5	5	1*
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
Stimulering energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten	Landbouw	0 - 0,1	5	5
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
CO ₂ afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
Stimulering Energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling	Landbouw	0,04	5	12,5
Lachgasreductie	Industrie	0,2-0,3	Max. 52	17 tot 26
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
Recycling bio-kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	15 - 30	15 tot 30
Stimulering CO ₂ -afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters (kleinschalig)	Landbouw	0,01	2	20
Sluiting Hemweg-centrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	5.1.2
Zero-Emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,03	8	27
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij**	Landbouw	0,15 - 0,3	70	60-120
Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,04 - 0,17	105	61
Subtotaal		2,42 - 4,1	5.1.2.b	

* De kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten zal naar verwachting hoger liggen.

** Het reductie-effect van verschillende landbouwmaatregelen overlapt mogelijk, waardoor de gezamenlijke reductie lager zou kunnen uitvallen.

*** Het reductie-effect van verschillende mobiliteitsmaatregelen overlapt mogelijk, waardoor de gezamenlijke reductie lager zou kunnen uitvallen.

Maatregelen die onderdeel vormen van het voorgestelde maatregelenpakket moeten worden ingepast in de Voorjaarsnota. Na vaststelling van het voorgestelde maatregelenpakket in de MCKE van 26 maart kan concreet gestart worden met gerichte gesprekken over de financiële inpassing van het maatregelenpakket, ten behoeve van definitieve besluitvorming eind april. Dit deel van het maatregelenpakket past binnen de gereserveerde € 500 mln.

Beslispunten:

- Stemt de MCKE ermee in om het voorgestelde concept-maatregelenpakket dat eind april 2019 in gang wordt gezet ter voorlopige vaststelling in de MCKE van 26 maart voor te leggen, parallel aan besluitvorming over de concept-appreciatie van het Klimaatakkoord?

4b. Een overzicht van overige maatregelen die op basis van uitkomsten van de KEV2019 zullen worden overwogen (Groep B)

Ten behoeve van het tweede besluitvormingsmoment eind oktober wil het kabinet zoveel mogelijk ruimte houden in de keuze van de te implementeren maatregelen. Welke maatregelen daadwerkelijk moeten worden geïmplementeerd is immers afhankelijk van de (resterende) opgave uit de KEV2019. Daarbij is het wel zo dat de maatregelen voor dit besluitvormingsmoment wel moeten optellen tot (boven de) bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte van 17 Mton. Daarom wordt voorgesteld om in april nog geen specifiek tweede maatregelenpakket te benoemen dat het kabinet zal overwegen na de KEV 2019, maar in plaats daarvan een 'longlist' te publiceren met maatregelen die het kabinet op dat moment opnieuw zal wegen. Het overzicht van deze maatregelen is opgenomen in Bijlage 2.

Beslispunten:

- Stemt de MCKE in met het hanteren van een 'longlist' aan maatregelen bij besluitvorming in april, waarbij daadwerkelijke implementatie van (een deel van) de maatregelen wordt overwogen na de KEV 2019?

5. Financiële besluitvorming maatregelenpakket

De gekozen opgeknijpte besluitvorming heeft consequenties voor de wijze waarop over deze maatregelen financiële besluitvorming moet plaatsvinden. In de Najaarsnota 2018 is € 500 miljoen gereserveerd voor het treffen van maatregelen in het kader van Urgenda. Het maatregelenpakket dat in april wordt aangekondigd (Groep A) blijft binnen deze gereserveerde € 500 miljoen, maar realiseert slechts een deel van de verwachte opgave van ca. 9 Mton. Afspraken over de financiële inpassing van de maatregelen die worden ingezet op basis van de KEV 2019 zijn noodzakelijk om geloofwaardig te betogen dat het kabinet serieus van plan is om aanvullende maatregelen te nemen. Daarvoor zijn in ieder geval drie mogelijkheden.

1. Als onderdeel van de Voorjaarsnota 2019 wordt een reservering opgenomen voor uitvoering van het vonnis waarmee aanvullende maatregelen die in het najaar worden genomen kunnen worden gedekt.
2. Besluitvorming over de maatregelen vindt plaats in het najaar met de afspraak dat dit in de Voorjaarsnota 2020 wordt ingepast.
3. Besluitvorming en financiële inpassing over deze maatregelen vindt plaats bij Voorjaarsnota 2020.

Voor optie 3 geldt dat het kabinet niet geloofwaardig meer kan betogen dat het uitvoering zal geven aan de uitspraak van de rechter, aangezien maatregelen pas in de loop van 2020 kunnen worden gerealiseerd en daarmee een beperkte bijdrage aan de emissiereductie in het kalenderjaar 2020 leveren. Een aanvullend nadeel van optie 3 is dat hiermee alle fiscale maatregelen (die een opbrengst kunnen genereren) de facto afvallen, omdat die maatregelen onderdeel zouden moeten vormen van het Belastingplan 2020.

Besluitvorming in het najaar over de aanvullende maatregelen is derhalve noodzakelijk om uitvoering te kunnen geven aan het vonnis. Aangezien nog niet duidelijk is hoe groot de aanvullende opgave exact zal zijn op basis van de KEV2019, ligt het niet voor de hand een

specifiek bedrag hiervoor te reserveren. Voorgesteld wordt daarom om te besluiten over de maatregelen in het najaar op basis van de KEV2019, met de afspraak dat dit in de Voorjaarsnota 2020 wordt ingepast (optie 2).

Beslispunt:

- Stemt de MCKE in met het voorstel om in het najaar, op basis van de KEV2019, te besluiten over aanvullende maatregelen met de afspraak dat dit in de voorjaarsnota 2020 wordt ingepast?

6. Vervolgproces

Nadat in de MCKE van 12 maart richting is gegeven aan een voorgesteld maatregelenpakket zal dit pakket nader worden uitgewerkt ten behoeve van voorlopige vaststelling in de MCKE 26 maart. In de MCKE van 26 maart kan bij de besluitvorming ook rekening worden gehouden met eventuele aanpassingen en aanvullingen die nodig zijn in het ontwerp-Klimaatakkoord op basis van de doorrekeningen. De concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord waarin dit wordt vastgelegd ligt ook ter besluitvorming voor in de MCKE van 26 maart. De maatregelen in het voorgestelde maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis kunnen hierbij mogelijk ook een rol spelen.

Tevens zal voor de MCKE van 26 maart een besluit worden voorbereid over wanneer en op welke manier het kabinet de maatregelpakketten zal publiceren. Conform afspraken in de MR van 1 februari vindt definitieve besluitvorming over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, de kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota integraal plaats in de MR van 26 april a.s.

Bijlage 1 – Concept-tekst voor kamerbrief onderbouwing maatregelenpakket

Uitvoering vonnis

Het kabinet heeft na de uitspraken van de rechtbank en het gerechtshof bevestigd dat de Staat het vonnis zal uitvoeren om in 2020 de broeikasgasuitstoot in Nederland met 25% te verminderen ten opzichte van 1990. Bij het uitkomen van de nieuwste ramingen van het PBL op 25 januari 2019 (Kamerstuk 32 813 nr. 267) heeft het kabinet wederom aangegeven dat het zich maximaal zal inspannen om het vonnis uit te voeren. Het kabinet heeft daarnaast besloten om in cassatie te gaan.

Het kabinet heeft cassatie ingesteld tegen de uitspraak van het gerechtshof, omdat het kabinet zich niet kan vinden in de redenering die ten grondslag ligt aan het bevel. Die redenering gaat ervan uit dat het noodzakelijk is dat Nederland, ongeacht de internationale context, de eigen broeikasgasemissies met 25% moet terugbrengen in 2020 ten opzichte van 1990 om daarmee de Nederlandse burger te beschermen tegen het gevaar van klimaatverandering. Daarnaast maakt het kabinet in cassatie bezwaar tegen het feit dat de uitspraak de beleidsvrijheid van de overheid inperkt, specifiek voor wat betreft het reductiepad dat gevolgd wordt om de Nederlandse broeikasgasuitstoot te verminderen. Deze principiële bezwaren stelt het kabinet in de cassatie nadrukkelijk ter discussie.

Het kabinet staat voor een ambitieus klimaatbeleid, maar wel een klimaatbeleid dat haalbaar en betaalbaar is en dat ook in de juiste internationale context wordt geplaatst. Op basis van de meest recente ramingen van het PBL ziet het kabinet zich voor een grote opgave gesteld. Een opgave die niet kan worden gerealiseerd zonder ingrijpende en kostbare maatregelen, waarmee bovendien het klimaat op mondiaal niveau niet altijd gediend is. Gegeven de omvang van de opgave en het ingrijpende karakter van de benodigde maatregelen om deze in te vullen, kiest het kabinet er in dit stadium voor maatregelen te nemen waarmee een significante reductie in 2020 wordt gerealiseerd, maar die nog geen volledige invulling geeft aan de meest waarschijnlijk opgave zoals deze door het PBL is ingeschat. Deze keuze is ingegeven door de wens om bij voorkeur alleen maatregelen te nemen die het mondiale klimaat ook helpen en die financieel en maatschappelijk haalbaar zijn. Bovendien zijn de maatregelen die het kabinet nu neemt ondersteunend aan de ambities en afspraken om in 2030 tot 49% broeikasgasreductie in Nederland te komen.

Het kabinet is zich er van bewust dat er nog aanvullende maatregelen nodig kunnen zijn. De maatregelen die het kabinet hiervoor zal moeten overwegen vindt het kabinet in principe onwenselijk. Deze maatregelen passen naar de mening van het kabinet niet in een kostenefficiënt reductiepad dat op maatschappelijk draagvlak kan rekenen en ook in internationale context een effectieve bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering. Bovendien wil het kabinet deze maatregelen kunnen wegen op basis van het definitieve Klimaatakkoord. Besluitvorming hierover zal daarom voor 1 januari 2020 moeten plaatsvinden, waarbij het kabinet in ieder geval de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019 zal meewegen.

Hieronder geef ik een toelichting op het maatregelenpakket dat het kabinet zal uitvoeren om in 2020 significante extra broeikasgasreductie te realiseren en de afweging die het kabinet daarbij heeft gemaakt.

moeten we ~~de~~ dat
tweede beslis moment met
wat nadrukkelijker neerzetten; zo
ligt het alsof we niet
meer gaan doen. En staat ook
niet over dekkings tweede
pakket.

Bijlage 2 - Categorisering uitgewerkte maatregelen

CONCEPT VERSIE WORDT NOG AANGEPAST O.B.V. MEEST ACTUELE INZICHTEN

Door de betrokken departementen zijn ruim 100 maatregelen geïdentificeerd en uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Deze maatregelen zijn beoordeeld op verschillende criteria, te weten:

- de binnenlandse CO₂-reductie;
- de kosten voor de Staat;
- de nationale kosten;
- de inkomenseffecten ('de huishoudportemonnee');
- de realisatietermijn;
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen;
- of er sprake is van significante weglekeffecten;
- de aansluiting met het regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord;
- inschatting van het maatschappelijk draagvlak.

Deze uitwerking is door externe onderzoeksbureaus gevalideerd op juistheid en volledigheid.

Om de politieke weging te faciliteren zijn de uitgewerkte maatregelen ingedeeld in verschillende maatregelcategorieën, waarbij op ambtelijk niveau maatregelen zijn gewogen en beoordeeld en ingedeeld in verschillende categorieën:

- Groep A – Maatregelen die *aan alle* onderstaande criteria voldoen:
  - o uitvoerbaar zijn in 2020
  - o naar verwachting kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak
  - o kosteneffectief zijn (<100 €/ton)
  - o geen weglekeffecten kennen
- Groep B (Longlist) – Maatregelen die niet voldoen *aan één van* de onderstaande criteria:
  - naar verwachting kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak
  - kosteneffectief zijn (>100 €/ton)
  - geen weglekeffecten kennen
- Groep C - Afgevalen maatregelen: betreft maatregelen die zijn afgevalen *vanwege één van* onderstaande redenen:
  1. Maatregelen in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, maar kort erna wel en passen in een langere termijn transitie richting 2030
  2. Maatregelen in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, maar niet in een langere termijn transitie richting 2030.
  3. Maatregelen met nauwelijks CO₂-reductie, maar waarin het Rijk een voorbeeldrol heeft.
  4. Maatregelen die formeel niet meetellen voor de uitvoering van het vonnis, maar wel nationale emissiereductie kunnen realiseren in 2020.
  5. Maatregelen die in 2020 niet uitvoerbaar zijn en/of in 2020 en op termijn nauwelijks een CO₂-reductie bewerkstelligen

Kosten voor de Staat, CO₂-reductie en kostenefficiëntie

In het overzicht van maatregelen wordt per maatregel inzicht geboden in (i) de CO₂-reductie in 2020 en (ii) de kosten van de maatregel voor de Staat. Hierbij past wel een duidelijke kanttekening. Het is niet mogelijk om de kostenefficiëntie (€/ton) volgens de gangbare definitie op basis van nationale kosten te benoemen. Wat wel - ter illustratie - is gedaan, is het benoemen van de kostenefficiëntie op basis van de reductie per €-overheidsuitgaven. De uitkomsten hiervan komen voor deze maatregelen groveweg overeen, met wat de verwachte kostenefficiëntie die volgens de gangbare methodiek gevonden zou worden. Wanneer dit naar verwachting niet het geval is, bijvoorbeeld in het geval van een wettelijke verplichting, waarbij de kosten voor de Staat vaak gering zijn, is expliciet aangegeven dat de nationale kosten van de maatregel hoger zullen liggen.

Naast de uitgewerkte maatregelen zijn er ca. 40 maatregelen die door externe stakeholders of in de media zijn aangedragen en waarvan op basis van een korte analyse is geconstateerd dat deze geen (significante) bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis, danwel niet uitvoerbaar zijn. Deze zijn opgenomen in groep C. De analyse is ook door de externe

weten we hier wat
opmerkingen maken?

wat is de
verwachting?

onderzoeksbureaus gevalideerd. Deze maatregelen zijn geen onderdeel van deze categorisering, maar de intentie is wel deze maatregelen uiteindelijk te publiceren met de kamerbrief in april 2019.

CEPT

Groep A

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton***
Reduceren verbranding buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0*
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0*
Campagne "het nieuwe rijden"***	Mobiliteit	0 - 0,3	1 - 3	1
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	Landbouw	0,1 - 0,5	5	1*
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
Stimulering energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten	Landbouw	0 - 0,1	5	5
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
CO2 afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
Stimulering Energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling	Landbouw	0,04	5	12,5
Lachgasreductie	Industrie	0,2-0,3	Max. 42	14 tot 21
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
Recycling bio-kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	15 - 30	15 tot 30
Stimulering CO2-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters (kleinschalig)	Landbouw	0,01	2	20
Sluiting Hemweg-centrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	21
Zero-Emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,03	8	27
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij*	Landbouw	0,15 - 0,3	70	60-120
Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,04 - 0,17	105	61-262
Subtotaal		2,42 - 4,1	5.1.2.b	

* De kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten zal naar verwachting hoger liggen.

** Het reductie-effect van verschillende landbouwmaatregelen overlapt mogelijk, waardoor de gezamenlijke reductie lager zou kunnen uitvallen.

*** = euro per ton, gebaseerd op totale reductie 2020-2030

Groep B (Longlist)

dit lekt toch
jeron weg?
We gaan mee
importeren!

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Mondiale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton**
Afschaffen vrijstelling aardgas mineralogisch en metallurgische procedés energiebelasting	Industrie	0 - 0,05	0 - 0,05	Inkomst van maximaal +45	Positief
Verhoging energiebelasting grootverbruikers	Industrie	0,1	0,1	Inkomst van maximaal +500	Positief
Fosfaatrechten uit de fosfaatbank niet uitgeven	Landbouw	0,04 (ca. 10.000 koeien)	0,04	0	Positief
Verhoging afroaming productierechten**	Landbouw	0,23	0,23	0	Positief
Verplichting gebruik nitrificatiereimmers	Landbouw	0,25	0,25	Beperkt	Positief
Winkelsluiting zondag	Overig	1,1	1,1	Beperkt	Positief
Opkopen dierproductierechten*	Landbouw	0,2 - 0,3	0,2 - 0,3	40-100	13-50
Programma verduurzaming eigen woningen	Gebouwde omgeving	0,311-1,229	0,311-1,229	131-774,6	10,7-250
Opkoop en vernietigen fosfaatrechten melkveehouderij (uitgaande van 27.750 melkkoeien)	Landbouw	0,1 - 0,2	0,1 - 0,2	260	130-260
Aanvullende ondersteuning energiebesparing verhuurders (STEP)	Gebouwde Omgeving	0 - 0,1	0 - 0,1	140 - 250	140-250
Verhoging ISDE-budget	Gebouwde omgeving	0,07	0,07	110 (vanuit SDE-middelen)	157
Stoppersregeling melkveehouderij in Veenweide	Landbouw	0,03	0,03	61	203
Sluiten alle kolencentrales **	Elektriciteit	12,3	0	5.1.2.b	-
Invoering minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsproductie	Elektriciteit	3 - 10	0	Afhankelijk van maatvoering	-
Invoering minimum CO ₂ -prijs elektriciteitssector + capaciteitsmechanisme	Elektriciteit	3 - 10	0	Afhankelijk van maatvoering	-
Sluiting nieuwe kolencentrale	Elektriciteit	2,7	0	5.1.2.b	-
Stimulering bijstook biomassa kolencentrale	Elektriciteit	0,5	0,5	PM.	-

lekt dat?

dit lekt me eerder negatief?

Afschaffen vrijstelling kolenbelasting in combinatie met verhoging van het tarief	Elektriciteit	Beperkt	0	135	-
Verlaging maximum snelheid autosnelwegen*	Mobiliteit	0,4 - 1	0,4 - 1	Positief maar geen goede proxy	PM
Wettelijke verplichting precisiebemesting bij boerenbedrijven	Landbouw	0,1	0,1	Onbekend, geen goede proxy	PM
Autoloze zondag*	Mobiliteit	0,04 per zondag	0,04 per zondag	Onbekend, geen goede proxy	PM

* == Deze maatregelen zullen andere maatregelen, bij gelijktijdig invoeren, beïnvloeden waardoor de effecten in CO2 reductie niet automatisch bij elkaar opgeteld kunnen worden.

**= euro per ton, gebaseerd op totale mondiale reductie 2020-2030

total
in ca
—

total
in ca --

Groep C - Afgevalen maatregelen

C1. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, maar mogelijk passen in een langere termijn transitie richting 2030

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton
Versnellen coalitie anders reizen	Mobiliteit	0	0	-
Tendering Rijks- en andere overheidsgronden	Elektriciteit	0	18	-
Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie	Gebouwde Omgeving	0	0	-
Verbod installatie nieuwe CV-ketels	Gebouwde omgeving	0	0	-
CO ₂ -heffing	Industrie	0	Afhankelijk maatvoering	-
Methaanoxidatie	Landbouw	0	2	-
Monomestvergisting	Landbouw	0		-
Vrijstelling van energiebelasting op elektriciteit invoeren voor binnenvaartschepen	Mobiliteit	0	0	-
Wegbeprijzing	Mobiliteit	0	PM	-
Maatregelen ihkv zee- en luchtvaart	Mobiliteit	Niet uitvoerbaar		-
Versnellen opbrengst zon-pv door aftoppen vermogen	Elektriciteit	0	0	-
Verhoging gasbelasting	-	0	Opbrengst	-
Aanscherpen BENG-eisen	Gebouwde Omgeving	0	0	-
Cv-installaties (anders dan bij woningen) waterzijdig inregelen	Gebouwde Omgeving	0	0	-
Stimulering CO ₂ -afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters* (grootschalig)	Landbouw	0	2- 20 per installatie	-
Invoeren energieprestatie-eis cv-ketels/verwarmingssystemen*	Gebouwde omgeving	0	0	-
Intensivering campagne 'Kies de beste band'*	Mobiliteit	0	3.5	-
Sluitingsmaatregel installaties	Industrie	0	13	-

↓
 is het niet flauw om
 nu de reductie in 2020
 te noemen? Wat is het
 ná 2020?

C2. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, en niet passen in lange termijn transitie

Vrijstelling overdrachtsbelasting energieneutrale woningen	Gebouwde omgeving	Niet uitvoerbaar	300	-
Reductie methaanslip uit WKK motoren	Landbouw	0	618	-
Verlaging CO ₂ -plafond glastuinbouw	Landbouw	0	0	-
Afschaffen accijnsvrijstelling voor de binnenvaart	Mobiliteit	0	0	-
Accijnsverhoging fossiele brandstoffen	Mobiliteit	Zeer beperkt	Afhankelijk maatvoering	-
Opkopen en annuleren ETS-rechten	-	0	25 euro per ton	-
Afschaffing onbelaste reiskostenvergoeding woon-werkverkeer met de auto	Mobiliteit	Niet uitvoerbaar		-
Variabele bijtelling (bijtelling afhankelijk maken van gereden privé-kilometers)	Mobiliteit	Niet uitvoerbaar		-
Strenger handhaven milieuvergunningen	Industrie	0		-
Premie op WKK-draaiuren industrie en glastuinbouw	Industrie / Landbouw	Onbekend	75	-

C3. Maatregelen zonder significant effect, maar wel voorbeeldrol Rijksoverheid

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton
Versnelde uitrol zon bij DJI	Overig	0,042	54,5	1298
Extra inkoop biobrandstoffen Rijksrederij	Overig	0,01	0,25	250
Electrificatie wagenpark Defensie	Overig	0,0018	8,8	4889

C4. Maatregelen die formeel niet meetellen voor het vonnis

Verhoging waterpeil veenweide	Landbouw	0,04	78	1950
Verhoging waterpeil veenweidegebieden met omzetting naar natuur	Landbouw	0,04	80	2000
Verminderen van ontbossing door kapverbod*	Landbouw	Max. 1,75	onbekend	
Voorkoming ontbossing door 'omvorming populierenbosjes'	Landbouw	0	40.000/ha	

C5. Maatregelen aangedragen door externen met geen significant effect in 2020 of niet uitvoerbaar.

Vanwege de geringe bijdrage zijn deze maatregelen beperkt uitgewerkt.

Heffing op import onzuinige auto's zo snel mogelijk invoeren	Niet uitvoerbaar
Terrasverwarming verbod	Niet uitvoerbaar op korte termijn
Klimaatvriendelijke stallen (In plaats van roostervloeren, mest weghalen en scheiden)	Klein effect, na 2020
Een verbod op lachgaspatronen	Zeer klein effect
Stimulering collectieve systemen	Niet uitvoerbaar op korte termijn
Afschaffen eis 'voor eigen rekening en risico' door aanpassen Wet Belasting op Milieugrondslag	Zeer klein effect in 2020
Dakgebonden zonsystemen als roerend goed bestempelen	Klein effect
Pas vollasturen aan in de SDE+: Stimuleren van zonnepanelen die meer dan gemiddeld opbrengen	Niet uitvoerbaar
Combinatieregeling PV en sanering asbestdaken	Geen effect in 2020
Aparte SDE-categorie geothermie en stadsverwarming in de SDE+ voor 2019	Klein effect
Verminderen issues rond netinpassing van elektriciteit uit wind en zon.	Geen effect in 2020
Stimuleren van emissieloze auto's	Klein effect in 2020
50.000 extra woningen naar NoM	Klein effect in 2020
Alle kachels een graadje lager	Niet uitvoerbaar
Elke dag 2 km auto laten staan (fietsen)	Niet uitvoerbaar
Maximaal 5 minuten per dag douchen	Niet uitvoerbaar
Stoppen met (illegale) wietteelt	Niet uitvoerbaar
200.000 inductiekookplaten+groene stroom	Klein effect in 2020
Alle 400.000 nieuwe CV-ketels als hybride	Niet uitvoerbaar
250.000 woningen HR++ glas in plaats van dubbelglas	Klein effect in 2020

Iedereen een dag extra per week geen vlees	Niet uitvoerbaar
Waterpeilverhoging 50.000 hectare veenweides	Telt niet mee voor CO2
H2M project van Nuon dat in de eerste fase blauwe waterstof gaat produceren	Geen effect in 2020
Nieuwe reformer van BioMCN	Geen effect in 2020
Elektrificatie van AVEBE (een coöperatie van zetmeelaardappeltelers)	Geen effect in 2020
Uitbreiding biogasproductie van Suikerunie	Geen effect in 2020
Versnellen uitvoering maatregelen energiestudies van meerdere bedrijven in de Eemsdelta	Geen effect in 2020
Gebruik biowarmte/restwarmte van Holland Malt	Klein effect in 2020

Advies MEZK - Aanvullende no regret maatregelen Urgenda –
MR 8 maart

---

1. Aanleiding

Om te komen tot een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is afgesproken dat eind april integrale besluitvorming zal plaatsvinden, parallel met besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord. Daarbij is geconstateerd dat het noodzakelijk en wenselijk kan zijn om over een aantal maatregelen eerder een besluit te nemen, als deze:

- een significante CO₂-reductie kunnen realiseren, kosteneffectief zijn en op draagvlak kunnen rekenen en daarmee no-regret zijn;
- een kritiek tijdpad hebben omdat de maatregel (fors) duurder wordt en/of de maatregel niet tijdig gerealiseerd kan worden; en
- passen binnen de reservering van €500 miljoen.

Er zijn eerder al twee maatregelen geïdentificeerd die aan deze randvoorwaarden voldoen; dit betreffen (a) de eerdere sluiting van de Hemwegcentrale en (b) lachgasreductie Chemelot. In het coalitieoverleg (CO) van 4 maart is gesproken over nog 2 aanvullende maatregelen, waarover eerder - voorafgaand aan de integrale besluitvorming eind april – besluitvorming plaats zou kunnen vinden. Dit betreffen:

- (i) Versnelling en verhoging budget warme sanering varkenshouderij
- (ii) Aanvullend budget voor subsidieregeling energiebesparing eigen woning (SEEH-regeling)

Afgesproken is dat de minister van EZK voor deze 2 aanvullende maatregelen nogmaals op een rij zet wat de reductie, de kosten en de kostenefficiëntie zijn¹. Op basis hiervan geeft MEZK vervolgens een advies ten behoeve van het CO van 11 maart, over de noodzaak en wenselijkheid om ook over deze maatregelen eerder een besluit te nemen. Daartoe dient voorliggende notitie.

2. Mogelijk aanvullende 'no regret maatregelen'

Hieronder wordt voor (i) Versnelling en verhoging budget warme sanering varkenshouderij, en (ii) Aanvullend budget voor subsidieregeling energiebesparing eigen woning (SEEH-regeling) de hierboven gevraagde informatie gegeven. Hiermee kan toetsing kan plaatsvinden aan de criteria, die eerder zijn vastgesteld om eerdere besluitvorming te rechtvaardigen. Het advies in deze notitie is op deze criteria gebaseerd.

(i) Versnelling en verhoging budget warme sanering varkenshouderij

In het Regeerakkoord is een warme sanering van de varkenshouderij aangekondigd met het doel om gezondheids- en leefomgevingsrisico's in gebieden met een zeer hoge veedichtheid te verminderen. Hiervoor is € 200 miljoen beschikbaar gesteld, waarvan € 120 mln. voor de sanering wordt ingezet. De uitvoering van deze maatregelen kan worden versneld en de ambitieniveau hiervoor kan worden verhoogd door een extra investering van € 70 mln. Door de versnelling zal de totale emissiereductie die met de warme sanering wordt gerealiseerd bij kunnen dragen aan uitvoering van het Urgenda-vonnis, waarbij een intensivering van €70 mln. zorgt voor nog een extra reductie van 0,05 – 0,1 Mton:

- Reductie in 2020: 0,15 – 0,3 Mton (gecombineerd effect van versnelling en intensivering)
- Kosten(efficiëntie): van de gecombineerde inzet versnelling + intensivering €120 mln + € 70 mln. (60 - 120 €/ton); van alleen de intensivering € 70 mln. (70 – 140 €/ton)

---

¹ Hierbij past een belangrijke kanttekening, die reeds eerder is gegeven. Voor deze maatregelen is duidelijk wat de kosten voor de Staat zijn. Echter, het is niet mogelijk om de kostenefficiëntie (€/ton) volgens de gangbare definitie op basis van nationale kosten te benoemen. Wat wel - ter illustratie - is gedaan, is het benoemen van de kostenefficiëntie op basis van de reductie per €-rijksoverheidsuitgaven. Daarbij is getracht bij de kostenefficiëntie van maatregelen ook rekening te houden met het feit dat veel maatregelen incidentele kosten hebben en een structureel reductie-effect. Naar verwachting komt dit voor deze maatregelen grotendeels overeen met de verwachte kostenefficiëntie die volgens de gangbare methodiek gevonden zou worden. Dit betreft een kwalitatieve inschatting. Voor zover mogelijk zal in het verdere besluitvormingsproces voor uitvoering van het Urgenda-vonnis de kosteneffectiviteit op deze wijze worden uitgewerkt.

- Tijdpad: Voor de warme sanering wordt een aparte beëindigingsregeling opgesteld. Het streven is de regeling voor de zomer van 2019 te publiceren en de openstelling te doen in de zomer van 2019. Om de klimaateffecten daadwerkelijk te realiseren in 2020 zal in tegenstelling tot de oorspronkelijke plannen slechts één openstelling van de saneringsregeling plaatsvinden voor het totaal beschikbare budget. Het is nodig daar zo snel mogelijk over te besluiten, zodat het traject richting sector en Brussel tijdig ingezet kan worden.

(ii) Aanvullend budget voor subsidieregeling energiebesparing eigen woning (SEEH-regeling)

Met de SEEH-regeling worden particuliere woningeigenaren en VvE's ondersteund wanneer zij energiebesparende maatregelen nemen. Voor deze regeling is op dit moment geen budget voor particulieren meer beschikbaar. Voor VvE's is het budget nog niet uitgeput. Voorgesteld wordt om de regeling opnieuw open te stellen aangevuld met maatregelen gericht op het correct inregelen van CV-installaties.

- Reductie in 2020: 0,044 – 0,17 Mton
- Kosten(efficiëntie): €105 mln. (61 – 238 €/ton)
- Tijdpad: Naar verwachting kan de regeling twee a drie maanden na besluitvorming weer opengesteld worden. Om per 1 juli 2019 of eerder te kunnen starten is dus een besluit op 1 april nodig.

3. Concluderend en advies

Voor de voorgestelde maatregelen geldt dat het zeer goed denkbaar is, dat deze maatregelen onderdeel uitmaken van het pakket waarover eind april besloten zal worden. Echter, voor deze maatregelen geldt niet dat er sprake is van een kritiek tijdpad waardoor eerdere besluitvorming (dan eind april) noodzakelijk is om de maatregel tijdig te kunnen realiseren of kosten te besparen. Eerdere besluitvorming over deze maatregelen zou er, tezamen met de eerder genoemde twee 'no reget maatregelen' met een kritiek tijdpad, toe leiden dat de gereserveerde €500 mln. voor een groot deel ingevuld zal zijn: € 337 mln.

Daarnaast blijkt uit de inventarisatie van alle mogelijke maatregelen, dat deze maatregelen – kijkend naar de kostenefficiëntie – tot de duurdere maatregelen behoren (ter vergelijking – kostenefficiëntie Hemweg: max. 21 €/ton, kostenefficiëntie lachgasreductie: 7 €/ton). Dit pleit er voor om juist deze maatregelen onderdeel te laten uitmaken van de integrale besluitvorming die eind april plaatsvindt. Alleen op die manier kan er een brede afweging plaatsvinden over de maatregelen die ingezet moeten worden en de manier waarop de beschikbare middelen het beste ingezet kunnen worden.

Advies

Het advies is om - vooruitlopend op de integrale besluitvorming over het totale maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda vonnis - geen versneld besluit te nemen over (i) Versnelling en verhoging budget warme sanering varkenshouderij, en (ii) Aanvullend budget voor subsidieregeling energiebesparing eigen woning (SEEH-regeling).

TER ADVIES

Aan de Minister

nota

MR-notitie lachgasreductie Chemelot - 8 maart 2019

**Directoraat-generaal
Bedrijfsleven & Innovatie**
Directie Topsectoren en
Industriebeleid

Auteur

 10.2.e
10.2.e
eminez.nl

Datum

6 maart 2019

Kenmerk

DGBI-TOP / 19063517

Kopie aan

 10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e

Bijlage(n)

2

Parafenroute

 10.2.e
10.2.e
Leest parallel

DGBI

10.2.e

10.2.e

Leest parallel

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

Tijdens het coalitieoverleg van maandag jl. is gevraagd of er eerder dan vrijdag 15 maart een besluit kan worden aangekondigd over het project lachgasreductie Chemelot. Dit project bij het bedrijf Fibrant is één van de mogelijke Urgenda-maatregelen. U is verzocht hier in de MR van 8 maart op terug te komen. We hebben u hier gisteren een concept MR-notitie voor gestuurd waarin ook een mandaat was opgenomen. Deze is vandaag in het DG Urgenda overleg besproken. Middels deze nota adviseren wij u over de MR van vrijdag aanstaande.

Advies

- U kunt de MR mondeling informeren dat voorlopig geen communicatie over de Urgenda-maatregel lachgas Chemelot mogelijk is.
  - o Indien u akkoord bent nemen wij dit mee in uw MR-voorbereiding

Kernpunten

- Tijdens het DG Urgenda overleg zijn woensdag, met name door FIN, verschillende vragen gesteld over de voorgelegde MR notitie en dan met name over het gevraagde financiële mandaat.
- Deze vragen richten zich op:
  - o Onzekerheid over de cijfers van de business case omdat deze nog niet extern gevalideerd zijn.
  - o De vraag of moet worden ingezet om het bedrijf alle drie de investeringsprojecten naar voren te laten halen of alleen project 1 die als enige in Q1 2020 kan worden opgeleverd. Zie tabel 1 in de toelichting.

Ontvangen BBR

OK
maakt een
mandaat
is toch
niet
nadelig?

- Gezien deze twee onzekerheden lijkt het ons goed de notitie nu niet in de MR voor te leggen en in de MR alleen mondeling te melden dat voorlopig geen communicatie over deze Urgenda-maatregel mogelijk is aangezien:
  - o Het onzeker is of dit project door zal gaan met CO2-reductie in 2020. Onder meer omdat 1) het onzeker is of het mogelijk is om tijdig tot een voor het bedrijf voldoende financiële prikkel te komen, en 2) deze prikkel past binnen bestaande (staatssteun)kaders en wet- en regelgeving.
  - o Mogelijke publiciteit onze positie in gesprekken met het bedrijf verslechtert.
- Indien het lukt om het bedrijf te verleiden deze investering tijdig te doen, doelstelling april 2019, kan hierover dan wel gecommuniceerd worden.
- Wij zullen AZ vragen deze boodschap mee te nemen naar het coalitieoverleg van maandag aanstaande.
- Tegelijkertijd zullen we proberen voor de MR van 15 maart (originele planning) een notitie voor te bereiden waarin om mandaat wordt gevraagd.

Toelichting

Achtergrondinformatie lachgasproject Chemelot

- Bij Fibrant zijn drie separate projecten voor reductie te onderscheiden. Zie tabel 1. Er is nu geen prikkel voor Fibrant om deze investeringen te doen. Zij hebben een vergunning en voldoen aan alle wet- en regelgeving.
- Een financiële prikkel voor Fibrant om tot een positief investeringsbesluit te komen die zal leiden tot reductie in 2020 is nodig.

5.1.1.c

- [Redacted text block]
- Bij een subsidie zijn we onder meer gebonden aan kaders voor staatsteun; maximale bijdrage overheid is 40%. Het is de vraag of dit een voldoende financiële prikkel voor het bedrijf biedt. Daarom zoeken we gelijktijdig of een ander instrument mogelijk is om deze CO2-reductie te bewerkstelligen.
- In de gehele casus moet nog een voorbehoud worden gemaakt bij de financiële cijfers. We baseren ons nu op cijfers die gebaseerd op een eerste interne business case van het bedrijf met een foutmarge van 30%. Voordat we tot een deal komen dienen de cijfers nog getoetst te worden door een onafhankelijke partij.

maakt het
gaat toch
alleen om
een
mandaat?

5.1.1.C

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Elektriciteit

Auteur

10.2.e

T 07 10.2.e

@minez.nl

Datum

6 maart 2019

Kenmerk

DGKE-E / 19063861

BHM: 19063893

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n): 1.

-Brief

-Brief met opm.

nota

MR vrijdag 8 maart: Brief vervroegd verbod op kolen
(aankondiging sluiting Hemweg)

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

BBR

10.2.e

Leest parallel

Aanleiding

In MR van vrijdag a.s. zal het wetsvoorstel verbod op kolen en de brief vervroegd verbod op kolen (aankondiging sluiting Hemweg) worden behandeld. Na uw akkoord op de brief zijn er nog enkele wijzigingen doorgevoerd in de brief die we graag aan u willen voorleggen.

Sandor Gaastra zal donderdagmiddag de eigenaren van de kolencentrales, FNV en EnergieNederland bellen om hen alvast in te lichten over het wetsvoorstel inclusief de vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale.

De onderhandelingen met Nuon zijn momenteel nog volop aan de gang. Voorbespreking MR vindt donderdag om 16.00 plaats. U ontvangt vooraf ook de voorbereiding voor de MR.

Advies

U wordt verzocht indien u akkoord bent in te stemmen met de wijzigingen en verzending van brief met oog op MR van vrijdag a.s.

Kernpunten

- Bijgevoegd vindt u een versie van de brief met track changes en een schone versie van de nieuwe brief.
- Wijziging n.a.v. verzoek DC: Er is toegevoegd dat het kabinet deze maatregel vooruitlopend op het Urgenda maatregelenpakket aankondigt omdat de maatregel zo direct kan meelopen in het wetsvoorstel verbod op kolen. Vanwege het minimaliseren van het moeten voldoen van financiële nadeelcompensatie voor de nieuwe kolencentrales is het van belang om het wetsvoorstel zo snel mogelijk in het Parlement te behandelen.
- Wijziging volgend uit feitelijke correctie: Eerder stond er dat de Hemwegcentrale de enige centrale is die geen biomassa bijstookt. Dit was feitelijk niet helemaal juist, de Hemwegcentrale is de enige centrale die in de toekomst geen biomassa zal bijstoken. Er zijn ook andere centrales die op dit moment geen biomassa bijstoken (ENGIE, RWE).

Ontvangen BBR

- 5.1.1.c
5.1.1.c

- Wijzigingen volgend uit verzoek DG SZW: SZW gaf dinsdag en ook vandaag in gesprek aan dat het sowieso onontkoombaar – ook gelet op de discussie rondom het kolenfonds in het klimaatakkoord - is om het gesprek aan te gaan met de sociale partners over de indirecte werkgelegenheidseffecten van de vervroegde sluiting van de Hemweg. Ook willen zij graag de in december gedane toezegging t.a.v. een evt. kolenfonds herhalen. Door proactief in de brief te benoemen dat EZK en SZW in gesprek zullen gaan met de sociale partners kan voorkomen worden dat zij zich genegeerd voelen. Sandor Gaastra heeft aangegeven deze gesprekken samen met SZW in eerste instantie met de sociale partners te gaan voeren.

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**

Directie Elektriciteit

BezoekadresBezu denhoutseweg 73
2594 AC Den Haag**Postadres**Postbus 20401
2500 EK Den Haag**Overheidsidentificatienr**

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum

Betreft Vervroegd verbod op kolen voor kolencentrale

Ons kenmerk

DGKE-E / 19051480

Geachte Voorzitter,

Op 25 januari 2019 heb ik uw Kamer per brief geïnformeerd over het doelbereik van 25% CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van 1990 in het kader van de uitvoering van het Urgenda-vonnis (Kamerstuk 32813, nr. 267). De analyse van het PBL geeft aan dat de opgave om 25% CO₂-reductie te realiseren in 2020 groter uitvalt dan eerder voorzien. Op basis van deze nieuwe PBL-prognose werkt het kabinet aan aanvullende maatregelen om de CO₂-uitstoot op korte termijn verder terug te dringen.

Het kabinet wil met deze brief alvast een eerste aanvullende maatregel aankondigen ~~om de CO₂-uitstoot in 2020 verder te verminderen~~, namelijk een vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale van Nuon. Daarmee zetten we een belangrijke eerste stap richting de benodigde extra reductie in 2020. Het kabinet kondigt deze maatregel vooruitlopend op het integrale besluitvorming aan zodat de maatregel direct mee kan lopen in de behandeling van het wetsvoorstel verbod op kolen.

Aanscherping wetsvoorstel verbod op kolen

Op 18 mei 2018 heb ik uw Kamer geïnformeerd over een voorgenomen verbod op het gebruik van kolen als brandstof voor de productie van elektriciteit (Kamerstuk 30196, nr. 600). Een wetsvoorstel moet er toe leiden dat er per 1 januari 2030 geen kolen meer gebruikt worden voor de productie van elektriciteit. Hiermee wordt verzekerd dat het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie de maximale bijdrage levert aan de ambitie uit het regeerakkoord van 49% CO₂-reductie in 2030.

Het verbod op het gebruik van kolen voor de elektriciteitsproductie heeft onmiddellijke werking. Aan de nieuwste kolengestookte centrales, de centrales van Uniper en ENGIE in Rotterdam en de centrale van RWE in de Eemshaven, wordt een overgangperiode geboden tot en met 31 december 2029. Eerder heb ik uw Kamer medegedeeld dat voor de Amercentrale van RWE en de Hemwegcentrale van Nuon een overgangperiode tot 31 december 2024 zal gelden.

In 2017 is uw Kamer echter al geïnformeerd dat, indien de maatregelen uit het energieakkoord onvoldoende effect hebben om de 25% CO₂-reductie in 2020 te halen, het sluiten van een kolencentrale die geen biomassa bijstookt in beeld komt (Kamerstuk 32813, nr. 144). Gezien het feit dat er nu meer nodig blijkt om de 25% CO₂-reductie in 2020 te realiseren, heeft het kabinet besloten het verbod op kolen voor de elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Nuon al per 1 januari 2020 effect te laten hebben. De Hemwegcentrale is de enige kolengestookte elektriciteitscentrale die geen biomassa zal bijstoken. Door het ontbreken van een overgangperiode en de korte termijn waarop het verbod van toepassing wordt voor de Hemwegcentrale, zal vanuit het oogpunt van 'fair balance' nadeelcompensatie worden geboden. De hoogte hiervan wordt nader onderzocht. Hierover ga ik in gesprek met de eigenaren van de centrale.

~~De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en ik zijn in~~ het kader van het bredere wetsvoorstel verbod op kolen is reeds een onderzoek gestart naar de eventuele werkgelegenheidseffecten als gevolg hiervan en worden er regelmatig gesprekken gevoerd met sociale partners. ~~Gezien de versnelling die met deze brief wordt aangekondigd voor de Hemwegcentrale, zullen wij kijken wat de effecten hiervan zijn voor de kolenoverslag en dit mee laten lopen in de bredere aanpak in het kader van bovengenoemd onderzoek.~~ Ik informeer uw Kamer in het voorjaar over de uitkomsten van het onderzoek. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek maakt het kabinet met sociale partners nadere afspraken over de invulling van de verantwoordelijkheid die de overheid en sociale partners in dat geval hebben, waaronder het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten, zo mogelijk via een kolenfonds. en de reactie van het kabinet hierop.

De vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale is een zeer ingrijpende maatregel voor de betrokken werknemers. Het is zeer ingrijpend als werknemers hun baan verliezen als gevolg van de vervroegde sluiting van de Hemwegcentrale. Bij het vaststellen van de hoogte van de nadeelcompensatie als gevolg van vervroegde sluiting zal onder andere met de betrokken werknemers het personeel en het sociaal plan van Nuon rekening worden gehouden. ~~Ten aanzien van het personeel van de Hemweg zal Nuon zorgen voor een sociaal plan, en de extra kosten die gemaakt worden door vervroegde sluiting zullen onderdeel uitmaken van de nadeelcompensatie.~~

Gezien de versnelling die met deze brief wordt aangekondigd voor de Hemwegcentrale, heeft het kabinet tevens oog voor de mogelijke indirecte werkgelegenheidseffecten van dit besluit, zoals bij de kolenoverslag. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en ik zullen in overleg gaan met de sociale partners om te bezien of en welke maatregelen nodig zijn om deze effecten te mitigeren. ~~kijken wat de effecten hiervan zijn voor de kolenoverslag en dit mee laten lopen in de bredere aanpak in het kader van bovengenoemd onderzoek.~~

Het wetsvoorstel verbod op kolen bij elektriciteitsproductie zal op korte termijn bij uw Kamer aanhangig gemaakt worden.

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Elektriciteit

Ons kenmerk
DGKE-E / 19051480

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nl

Datum

7 maart 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19064581

nota

Vorbereiding MCKE 12 maart

Kopie aan

Bijlage(n)

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

In de MCKE van 12 maart wordt gesproken over (i) de uitgangspunten voor het invullen van het maatregelenpakket voor uitvoering van het Urgenda-vonnis, en (ii) een voorstel voor een mogelijk maatregelenpakket .

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

Hieronder volgt een toelichting op de voorgestelde beslispunten en een annotatie voor de MCKE van 12 maart.

Spreekpunten

- We spreken hier vandaag over een voorstel voor een maatregelenpakket om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.
- Eerder hebben we hier uitgebreid over gesproken. We hebben daarbij een aantal belangrijke afspraken gemaakt:
  - We hebben afgesproken om alle mogelijke maatregelen objectief uit te werken en daarbij op voorhand niets uit te sluiten.
  - We hebben afgesproken dat we gezamenlijk een politieke weging van de uitgewerkte maatregelen doen.
  - We hebben afgesproken om gefaseerd te besluiten over de aanvullende maatregelen voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.
  - We hebben afgesproken om definitieve besluitvorming over uitvoering van het Urgenda-vonnis parallel te laten lopen met besluitvorming over de

Ontvangen BBR

kabinetsappreciatie op het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota, in de MR van op 26 april.

- Het doel van het gesprek vandaag is dat we richting geven aan het maatregelenpakket dat we voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis willen overwegen. In de MCKE van 26 maart kunnen we hierover dan een voorlopig besluit nemen, tezamen met een besluit over een appreciatie van het ontwerp-Klimaatakkoord. Definitieve besluitvorming vindt vervolgens plaats op 26 april.
- Om die reden heb ik een voorstel gedaan om onze eerdere afspraken verder in te vullen. Dat voorstel bestaat uit vier belangrijke onderdelen:
  1. We presenteren eind april een pakket aan maatregelen waarmee we direct beginnen en die gezamenlijk een significante CO₂-reductie realiseren. Uitgangspunt is dat hiermee in ieder geval de onderkant van de bandbreedte uit de PBL-raming wordt gehaald: 2 Mton extra reductie.
  2. Het pakket dat we vanaf eind april direct in gang zetten bevat maatregelen die kostenefficiënt zijn, nagenoeg geen weglekeffecten kennen, op enig maatschappelijk draagvlak kunnen rekenen en ondersteunend zijn aan de ambities en afspraken uit het Klimaatakkoord. Dit pakket aan maatregelen past binnen de gereserveerde € 500 mln.
  3. We spreken een tweede besluitvormingsmoment af in het najaar. Eerder hebben we gesproken over het idee om een tweede besluitvormingsmoment te koppelen aan de uitkomst van cassatie. Zoals ook door JenV bevestigd blijkt dit juridisch zeer kwetsbaar. Daarom is het voorstel om het tweede besluitvormingsmoment te koppelen aan de nieuwe integrale raming het PBL die in oktober uitkomt. Daarin kunnen we zien wat de maatregelen die we eind april in gang zetten opleveren en wat op - basis van de meest actuele informatie - de verwachte, resterende opgave voor 2020 is.
  4. Om duidelijk te maken dat we echt uitvoering willen geven aan het vonnis, presenteren we – ten behoeve van dat tweede besluitvormingsmoment - eind april een longlist van mogelijke aanvullende maatregelen. Op het tweede besluitvormingsmoment, wanneer de resterende opgave belend is, maken we een keuze uit de longlist. Deze bevat onvermijdelijk maatregelen die minder kostenefficiënt zijn, die weglekeffecten kennen, die niet vanzelfsprekend op maatschappelijk draagvlak kunnen rekenen en die in strijd zijn met het Regeerakkoord of het Klimaatakkoord. Die longlist bevat maatregelen waarmee we de middenwaarde uit de PBL-raming kunnen halen, waar we vanzelfsprekend op sturen, maar waarmee in potentie ook de bovenkant van de bandbreedte van het PBL kunnen halen. Dit is nodig om eventuele juridische risico's zoveel mogelijk te voorkomen.
- Ik wil graag aan de hand van de voorliggende notitie de genoemde uitgangspunten bespreken. Ook wil ik bespreken of (i) het voorstel voor de maatregelen die we eind april in gang zetten en (ii) de samenstelling van de longlist, op steun kunnen rekenen.
- Na deze MCKE zal ik het voorgestelde pakket ook sonderen bij de coalitie, zodat we hierover in de MCKE van 26 maart voorlopig kunnen vaststellen.

Toelichting

De notitie voor de MCKE bestaat uit vier onderdelen, te weten:

1. het uitgangspunt en de aanpak voor de besluitvorming over een maatregelenpakket;
2. de samenstelling van een concept-maatregelenpakket;
3. de financiële besluitvorming;
4. het vervolgproces.

1. Uitgangspunt en de aanpak voor de besluitvorming over een maatregelenpakket

- Voorgesteld wordt om inhoudelijke besluitvorming over het maatregelenpakket plaats te laten vinden op twee momenten:
  - i) Eind april 2019 – Deze maatregelen worden direct in gang gezet en zijn:
    - o (relatief)kosteneffectief,
    - o kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak,
    - o in lijn met het Regeerakkoord en ontwerp-Klimaatakkoord en
    - o gaan niet gepaard gaan met (significante) wegleffecten.
  - ii) Na de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019 – De KEV 2019 verschijnt eind oktober. Mocht de KEV 2019 daar aanleiding voor geven kunnen op dat moment aanvullende maatregelen worden aangekondigd die minder wenselijk zijn, omdat deze:
    - o niet kosteneffectief zijn;
    - o niet kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak;
    - o in strijd zijn met het Regeerakkoord en ontwerp-Klimaatakkoord;
    - o en/ of gepaard gaan met wegleffecten.

Juridische onderbouwing

- Het kabinet heeft altijd gezegd te sturen op de middenwaarde van de bandbreedte uit de PBL-raming. Dat uitgangspunt blijft vanzelfsprekend staan. Voor de juridische positie van de Staat is het echter belangrijk ook rekening te houden met de bovenkant van de bandbreedte.
- Om die reden is het noodzakelijk dat het maatregelenpakket dat eind april in gang wordt gezet optelt tot *minimaal* de onderkant van de bandbreedte van de raming van PBL (2 Mton).
- Daarnaast is het noodzakelijk dat de inventarisatie van maatregelen die het kabinet zal nemen in april of na de KEV 2019 wil overwegen, optelt tot *minimaal* de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL, te weten 17 Mton.
- Eerder is er in de MR over gesproken om besluitvorming af te laten hangen van de uitkomst van cassatie. Dat is naar onze inschatting juridisch niet verstandig, omdat het onzeker is wanneer de uitspraak van de cassatie verwacht wordt en/of de uitspraak duidelijkheid geeft over het nakomen van de verplichting. Dit wordt ook bevestigd door JenV.
- Mocht evenwel de uitspraak van de cassatie dit najaar al volgen, dan kan dit naar onze inschatting mogelijk nog worden meegewogen bij de besluitvorming. Vanwege bovengenoemde onzekerheid is het echter niet verstandig besluitvorming hiervan afhankelijk te maken.

2. Samenstelling concept maatregelenpakket

- In overleg met alle betrokken departementen zijn de maatregelen hoogambtelijk ingedeeld in verschillende categorieën, te weten:

- o Groep A – ‘wenselijke’ maatregelen die in april worden aangekondigd
- o Groep B – ‘minder (on)wenselijke’ maatregelen die worden overwogen op basis van de KEV2019
- o Groep C – maatregelen die niet uitvoerbaar zijn, geen of een zeer geringe bijdrage leveren in 2020 en niet worden ingezet.

Groep A

- De maatregelen die op dit moment opgenomen zijn in Groep A tellen op tot 2,07 - 3.69 Mton. Dit is dan ook het minimale pakket noodzakelijk om de onderkant van de bandbreedte van PBL te realiseren.
- Mogelijk zal MFIN voorstellen om de maatregel ‘subsidieregeling verduurzaming eigen woning’ (SEEH+) te schrappen, omdat deze niet kostenefficiënt is. MFIN zal daarnaast mogelijk voorstellen om de maatregelen ‘verhoging energiebelasting grootverbruikers’ en ‘afschaffen vrijstelling energiebelasting metallurgische en mineralogische procedes’ aan Groep A toe te voegen.
- U kunt aangeven dat het **onverstandig** is om maatregelen die nu in Groep A zijn opgenomen, uit dit pakket te halen, omdat daarmee de mogelijk de onderkant van de bandbreedte van PBL niet gerealiseerd kan worden. Ten aanzien van de maatregelen in de energiebelasting voor grootverbruikers geldt dat dit gewogen moet worden in het licht van de maatregelen die nu ook worden voorgesteld over de lastenverdeling in het klimaatbeleid.
- Specifieke voorstellen om maatregelen te verplaatsen naar of uit Groep A kunnen nader worden bekeken ter voorlopige besluitvorming in de MCKE van 26 maart.

Groep B

- De maatregelen die op lijst B zijn opgenomen zijn politiek, maatschappelijk en/of financieel gezien minder wenselijk / onwenselijk.
- Hoe meer maatregelen op deze lijst worden opgenomen, hoe geloofwaardiger het verhaal van het kabinet is dat ze ook na de KEV 2019 nog uitvoering kan geven aan het vonnis.
- Het is dan ook **niet wenselijk** om maatregelen die nu in groep B zijn opgenomen, naar Groep C te verplaatsen. Zolang maatregelen uitvoerbaar zijn, dient een integrale afweging van onwenselijke maatregelen eind dit jaar plaats te kunnen vinden. Nu vooruitlopen op die afweging is onwenselijk.
- Sommige maatregelen die in Groep B zijn opgenomen zijn niet kosteneffectief, maar kunnen wel rekenen op maatschappelijk draagvlak, sluiten aan bij het Klimaatakkoord en kennen geen weglekeffecten. Dit betreft de maatregelen:
  - o het programma verduurzaming eigen woningen,
  - o de verhoging van het ISDE budget
  - o de aanvullende ondersteuning voor energiebesparing verhuurders (STEP).
- Deze maatregelen zijn niet opgenomen in pakket A omdat ze boven de ‘kosteneffectiviteitsgrens’ van €100 / ton vallen, die voor pakket A is gehanteerd. Mogelijk zullen bewindspersonen aangeven dat het wel wenselijk is (een deel) van deze maatregelen in Groep A op te nemen.

- Hierop kunt u aangeven dat er zorgvuldig met de gereserveerde middelen voor klimaatmaatregelen moet worden omgegaan. Om deze reden ligt het nu niet voor de hand om deze maatregelen in dit stadium alsnog in Groep A op te nemen, tenzij ze op andere wijze gefinancierd kunnen worden.
- Tot slot geldt dat voor veel van de maatregelen die zijn opgenomen op de B-lijst geldt dat bij besluitvorming in het najaar, door de korte doorlooptijd naar verwachting een minder grote emissiereductie in 2020 kan worden gerealiseerd dan nu in de uitwerking is voorzien. Hoeveel minder emissiereductie dit zal zijn is nu niet aan te geven. Dit is wel een aandachtspunt voor de geloofwaardigheid van het kabinet dat ze nog uitvoering kan geven aan het vonnis.

Groep C

- De maatregelen in categorie C1 en C2 zijn in principe wenselijk, maar vallen buiten de scope van het vonnis. Om aan te geven dat het kabinet zijn uiterste best doet om maatregelen te treffen die bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering, kunnen deze maatregelen wel worden betrokken bij het maatregelenpakket A en B.
- Mogelijk dat de rechter dit in haar oordeel zal meewegen of de Staat het maximaal haalbare doet om dit te realiseren.

3. Financiële besluitvorming maatregelenpakket

- In de Najaarsnota 2018 is € 500 miljoen gereserveerd voor het treffen van CO₂-reducerende maatregelen. Het voorgestelde maatregelenpakket dat vanaf eind in april wordt geïmplementeerd (Groep A) blijft binnen deze gereserveerde € 500 miljoen.
- Met het maatregelenpakket dat vanaf eind april wordt geïmplementeerd wordt slechts een deel van de verwachte opgave van 9 Mton gerealiseerd. Dat betekent dat naar verwachting bij de implementatie van maatregelen na de KEV 2019 ook besluitvorming moet plaatsvinden over de financiële dekking van deze maatregelen, bijvoorbeeld door eventuele meevallers hiervoor te benutten. Dit heeft u ook met MFIN zo besproken tijdens het bila van donderdag 7 maart jl.
- Het is in ieder geval wenselijk dat het resterende budget uit de reservering van € 500 mln. beschikbaar blijft voor CO₂-reducerende maatregelen. Dit heeft u ook zo met MFIN afgesproken.

4. Vervolgproces

- Opmerkingen en voorstellen die worden gemaakt in de MCKE van 12 maart kunnen worden uitgewerkt ten behoeve van voorlopige besluitvorming over het maatregelenpakket in de MCKE van 26 maart.
- Op dat moment zal ook de kabinetsappreciatie van het ontwerp-Klimaatakkoord voorliggen, en kunnen maatregelen ter uitvoering van het Urgenda-vonnis in samenhang worden gezien met aanvullende maatregelen voor het Klimaatakkoord.
- Uiteindelijk zal na 26 maart het concept-maatregelenpakket meelopen in de besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord, zodat eind april een integraal maatregelenpakket kan worden aangekondigd, inclusief financiële dekking.

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Klimaat

Kenmerk
DGKE-K / 19064581

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Notitie Aanvullende no-regret maatregelen Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Om te komen tot een maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis is afgesproken dat eind april integrale besluitvorming zal plaatsvinden, parallel met besluitvorming over de Voorjaarsnota en het Klimaatakkoord. Daarbij is geconstateerd dat het noodzakelijk en wenselijk kan zijn om over een aantal maatregelen eerder een besluit te nemen.

Er zijn eerder al twee maatregelen geïdentificeerd die aan deze randvoorwaarden voldoen; dit betreffen (a) de eerdere sluiting van de Hemwegcentrale en (b) lachgasreductie Chemelot. In het coalitieoverleg (CO) van 4 maart is gesproken over nog 2 aanvullende maatregelen, waarover eerder besluitvorming plaats zou kunnen vinden. Dit betreffen:

- (i) Versnelling en verhoging budget warme sanering varkenshouderij
- (ii) Aanvullend budget voor subsidieregeling energiebesparing eigen woning (SEEH-regeling)

In de notitie wordt een advies ten behoeve van het CO van 11 maart gegeven, over de noodzaak en wenselijkheid om ook over deze maatregelen eerder een besluit te nemen.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

In te stemmen met de notitie en door te geleiden naar het CO van 11 maart 2019.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

08-mrt-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19063116

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

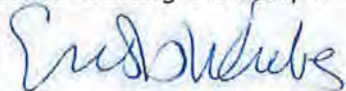
Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DG-overleg Urgenda
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☐ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☐ I&W ☐ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☐ Fin ☐ OCW ☐ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e @minez.nl	10.2.e @minez.nl

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor MCKE

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Samenstelling maatregelenpakket Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op basis van het Urgenda-vonnis is de Staat gehouden aan het reduceren van de nationale broeikasgasemissies in 2020 met 25% ten opzichte van 1990. Het kabinet heeft aangegeven dit vonnis uit te zullen voeren. De meest recente raming van het PBL laat zien dat hiervoor maatregelen nodig zijn waarmee 9 Mton extra reductie wordt gerealiseerd.

1 Het streven is om in de MCKE van 12 maart richting te geven aan een voorgesteld maatregelenpakket. Vervolgens kan dit voorgestelde maatregelenpakket voorlopig worden vastgesteld in de MCKE van 26 maart, waarin ook een concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord voor zal liggen. Op dat moment kan dit ook worden gewogen in het licht van de voorjaarsbesluitvorming. Definitieve besluitvorming over het maatregelenpakket voor Urgenda, de kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota is voorzien in de MR van 26 april.

In de notitie en achterliggende stukken wordt ingegaan op de uitgangspunten voor het samenstellen van een maatregelenpakket en wordt een voorstel gedaan voor de mogelijke invulling van een maatregelenpakket.

Voorgesteld besluit *

Het voorstel te aanvaarden.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

12-mrt-2019

Kenmerk *

19060551

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DG-overleg Urgenda
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	07010.2.e
E-mailadres *	10.2.e)@minez.nl	10.2.e @minez.nl

Samenstelling maatregelenpakket Urgenda – MCKE 12 maart

---

1. Aanleiding

Eind 2018 heeft de Staat het hoger beroep in de Urgenda rechtszaak verloren, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft. Dit betekent dat het kabinet gehouden is om per 31 december 2020 de totale *nationale* uitstoot van broeikasgassen in het jaar 2020 met 25% te hebben gereduceerd (t.o.v. 1990). Om aan het vonnis te voldoen, ligt er nog een opgave om 9 Mton broeikasgasreductie te realiseren (met een onzekerheidsbandbreedte van 2 tot 17 Mton). Om deze opgave te kunnen realiseren zullen extra maatregelen moeten worden genomen, die in 2020 leiden tot substantiële broeikasgasreductie in Nederland.

De afgelopen weken is een groot aantal maatregelen uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Het streven is om in de MCKE van 12 maart richting te geven aan een voorgesteld maatregelenpakket. Vervolgens kan dit voorgestelde maatregelenpakket voorlopig worden vastgesteld in de MCKE van 26 maart, waarin ook een concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord voor zal liggen. Op dat moment kan dit ook worden gewogen in het licht van de voorjaarsbesluitvorming. Definitieve besluitvorming over het maatregelenpakket voor Urgenda, de kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota is voorzien in de MR van 26 april.

In deze notitie en achterliggende stukken wordt ingegaan op de uitgangspunten voor het samenstellen van een maatregelenpakket en wordt een voorstel gedaan voor de mogelijke invulling van een maatregelenpakket en de financiële dekking ervan.

2. Aanpak

In de MR van 1 februari jl. is afgesproken om alle mogelijke maatregelen uit te werken, waarbij geen enkele maatregel, bijvoorbeeld vanwege politieke onwenselijkheid, op voorhand zou worden uitgesloten. Daarbij is tevens afgesproken dat zowel deze uitwerking op compleetheid en correctheid zou worden gevalideerd door vier onafhankelijke bureaus. Dit proces heeft de afgelopen weken plaatsgevonden.

Gegeven het grote aantal mogelijke maatregelen (circa 100) dat is uitgewerkt, is het wenselijk besluitvorming over een concept-maatregelenpakket te structureren, op basis van de afspraken die in de MR van 1 februari jl. gemaakt zijn. De kern van die afspraken is;

- dat er gefaseerde besluitvorming over maatregelen zal plaatsvinden; en
- dat het kabinet en de coalitie ten behoeve van deze gefaseerde besluitvorming alle maatregelen politiek wege.

In deze notitie wordt, met het oog op de politieke weging die door het kabinet moet worden gemaakt, een stapsgewijze aanpak voorgesteld voor de besluitvorming over maatregelen:

- startpunt voor het samenstellen van een maatregelenpakket is het bereiken van overeenstemming over de uitgangspunten voor het maatregelenpakket;
- daarna kan op basis van de politieke weging van alle maatregelen een daadwerkelijk maatregelenpakket worden samengesteld.
- belangrijk aandachtspunt hierbij is de wijze waarop financiële besluitvorming wordt vormgegeven. Daarvoor zijn er, afhankelijk van de keuzes over de besluitvormingsmomenten en de samenstelling van het maatregelenpakket, verschillende opties.

3. Uitgangspunten voor maatregelenpakket

Om besluitvorming over een maatregelenpakket te structureren is het wenselijk allereerst gezamenlijke uitgangspunten vast te stellen. Deze uitgangspunten moeten recht doen aan de eerdere politieke wens voor gefaseerde besluitvorming en het belang van een stevige juridische positie, waaruit blijkt dat uitvoering wordt gegeven aan het vonnis van het gerechtshof. Hierbij is met name belangrijk dat het kabinet op een consequente wijze rekening houdt met de huidige

raming van het PBL (9 Mton extra reductie als middenwaarde, met een onzekerheidsbandbreedte van 2 – 17 Mton) en de nieuwe integrale raming die het PBL in het najaar zal uitbrengen.

1. Twee besluitvormingsmomenten

In de MR is de wens uitgesproken om op twee momenten inhoudelijke besluitvorming plaats te laten vinden over de daadwerkelijke implementatie van de maatregelen. Eerder is in de MR besproken om besluitvorming over een aanvullend pakket aan maatregelen te koppelen aan de uitkomst van de cassatie. Dit is echter juridisch niet goed verdedigbaar omdat:

- Er een risico is dat de uitspraak niet voor 2021 wordt gedaan. Met name als de Hoge Raad zou besluiten om een prejudiciële vraag aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te stellen, is er een kans dat de uitspraak te laat komt voor uitvoering. Maar ook wanneer de Hoge Raad uitspraak doet in de loop van 2020, is de tijd die dan resteert om maatregelen te implementeren zeer beperkt.
- Er is een reële kans dat de Hoge Raad het bevel van het gerechtshof zal bevestigen of dat een uitspraak van de Hoge Raad nog geen duidelijkheid geeft over de verplichting om het bevel uit te voeren en de zaak terugverwijst naar een ander gerechtshof voor verdere behandeling. In dat geval blijft het kabinet gehouden aan uitvoering van het vonnis. De tijd die op dat moment resteert om aan het vonnis te voldoen is dan zeer beperkt.

Zodoende wordt voorgesteld om gefaseerde besluitvorming als volgt in te richten:

(i) Maatregelen die vanaf eind april 2019 in gang worden gezet

Voorgesteld wordt om eind april 2019 een maatregelenpakket te presenteren dat direct in gang zal worden gezet. Het ligt voor de hand dat dit maatregelen zijn die (relatief) kosteneffectief zijn, kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak, in lijn zijn met het Regeerakkoord en ontwerp-Klimaatakkoord en niet gepaard gaan met (significante) weglekeffecten. Deze maatregelen moeten gezamenlijk een significante reductie kunnen realiseren om geloofwaardig te kunnen stellen dat het kabinet uitvoering geeft aan het vonnis, en *minimaal* optellen tot de onderkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL (2 Mton).

(ii) Aanvullende maatregelen waarover op basis van de uitkomsten van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) een besluit tot implementatie wordt genomen

Een tweede besluitvormingsmoment wordt afhankelijk gemaakt van de uitkomsten van de nieuwe integrale raming van het PBL in de KEV 2019. De KEV 2019 verschijnt eind oktober. Uit de KEV 2019 zal blijken:

- wat het effect van de maatregelen is die het kabinet in april 2019 heeft ingezet om invulling te geven aan het vonnis;
- in hoeverre de intensivering van maatregelen uit het Energieakkoord aanvullende effecten heeft; en
- wat op basis van deze effecten en de meest actuele inzichten van o.a. de CO₂- en energieprijzen de omvang van de resterende opgave is.

Op basis van deze cijfers kan het kabinet de afweging maken welke aanvullende maatregelen nog moeten worden geïmplementeerd om uitvoering te kunnen geven aan het vonnis. Het lijkt onvermijdelijk dat hiervoor ook maatregelen overwogen moeten worden die minder/niet kosteneffectief zijn, die minder/niet kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak, die niet in lijn zijn met het Regeerakkoord en het ontwerp-Klimaatakkoord en/of die gepaard gaan met significante weglekeffecten. Door deze gefaseerde besluitvorming is het mogelijk om de meest wenselijke maatregelen als eerste te implementeren, en op een later moment – mocht de KEV 2019 daar in oktober aanleiding voor geven – de minder wenselijke maatregelen.

2. De maatregelen die het kabinet wil uitvoeren of zal overwegen moeten tegemoetkomen aan de raming van het PBL

Voor de uitvoering van het vonnis gaat het kabinet in principe uit van de middenwaarde van de PBL-raming. Op dit moment betekent dit 9 Mton extra reductie. Ook op basis van de KEV 2019 zal het kabinet kijken naar de middenwaarde van de raming. Desalniettemin zal het kabinet bij de uitvoering van het vonnis rekening moeten houden met mogelijke tegenvallers. Om in april te kunnen betogen dat de Staat het vonnis volledig uitvoert en zodoende te voorkomen dat de Staat

tussentijds een dwangsom krijgt opgelegd, is het wenselijk dat de inventarisatie van maatregelen die het kabinet zal nemen in april of op na de KEV 2019 wil overwegen optelt tot de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte van PBL, te weten 17 Mton. Door in april een lijst van mogelijke maatregelen te presenteren waarmee in potentie de bovenkant van de bandbreedte kan worden gerealiseerd, laat het kabinet zien dat ook bij tegenvallende nieuwe ramingen uitvoering kan worden gegeven aan het vonnis.¹

In bijlage 1 is zoals verzocht in de MR van 5 februari een concept-tekst opgenomen voor de kamerbrief van eind april die bovenstaand uitgangspunt (inclusief de twee besluitvormingsmomenten) beschrijft.

Beslispunten:

- *Stemt de MCKE in met het hanteren van twee besluitvormingsmomenten voor implementatie van maatregelen, waarbij het tweede besluitvormingsmoment wordt gekoppeld aan de KEV 2019 en niet aan cassatie?*
- *Stemt de MCKE in met het uitgangspunt dat in april een inventarisatie aan maatregelen wordt gepresenteerd waarmee zowel de middenwaarde van de PBL-raming kan worden gerealiseerd als de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte?*

4. Samenstelling concept-maatregelenpakket

Op basis van bovenstaande uitgangspunten is het mogelijk om een concept-maatregelenpakket op te stellen. Daarbij is politieke weging van de uitgewerkte maatregelen noodzakelijk om te besluiten (i) welke maatregelen een plek krijgen in het maatregelenpakket, en daarbij vast te stellen (ii) op welk besluitvormingsmoment over implementatie van deze maatregelen besloten zal worden.

Om politieke weging van maatregelen te faciliteren zijn alle maatregelen in bijlage 2 ingedeeld in verschillende categorieën op basis van objectieve criteria. Ervan uitgaande dat een overzicht van alle uitgewerkte maatregelen eind april met de Kamer gedeeld wordt, is het nodig alle maatregelen in te delen in verschillende groepen, te weten:

- Groep A. Maatregelen eind april 2019 - Deze maatregelen zijn onderdeel van het maatregelenpakket dat na besluitvorming in april 2019 direct wordt geïmplementeerd, mits hiervoor dekking wordt gevonden in de Voorjaarsnota. Onder punt 4a. wordt hiervoor een voorstel gedaan. Dit maatregelenpakket moet minimaal optellen tot 2 Mton.
- Groep B. Maatregelen die worden overwogen na KEV 2019 - Deze maatregelen kunnen voor implementatie in beeld komen nadat de KEV 2019 meer duiding heeft gegeven over de actuele opgave.
- Groep C. Maatregelen die niet worden ingezet - Deze maatregelen zullen door het kabinet niet nader overwogen worden voor uitvoering van het Urgenda-vonnis, bijvoorbeeld omdat ze vanwege de implementatietermijn en/of uitvoerbaarheid geen effectieve bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis.

Op basis van het eerder geformuleerde uitgangspunt moeten de maatregelen in groep A en B samen de bovenkant van de onzekerheidsbandbreedte uit de PBL-raming kunnen realiseren in 2020.

Op hoogambtelijk niveau zijn bovenstaande maatregelenpakketten geformuleerd, waarbij een inschatting is gemaakt over de politieke weging van maatregelen in relatie tot de maatschappelijke uitvoerbaarheid, de kosten voor de Staat en het besluitvormingsmoment. Een volledig overzicht van de maatregelen conform deze indeling is opgenomen in de bijlage 2.

Groep A en B zullen hieronder worden toegelicht, waarbij onder andere de reductie, de kosten en de kostenefficiëntie van de verschillende maatregelen wordt weergegeven. Hierbij past een belangrijke kanttekening. Voor deze maatregelen is duidelijk wat de kosten voor de Staat zijn. Echter, het is niet mogelijk om de kostenefficiëntie (€/ton) volgens de gangbare definitie op basis

¹ Het pakket moet uiterlijk eind april zijn vastgesteld, zodat dit nog kan worden meegenomen in de nieuwe integrale doorrekening van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) die eind oktober verschijnt.

van nationale kosten te benoemen. Wat wel - *ter illustratie* - is gedaan, is het benoemen van de kostenefficiëntie op basis van de reductie per €-rijksoverheidsuitgaven. Daarbij is getracht bij de kostenefficiëntie van maatregelen ook rekening te houden met het feit dat veel maatregelen incidentele kosten hebben en een structureel reductie-effect. Naar verwachting komt dit voor deze maatregelen *groveweg* overeen met de verwachte kostenefficiëntie die volgens de gangbare methodiek gevonden zou worden. Dit betreft een kwalitatieve inschatting. Maatregelen waarbij de nationale kosten naar verwachting hoger zullen uitvallen dan de kosten voor de Staat, zijn expliciet aangeduid.

Ten aanzien van de maatregelen die nu in categorie C zijn geplaatst is één nuancering op zijn plaats: hoewel deze maatregelen formeel buiten de scope van de uitvoering van het Urgenda-vonnis vallen, kunnen verschillende van deze maatregelen wel ingezet worden om aan te geven dat het kabinet zijn uiterste best doet om maatregelen te treffen die klimaatverandering tegengaan. Deze maatregelen zijn bovendien veelal in lijn met het Klimaatakkoord. Daarbij zijn de maatregelen die zijn opgenomen in Groep C1 (geen emissiereductie in 2020) en C2 (landgebruik maatregelen) het meest relevant om in dit perspectief te wegen. Deze kunnen zowel in Groep A als in Groep B een rol spelen.

Bij het vaststellen van de maatregelen die vanaf eind april worden genomen en de maatregelen die na de KEV 2019 worden overwogen, moet rekening worden gehouden met het feit dat in de uitwerking van de maatregelen de te verwachten emissiereductie in 2020 uitgaat van een tijdige implementatie van de maatregelen. Mocht over maatregelen pas na de KEV 2019 (in het najaar) worden besloten, is het aannemelijk dat de emissiereductie die met deze maatregelen gerealiseerd kan worden lager uit zal vallen dan nu in de uitwerking is voorzien.

4a. Maatregelen die vanaf april 2019 in gang worden gezet (Groep A)

In dit pakket is primair gewogen of maatregelen daadwerkelijk een bijdrage leveren aan het tegengaan van mondiale klimaatverandering, of maatregelen (relatief) kostenefficiënt zijn, of er maatschappelijk draagvlak is voor maatregelen en of de maatregelen evenwichtig zijn verdeeld over de verschillende sectoren. Bovendien geldt voor deze maatregelen dat ze versterkend zijn aan het Klimaatakkoord, omdat ze (deels) een additionele reductie realiseren. Deze maatregelen kunnen daarom naar verwachting op draagvlak rekenen van de meeste partijen die betrokken zijn bij het Klimaatakkoord.

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton*
Reduceren verbranding buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0**
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0*
Campagne "het nieuwe rijden"***	Mobiliteit	0 - 0,3	1 - 3	1
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	Landbouw	0,1 - 0,5	5	1**
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
CO ₂ afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
Stimulering energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling (1000 ha)	Landbouw	0 - 0,04	5	12,5
Lachgasreductie	Industrie	0,2 - 0,3	Max. 42	14 tot 21
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
Recycling bio-kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	15 - 30****	15 tot 30
Sluiting Hemweg-centrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	21
Zero-Emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,03	8	27
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij***	Landbouw	0,15 - 0,3	70	60-120
Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,04 - 0,17	105	61-262
Subtotaal		2,07 - 3,69	5.1.2.b	
*= euro per ton, gebaseerd op totale reductie 2020-2030 ** De kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten zal naar verwachting lager liggen. *** Het reductie-effect van verschillende mobiliteits- en landbouwmaatregelen overlapt, waardoor de gezamenlijke reductie lager uitvalt **** Mogelijk is voor het kunnen realiseren van deze maatregel een meerjarige committering nodig. (3 - 5 jaar). Daarmee zouden de kosten voor de Staat kunnen oplopen tot € 45 - 150 mln. in de periode 2020 - 2025.				

Beslispunt:

Stemt de MCKE ermee in om het voorgestelde concept-maatregelenpakket dat eind april 2019 in gang wordt gezet ter voorlopige vaststelling in de MCKE van 26 maart voor te leggen, parallel aan besluitvorming over de concept-appreciatie van het Klimaatakkoord?

4b. Een overzicht van overige maatregelen die op basis van uitkomsten van de KEV2019 zullen worden overwogen (Groep B)

Ten behoeve van het tweede besluitvormingsmoment na de KEV 2019 wil het kabinet zoveel mogelijk ruimte houden in de keuze van de te implementeren maatregelen. Welke daadwerkelijk moeten worden geïmplementeerd is immers afhankelijk van de (resterende) opgave uit de KEV 2019. De middenwaarde van de raming zal daarbij in principe voor het kabinet leidend zijn.

Om deze reden wordt voorgesteld om in april nog geen specifiek tweede maatregelenpakket te benoemen dat het kabinet zal overwegen na de KEV 2019, maar in plaats daarvan een 'longlist' te publiceren met maatregelen die het kabinet op dat moment opnieuw zal wegen. Het overzicht van deze maatregelen is opgenomen in Bijlage 2.

Beslispunt:

Stemt de MCKE in met het hanteren van een 'longlist' aan maatregelen bij besluitvorming in april, waarbij daadwerkelijke implementatie van (een deel van) de maatregelen wordt overwogen na de KEV 2019?

5. Financiële besluitvorming maatregelenpakket

In de Najaarsnota 2018 is € 500 miljoen gereserveerd voor het treffen van CO₂-reducerende maatregelen. Het voorgestelde maatregelenpakket dat vanaf eind in april wordt geïmplementeerd (Groep A) blijft binnen deze gereserveerde € 500 miljoen. Na vaststelling van het voorgestelde maatregelenpakket in de MCKE van 26 maart kan concreet gestart worden met de financiële inpassing van het maatregelenpakket, ten behoeve van definitieve besluitvorming eind april.

Met het maatregelenpakket dat vanaf eind april wordt geïmplementeerd wordt slechts een deel van de verwachte opgave van 9 Mton gerealiseerd. Na de KEV 2019 zal zoals beschreven in deze notitie nadere besluitvorming plaats moeten vinden over eventuele aanvullende maatregelen. Het is wenselijk dat het resterende budget uit de reservering van € 500 mln. beschikbaar blijft voor CO₂-reducerende maatregelen.

Beslispunt:

Stemt de MCKE in met het voorstel om het resterende budget uit de reservering van € 500 mln. beschikbaar te houden voor CO₂-reducerende maatregelen?

6. Vervolgproces

Nadat in de MCKE van 12 maart richting is gegeven aan een voorgesteld maatregelenpakket zal dit pakket nader worden uitgewerkt ten behoeve van voorlopige vaststelling in de MCKE 26 maart. In de MCKE van 26 maart kan bij de besluitvorming ook rekening worden gehouden met eventuele aanpassingen en aanvullingen die nodig zijn in het ontwerp-Klimaatakkoord op basis van de doorrekeningen. De concept-kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord waarin dit wordt vastgelegd ligt ook ter besluitvorming voor in de MCKE van 26 maart. De maatregelen in het voorgestelde maatregelenpakket voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis kunnen hierbij mogelijk ook een rol spelen.

Tevens zal voor de MCKE van 26 maart een besluit worden voorbereid over wanneer en op welke manier het kabinet de maatregelenpakketten zal publiceren. Conform afspraken in de MR van 1 februari vindt definitieve besluitvorming over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, de kabinetsappreciatie van het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota integraal plaats in de MR van 26 april a.s.

Bijlage 1 – Concept-tekst voor kamerbrief onderbouwing maatregelenpakket

Uitvoering vonnis

Het kabinet heeft na de uitspraken van de rechtbank en het gerechtshof bevestigd dat de Staat het vonnis zal uitvoeren om in 2020 de broeikasgasuitstoot in Nederland met 25% te verminderen ten opzichte van 1990. Bij het uitkomen van de nieuwste ramingen van het PBL op 25 januari 2019 (Kamerstuk 32 813 nr. 267) heeft het kabinet wederom aangegeven dat het zich maximaal zal inspannen om het vonnis uit te voeren. Het kabinet heeft daarnaast besloten om in cassatie te gaan.

Het kabinet heeft cassatie ingesteld tegen de uitspraak van het gerechtshof, omdat het kabinet zich niet kan vinden in de redenering die ten grondslag ligt aan het bevel. Die redenering gaat ervan uit dat het noodzakelijk is dat Nederland, ongeacht de internationale context, de eigen broeikasgasemissies met 25% moet terugbrengen in 2020 ten opzichte van 1990 om daarmee de Nederlandse burger te beschermen tegen het gevaar van klimaatverandering. Daarnaast maakt het kabinet in cassatie bezwaar tegen het feit dat de uitspraak de beleidsvrijheid van de overheid inperkt, specifiek voor wat betreft het reductiepad dat gevolgd wordt om de Nederlandse broeikasgasuitstoot te verminderen. Deze principiële bezwaren stelt het kabinet in de cassatie nadrukkelijk ter discussie.

Het kabinet staat voor een ambitieus klimaatbeleid, maar wel een klimaatbeleid dat haalbaar en betaalbaar is en dat ook in de juiste internationale context wordt geplaatst. Op basis van de meest recente ramingen van het PBL ziet het kabinet zich voor een grote opgave gesteld. Het kabinet kiest ervoor om te sturen op het midden van de bandbreedte uit deze raming, wat neerkomt op een aanvullende reductieopgave van 9 Mton. Gegeven de omvang van deze opgave en het ingrijpende karakter van de benodigde maatregelen om deze in te vullen, kiest het kabinet er in dit stadium voor maatregelen te nemen waarmee in ieder geval de onderkant van de raming van het PBL gehaald kan worden. De maatregelen die het kabinet nu neemt zijn kostenefficiënt, kennen geen grote weglekeffecten, kunnen waarschijnlijk rekenen op maatschappelijk draagvlak en sluiten aan op de ambities en afspraken uit het Klimaatakkoord.

Maatregelen die niet of minder aan deze criteria voldoen wil het kabinet bij voorkeur niet treffen, tenzij dat onvermijdelijk blijkt ter uitvoering van het vonnis. Of maatregelen onvermijdelijk zijn zal het kabinet wegen na het uitkomen van de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019. Op dat moment is er een meer definitief beeld van de opgave die het kabinet moet realiseren. De KEV 2019 komt eind oktober uit. Daarbij wil het kabinet aanvullende maatregelen ook kunnen wegen op basis van het definitieve Klimaatakkoord. De financiële consequenties van de besluitvorming over aanvullende maatregelen na de KEV 2019 zullen in principe worden meegenomen in de voorjaarsbesluitvorming 2020.

Hieronder geef ik een toelichting op het maatregelenpakket dat het kabinet zal uitvoeren om in 2020 significante extra broeikasgasreductie te realiseren en de afweging die het kabinet daarbij heeft gemaakt.

Bijlage 2 - Categorisering uitgewerkte maatregelen

Door de betrokken departementen zijn ruim 100 maatregelen geïdentificeerd en uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het vonnis. Deze maatregelen zijn beoordeeld op verschillende criteria, te weten:

- de binnenlandse CO₂-reductie;
- de kosten voor de Staat;
- de nationale kosten;
- de inkomenseffecten ('de huishoudportemonnee');
- de realisatietermijn;
- of er sprake is van grote negatieve maatschappelijke gevolgen;
- of er sprake is van significante weglekeffecten;
- de aansluiting met het regeerakkoord en/of het ontwerp-Klimaatakkoord;
- inschatting van het maatschappelijk draagvlak.

Deze uitwerking is door externe onderzoeksbureaus gevalideerd op juistheid en volledigheid. De exacte inschatting m.b.t. CO₂-reductie zal voor sommige maatregelen in de komende weken nog worden aangescherpt.

Om de politieke weging te faciliteren zijn de uitgewerkte maatregelen ingedeeld in verschillende maatregelcategorieën:

- Groep A – Maatregelen die vanaf eind april geïmplementeerd zullen worden
Deze maatregelen voldaan aan alle onderstaande criteria:
  - o zijn uitvoerbaar in 2020
  - o kunnen naar verwachting rekenen op maatschappelijk draagvlak
  - o zijn kosteneffectief (<100 €/ton)
  - o kennen geen weglekeffecten
- Groep B – Longlist van maatregelen die na de KEV 2019 overwogen zullen worden
Deze maatregelen voldoen niet aan één van de onderstaande criteria:
  - kunnen naar verwachting rekenen op maatschappelijk draagvlak
  - zijn kosteneffectief (<100 €/ton)
  - kennen geen weglekeffecten
- Groep C – Maatregelen die niet overwogen zullen worden voor uitvoering van het vonnis
Deze maatregelen zullen niet nader overwogen worden vanwege één van onderstaande redenen:
  1. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, maar overwogen zouden kunnen worden met het oog op een langere termijn transitie richting 2030
  2. Maatregelen die formeel niet meetellen voor de uitvoering van het vonnis, maar wel nationale emissiereductie kunnen realiseren in 2020.
  3. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren en niet passen in een langere termijn transitie richting 2030.
  4. Maatregelen met nauwelijks CO₂-reductie, maar waarin het Rijk een voorbeeldrol heeft.
  5. Maatregelen die in 2020 niet uitvoerbaar zijn en/of in 2020 en op termijn nauwelijks een CO₂-reductie bewerkstelligen.

Kosten voor de Staat, CO₂-reductie en kostenefficiëntie

In het overzicht van maatregelen wordt waar mogelijk en relevant per maatregel inzicht geboden in (i) de CO₂-reductie in 2020 en (ii) de kosten van de maatregel voor de Staat. Hierbij past wel een kanttekening. Het is niet mogelijk om de kostenefficiëntie (€/ton) volgens de gangbare definitie op basis van nationale kosten te benoemen. Wat wel - ter illustratie - is gedaan, is het benoemen van de kostenefficiëntie op basis van de reductie per €-overheidsuitgaven. Daarbij is getracht bij de kostenefficiëntie van maatregelen ook rekening te houden met het feit dat veel maatregelen incidentele kosten hebben en een structureel reductie-effect. De uitkomsten hiervan komen voor deze maatregelen grotendeels overeen, met wat de verwachte kostenefficiëntie die volgens de gangbare methodiek gevonden zou worden. Wanneer dit naar verwachting niet het geval is, bijvoorbeeld in het geval van een wettelijke verplichting, waarbij de kosten voor de Staat vaak gering zijn, is expliciet aangegeven dat de nationale kosten van de maatregel hoger zullen liggen.

Groep A – Maatregelen die vanaf eind april geïmplementeerd zullen worden

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton*
Reduceren verbranding buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0**
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0**
Campagne "het nieuwe rijden"***	Mobiliteit	0 - 0,3	1 - 3	1
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	Landbouw	0,1 - 0,5	5	1**
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
CO ₂ afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
Stimulering energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling (1000 ha)	Landbouw	0 - 0,04	5	12,5
Lachgasreductie	Industrie	0,2 - 0,3	Max. 42	14 tot 21
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
Recycling bio-kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	15 - 30****	15 tot 30
Sluiting Hemweg-centrale	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	21
Zero-Emissie bestelbussen	Mobiliteit	0,03	8	27
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij***	Landbouw	0,15 - 0,3	70	60-120
Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,04 - 0,17	105	61-262
Subtotaal		2,07 - 3,69	5.1.2.b	

* = euro per ton, gebaseerd op totale reductie 2020-2030

** De kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten zal naar verwachting lager liggen.

*** Het reductie-effect van verschillende mobiliteits- en landbouwmaatregelen overlapt, waardoor de gezamenlijke reductie lager uitvalt

**** Mogelijk is voor het kunnen realiseren van deze maatregel een meerjarige committering nodig. (3 - 5 jaar). Daarmee zouden de kosten voor de Staat kunnen oplopen tot € 45 - 150 mln. in de periode 2020 - 2025.

Groep B – Longlist van maatregelen die na de KEV 2019 overwogen zullen worden

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Mondiale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton*
Afschaffen vrijstelling aardgas mineralogisch en metallurgische procédés energiebelasting	Industrie	0 – 0,1	Mate van weglekeffect onbekend	Inkomst van maximaal +45	Positief**
Verhoging energiebelasting grootverbruikers	Industrie	0 – 0,2	Mate van weglekeffect onbekend	Inkomst van maximaal +500	Positief**
Verplichting gebruik nitrificatieremmers	Landbouw	0,25	0,25	Beperkt	Positief**
Winkelsluiting zondag	Overig	1,1	1,1	Beperkt	Positief**
Programma verduurzaming eigen woningen	Gebouwde omgeving	0,31-1,23	0,31-1,23	131-775	10,7-250
Opkoop en vernietigen fosfaatrechten melkveehouderij (uitgaande van 27.750 melkkoeien)	Landbouw	0,1 – 0,2	Mate van weglekeffect onbekend	260	130-260
Aanvullende ondersteuning energiebesparing verhuurders (STEP)	Gebouwde Omgeving	0 – 0,1	0 – 0,1	140 – 250	140-250
Verhoging ISDE-budget	Gebouwde omgeving	0,07	0,07	110 (vanuit SDE-middelen)	157
Stoppersregeling melkveehouderij in Veenweide	Landbouw	0,03	0,03	61	203
Sluiten kolencentrales***	Elektriciteit	2,7-12,3	0 (in 2020, op termijn meer)	5.1.2.b	-
Invoering minimum CO ₂ -prijs elektriciteitsproductie***	Elektriciteit	3 – 10	0	Afhankelijk van maatvoering	-
Invoering minimum CO ₂ -prijs elektriciteitssector + capaciteitsmechanisme***	Elektriciteit	3 – 10	0	Afhankelijk van maatvoering	-
Stimulering bijstook biomassa kolencentrale***	Elektriciteit	0,5	0,5	PM.	-
Afschaffen vrijstelling kolenbelasting in combinatie met verhoging van het tarief***	Elektriciteit	Beperkt	0	135	-
Fosfaatrechten uit de fosfaatbank niet uitgeven	Landbouw	0,04 (ca. 10.000 koeien)	Mate van weglekeffect onbekend	0	-
Verhoging afroaming productierechten**	Landbouw	0,23	Mate van weglekeffect onbekend	0	-

Verlaging maximum snelheid autosnelwegen***	Mobiliteit	0,4 - 1	0,4 - 1	Positief	Positief*
Wettelijke verplichting precisiebemesting bij boerenbedrijven	Landbouw	0,1	0,1	5	5*
Autoloze zondag***	Mobiliteit	0,04 per zondag	0,04 per zondag	Onbekend	-
Subtotaal (indicatie)		9,2 - 22	2,8-4,5	5.1.2.b	
<p>*= euro per ton, gebaseerd op totale mondiale reductie 2020-2030</p> <p>** De kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten zal naar verwachting lager liggen.</p> <p>*** Het reductie-effect van verschillende mobiliteits-, elektriciteits- en landbouwmaatregelen overlapt, waardoor de gezamenlijke reductie lager uitvalt</p>					

Groep C – Maatregelen die niet overwogen zullen worden voor uitvoering van het vonnis

C1. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren, maar kunnen worden overwogen met het oog op de transitie richting 2030

Maatregel	Sector	Kosten Staat (in mln. €)
Versnellen coalitie anders reizen	Mobiliteit	0
Tendering Rijks- en andere overheidsgronden	Elektriciteit	18
Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie	Gebouwde Omgeving	0
Verbod installatie nieuwe CV-ketels	Gebouwde omgeving	0
CO₂-heffing	Industrie	Afhankelijk maatvoering
Methaanoxidatie	Landbouw	2
Monomestvergisting	Landbouw	
Vrijstelling van energiebelasting op elektriciteit invoeren voor binnenvaartschepen	Mobiliteit	0
Wegbeprijzing	Mobiliteit	PM
Maatregelen ihkv zee- en luchtvaart	Mobiliteit	
Versnellen opbrengst zon-pv door aftoppen vermogen	Elektriciteit	0
Verhoging gasbelasting	-	Opbrengst
Aanscherpen BENG-eisen	Gebouwde Omgeving	0
Cv-installaties (anders dan bij woningen) waterzijdig inregelen	Gebouwde Omgeving	0
Stimulering CO₂-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters** (grootschalig)	Landbouw	2- 20 per installatie
Invoeren energieprestatie-eis cv-ketels/verwarmingssystemen**	Gebouwde omgeving	0
Intensivering campagne 'Kies de beste band'***	Mobiliteit	3.5
Sluitingsmaatregel installaties	Industrie	13
Opkopen dierproductierechten <i>NB. Kan niet worden gecombineerd met warme sanering varkenshouderij</i>	Landbouw	40-100
Stimuleringsregeling energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten	Landbouw	0-0,01
Stimulering CO₂-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters (kleinschalig)	Landbouw	0,01

C2. Maatregelen die formeel niet meetellen voor uitvoering van het vonnis

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton
Verhoging waterpeil veenweide	Landbouw	0,04	78	1950
Verhoging waterpeil veenweidegebieden met omzetting naar natuur	Landbouw	0,04	80	2000
Verminderen van ontbossing door kapverbod**	Landbouw	Max. 1,75	Onbekend	
Voorkoming ontbossing door omvorming 'populierenbosjes'	Landbouw	0	40.000/ha	
** == Deze maatregelen zullen andere maatregelen, bij gelijktijdig invoeren, beïnvloeden waardoor de effecten in CO ₂ reductie niet automatisch bij elkaar opgeteld kunnen worden.				

C3. Maatregelen die in 2020 geen CO₂-reductie opleveren en niet passen in lange termijn transitie

Vrijstelling overdrachtsbelasting energieneutrale woningen	Gebouwde omgeving	Niet uitvoerbaar	300	-
Reductie methaanslip uit WKK motoren	Landbouw	0	618	-
Verlaging CO₂-plafond glastuinbouw	Landbouw	0	0	-
Afschaffen accijnsvrijstelling voor de binnenvaart	Mobiliteit	0	0	-
Accijnsverhoging fossiele brandstoffen	Mobiliteit	Zeër beperkt	Afhankelijk maatvoering	-
Opkopen en annuleren ETS-rechten	-	0	25 euro per ton	-
Afschaffing onbelaste reiskostenvergoeding woon-werkverkeer met de auto	Mobiliteit	Niet uitvoerbaar		-
Variabele bijtelling (bijtelling afhankelijk maken van gereden privé-kilometers)	Mobiliteit	Niet uitvoerbaar		-
Strenger handhaven milieuvergunningen	Industrie	0		-
Premie op WKK-draaiuren industrie en glastuinbouw	Industrie / Landbouw	Onbekend	75	-

C4. Maatregelen die geen significant effect hebben, maar wel invulling geven aan een voorbeeldrol van de Rijksoverheid

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie (in Mton)	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton
Versnelde uitrol zon bij DJI	Overig	0,042	54,5	1298
Extra inkoop biobrandstoffen Rijksrederij	Overig	0,01	0,25	250
Electrificatie wagenpark Defensie	Overig	0,0018	8,8	4889

C5. Maatregelen aangedragen door externen die geen significant effect hebben in 2020 of niet uitvoerbaar zijn

NB. Op basis van een beknopte uitwerking

Maatregel	
Heffing op import onzuinige auto's zo snel mogelijk invoeren	Niet uitvoerbaar
Terrasverwarming verbod	Niet uitvoerbaar op korte termijn
Klimaatvriendelijke stallen (In plaats van roostervloeren, mest weghalen en scheiden)	Klein effect, na 2020
Een verbod op lachgaspatronen	Zeer klein effect
Stimulering collectieve systemen	Niet uitvoerbaar op korte termijn
Afschaffen eis 'voor eigen rekening en risico' door aanpassen Wet Belasting op Milieugrondslag	Zeer klein effect in 2020
Dakgebonden zonsystemen als roerend goed bestempelen	Klein effect
Pas vollasturen aan in de SDE+: Stimuleren van zonnepanelen die meer dan gemiddeld opbrengen	Niet uitvoerbaar
Combinatieregeling PV en sanering asbestdaken	Geen effect in 2020
Aparte SDE-categorie geothermie en stadsverwarming in de SDE+ voor 2019	Klein effect
Verminderen Issues rond netinpassing van elektriciteit uit wind en zon.	Geen effect in 2020
Stimuleren van emissieloze auto's	Klein effect in 2020
50.000 extra woningen naar NoM	Klein effect in 2020
Alle kachels een graadje lager	Niet uitvoerbaar
Elke dag 2 km auto laten staan (fietsen)	Niet uitvoerbaar
Maximaal 5 minuten per dag douchen	Niet uitvoerbaar
Stoppen met (illegale) wietteelt	Niet uitvoerbaar
200.000 inductiekookplaten+groene stroom	Klein effect in 2020
Alle 400.000 nieuwe CV-ketels als hybride	Niet uitvoerbaar
250.000 woningen HR++ glas in plaats van dubbelglas	Klein effect in 2020
Iedereen een dag extra per week geen vlees	Niet uitvoerbaar
Waterpeilverhoging 50.000 hectare veenweides	Telt niet mee voor CO2
H2M project van Nuon dat in de eerste fase blauwe waterstof gaat produceren	Geen effect in 2020
Nieuwe reformer van BioMCN	Geen effect in 2020
Elektrificatie van AVEBE (een coöperatie van zetmeelaardappeltelers)	Geen effect in 2020
Uitbreiding biogasproductie van Suikerunie	Geen effect in 2020
Versnellen uitvoering maatregelen energiestudies van meerdere bedrijven in de Eemsdelta	Geen effect in 2020
Gebruik biowarmte/restwarmte van Holland Malt	Klein effect in 2020

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie KlimaatAuteur
10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nlDatum
14 maart 2019Kenmerk
DGKE-K / 19069508Bhm
19069623Kopie aan
10.2.e

Bijlage(n)

nota

Vorbereiding MR 15 maart
Planning uitvoering Urgenda-vonnis, Klimaatakkoord en
Voorjaarsnota

10.2.e

10.2.e

BBR
10.2.e**Aanleiding**

In de MCKE van 12 maart is verzocht om in de MR van 15 maart een planning voor de besluitvorming inzake Urgenda, het Klimaatakkoord en de Voorjaarsnota voor te leggen. In deze nota treft u een annotatie voor dit agendapunt.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Spreekpunten t.a.v. planning

- In de MCKE van 12 maart is gesproken over een eerste voorstel voor een maatregelenpakket voor Urgenda. In de MCKE van 26 maart zal hier verder over door gesproken worden, met als doel om een concept-maatregelenpakket vast te stellen. Uiteindelijk zal eind april, bij de besluitvorming voor de voorjaarsnota, een definitief maatregelenpakket wordt vastgesteld.
- In de MCKE van 12 maart is verzocht om nogmaals een integrale planning te delen waarin zowel de planning inzake Urgenda, het Klimaatakkoord en de Voorjaarsbesluitvorming zijn opgenomen. Deze stukken heb ik voor vandaag toegevoegd.
- We hebben eerder met elkaar afgesproken dat we bij de Voorjaarsnota een **integrale afweging** maken over het Klimaatakkoord en de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Daarmee wordt geborgd dat de mogelijke aanvullende maatregelen financieel kunnen worden ingepast, en in samenhang worden bekeken aangezien maatregelen die worden ingezet voor Urgenda, mogelijk ook een rol spelen bij de aanvullende maatregelen voor het Klimaatakkoord.
- Om in het kader van de Voorjaarsnota eind april een integraal besluit te kunnen nemen moet **eind maart** een besluit worden genomen over het concept-maatregelenpakket voor Urgenda en de mogelijke aanvullende maatregelen voor het Ontwerp-Klimaatakkoord.
- Dat is nodig om zicht te hebben op de concrete bedragen die mogelijk bij de Voorjaarsnota moeten worden ingepast, en kan worden aangesloten bij het reguliere proces rondom de departementale beleidsbrieven.

Ontvangen BBR

- Tegelijkertijd geeft dit voor het Klimaatakkoord de gelegenheid om na de voorlopige besluitvorming eind maart, in april in gesprek te kunnen gaan met de relevante partijen.
- Om deze redenen wordt er in de MCKE van 26 maart een **voorlopig** besluit wordt genomen over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, als de kabinetsappreciatie op het Ontwerp-Klimaatakkoord.

TER ADVISERING

Aan de Minister

2020
longlist openbaar
wel of niet
communicaat VJN '20

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
10.2.e
10.2.e @minnez.nl

Datum

20 maart 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19074281

Bhm: 19075873

Kopie aan

Bijlage(n)

2

nota

BWO met MJ&V over Urgenda – maandag 25 maart
0830-0900 uur

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

politieke
taak
komt na
inmiddelijke
fin rol

Aanleiding

De aanleiding van dit overleg is de besluitvorming over de uitvoering van het Urgendavonnis, die voorzien is voor de MCKE's van dinsdag 26 maart en dinsdag 2 april a.s. Aan deze besluitvorming is een aantal (mogelijke) juridische risico's gekoppeld, die de MCKE moet betrekken bij de besluitvorming. Het overleg met MJ&V is bedoeld om:

- (i) een gedeeld beeld te hebben over de juridische risico's,
- (ii) in het verlengde daarvan de MCKE voor te bespreken.

Sandor Gaastra zal u begeleiden naar dit overleg.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota en de juridische risico's, die hierin staan beschreven, met MJ&V bespreken. Tot nu toe heeft MJ&V zich nog in beperkte mate uitgelaten over de risico's en het verzoek aan MJ&V is om in de MCKE van 26 maart hierop een stevigere positie in te nemen.

Kernpunten

Voor de MCKE van 26 maart is MJ&V verzocht om op twee punten juridisch advies uit te brengen. Dit betreft:

- i. het publiceren van een groslijst met resterende maatregelen die in het kader van Urgenda kunnen worden genomen en
- ii. de communicatie over het moment waarop weging over eventuele aanvullende maatregelen plaatsvindt.

Met een juridische duiding van MJ&V liggen in de MCKE van 26 maart alle verschillende opties en alle bijhorende juridische risico's duidelijk op tafel. Doel is om een verstandig besluit te nemen ten aanzien van het maatregelenpakket voor Urgenda, en het besluitvormingsmoment waarop mogelijk aanvullende maatregelen worden aangekondigd.

Ontvangen BBR

i. Publiceren groslijst

- In de MCKE van 12 maart is gesproken over de vraag of het voor een stevige(re) juridische positie van het kabinet noodzakelijk is om eind april, wanneer de maatregelen bekend worden die vanaf april worden geïmplementeerd, ook de 'groslijst' van de resterende maatregelen te publiceren.
- Door in april een lijst van mogelijke maatregelen te presenteren waarmee in potentie de bovenkant van de bandbreedte (ruim) kan worden gerealiseerd, laat het kabinet immers zien dat ook bij tegenvallende nieuwe ramingen uitvoering kan worden gegeven aan het vonnis.
- In samenwerking met de Landsadvocaat heeft ambtelijk J&V een juridisch advies opgesteld ten aanzien van het publiceren van deze groslijst.
- **NB. Dit advies is op het moment van schrijven nog niet afgerond, maar mogelijk dat het advies zal aangeven dat het vanuit juridisch oogpunt niet noodzakelijk is om de longlist openbaar te maken. Dit zou niet in lijn met het eerdere opgestelde ambtelijke advies van J&V en de Landsadvocaat.**
- Het lijkt echter om drie redenen wel aan te bevelen om de lijst wel openbaar te maken:
  1. Om uit te stralen dat het kabinet het vonnis volledig kan en wil uitvoeren, waardoor er minder risico's zijn op een succesvol executiegeschil (en dwangsommen);
  2. Om in het cassatieberoep duidelijk te kunnen onderbouwen dat het kabinet het vonnis niet kan uitvoeren zonder zeer ingrijpende maatregelen;
  3. Om te voorkomen dat de groslijst op andere wijze alsnog openbaar wordt. De groslijst is via een Wob-verzoek of door een beroep van het parlement op art. 68 Grondwet op te vragen, waarbij de houdbaarheid van een weigering hiervan twijfelachtig is.

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Kenmerk
DGKE-K / 19074281

U kunt MJ&V vragen of hij bovenstaande analyse onderschrijft, en of hij u in deze positie wil steunen in de MCKE.

ii. Communicatie over weging aanvullende maatregelen

- In de MCKE van 12 maart en de MR van 15 maart is afgesproken dat bij VJN2020 wordt besloten over aanvullende maatregelen. Daarbij is ook afgesproken dat in de MCKE van 26 maart zal worden besloten over de communicatie over de mogelijke aanvullende maatregelen (zowel moment als wijze van communicatie).
- Ambtelijk J&V heeft hierover een juridisch advies opgesteld in samenwerking met de Landsadvocaat.
- **N.B. Dit advies is op het moment van schrijven nog niet afgerond, maar het is mogelijk dat het advies mogelijk zal aangeven dat het vanuit juridisch oogpunt niet noodzakelijk is om te communiceren dat besluitvorming nog in 2019 plaatsvindt, maar dat daarmee wel het risico op dwangsommen wordt verminderd.**
- Verwachting is dat wanneer expliciet wordt aangegeven dat nadere besluitvorming pas plaatsvindt bij de VJN2020, er een risico bestaat dat het kabinet, zeker in geval van tegenvallende ramingen van PBL, niet langer succesvol kan betogen dat ze voldoende doet om uitvoering te geven aan de uitspraak van de rechter. Dat komt omdat:

- maatregelen kunnen pas in de loop van 2020 kunnen worden gerealiseerd en leveren daarmee nog maar een beperkte bijdrage aan de emissiereductie in het kalenderjaar 2020.
- een aantal maatregelen zijn helemaal niet meer uitvoerbaar (bijvoorbeeld fiscale maatregelen) en leveren dus geen enkele bijdrage.
- Daarmee ontstaat er een reëel risico dat de Staat middels een dwangsom tot uitvoering wordt gedwongen. Dit risico wordt met name actueel als de resultaten van de KEV 2019, verwacht in oktober 2019, laten zien dat er nog een aanzienlijke opgave ligt.

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Klimaat

Kenmerk
DGKE-K / 19074281

- *U kunt MJ&V vragen of hij, gezien de juridische risico's, het standpunt ondersteunt dat het verstandig is om bij de communicatie van aanvullende maatregelen aan te geven dat in 2019 door het kabinet een nadere weging zal plaatsvinden, waarbij ook de resultaten van de KEV2019 worden meegewogen. Dit laat alsnog ruimte voor de integrale weging in het kader van de VJN2020, maar maakt het risico op dwangsommen beperkt.*
  - *U kunt MJ&V vragen om tijdens de MCKE van 26 maart, expliciet toelichting te geven op deze punten, zodat de juridische risico's op bovenstaande punten voor alle bewindslieden helder zijn.*

Achtergrond

- In de bijlage zijn ter informatie de ambtelijke versies van het juridisch advies opgenomen, welke door J&V is opgesteld en afgestemd met de Landsadvocaat. Op basis van deze analyses is bovenstaand advies opgesteld.
- Deze adviezen zijn woensdag 20 maart met MJ&V besproken, vrijdagmiddag 22 maart vindt een vervolgoverleg plaats. Pas daarna kunnen we de definitieve notities verwachten. Het is mogelijk dat het uiteindelijke advies van MJ&V afwijkt van het conceptadvies in de bijlage, zoals hierboven ook reeds aangegeven.

**Bijlage 1 – CONCEPT Juridische analyse MJenV m.b.t. al dan niet openbaar maken groslijst
(concept 14 maart 2019)**

De MCKE van 12/3 heeft MJenV gevraagd om een korte analyse van de relevante juridische aspecten bij de beslissing of de lijst B – de groslijst met mogelijke maatregelen waar in een later stadium uit kan worden geput – wel of niet openbaar wordt gemaakt bij presentatie van het eerste maatregelenpakket eind april. Dit heeft verschillende voor- en nadelen, ook vanuit politiek en publicitair oogpunt. Deze analyse ziet alleen op de gevraagde juridische aspecten en is in overleg met de Landsadvocaat tot stand gekomen. Drie juridisch relevante aspecten bij het maken van deze afweging:

1) Invloed openbaarmaking op mogelijke dwangsommen

De keuze om de groslijst niet openbaar maken kan de gedachte voeden dat de Staat nakoming niet (voldoende) serieus neemt. Het is niet te voorspellen of Urgenda eind april genoeg neemt met de mededeling dat er allerlei niet nader gedefinieerde maatregelen op de plank liggen die optellen tot tenminste 17 Mton en die in een later stadium nog kunnen worden genomen. Als het tot een executiekortgeding (waarin nakoming op straffe van een dwangsom wordt geëist) komt, dan is verstrekking van deze informatie essentieel om aannemelijk te maken dat de Staat aankeerst op de door de rechter bevolen reductie. Mogelijk kan de lijst dan (geheel of gedeeltelijk) vertrouwelijk aan de rechter en/of Urgenda worden verstrekt, maar dat moet de rechter toestaan en dat is zeer onzeker. Ingeval vertrouwelijke verstrekking niet wordt toegestaan, moet worden afgewogen of de lijst alsnog op reguliere wijze wordt overgelegd. Daarmee zou de lijst alsnog openbaar worden. Dat is een beslissing die op dat moment (alsnog) genomen kan worden.

In geval van wel-openbaarmaking is mutatis mutandis het omgekeerde aan de orde: bij een voldoende omvangrijke lijst kan op voorhand het inzicht worden gegeven dat de zaak zeer serieus bezien wordt; de kans dat Urgenda dan een executiekortgeding start wordt kleiner.

2) Invloed openbaarmaking op het cassatieberoep

Vanuit cassatieperspectief bestaat voor openbaarmaking van de lijst geen dwingende noodzaak. Wel zou openbaarmaking de argumentatie van de Staat in de cassatieprocedure versterken. Door de lijst openbaar te maken kan immers aan de Hoge Raad duidelijk worden gemaakt welke maatregelen allemaal nodig zijn om in het vereiste tempo op te tellen tot 9/17 Mton, en welke financiële en maatschappelijke impact dat zou hebben. Hiermee wordt inzichtelijk gemaakt tot welke ingrijpende (beleids)keuzes het arrest de Staat dwingt en dat ondersteunt het argument dat de rechter met het bevel te ver is gegaan (namelijk een bevel tot wetgeving). Een alternatief in het geval van niet-openbaarmaking kan zijn om – reeds bekende – voorbeelden van maatregelen te geven.

Net als bij (1) kan de openbaarmakingsbeslissing eventueel later worden genomen, ten laatste rond 17/5 zodat in de pleitnota naar de (openbare) lijst kan worden verwezen.

3) Optie Wob-verzoek / motie TK/EK o.g.v. artikel 68 Gw (informatievoorziening parlement)

Door middel van een Wob-verzoek of een motie o.g.v. artikel 68 Grondwet kan alsnog om openbaarmaking van de lijst worden gevraagd. Los van de *wenselijkheid* van de keuze openbaar/niet-openbaar is daarom ook de vraag naar de *houdbaarheid* van een niet-openbaarmaking aan de orde.

Onder de Wob zou openbaarmaking van de lijst kunnen worden geweigerd op grond van intern beraad (m.b.t. de ambtelijke en de MR/MCKE-stukken) en onevenredige benadeling (m.b.t. de stukken ter politieke sondering). Het is echter nog niet aan een rechter voorgelegd

of stukken ter politieke sondering in deze fase van de besluitvorming inderdaad onder de Wob kunnen worden geweigerd. Maar een rechterlijke uitspraak hierover is, ook als een dergelijk verzoek begin mei al wordt gedaan, niet voor komend najaar te verwachten. Wel zal in antwoord op verzoeken gemeld moeten worden dát de lijst bestaat.

De inlichtingenplicht van artikel 68 Grondwet – en in het verlengde daarvan: de vertrouwensregel tussen kabinet en parlement – brengt mee dat de Tweede Kamer en de Eerste Kamer om openbaarmaking van informatie kunnen vragen. Verstrekking van informatie kan worden geweigerd als dat in het belang is van de Staat. Stukken kunnen ook ter vertrouwelijke inzage aan de Kamer worden gegeven. De vraag of het weigeren van openbaarmaking van lijst B ‘in het belang is van de Staat’, zal – als een dergelijke motie wordt aangenomen – moeten worden beantwoord. Hoe dan ook zal er dan een standpunt moeten worden ingenomen door het kabinet. Mede gelet op de gewijzigde samenstelling van de Eerste Kamer vanaf mei, is een motie over openbaarmaking van deze lijst niet uit te sluiten.

Relevant is dat er recent in de Eerste Kamer een motie van de PVV is aangenomen waarin wordt gevraagd om openbaarmaking van verslagen van Klimaatakkoord-onderhandelingen. In de kabinetsreactie op die motie moet aandacht zijn voor mogelijke ongewenste precedentwerking, zoals de nu voorliggende vraag over de B-lijst. Aandachtspunt daarbij is dat in een eerste reactie op de PVV-motie is aangegeven dat “gezien het bijzondere karakter daarvan [klimaattafels/klimaatberaad] het kabinet bereid is dit verzoek serieus in overweging te nemen”; dit vermindert de speelruimte voor een restrictieve lijn op verstrekking van B-lijst (al dan niet vertrouwelijk).

Conclusie:

- Openbaarmaking van lijst B is behulpzaam voor het afhouden van een executiekortgeding en biedt een argument in de cassatieprocedure, maar het is niet strikt noodzakelijk.
- Niet-openbaarmaking is juridisch – in ieder geval enige tijd – houdbaar maar wordt tegelijkertijd bepaald door de verhoudingen met/in de Eerste Kamer en Tweede Kamer.

Bijlage 2 – CONCEPT Analyse MJenV mbt juridische consequenties besluitvormingsmoment aanvullende maatregelen (concept 20 maart 2019)

Door het DG-overleg van 19/3 is MJenV gevraagd om een nadere duiding van de juridische risico's van de keuze om pas bij Voorjaarsnota 2020 te besluiten over aanvullende maatregelen. Deze analyse is in overleg met de Landsadvocaat tot stand gekomen.

Als pas bij Voorjaarsnota 2020 wordt besloten over de aanvullende maatregelen, dan zouden die maatregelen – zoals in de concept MCKE-notitie van EZK is aangegeven – slechts een beperkte bijdrage kunnen leveren aan de emissiereductie in het kalenderjaar 2020. Zoals het er nu uitziet lijkt het onwaarschijnlijk dat de gehele benodigde emissiereductie dan nog kan worden gerealiseerd.

Op korte termijn ontstaat daardoor het risico dat de Staat wordt veroordeeld tot nakoming op straffe van dwangsommen. Dan kan immers mogelijk met succes worden betoogd dat de Staat onvoldoende doet en aankoerst op niet-nakoming. De rechter zou dan kunnen overgaan tot oplegging van dwangsommen, waarvan de hoogte niet te voorspellen is, als prikkel om de Staat alsnog tot nakoming te bewegen. Dit risico wordt met name actueel als de resultaten van de KEV 2019, verwacht in oktober 2019, laten zien dat er nog een aanzienlijke opgave ligt.

Op langere termijn, als rond/na 31 december 2020 is gebleken dat de Staat het bevel niet (volledig) heeft uitgevoerd, ontstaat het risico op vervolgprocedures (waarin dan een nieuw bevel met oplegging van dwangsommen kan worden gevorderd).

Overigens lijkt het moment van financiële besluitvorming niet van belang te zijn voor uitvoering van maatregelen die kostenneutraal zijn of zelfs opbrengsten realiseren (bijvoorbeeld verlaging van de maximumsnelheid op de snelwegen). Over die maatregelen zou wel op een eerder moment kunnen worden besloten.

Tot slot merk ik nog op dat het juridische risico mede bepaald wordt door de interpretatie van de door de rechter te hanteren meetmethodiek. Het bevel kan op meerdere manieren worden gelezen. De rechter kan de gerealiseerde reductie meten over het gehele jaar 2020; in dat geval is het besluitvormingsmoment zeker relevant. Deze interpretatie sluit aan bij de in praktijk gebruikelijke meetmethode. De Landsadvocaat en EZK achten de kans reëel dat de rechter deze meetmethode (dus: reductie gemeten over geheel 2020) zal hanteren. In het licht van het bevel is echter ook bepleitbaar dat moet worden gemeten door de op de dag 31 december 2020 gerealiseerde reductie te annualiseren, waarbij dan aannemelijk moet worden gemaakt dat per 31 december 2020 het jaarlijks emissieniveau voor de toekomst structureel tenminste 25 % lager ligt dan het emissieniveau van het jaar 1990. In dat geval is het moment van besluitvorming minder relevant (zo lang de maatregel maar vóór 31 december 2020 is geëffectueerd en een structureel effect heeft). Er moet echter terdege rekening worden gehouden met de kans dat de rechter het bevel niet op deze manier zal interpreteren.

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie KlimaatAuteur
10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nlDatum
1 april 2019Kenmerk
DGKE-K / 19085881

Bhm: 19086066

Kopie aan
10.2.eBijlage(n)
6

nota

Annotatie MCKE 2 april

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

Leest parallel

BBR

10.2.e

Aanleiding

Dinsdag 26 maart, 11h00-12h00, vindt de MCKE plaats. U wordt begeleid door 10.2.e. Op de agenda staat:

1. Mededelingen
2. Urgenda – Update maatregelenpakket
3. Urgenda – Samenstelling en (moment van) publicatie groslijst
4. Urgenda – Concept Kamerbrief

U kunt kennisnemen van bijgevoegde annotatie.

Agendapunt 1. Mededelingen

- buiten reikwijdte

Ontvangen BBR

Agendapunt 2. Urgenda – Update maatregelenpakket

Beslispunt:

Aan de MCKE wordt gevraagd om in te stemmen met de update van het 'Maatregelenpakket April', onder voorbehoud van de politieke weging ten aanzien van een beperkt aantal maatregelen.

- Zoals afgesproken is het maatregelenpakket dat vorige week voorlag van een update voorzien.
  - Doel van de update was om het maatregelenpakket uit te breiden, zodat deze binnen de bandbreedte van 3-5 Mton blijft, en binnen de gereserveerde €500 mln.
  - Ik heb dit in overleg gedaan met mijn collega's van BZK, IenW en LNV.
  - Om middelen vrij te spelen zijn sommige maatregelen die niet kosteneffectief zijn in maatvoering beperkt.
  - Door deze middelen vrij te spelen zijn enkele maatregelen aan het pakket toegevoegd, waaronder enkele type B en C maatregelen.
  - Dit pakket telt op van 3,7 – 6,3 Mton. Exclusief de type C maatregelen komt dit neer op 2,8 - 5 Mton.
  - De verwachte kosten van het pakket zijn €487 – 522 mln., met de middenwaarde van €505 mln. Om binnen het budget van €500 mln. te blijven is nog een kleine stap nodig.
  - Belangrijke kanttekening bij dit concept-maatregelenpakket is dat ze afhankelijk zijn van een politieke weging. Het wegvallen van sommige van deze maatregelen kan ervoor zorgen dat het pakket in potentieel krimpt, en dat er wederom moet worden gekeken of er (andere) maatregelen nog aan de lijst kunnen worden toegevoegd.
  - Het betreft dus een update van het voorstel. In de MCKE van 16 april hoop ik weer terug te komen met een update.
-
- **MFIN** zal mogelijk aangeven dat het pakket dat nu voorligt boven de €500 miljoen komt, en daarmee niet aan de voorwaarden voldoet.
  - Hierop kunt u aangeven dat hier, zodra duidelijkheid is over de definitieve samenstelling van het pakket, er opnieuw naar de kosten en omvang moet worden gekeken. Dit voorstel betreft een update.
  - **MLNV** zal mogelijk aangeven dat de maatregel van Type A die nu is opgenomen in het maatregelenpakket (Beluchting Air-Mest-lucht systemen), naar verwachting een beperkt effect heeft, omdat zij niet verwacht dat zonder verplichting de boeren de benodigde investeringen zullen doen.
  - U kunt hierop aangeven dat de verwachte emissiereductie door haar departement is uitgewerkt, en indien die niet klopt tegen het licht gehouden moet worden. Verzoek om snel meer duidelijkheid te krijgen over deze maatregel, aangezien hij een bijdrage van 0,1-0,5 Mton oplevert.
  - **Stas IenW** zal mogelijk aangeven dat ten aanzien van de maatregel "Aanpak verbranding buitenlands afval" er wordt gekeken om een heffing in te voeren. Haar verzoek zal zijn een deel van deze heffing te gebruiken voor de financiering van (een deel van) de maatregel "Stimulering CO2-reducerende

maatregelen Circulaire Economie" die loopt via de MIA/Vamil regeling. Dat is, volgens IenW, mogelijk volgens de begrotingsregels.

- U kunt aangeven dat ten aanzien van deze maatregel het belangrijk is dat wanneer gekozen wordt voor een heffing, dit ook wordt betrokken bij de vormgeving van de CO2-heffing voor de industrie. Mogelijk ontstaat er hierbij overlap, en dat kan mogelijk onwenselijk zijn.
- **Ten aanzien van de financiering** kunt u aangeven dat het goed is als gekeken wordt naar alternatieve financiering van maatregelen, maar dat dit wel akkoord moet zijn met Financiën. Hiermee worden mogelijk middelen vrijgespeeld voor alternatieve maatregelen.

Agendapunt 3. Urgenda – Samenstelling en (moment van) publicatie groslijst

Beslispunt:

De MCKE wordt gevraagd:

- (i) *om in te stemmen met het vullen van de concept groslijst met alle geïnventariseerde maatregelen.*
- (ii) *De MCKE wordt gevraagd om in te stemmen met het publiceren van de concept groslijst, samen met het 'Maatregelenpakket april' bij de besluitvorming eind april.*

Samenstelling groslijst

- Vorige week hebben we gesproken over de wenselijkheid van het publiceren van maatregelen, en het moment waarop deze openbaar worden gemaakt.
- In de stukken is een voorstel opgenomen van de wijze waarop de groslijst aan maatregelen zou kunnen worden samengesteld.
- Daarbij is het van belang om inzicht te geven in alle mogelijke maatregelen die het kabinet heeft overwogen. Dit laat namelijk zien
  - o dat het kabinet een zeer groot aantal mogelijke maatregelen heeft overwogen voor de uitvoering van het vonnis, en daarbij ook alle maatregelen heeft betrokken die door stakeholders zijn aangedragen,
  - o dat er op een later moment nog nadere keuzes gemaakt kunnen worden door het kabinet, na verwerking van de resultaten van de KEV 2019.
- In de groslijst is per maatregel aangeven:
  - o het verwachte CO2-effect
  - o de weglekeffecten
  - o de kosten voor de Staat
- Voor maatregelen waarvan tijdens de inventarisatie bleek dat deze niet uitvoerbaar waren, bijvoorbeeld omdat deze juridisch niet mogelijk, of technisch niet haalbaar zijn, is dit in de tabel aangegeven.

Moment publicatie groslijst

- Vorige week hebben we gesproken over de wenselijkheid van het publiceren van de groslijst en het moment waarop.
- In de notitie zijn twee momenten opgenomen waarop het maatregelenpakket openbaar kan worden gemaakt, namelijk i) eind april, samen met de publicatie van het maatregelenpakket of ii) later, maar uiterlijk 24 mei, op de dag van het cassatiepleidooi.
- Daarbij kent het openbaar maken van de lijst op een later moment dan aankondiging van het maatregelenpakket april enkele nadelen:
  - o Er kan een beeld ontstaan dat het kabinet niet voldoende doet om uitvoering te geven aan het vonnis. Door geen expliciete lijst met maatregelen te publiceren die optellen tot 17 Mton is het niet helder dat het kabinet uitvoering kan geven aan het vonnis.
  - o Bij de openbaarmaking van de groslijst op een later moment zal expliciet aandacht worden gegeneerd voor deze lijst. Wanneer dit in samenhang met het aprilpakket wordt gepresenteerd, wordt hier minder de aandacht op gelegd.
  - o Door in april het maatregelenpakket te presenteren, samen met de groslijst, kan op transparante wijze worden weergegeven op welke wijze het kabinet invulling heeft gegeven aan de uitvoering van het vonnis.
- Om bovenstaande redenen stelt u voor om de groslijst eind april openbaar te maken.

Agendapunt 4. Urgenda – Concept Kamerbrief

Beslispunt:

De MCKE wordt gevraagd om in te stemmen met verdere uitwerking van de concept-Kamerbrief

- Er is een eerste proeve van een Kamerbrief opgesteld, waarmee eind april het maatregelenpakket gepresenteerd kan worden.
- In deze kamerbrief wordt:
  - i) het proces toegelicht van het kabinet waaruit meer dan 100 mogelijk maatregelen naar voren zijn gekomen;
  - ii) de keuze van het kabinet toegelicht om nu een substantieel maatregelenpakket te presenteren dat evenwel nog niet optelt tot 9 Mton;
  - iii) en het belang van de KEV 2019 voor het bepalen van vervolgstappen door het kabinet.
- Met deze brief wordt onderbouwd waarom de aanpak van het kabinet gezien moet worden als uitvoering van het vonnis, en wordt beschreven op welke wijze de maatregelen van de groslijst zich verhouden tot de uitkomsten van de KEV 2019.

- Voor wat betreft het moment van publicatie zijn in de concept Kamerbrief twee opties opgenomen, rekening houdend met een mogelijk later moment van publicatie van de groslijst.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 07 10 2 e
@minez.nl

Datum

2 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19087603

Bhm: 19087916

Kopie aan

Bijlage(n)

8

nota

Stukken MR en stukken woordvoerdersoverleg

Aanleiding

Bijgevoegd treft u de stukken voor

- i) de MR van as. vrijdag, ter doorgeleiding naar het CO van as. maandag
- ii) het woordvoerdersoverleg van a.s. donderdag.

Wij spreken deze stukken morgenochtend (woensdag 3 april 9.15uur-10.15uur) met u door.

NB. Vanwege het korte tijdsbestek, worden bijgevoegde stukken parallel voorgelegd aan 10.2.e.

Advies

U kunt kennis nemen van de stukken en eventuele opmerkingen noteren voor het overleg morgenochtend.

KernpuntenAd. 1. Stukken MR

In de MCKE van 2 april heeft u toegezegd om in de MR van a.s. vrijdag, t.b.v. het CO van maandag 8 april, voor te leggen:

Urgenda

- 1. Oplegnotitie Coalitieoverleg
- 2. Nieuwe versie april-lijst
- 3. Nieuwe versie groslijst
- 4. Juridische analyse over publicatie van de groslijst

Klimaatakkoord

- 5. Notitie drie varianten voor de planning (met verwijzing naar juridische analyse Urgenda)

Ad 2. Stukken woordvoerdersoverleg

Bijgevoegd treft u:

- 1. De annotatie voor het overleg
- 2. De sheets met de voorgestelde richting van de wijzigingsvoorstellen van het kabinet (gelijk aan de eerdere sheets in de MCKE, maar nu met industrie er bij)
- 3. De planning die maandag in het coalitieoverleg heeft gelegen
- 4. Bijlage 1 van PBL (overzicht maatregelen) met een toelichting

Ontvangen BBR

Notitie – Stand van zaken besluitvorming Urgenda
Coalitieoverleg 8 april 2019

Inleiding

Ten behoeve van het coalitieoverleg van 8 april, wordt in deze notitie een overzicht gegeven van de stand van zaken voor de besluitvorming omtrent Urgenda. Hierbij wordt ingegaan op (i) de (voorlopige) samenstelling van het maatregelenpakket en de groslijst en (ii) een juridische notitie die ingaat op de noodzaak voor de publicatie van de groslijst en het moment waarop.

i. Samenstelling maatregelenpakket Urgenda en groslijst

De afgelopen maanden zijn meer dan 100 maatregelen door het kabinet geïnventariseerd die een bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van het Urgendavonnis. Deze maatregelen heeft het kabinet uitgewerkt en o.a. beoordeeld op technische en juridische uitvoerbaarheid, de nationale en mondiale CO₂-reductie (weglek), de financiële consequenties en het maatschappelijk draagvlak.

Maatregelenpakket Urgenda

Om uitvoering te geven aan het vonnis kiest het kabinet ervoor om in april maatregelen te treffen die i) kosteneffectief zijn, ii) geen grote weglekeffecten kennen, iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak en iv) zo veel als mogelijk aansluiten op de ambities en afspraken uit het Klimaatakkoord.

In de MCKE van 26 en 2 april is gesproken over dit maatregelenpakket. In de bijlage is een overzicht opgenomen van de maatregelen die hier op dit moment onderdeel van zijn. Op dit moment vindt ten aanzien van enkele maatregelen op het terrein van LNV nog een politieke weging plaats, waardoor die mogelijk nog aan het maatregelenpakket april kunnen worden toegevoegd. Dit maatregelenpakket telt op dit moment op van 2,56 – 4,52 Mton en gaat gepaard met kosten van circa 496 miljoen.

Groslijst

De resterende maatregelen die het kabinet bij de inventarisatie heeft meegenomen, maar op dit moment niet overweegt om in te zetten ten behoeve van de uitvoering van het vonnis, zijn opgenomen in de zogenaamde 'Groslijst'. Deze lijst bevat maatregelen die (op korte termijn) technisch/juridisch niet realiseerbaar zijn, maar ook maatregelen die het kabinet onwenselijk acht omdat deze i) gepaard gaan met significante weglekeffecten, ii) het draagvlak voor de transitie op de langere termijn ondermijnen of iii) die niet kosteneffectief zijn.

Een groslijst met een totaaloverzicht van alle maatregelen is opgenomen in bijlage 2.

In de MCKE van 16 april zal wederom gesproken over de samenstelling van het maatregelenpakket dat wordt aangekondigd in april.

ii. Publicatie groslijst

Er zal ook een besluit worden genomen over de wenselijkheid om de groslijst van maatregelen openbaar te maken en het moment waarop deze kan worden gepubliceerd. Daartoe is in samenwerking met MJ&V een juridische notitie opgesteld die ingaat op (i) de noodzaak voor publicatie van de groslijst en (ii) de momenten waarop de lijst openbaar gemaakt kan worden. De notitie met deze overwegingen is opgenomen in de bijlage.

In de planning is voorzien dat de MCKE van 16 april een besluit neemt over de noodzaak en het moment van publicatie van de groslijst. Mocht worden besloten tot publicatie van de groslijst zal deze vergezeld moeten gaan van duiding dat het kabinet niet voornemens is (op dit moment) maatregelen op de groslijst te nemen. Daarbij zullen ook de juridische risico's van deze duiding worden benoemd. MJ&V zal in dit kader, tijdens zijn overleg met de Landsadvocaat op 10 april, de volgende vragen met de Landsadvocaat bespreken: (i) waarom het benoemen van maatregelen die op de groslijst zijn opgenomen, het pleidooi kan ondersteunen, (ii) of daarvoor de hele groslijst nodig is, of dat enkele maatregelen hiervoor voldoende zijn en (iii) hoe stellig het kabinet - bij het naar buiten brengen van de groslijst - kan stellen dat ze niet van plan is om de maatregelen op de groslijst uit te voeren.

Bijlage 1 – Concept maatregelenpakket april

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton*
Heffing op het verbranden van buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0**
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0**
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0**
Verhoging ODE belasting voor bedrijven <i>(Is reeds aangekondigd ihkv Klimaatakkoord)</i>	Industrie	0 - 0,2	Budgetneutraal	0**
Gedragmaatregelen mobiliteit - Campagne "het nieuwe rijden"*** - Intensivering campagne 'Kies de beste band'** (type C) - Versnellen coalitie anders reizen (type C)	Mobiliteit	0 - 0,5	5,5	1
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
CO₂ afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
Toepassing CO₂-reducerende maatregelen in de Grond, Weg- en Waterbouw	Industrie	0 - 0,2	17,5	12,5
Lachgasreductie	Industrie	0,2 - 0,3 (0,6 vanaf 2021)	Max. 24,4	4
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
Recycling en biobased kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	22,5****	15 - 30
Sluiting Hemweg-centrale*****	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	21
Stimulering energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling (1000 ha)	Landbouw	0 - 0,04	16,5	38 - 44
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij*****	Landbouw	0,15 - 0,30	70	60-120
Gewijzigde en aanvullende maatregelen:				

Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,03 – 0,12	90	57-240
Programma stimulering vermindering energieverbruik eigen woningen (obv 1 miljoen woningen)	Gebouwde omgeving	0,13-0,31	93	24 - 57**
Stimulering CO2-reducerende maatregelen circulaire economie	Industrie	0,3 - 0,4	40	10 – 100
PM Stimuleringsregeling energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten (type C)	Landbouw	0,1	5	5
Subtotaal		2,56 – 4,52 (2,46 – 4,22 excl. type-C maatregelen)	5 1 2.b	

*= euro per ton, gebaseerd op totale reductie 2020-2030

** De nationale kosten zullen naar verwachting hoger zijn, waardoor de kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten naar verwachting lager zal liggen.

*** Het reductie-effect van verschillende mobiliteitsmaatregelen overlapt, waardoor de gezamenlijke reductie lager uitvalt

**** Mogelijk is voor het kunnen realiseren van deze maatregel een meerjarige investering nodig. Daarmee zouden de kosten voor de Staat en de euro per ton CO₂ kunnen oplopen. Voor 'recycling en biobased kunststoffen' wordt een benodigde meerjarig (3-5) commitment voorzien, waardoor het totaal zou oplopen tot € 45 – 150 mln. in de periode 2020 – 2025.

***** Deze maatregel kan mogelijk gepaard gaan met weglekeffect maar leidt naar verwachting nog steeds tot mondiale CO₂-reductie

NB. Type C maatregelen tellen formeel juridisch niet mee voor de uitvoering van het vonnis, omdat het maatregelen zijn die (kort na) 2020 emissiereductie realiseren, of formeel niet meetellen in de meetmethodiek (landgebruik emissies).

Bijlage 1 – Groslijst aan maatregelen

Hieronder is een overzicht opgenomen van alle maatregelen die het kabinet in de afgelopen maanden heeft geïnventariseerd, en op dit moment geen onderdeel vormen van het aangekondigde maatregelenpakket.

Maatregel	Nationale CO ₂ -reductie in 2020 (Mton)	Mondiale CO ₂ -reductie in 2020 (Mton)	Kosten Staat (miljoen €)
200.000 inductiekookplaten op groene stroom	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
250.000 woningen HR++ glas in plaats van dubbelglas	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	
50.000 extra woningen naar "nul op de meter".	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Aanschafsubsidie nieuwe particuliere elektrische auto's (budget 26 mln. euro), stimuleren tweedehands markt	0	0	-
Aanscherpen BENG-eisen	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Aanvullende ondersteuning energiebesparing verhuurders (STEP)	0 - 0,1	0 - 0,1	140
Aanvullende subsidie voor zonnepanelen bij sanering asbestdaken	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Accijnsverhoging fossiele brandstoffen	Onzeker effect, afhankelijk van maatvoering	Onzeker effect, afhankelijk van maatvoering	-
Afschaffen accijnsvrijstelling voor de binnenvaart	0	0	-
Afschaffen eis 'voor eigen rekening en risico': Leasecontracten stimuleren door aanpassen Wet Belasting op Milieugrondslag	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Afschaffen vrijstelling aardgas mineralogisch en metallurgische procedés energiebelasting	0 - 0,1	0 - 0,1	Inkomsten van maximaal 45
Afschaffen vrijstelling kolenbelasting in combinatie met verhoging van het tarief	Onzeker effect, afhankelijk van maatvoering	Onzeker effect, afhankelijk van maatvoering	-
Afschaffing onbelaste reiskostenvergoeding woon-werkverkeer met de auto	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Alle 400.000 nieuwe CV-ketels als hybride	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Alle kachels een graadje lager	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	-
Aparte categorie in SDE+ voor geothermie voor stadsverwarming en versoepelen vergunningsprocedure	0	0	-
Autoloze zondag	0,04 per zondag	0,04 per zondag	-
Beluchting van mest in stalopslag 'air-mestmixsystemen'	0,1 - 0,5	0,1 - 0,5	5

Bomen niet kappen maar verplanten (<i>Reductie telt niet mee onder Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik</i>)	0	0	-
Bonus-malus stadsverwarming zodat inzet van kolencentrales daalt	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
CO2 afvang en mineralisatie	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Diverse maatregelen bij aantal specifieke bedrijven in Provincie Groningen	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Een verbod op lachgaspatronen	0	0	-
Elektrificatie wagenpark Defensie	<0,01	<0,01	8,8
Elektronisch thuiswerken en vergaderen sterk bevorderen	0	0	-
Elke dag 2 km auto laten staan (fietsen)	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	-
Externe afzet restwarmte industrie telt mee onder ETS	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Extra inkoop biobrandstoffen Rijksrederij	<0,01	<0,01	0,25
Fosfaatrechten uit de fosfaatbank niet uitgeven (inkrimping veestapel)	0,04 (ca. 10.000 koeien)	0,04 (ca. 10.000 koeien)	0
Geen bedrijfsspecifieke verantwoording van fosfaatrechten	0	0	-
Gratis treinabonnement voor alle AOW'ers	0	0	-
Heffing lozing restwarmte	0	0	-
Heffing op import onzuinige auto's zo snel mogelijk invoeren	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Herinvoering nettatarief voor elektriciteitscentrales	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Het draaien van WKK in de tuinbouw zonder warmtebenutting, vooral voor CO2-opwek, wordt ontmoedigd	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	
Hybride auto's krijgen weer reductie op leasebijtelling afhankelijk van hun aantal/deel elektrische km's	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	
Iedereen een dag extra per week geen vlees	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	-
Invoeren energieprestatie-eis cv-ketels/verwarmingssystemen	0,1*	0,1*	-
Klimaatvriendelijke stallen (In plaats van roostervloeren, mest weghalen en scheiden)	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Leasebijtelling wordt fors lager bij carpoolen tijdens woon-werkverkeer	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	

Maatregel premie op WKK-draaiuren industrie en glastuinbouw	Onzeker effect	Onzeker effect	-
Maatregelen ihkv zee- en luchtvaart	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Maximaal 5 minuten per dag douchen	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	-
Opkoop en vernietigen fosfaatrechten melkveehouderij (uitgaande van 27.750 melkkoeien)	0,1 – 0,2	0 – 0,2	260
Opkopen dierproductierechten	0,2-0,3	0 – 0,3	40 - 100
Opkopen en annuleren ETS-rechten	Onzeker effect	Onzeker effect	-
Opschaling Startmotor woningcorporaties	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Opschorten van een eventueel onderhoud voor 2020 van kerncentrale Borssele	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Reductie methaanslip uit WKK-gasmotoren	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Sluiten kolencentrales	2,7 – 12,3	Nihil	5.1.2.b
Vervroegde sluiting industriële installaties	0 – 0,3	0 – 0,3	50**
Stimuleren van zonnepanelen die meer dan gemiddeld opbrengen, door de daadwerkelijke productie te declareren bij de SDE+.	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Stimulering bijstook biomassa kolencentrale	0,5	0,5	300
Stimulering biodiesel in de landbouw en de binnenvaart (accijnsvrijstelling biodiesel)	0	0	-
Stimulering CCS bij waterstoffabrieken	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Stimulering CO₂-afvang en herbenutting (CCU) in biomassavergisters	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Stimulering Methaanoxidatie	0,02*	0,02*	4
Stimulering Monomestvergisting	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Stoppen met (illegale) wietteelt	Onzeker effect	Onzeker effect	-
Stoppersregeling melkveehouderij in Veenweide (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	0,03*	0,03*	61
Strenger handhaven milieuvergunningen	Onzeker effect	Onzeker effect	-
Stroomlijning van diverse uitvoerings-aspecten rond zon-PV	0	0	-
Terrasverwarming verbod	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Tijdelijk stimuleren van collectieve zonnepanelen bij woningcorporaties en VVE's	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-

Uitstel in bedrijf nemen gascentrale(s) RWE	Onzeker effect	Onzeker effect	
Uitstrooien van Olivijn als vervanger van zand- en grindsuppletie	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Variabele bijtelling (bijtelling afhankelijk maken van gereden privé-kilometers)	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Verbod installatie nieuwe cv-ketels	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Vereffeningsfonds voor opwekrendementen	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Verhogen basisbedragen warmte uit biomassa in de SDE+	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Verhoging afroaming productierechten** (inkrimping veestapel)	0,23	0,23	-
Verhoging gasbelasting	0 – 0,2	0 – 0,2	Opbrengst
Verhoging ISDE-budget	0,07	0,07	110
Verhoging minimum CO₂-prijs elektriciteitsproductie	3 - 10	Nihil	Afhankelijk maatvoering
Verhoging minimum CO₂-prijs elektriciteitssector + capaciteitsmechanisme	3 - 10	Nihil	Afhankelijk maatvoering
Verhoging waterpeil veenweide in combinatie natte teelt (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	0,04*	0,04*	78
Verhoging waterpeil veenweidegebieden met omzetting naar natuur (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	0,04*	0,04*	80
Verlaging CO₂-plafond glastuinbouw	0	0	-
Verlaging maximum snelheid autosnelwegen	0,4 – 1 (afhankelijk maatvoering)	0,4 – 1 (afhankelijk maatvoering)	-
Verminderen issues rond netinpassing van elektriciteit uit wind en zon.	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Voorkoming ontbossing door omvorming 'populierenbosjes' op basis van 200 ha (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	0-0,1.	0-0,1	8
Verminderen van ontbossing door kapverbod (uitgaande van 50% minder ontbossing) (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	0,88	0,88	Onbekend, maar naar verwachting beperkt
Verplichting gebruik nitrificatieremmers	Onwenselijke milieurisico's	Onwenselijke milieurisico's	

Verplichting warmteterugwinning bij ventilatie voor bedrijven	0	0	-
Verplichting/stimulans LED verlichting	Zie maatregel 'Programma stimulerend vermindering energieverbruik eigen woningen'	Zie 'Programma stimulerend vermindering energieverbruik eigen woningen'	-
Verrekening CO2-gerelateerde heffingen over de BritNed stroomkabel i.r.t. Brexit	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Versnelde uitrol zon-PV bij Dienst Justitiële Inrichtingen	<0,01	<0,01	-
Versnellen opbrengst zon-pv door aftoppen vermogen	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Versnellen stimuleringsregel verkoop elektrische auto's & Vervroegde invoering subsidie elektrisch vervoer	0	0	-
Versnelling Tendering Rijksen andere overheidsgronden	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Vervanging van de auto voor korte afstand door (elektrische) fiets, scooter	Niet handhaafbaar	Niet handhaafbaar	-
Vrachtwagens verplicht een spoiler op cabine	0	0	-
Vrijstelling overdrachtsbelasting energieneutrale woningen	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Vrijstelling van energiebelasting op elektriciteit invoeren voor binnenvaartschepen	0	0	-
Waterpeilverhoging 50.000 hectare veenweides (Reductie telt niet mee voor Urgenda-opgave i.v.m. landgebruik)	Niet (tijdig) realiseerbaar.	Niet (tijdig) realiseerbaar.	
Wegbeprijzing	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Wettelijke verplichting precisiebemesting bij boerenbedrijven	Niet (tijdig) realiseerbaar	Niet (tijdig) realiseerbaar	-
Winkelsluiting zondag	1,1	1,1	Beperkt
Zonnepanelen als roerende zaken bestempelen, waardoor het eenvoudiger wordt om ze op grote daken van bedrijven te leggen.	0	0	-
Subtotaal (indicatie)	7,05-22,45	2,7 – 4,5	5.1.2.b

* Verwachte CO2-reductie wordt mogelijk kort na 2020 gerealiseerd.

Bij sommige maatregelen is aangegeven dat deze i) niet tijdig realiseerbaar zijn, ii) niet handhaafbaar zijn of iii) een onzeker effect hebben.

i) Maatregelen kunnen om verschillende redenen niet tijdig realiseerbaar zijn. Bijvoorbeeld omdat implementatie van de maatregel vraagt om wijziging van Europese regelgeving, omdat de uitvoering van de maatregel een (technische) doorlooptijd van meerdere jaren kent of omdat de implementatie en uitvoering van de maatregel complex is en daarom pas realiseerbaar op de lange termijn.

- ii) Sommige maatregel zijn niet handhaafbaar, en kennen daarom naar verwachting een (zeer) beperkt effect. Dit geldt vooral voor maatregelen die toezien op gedragsverandering, of maatregelen die gepaard gaan met een zeer complexe uitvoering.
- iii) De maatregel kent een onzeker effect, wanneer onduidelijk is of uitvoering ervan daadwerkelijk zal leiden tot CO2-reductie.

Bijlage 3 – Juridische notitie publicatie groslijst

Inleiding

Deze notitie gaat in op de vragen met betrekking tot (i) de noodzaak voor publicatie van de groslijst en (ii) de momenten waarop de lijst openbaar gemaakt kan worden. Deze notitie zal tot slot (iii) kort ingaan op het vervolgproces.

i. Noodzaak publicatie groslijst

Juridische analyse MJ&V

In de MCKE van 26 maart j.l. is ook gesproken over het publiceren van de groslijst. Daarbij is een juridische analyse opgesteld door MJ&V; deze is in overleg met de Landsadvocaat tot stand gekomen:

- Er bestaat, in elk geval op dit moment, geen juridische verplichting tot openbaarmaking van de groslijst met aanvullende maatregelen.
- Wel kan om openbaarmaking worden verzocht op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) of artikel 68 Grondwet. In dit verband speelt mee dat Urgenda processueel nogal activistisch is en het is dus zeer waarschijnlijk dat Urgenda een Wob-verzoek doet om de groslijst met aanvullende maatregelen op te vragen. Ook is niet uitgesloten dat Urgenda in een kort geding om inzage in de groslijst vraagt. De positie van de Staat in een dergelijk kort geding lijkt evenwel stevig, nu er geen rechtsplicht bestaat tot afgifte, anders dan op grond van een gedaan Wob-verzoek.
- Openbaarmaking door de Staat zelf vóór het pleidooi op 24 mei 2019 in het cassatieberoep, maakt verwijzing naar het openbare stuk tijdens het pleidooi mogelijk en geeft steun aan de argumentatie van de Staat in het cassatieberoep.

Andere niet juridische overwegingen die bij de beslissing een rol kunnen spelen:

De publicatie van de groslijst aan maatregelen eind april is juridisch gezien dus niet noodzakelijk, maar voorkomt een Wob-verzoek en is ondersteunend aan de cassatie. Naast de juridische, zijn er ook nog andere overwegingen ten aanzien van het wel/niet publiceren van de groslijst:

- Voordeel van publiceren is dat voor iedereen inzichtelijk wordt dat echt alle opties zijn onderzocht, waarmee het kabinet uitstraalt dat zij het vonnis volledig wil uitvoeren. Daarmee wordt ook duidelijk dat het uitvoeren van het vonnis naar verwachting een zeer grote (financiële) inspanning gaat vergen;
- Voordeel van publiceren is ook dat het kabinet zelf de regie houdt over de openbaarmaking en ook de eigen duiding kan meegeven aan de lijst. Die regie heeft het kabinet niet meer als de lijst naar aanleiding van een Wob- of parlementair verzoek openbaar moet worden gemaakt; de kans op een dergelijk verzoek is heel groot.
- Een nadeel van publiceren is dat de druk toeneemt om maatregelen uit te voeren die relatief eenvoudiger uit te voeren zijn, en goedkoper zijn (autoloze zondagen, verlagen maximum snelheid). Overigens wordt een deel van die maatregelen in het kader van het uitvoeren van het Urgendavonnis al regelmatig genoemd.

ii. Moment van openbaarmaking groslijst

Uiterlijk 23 mei moeten het slotpleidooi en de schriftelijke toelichting hierbij zijn ingediend bij de Hoge Raad, ten behoeve van het slotpleidooi op 24 mei. Om in het slotpleidooi en de schriftelijke toelichting gebruik te kunnen maken van de groslijst, dient hiernaar te worden verwezen als openbare informatie. Het is niet mogelijk de groslijst te gebruiken in cassatie, zonder deze openbaar te maken. Dat betekent dat vóór indiening op 23 mei van het slotpleidooi de groslijst openbaar gemaakt moet zijn, waarbij het voor de hand ligt dit te doen door deze lijst naar de Kamer te sturen.

Wanneer de groslijst op een later moment openbaar wordt gemaakt, kan deze niet meer worden benut voor de onderbouwing van de standpunten in de cassatieprocedure.

iii. Nadere analyse MJ&V

In de planning is voorzien dat de MCKE van 16 april een besluit neemt over de noodzaak en het moment van publicatie van de groslijst. Mocht worden besloten tot publicatie van de groslijst zal deze vergezeld moeten gaan van duiding dat het kabinet niet voornemens is (op dit moment) maatregelen op de groslijst te nemen. Daarbij zullen ook de juridische risico's van deze duiding worden benoemd. MJ&V zal in dit kader, tijdens zijn overleg met de Landsadvocaat op 10 april, de volgende vragen met de Landsadvocaat bespreken: (i) waarom het benoemen van maatregelen die op de groslijst zijn opgenomen, het pleidooi kan ondersteunen, (ii) of daarvoor de hele groslijst nodig is, of dat enkele maatregelen hiervoor voldoende zijn en (iii) hoe stellig het kabinet - bij het naar buiten brengen van de groslijst - kan stellen dat ze niet van plan is om de maatregelen op de groslijst uit te voeren.

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10 2 e
@minez.nl

Datum

3 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19085881

Bhm: 19086066

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Annotatie MR 5 april

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

Vrijdag 5 april in het kader van de MCKE-conclusies gesproken worden over de stukken over Urgenda die u wilt voorleggen in het CO van maandag 8 april. Dit betreft de volgende stukken:

- Urgenda: Oplegnotitie Stand van zaken Urgenda
  - o Nieuwe versie april-lijst
  - o Nieuwe versie groslijst
  - o Juridische analyse over publicatie van de groslijst

Advies

U kunt kennisnemen van bijgevoegde annotatie.

Spreekpunten

- (i) U kunt aangeven dat er in de MCKE van 2 april afspraken zijn gemaakt over de stukken die zouden worden geagendeerd in het Coalitie-overleg van a.s. maandag.
- (ii) Voor Urgenda betreft dit:
  1. Maatregelenpakket april en groslijst
    - a. Deze lijst is aangepast n.a.v. bespreking in de MCKE van 2 april.
    - b. Voor LNV zijn vijf maatregelen (fosfaatrechten, verhoging afroaming productierechten, vermindering ontbossing kapverbod, populierenbosjes, beluchting mest in stalopslag) verplaatst van de A-lijst naar de groslijst.
    - c. Drie gedragsmaatregelen (kies de beste band, het nieuwe rijden, versnellen coalitie anders reizen) van mobiliteit zijn samengevoegd onder één maatregel.

Ontvangen BBR

- d. De verwachte kosten van het pakket zijn nu circa € 496 mln. De kosten zijn nu gepresenteerd door middel van een vast bedrag i.p.v. een bandbreedte.
  - e. Door deze aanpassingen telt het maatregelenpakket nu op tot 2,56 – 4,52 Mton. Exclusief de type C maatregelen komt dit neer op 2,46 – 4,22 Mton. Daarmee wordt het eerdere streven naar een pakket van 3 - 5 Mton niet gehaald en is de financiële ruimte voor uitbreiding van het pakket zeer beperkt.
2. Juridische notitie t.a.v. publicatie Groslijst
- a. Zoals overeengekomen in de MCKE van 2 april ligt in het Coalitieoverleg de eerdere juridische analyse van MJ&V voor over:
    - (i) de noodzaak voor publicatie van de groslijst en
    - (ii) de momenten waarop de lijst openbaar gemaakt kan worden.
  - b. MJ&V zal nog in overleg treden met de Landsadvocaat over de juridische risico's en wenselijkheid rond het al dan niet publiceren, waarbij in ieder geval ook de volgende drie vragen meegenomen zullen worden:
    - Is het noodzakelijk om de groslijst te publiceren en openbaar te maken?
    - Wat zijn qua timing de mogelijkheden voor het openbaarmaking van de stukken wanneer deze worden gebruikt voor cassatie?
    - Is het mogelijk de stukken niet openbaar te maken, maar wel te gebruiken in de cassatie?
  - c. In de notitie is nu opgenomen dat het uitgangspunt voor het kabinet is dat, indien gekozen wordt voor publicatie van de groslijst, dit gepaard moet gaan met de duiding dat het kabinet (op dit moment) niet overweegt om deze maatregelen uit te voeren
  - d. De stelligheid waarmee dit in een Kamerbrief gesteld kan worden, en het eventueel juridisch risico daarbij, zal door MJ&V in zijn gesprek met de Landsadvocaat worden meegenomen. Hier zal tijdens de MCKE van 16 april op worden terug gekomen.

Toelichting juridische analyse

Publicatie groslijst

- Publicatie van de groslijst kan ondersteunend zijn aan de cassatie. De publicatie van de groslijst aan maatregelen eind april is juridisch gezien echter niet noodzakelijk. Wel voorkomt publicatie (met duiding over (on)wenselijkheid) dat dit mogelijk als gevolg van een Wob-verzoek alsnog zou moeten. Naast de juridische overwegingen over het publiceren van de groslijst, zijn er ook nog andere overwegingen ten aanzien van het wel/niet publiceren van de groslijst.
- Voordeel van publiceren is dat voor iedereen inzichtelijk wordt dat echt alle opties zijn onderzocht, waarmee het kabinet uitstraalt dat zij het vonnis volledig wil uitvoeren. Daarmee wordt ook duidelijk dat het uitvoeren van het vonnis naar verwachting een zeer grote (financiële) inspanning gaat vergen.
- Voordeel van publiceren is ook dat het kabinet zelf de regie houdt over de openbaarmaking en ook de eigen duiding kan meegeven aan de lijst.
- Een nadeel van publiceren is dat de druk toeneemt om maatregelen uit te voeren die relatief eenvoudiger uit te voeren zijn, en goedkoper zijn (autoloze zondagen, verlagen maximum snelheid).

Moment publicatie

- Uiterlijk 23 mei moeten het slotpleidooi en de schriftelijke toelichting hierbij zijn ingediend bij de Hoge Raad, ten behoeve van het slotpleidooi op 24 mei.
- Om in het slotpleidooi en de schriftelijke toelichting gebruik te kunnen maken van de groslijst, dient hiernaar te worden verwezen als openbare informatie. Het is niet mogelijk de groslijst te gebruiken in cassatie, zonder deze openbaar te maken. Dat betekent dat vóór indiening op 23 mei van het slotpleidooi de groslijst openbaar gemaakt moet zijn, waarbij het voor de hand ligt dit te doen door deze lijst naar de Kamer te sturen.
- Wanneer de groslijst op een later moment openbaar wordt gemaakt, kan deze niet meer worden benut voor de onderbouwing van de standpunten in de cassatieprocedure.

Vervolgproces:

- MJ&V zal op 10 april met de Landsadvocaat in gesprek gaan om de aanpak voor de cassatieprocedure te bespreken.
- Volgens de planning zal in de MCKE van 16 april besluitvorming over de wenselijkheid van publicatie en het moment waarop voorliggen.

Toelichting stand van zaken lachgas

- Eerder is in de MR een onderhandelingsmandaat vastgesteld om in gesprek te gaan met een bedrijf op Chemelot. Hierbij kon in 2020 0,2 – 0,3 Mton lachgasreductie worden gerealiseerd, en kort daarna mogelijk zelfs tot 0,6 Mton.
- De gesprekken met het bedrijven lopen nog over de te nemen investering in 2020. Doel is om in april tot een overeenkomst met het bedrijf te komen, zodat dit kan worden aangekondigd in de Kamerbrief m.b.t. Urgenda wanneer deze eind april wordt verzonden.
- Het is echter onzeker of dit tijdpad haalbaar is, omdat de investeringsbeslissing van het bedrijf ook afhankelijk is van de vormgeving van de CO₂-heffing. Momenteel wordt gekeken of het bedrijf niet alsnog overtuigd kan worden om (een deel van) de investering op korte termijn te treffen. Deze gesprekken lopen nog. Zodra meer duidelijk is, kunt u de MR hierover informeren.

24/10/15

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e

Datum

10 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19096333

Bhm: 19096868

Kopie aan

10.2.e

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Vorbereitung BWO Grapperhaus

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Aanleiding

Op 10 april heeft MJ&V gesproken met de Landsadvocaat, om te spreken over de diverse zaken rondom Urgenda. MJ&V heeft op basis van dit gesprek een juridisch advies geformuleerd. Op vrijdag 12 april van 10.15 - 10.30 uur spreekt u met MJ&V over de belangrijkste uitkomsten van dit overleg. U wordt hierbij ondersteund door 10.2.e

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

- Belangrijkste conclusies van het advies van MJ&V zijn:
  - o *Publicatie groslijst* - Er is geen juridische verplichting om de maatregelenlijst te publiceren en publicatie is niet noodzakelijk voor de cassatieprocedure. De publicatie van de groslijst kan daarom voorlopig achterwege blijven
  - o *KEV2019* - Wanneer bij aankondiging van het maatregelenpakket in april, niet wordt aangegeven dat het kabinet met aanvullende maatregelen komt, neemt het risico op een succesvolle dwangsomprocedure toe.
  - o *Meetmethodiek* - De alternatieve meetmethodiek, die uitgaat van de uitstoot op 31 december 2020, moet geen basis vormen voor de besluitvorming ter uitvoering van het Urgenda-vonnis.
- Het advies van MJ&V benoemt ook dat de publicatie van de groslijst op termijn niet kan worden uitgesloten. Dat komt omdat er kans is op een succesvol Wob-verzoek waarmee de lijst met maatregelen alsnog openbaar zal worden, maar daarover behoeft niet voor eind mei een beslissing te worden genomen. Ook kan Urgenda in kort geding om verstrekking van de groslijst vragen, maar voor eind mei is in dat geval geen gerechtelijke uitspraak te verwachten.

wel met MJ

adviseerde
LA eerst
anders?in dat zo of
komt drie
alleen
eender?

Ontvangen BBR

Pagina 1 van 2

kommen we zessen dat we de
gewenste stukke met gaan onderzoeken?

niet spreken
na frostlift

Wat regit
over cassati

2010/12

eind april

verhaal
we komen later
met meer machesken
boel is om het te halen

Q&A waarom machesken?
?

na wob
van K&V

we gaan deze machesken Q&A wat gaat nu doen
niet uitroepen
(te kort gely)

na K&V

we doen wob -- Q&A met wat 1/2 W
geleden als

~~begin 20~~

eind	april	—	folke
"	"	—	waanheid + frostlift niet doen
begin	juni	—	waanheid

→ liezen
→ polshen
kuchkwa

- Gezien het advies van MJ&V zal er naar verwachting weinig draagvlak zijn voor de publicatie van de groslijst bij het maatregelenpakket april. Hierover kan pas een formeel besluit worden genomen in de MCKE van 23 april.
- Daarbij geldt dat wanneer er geen groslijst aan maatregelen wordt gepresenteerd, dit van invloed zal zijn op 'het verhaal' waarmee het maatregelenpakket aan de Kamer wordt gepresenteerd.
- Daarbij is ook relevant hoe wordt omgegaan met de aankondiging van eventuele mogelijke aanvullende acties n.a.v. de KEV2019. Het niet benoemen van eventuele aanvullende acties vergroot het risico op een succesvolle dwangsomprocedure.
- Ook de Kamerbrief, inclusief dit verhaal, zal in de MCKE van 23 april worden besproken. Daarbij wordt zowel een versie van de brief opgesteld die uitgaat van de publicatie van de groslijst, en eentje die niet uitgaat van publicatie.

Inzet voor overleg MJ&V

U kunt met MJ&V afspreken dat:

- MJ&V zijn juridische analyse mondeling toelicht in de MR van 12 april;
- ter zake de publicatie van de groslijst kan worden aangegeven dat dit vanuit het oogpunt van cassatie niet nodig is, maar dat publicatie op termijn niet is uitgesloten vanwege de Wob;
- dat formele besluitvorming over de publicatie van de groslijst terug zal komen in de MCKE van 23 april. Mogelijk dat de MR wel al een voorkeur uitspreekt om de lijst niet te publiceren, maar nu al besluiten in de MR op basis van een mondelinge mededeling van MJ&V is niet wenselijk. Het is van belang dat dit geschiedt op basis van een notitie waarin alle opties en risico's (ook de niet-juridische) zijn geschetst;
- over de verwijzing naar de KEV2019, en de inhoud van de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket wordt gepresenteerd, zal worden gesproken in de MCKE van 23 april. Dat is ook het moment waarop de juridische analyse van MJ&V formeel voorligt, in combinatie met de niet-juridische overwegingen. Eventueel kan wel worden besloten om in de versie van de Kamerbrief die dan voorligt, ervan uit te gaan dat de groslijst niet gepubliceerd wordt.
- MJ&V ook aansluit bij het Coalitieoverleg van a.s. maandag om zijn juridische analyse toe te lichten. Eventuele aanvullende vragen kunnen dan nog worden meegenomen, zodat dit kan worden besproken in de MCKE van 23 april.

Juridische analyse MJenV t.b.v. MCKE 23/4; bespreekstuk overleg MJenV en MEZK 12/4

Gelet op de vragen die zijn opgekomen in het CO van 1/4 en mijn overleg met de Landsadvocaat van 10/4, geef ik u mijn juridische analyse ten behoeve van de MCKE van 23/4 waarin een besluit wordt genomen over de noodzaak en het moment van openbaarmaking van de groslijst.

1. *Hoe ondersteunt het benoemen van maatregelen die op de groslijst zijn opgenomen, het pleidooi?*
Publicatie van de groslijst is in het licht van de cassatieprocedure niet juridisch verplicht en ook overigens niet noodzakelijk. Als de groslijst wordt gepubliceerd, dan biedt dit hooguit in de cassatie een illustratie van de ingewikkelde beleidsmatige afwegingen die de Staat moet maken naar aanleiding van het gerechtelijk bevel.
2. *Is daarvoor de hele groslijst nodig, of is het noemen van enkele maatregelen hiervoor voldoende?*
Nee, het overleggen/inbrengen in cassatie van de groslijst is – geheel of gedeeltelijk – niet nodig. Ter ondersteuning van het standpunt van de Staat kan in het cassatieberoep worden volstaan met het noemen van de maatregelen die eind april worden aangekondigd en die in het verleden zijn genomen, alsook de maatregelen die al eerder zijn aangevoerd in de feitelijke instanties, en waarvoor wetgeving nodig is.
3. *Hoe stellig kan het kabinet – bij het naar buiten brengen van de groslijst – stellen dat ze niet van plan is om de maatregelen op de groslijst uit te voeren?*
Omdat publicatie niet noodzakelijk is, kan dit in het midden blijven.
4. *Wat is het risico als het kabinet bij de aankondiging van het maatregelenpakket eind april verder niets zegt over de mogelijkheid eventuele aanvullende maatregelen te treffen op een later moment?*
Daarmee kan het kabinet mogelijk de indruk wekken dat men de uitvoering van het vonnis niet voldoende serieus neemt. Maar in de cassatie kan het nodige naar voren worden gebracht – denk bijvoorbeeld ook aan het Klimaatakkoord – wat leidt tot vergroting van de kans op een (succesvol) kort geding waarin nakoming op straffe van dwangsommen wordt gevorderd. Het risico wordt nog eens des te kleiner als het kabinet in de brief over het maatregelenpakket eind april aangeeft verder de resultaten van de KEV 2019 af te wachten, en dit ook goed uitlegt.

Conclusie

Ik concludeer dat er geen juridische verplichting tot publicatie bestaat. Niet is uitgesloten dat om openbaarmaking wordt verzocht d.m.v. een Wob-verzoek of motie op grond van art. 68 Grondwet, maar daarover behoeft zeker niet voor eind mei een beslissing te worden genomen. Weliswaar kan Urgenda in kort geding om verstrekking van de groslijst vragen, maar voor eind mei is geen gerechtelijke uitspraak te verwachten. Omdat publicatie niet noodzakelijk is voor de cassatieprocedure, kan publicatie van de groslijst dus voorlopig achterwege blijven.

Meetmethodiek

In de MCKE van 26/3 heb ik een opmerking gemaakt over de interpretatie van de door de rechter te hanteren meetmethodiek.¹ Dit argument moet, nu het niet of nauwelijks door andere betrokken juristen wordt gedeeld, naar mijn mening niet de basis vormen voor de besluitvorming ter uitvoering van het Urgenda-vonnis. Dit argument is uitsluitend bruikbaar als eventueel restverweer in een kort geding dat eventueel plaatsvindt na de KEV 2019, of, in een later stadium, als ultimum remedium indien blijkt dat de bevolen reductie (net) niet is gehaald op 31 december 2020.

¹ Ik heb eerder gesteld dat ook bepleitbaar is dat moet worden gemeten door op de dag 31 december 2020 gerealiseerde reductie te annualiseren, waarbij dan aannemelijk moet worden gemaakt dat per 31 december het jaarlijks emissieniveau geëxtrapoleerd structureel tenminste 25% lager t.o.v. het emissieniveau van 1990.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10.2.e
@ i .nl10.2.e
@minez.nl

Datum

11 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19097100

nota

Annotatie MCKE 16/4

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

Kopie aan

10.2.e
(E); 10.2.e
(K); 10.2.e
(K)

Bijlage(n)

8

BBR-paraaf

Aanleiding

Dinsdag 16 april vindt van 12:00-12:30 uur de MCKE plaats. We bespreken de MCKE met u voor op [PM]. U wordt bij de MCKE begeleid door 10.2.e .

Op de agenda van de MCKE staan beslispunten over:

1. Het aprilpakket voor Urgenda
2. De verbreding van de SDE+
3. De omvorming van de salderingsregeling
4. De begrenzing van CCS en de stimulering van CC(U)S bij restgassen van staalproductie

Daarnaast staat een eerste bespreking van de CO₂-heffing op de agenda.

Hieronder treft u per agendapunt het voorgestelde besluit en de spreekpunten die u kunt gebruiken om deze punten toe te lichten. In de toelichting hebben wij achtergronden voor deze onderwerpen voor u opgenomen.

Beslis- en spreekpuntenI. Urgenda**1. Aprilpakket Urgenda**Beslispunten

De MCKE wordt gevraagd:

1. In te stemmen met het 'Maatregelenpakket April'.
2. In te stemmen met de beschrijving van maatregelen t.b.v. de Kamerbrief, zoals Ontvangen BBR deze in de toelichting bij de maatregelen in de tabel is opgenomen.

Spreekpunten

- NB. Terugkoppeling coalitieoverleg van 15 april.
- Ik vraag de MCKE in te stemmen met het april-maatregelenpakket.
- Ten opzichte van het voorstel dat voorlag in de MCKE van 2 april heb ik alle gevraagde wijzigingen doorgevoerd. Door deze wijzigingen telt het maatregelenpakket op van 2,61-4,57 Mton. Dit gaat gepaard met kosten van circa 496 miljoen.
- Op donderdag 11 april heb ik gesproken met de klimaatwoordvoerders van de coalitie. Daar was overeenstemming over dit pakket.
- Ook was er bij de woordvoerders de wens om versnelde netverzwaring aan het pakket toe te voegen. Dat is een maatregel op mijn terrein en deze maatregelen heb ik toegevoegd aan de aprillijst.
- Verder heb ik alle maatregelen van een korte toelichting voorzien.
- Met dit maatregelenpakket realiseert het kabinet de maximale reductie binnen de gestelde randvoorwaarden. Ik stel daarom voor dit pakket nu met elkaar vast te stellen.
- Volgende week spreken we in de MCKE over de groslijst van overige maatregelen en de brief waarmee we het april-pakket aan de Kamer aanbieden. Doel is om in de MCKE van volgende week de volledige aanpak met elkaar vast te stellen, inclusief het verhaal waarmee we dit gaan presenteren.

buiten reikwijdte

[Redacted content]

12/4 10⁰⁰

TER INFORMATIE

Aan de Minister

10.2.e

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e
@mme.nl

Datum

16 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19101909

nota

Communicatie aanvullende maatregelen

*→ Wat is het advies
van Elk/J&V*

*→ Wat is het proces
tot MCKE 23 april?*

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Bijlage 1: juridische analyse
communicatie scenario's

Bijlage 2: Kamerbrief

Aanleiding

In de MCKE van 23 april, zal worden besloten over de communicatie over het maatregelenpakket Urgenda en de groslijst aan maatregelen. In het overleg met MJ&V op vrijdag 12 april, heeft u afgesproken dat er nog enkele scenario's worden uitgewerkt ten aanzien van de communicatie over dit maatregelenpakket. In deze nota worden deze scenario's, en de opgestelde Kamerbrief aan u voorgelegd.

Beide zijn ten behoeve van de bespreking in de MCKE van 23 april. Deze notities zullen met u worden besproken op woensdag 17 april van 10.00 – 10.30 uur.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

Scenario's en bijbehorende risico's

- Om inzichtelijk te maken op welke wijze communicatie over deze aanvullende maatregelen kan plaatsvinden zijn in de bijlage enkele scenario's uitgewerkt, waarbij in samenwerking met J&V de juridische en politieke risico's per maatregel zijn uitgewerkt. Hierbij zijn drie communicatiemogelijkheden te onderscheiden:
  - i. Het kabinet communiceert eind april een maatregelenpakket, en geeft aan dat na verwerking van de KEV 2019 verdere stappen voor de uitvoering van het vonnis worden overwogen. Het kabinet publiceert geen groslijst.
  - ii. Het kabinet communiceert uiterlijk bij voorjaarsnota 2019 (eind mei) een maatregelenpakket, en geeft aan dat na verwerking van de KEV 2019 verdere stappen voor de uitvoering van het vonnis worden overwogen. Het kabinet publiceert geen groslijst.
  - iii. Het kabinet communiceert uiterlijk bij voorjaarsnota 2019 (eind mei) een maatregelenpakket, en geeft aan dat de aanvullende maatregelen die nodig zijn om een resterende opgave in te vullen, voor het kabinet politiek

Ontvangen BBR

en maatschappelijk niet acceptabel zijn. Het kabinet blijft kijken naar mogelijke extra maatregelen, maar op dit moment zijn geen extra maatregelen in beeld die zij wenselijk acht. In dit scenario publiceert het kabinet de groslijst ter ondersteuning van deze boodschap.

5.1.2.i

[Redacted text block]

*dat ligt
me met
handbaar*

lees

Kamerbrief

- In de bijlage is een concept-Kamerbrief opgenomen waarin het kabinet aangeeft op welke wijze zij uitvoering geeft aan het vonnis. Hierbij zijn de passages gemarkeerd die afhankelijk zijn van (i) de communicatie over aanvullende maatregelen en (ii) de publicatie ten aanzien van de groslijst.

Toelichting

- Eerder is in de MCKE afgesproken dat bij het maatregelenpakket april wordt gecommuniceerd dat 'het kabinet na verwerking van de resultaten van de KEV 2019 duidelijkheid geeft over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis'.
- Belangrijke kanttekening hierbij is dat het kabinet, indien zij hier expliciet naar gevraagd wordt, maatregelen die op de groslijst zijn opgenomen niet kan uitsluiten, zonder dat een reëel risico op een succesvolle dwangsomprocedure ontstaat. Wel kan ze aangeven dat ze deze maatregelen onwenselijk vindt, en opnieuw zal wegen bij de KEV.
- Dat geldt specifiek voor de maatregelen die een significante emissiereductie kunnen realiseren, te weten:
  - i. De sluiting van (meerdere) kolencentrales (3-12 Mton)
  - ii. Verhoging van de minimum CO2-prijs voor elektriciteitssector (3-10 Mton)
  - iii. Verlaging maximum snelheid (0,4 - 1 Mton)
  - iv. Introductie van meerdere autoloze zondagen (0,05 Mton per autoloze zondag)
  - v. Winkelsluiting op zondag (1,1 Mton)
  - vi. (significante) Inkrimping van de veestapel (afhankelijk van maatvoering)
- Wanneer het kabinet niet voornemens is (een deel van) bovenstaande maatregelen te treffen, en deze ook niet wil overwegen na de KEV 2019, zal

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Klimaat

Kenmerk
DGKE-K / 19101909

het kabinet op een gegeven moment ook publiekelijk moeten benoemen dat ze geen uitvoering zal geven aan het Urgenda-vonnis. Dat moment kan uitgesteld worden tot eind 2019, maar is uiteindelijk onvermijdelijk.

Scenario's voor communicatie over aanvullende maatregelen

Op de groslijst zijn verschillende maatregelen geïdentificeerd die een significante bijdrage kunnen realiseren, maar die het kabinet (op dit moment) onwenselijk acht om aan te kondigen. Maatregelen die een significante emissiereductie kunnen realiseren, en op de groslijst zijn opgenomen, zijn:

- Sluiting van de kolencentrales (3-10 Mton)
- Verhoging van de minimum CO₂-prijs voor elektriciteitssector (3-10 Mton)
- Verlaging maximum snelheid (0,4 – 1 Mton)
- Introductie van meerdere autoloze zondagen (0,05 Mton per autoloze zondag)
- Winkelsluiting op zondag (1,1 Mton)
- (significante) Inkrimping van de veestapel (PM)

Om een emissiereductie van 9 Mton in 2020 te realiseren, zijn (een deel van) bovenstaande maatregelen noodzakelijk.

Scenario's voor communicatie

Ten aanzien van de communicatie over de besluitvorming over aanvullende maatregelen, zijn drie verschillende scenario's te onderscheiden. De kamerbrief moet uiterlijk op 31 mei worden verstuurd omdat uiterlijk op dat moment de VJN2019 naar de Kamer wordt gestuurd, waaruit blijkt op welke manier de gereserveerde €500 mln. wordt ingezet.

1. Eind April: 'april pakket' met overweging n.a.v. KEV2019 over aanvullende maatregelen, groslijst niet openbaar
Het kabinet verstuurt de Kamerbrief met aankondiging van het maatregelenpakket op 26 april en geeft hierin aan dat zij na 'verwerking van de KEV2019 duidelijkheid geeft over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis'. In deze variant wordt afgezien van publicatie van de groslijst: dit is niet noodzakelijk ter ondersteuning van de cassatie, zoals aangeven door MJ&V in de juridische analyse. Het kabinet kan tot aan de KEV2019 specifieke aanvullende maatregelen niet uitsluiten, zonder dat een reëel risico op een succesvolle dwangsomprocedure ontstaat.
2. 31 mei¹: 'april pakket', met overweging n.a.v. KEV2019 over aanvullende maatregelen, groslijst niet openbaar
Het kabinet verstuurt de Kamerbrief met aankondiging van het maatregelenpakket uiterlijk met de Voorjaarsnota 2019 (31 mei) en geeft hierin aan dat zij na 'verwerking van de KEV2019 duidelijkheid geeft over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis'. In deze variant wordt afgezien van publicatie van de groslijst: dit is niet noodzakelijk ter ondersteuning van de cassatie, zoals aangeven door MJ&V in de juridische analyse. Het kabinet kan tot aan de KEV2019 specifieke aanvullende maatregelen niet uitsluiten, zonder dat een reëel risico op een succesvolle dwangsomprocedure ontstaat.
3. 31 mei: 'april pakket' zonder overweging over aanvullende maatregelen, groslijst evt. openbaar
Het kabinet publiceert het 'totaalpakket' aan maatregelen. De maatregelen op de groslijst voldoen niet aan de door het kabinet opgestelde criteria. Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat het kabinet die zal uitvoeren, ongeacht de uitkomst van de cassatieprocedure en de aanvullende opgave van de KEV 2019. Eventueel kan de groslijst worden gepubliceerd om de onwenselijkheid van de maatregelen aan te geven.

In onderstaande tabel worden voor elk van bovenstaande scenario's weergegeven welke woordvoeringslijn gehanteerd kan worden t.a.v. de uitvoering van het vonnis en het treffen van aanvullende maatregelen. Dit is weergegeven bij drie verschillende fasen:

- i. Publicatie van het maatregelenpakket (in april, of bij de voorjaarsnota 2019);
- ii. Na openbaarmaking groslijst (bijvoorbeeld door een succesvol WOB verzoek, of versturing aan de Kamer);
- iii. Na publicatie KEV2019, wanneer blijkt dat aanvullende maatregelen nodig zijn om aan de uitspraak van de rechter te voldoen.

¹ 31 mei is de deadline, omdat dan de VJN naar de Kamer wordt gestuurd waaruit blijkt op welke manier de gereserveerde €500 mln. wordt ingezet.

Andere (niet-juridische) overwegingen

Naast de risico's die in de tabel staan vermeld kunnen ook onderstaande overwegingen meespelen in besluitvorming over het voorkeursscenario ten aanzien van de communicatie over aanvullende maatregelen. In scenario (1) en (2) ontstaat een aanvullend politiek risico dat het kabinet ongeloofwaardig overkomt, wanneer zij stelt dat maatregelen nader zullen worden overwogen bij de KEV2019, maar de aanvullende maatregelen uiteindelijk uitblijven.

h

— synthese

—

Fase	Scenario's	Redeneerlijn	Risico's
i. Moment van publicatie maatregelenpakket (april, of uiterlijk bij voorjaarsnota 2019)	1. Eind april: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- Na verwerking van de KEV2019 geeft kabinet duidelijkheid over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.	- politiek risico of door hoge beperkingen
	2. 31 mei: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- Na verwerking van de KEV2019 geeft kabinet duidelijkheid over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.	- politiek risico of door hoge beperkingen
	3. 31 mei: communicatie 'April pakket' is het 'totaalpakket'	- Maatregelen die onderdeel zijn van het 'april' pakket voldoen aan de criteria van 'verstandig' klimaatbeleid. De aanvullende maatregelen acht het kabinet maatschappelijk en politiek gezien niet acceptabel. - Bij de KEV 2019 zal bekend worden wat de resterende opgave is. - Het kabinet blijft kijken naar mogelijke extra maatregelen, maar heeft op dit moment geen extra maatregelen in beeld die zij wenselijk acht.	- succesvolle dwangsomprocedure - grote financiële gevolgen* - negatieve publiciteit
ii. Na openbaarmaking groslijst (bijvoorbeeld door een succesvol WOB verzoek, of versturing aan de Kamer).	1. Eind april: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- Het kabinet blijft de lijn volgen dat het zich inzet om aan het Urgenda vonnis te voldoen. - Het kabinet kan, wanneer gevraagd, de maatregelen van de groslijst niet uitsluiten.	-
	2. 31 mei: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- Het kabinet blijft de lijn volgen dat het zich inzet om aan het Urgenda vonnis te voldoen. - Het kabinet kan, wanneer gevraagd, de maatregelen niet groslijst uitsluiten.	-
	3. 31 mei: communicatie 'April pakket' is het 'totaalpakket'	- N.v.t.	- succesvolle dwangsomprocedure - grote financiële gevolgen* - negatieve publiciteit
iii. Na publicatie KEV2019 , wanneer blijkt dat aanvullende maatregelen nodig zijn om aan de uitspraak te voldoen	1. Eind april: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- De aanvullende maatregelen die nodig zijn om een resterende opgave in te vullen, acht het kabinet politiek en maatschappelijk niet acceptabel. - Het kabinet blijft kijken naar mogelijke extra maatregelen, maar heeft op dit moment geen extra maatregelen in beeld die zij wenselijk acht.	- succesvolle dwangsomprocedure - grote financiële gevolgen* - negatieve publiciteit
	2. 31 mei: communicatie 'April pakket', KEV afwachten voor vervolg	- De aanvullende maatregelen die nodig zijn om een resterende opgave in te vullen, acht het kabinet politiek en maatschappelijk niet acceptabel. - Het kabinet blijft kijken naar mogelijke extra maatregelen, maar heeft op dit moment geen extra maatregelen in beeld die zij wenselijk acht.	- succesvolle dwangsomprocedure - grote financiële gevolgen* - negatieve publiciteit
	3. 31 mei: communicatie 'April pakket' is het 'totaalpakket'	- Zoals aangekondigd bij aankondiging van het maatregelenpakket acht het kabinet het onwenselijk aanvullende maatregelen in te zetten om de opgave te realiseren.	- succesvolle dwangsomprocedure - grote financiële gevolgen* - negatieve publiciteit

* het kabinet blijft dwangssommen verbeuren (dus grote sommen geld verschuldigd zijn aan Stichting Urgenda, telkens opnieuw) totdat uitvoering is gegeven aan het vonnis.

Deze passages zijn afhankelijk van het besluit t.a.v. de mogelijke aanvullende maatregelen na de KEV2019 en de timing van verzending.

Deze passages zijn afhankelijk van de publicatie van de groslijst

Geachte Voorzitter,

Inleiding

Op dinsdag 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. Het hoger beroep van de Staat is afgewezen, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft (Kamerstuk 32813, nr. 223). Dit betekent dat het kabinet eraan gehouden is om in 2020 de nationale uitstoot van broeikasgassen met 25% te reduceren (ten opzichte van 1990).

Op 25 januari jl. heb ik uw Kamer de rapportage "Korte termijnraming voor emissies en energie in 2020" van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gestuurd (Kamerstuk 32813, nr. 267). Uit deze rapportage komt naar voren dat de verwachte emissiereductie in 2020 ten opzichte van 1990 naar verwachting uitkomt op 21% (onzekerheidsbandbreedte 17-24%), hetgeen overeenkomt met 9 Mton (onzekerheidsbandbreedte 2 – 17 Mton). Deze verwachting stelt het kabinet voor een grote aanvullende opgave om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.

Mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat en de minister van Justitie en Veiligheid, geef ik in deze brief aan hoe het kabinet uitvoering zal geven aan het Urgenda-vonnis.

Cassatie en randvoorwaarden uitvoering Urgenda-vonnis

In bovengenoemde brief, waarmee het kabinet uw Kamer de nieuwste ramingen van het PBL heeft doen toekomen, heeft het kabinet aangegeven dat het zich maximaal zal inspannen om het vonnis uit te voeren. Het kabinet heeft daarnaast besloten om in cassatie te gaan.

Cassatie

Het kabinet heeft cassatieberoep ingesteld tegen de uitspraak van het gerechtshof, omdat het kabinet zich niet kan vinden in de redenering die ten grondslag ligt aan het bevel. Die redenering gaat ervan uit dat het noodzakelijk is dat Nederland, ongeacht de internationale context, de eigen broeikasgasemissies in 2020 met 25% moet terugbrengen (t.o.v. 1990) om daarmee de Nederlandse burger te beschermen tegen het gevaar van klimaatverandering. Daarnaast maakt het kabinet in cassatie bezwaar tegen het feit dat de uitspraak de beleidsvrijheid van de overheid inperkt en dat deze inperking ook gevolgen kan hebben voor de beleidsvrijheid op andere terreinen. Deze principiële bezwaren legt het kabinet in cassatie aan de Hoge Raad voor.

Randvoorwaarden uitvoeren vonnis

Het kabinet staat voor een ambitieus klimaatbeleid, waarbij het ook de verantwoordelijkheid van het kabinet is om een klimaatbeleid te voeren dat haalbaar en betaalbaar is en dat in de juiste internationale context wordt geplaatst. Op basis van de meest recente ramingen van het PBL ziet het kabinet zich voor een grote opgave gesteld. Gegeven de omvang van de opgave die in 2020 gerealiseerd moet worden en het ingrijpende karakter van een deel van de benodigde maatregelen om deze in te vullen, kiest het kabinet ervoor om **op dit moment** maatregelen te nemen die (i) kosteneffectief zijn, (ii) geen grote weglekeffecten naar het buitenland kennen, (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en (iv) zo veel als mogelijk aansluiten op de ambities en afspraken uit het Ontwerp-Klimaatakkoord.

[Het kabinet treft bij voorkeur geen maatregelen die niet kosteneffectief zijn, het draagvlak voor de transitie op de langere termijn ondermijnen of waarbij het klimaat niet gebaat is omdat er weglekeffecten optreden. In hoeverre het nemen van dergelijke maatregelen desalniettemin noodzakelijk zal zijn om aan het vonnis te voldoen, zal het kabinet beoordelen op basis van de nieuwe integrale raming van het PBL in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2019. De KEV 2019 komt eind oktober uit.]

[OPTIE 1] Inventarisatie en uitwerking maatregelen

[De afgelopen maanden heeft het kabinet zo veel mogelijk maatregelen geïnventariseerd die een bijdrage kunnen leveren aan het op korte termijn realiseren van emissiereductie. Daarbij zijn geen maatregelen bij voorbaat uitgesloten: alle maatregelen die redelijkerwijs een bijdrage aan de uitvoering van het vonnis zouden kunnen leveren zijn bij deze inventarisatie betrokken.]

Op basis van deze uitgebreide inventarisatie zijn de maatregelen in eerste instantie beoordeeld op uitvoerbaarheid en of deze op korte termijn emissiereductie realiseren. Maatregelen die aan deze criteria voldoen zijn vervolgens verder uitgewerkt en integraal gewogen op basis van de hierboven reeds genoemde criteria¹.

Beoordeling onderzoeksbureaus

Om de kwaliteit van de uitwerking van de maatregelen te borgen zijn verschillende onderzoeksbureaus ingeschakeld die de lijst van de mogelijke maatregelen hebben gecontroleerd op compleetheid, en de uitwerking van de geïnventariseerde maatregelen hebben beoordeeld op juistheid en volledigheid. Deze onderzoeksbureaus hebben zelf diverse aanvullende maatregelen aangedragen die bij de inventarisatie zijn meegenomen. Ook maatregelen die door stakeholders onder de aandacht zijn gebracht, zijn in deze inventarisatie meegenomen.²

Deze onderzoeksbureaus geven in hun beoordeling aan dat dat binnen de korte doorlooptijd van inventarisatie een zorgvuldig proces is gevoerd om de maatregelen te inventariseren en uit te werken. De suggesties van de onderzoeksbureaus voor aanvullende maatregelen en suggesties bij de uitwerking van maatregelen, zijn bij de uitwerking betrokken. Over het algemeen kunnen de adviesbureaus zich in de uitwerking vinden, en geeft de lijst van mogelijke maatregelen huns inziens een goed overzicht van de mogelijkheden om tot extra emissiereductie te komen.]

[OPTIE 2] Proces samenstelling maatregelenpakket

[De afgelopen maanden heeft het kabinet zo veel mogelijk maatregelen geïnventariseerd die een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van CO₂-reductie op korte termijn. Daarbij is bekeken of maatregelen voldeden aan de door het kabinet gestelde randvoorwaarden, namelijk dat deze (i) kosteneffectief zijn, (ii) geen grote weglekeffecten naar het buitenland kennen, (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en (iv) zo veel als mogelijk aansluiten op de ambities en afspraken uit het Ontwerp-Klimaatakkoord. Bij deze inventarisatie zijn zoveel mogelijk maatregelen betrokken, waarbij het kabinet ook uitvoering geeft aan de motie Klaver-Jetten (32813, nr. 272).]

Maatregelenpakket Urgenda

Om uitvoering te geven aan het vonnis zal het kabinet een pakket aanvullende maatregelen nemen. Een eerste maatregel heb ik op 8 maart jl. al aangekondigd, namelijk de vervroegde sluiting van de Hemweg-centrale (Kamerstuk 32 813, nr. 303). Naast deze maatregel neemt het kabinet in alle betrokken sectoren aanvullende maatregelen. De maatregelen die het kabinet nu neemt (i) zijn kosteneffectief, (ii) kennen geen (grote) weglekeffecten naar het buitenland, (iii) kunnen rekenen (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en (iv) sluiten zo veel als mogelijk aan op de ambities en afspraken uit het Ontwerp-Klimaatakkoord.

In de bijlage bij deze brief is een korte toelichting gegeven van de maatregelen die het kabinet zal treffen om op korte termijn een emissiereductie te realiseren. De kosten voor de maatregelen blijven binnen de hiervoor eerder gereserveerde €500 miljoen. **[Over de nadere budgettaire verwerking van dit maatregelenpakket zullen u per Voorjaarsnota 2019 geïnformeerd worden.]**

Met dit pakket treft het kabinet maatregelen die bijdragen aan de klimaatambities van het kabinet in alle betrokken sectoren. Zo wordt in de gebouwde omgeving extra budget beschikbaar gesteld voor maatregelen van woningeigenaren om hun woning te verduurzamen. Daarmee wordt een

¹Voor de fiscale maatregelen geldt dat deze fiscaal inpasbaar en uitvoerbaar moeten zijn en dat formele uitspraken over de uitvoerbaarheid via een uitvoeringstoets door de Belastingdienst verlopen.

²Hierbij heeft het kabinet ook uitvoering gegeven aan de motie Klaver-Jetten (32813, nr. 272), om de sluiting van kolencentrales mee te nemen bij de inventarisatie van maatregelen.

bijdrage geleverd aan de ambities uit het ontwerp-Klimaatakkoord. Datzelfde geldt voor de maatregelen in de landbouw en de industrie, die concreet invulling geven aan de ambities uit ontwerp-Klimaatakkoord. Verschillende maatregelen in de landbouw en industrie ontsluiten daarnaast potentieel dat in het ontwerp-Klimaatakkoord nog niet in beeld was, zodat er in 2030 meer reductie kan worden gerealiseerd dan in de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord werd verondersteld. Het kabinet neemt bovendien diverse maatregelen die leiden tot CO₂-reductie in 2020 en daarna, maar vooral ook van belang zijn om te komen tot een betere benutting van grondstoffen in het kader van de transitie naar een circulaire economie. Tot slot dragen alle energiebesparingsmaatregelen in dit pakket dragen bij aan de doelstellingen voor het Energieakkoord.

Dit maatregelenpakket heeft het potentieel om een emissiereductie van 4,5 Mton op korte termijn te realiseren. De uitspraak van de rechter verplicht het kabinet om op korte termijn emissiereductie te realiseren. Tegen die achtergrond heeft het kabinet ook maatregelen getroffen die een bijdrage leveren aan het tegengaan van klimaatverandering op korte termijn, maar mogelijk formeel gezien niet meetellen voor de uitvoering van het vonnis. Bijvoorbeeld omdat de maatregel mogelijk pas kort na 2020 emissiereductie realiseert.

Mogelijk resterende opgave

Met bovenstaand maatregelenpakket wordt een substantiële extra emissiereductie in Nederland gerealiseerd, die valt binnen de onzekerheidsbandbreedte van de aanvullende opgave waarin invulling moet worden gegeven volgende de eerder genoemde, meest recente raming van het PBL. Hiermee wordt een belangrijke stap gezet in het uitvoeren van het vonnis, waarbij het kabinet ook haar maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt door een *haalbaar en betaalbaar* pakket aan maatregelen te nemen. Het pakket past bij een verstandig klimaatbeleid, waarbij de transitie langs een geleidelijk en kosteneffectief pad wordt vorm gegeven, met het oog op de te realiseren doelen voor 2050.

[Het kabinet zal op dit moment geen van de andere geïnventariseerde maatregelen nemen. Deze maatregelen zijn namelijk zeer kostbaar, leiden niet tot substantiële mondiale CO₂-reductie, kunnen niet rekenen op politiek en/of maatschappelijk draagvlak en passen niet in de transitie richting 2030 en 2050.]

Eind oktober 2019: nieuwe Energie en Klimaatverkenning

Eind oktober 2019 zal de Klimaat en Energieverkenning (KEV2019) verschijnen, de nieuwe integrale raming van het PBL. Deze zal rekening houden met de meest actuele inzichten in o.a. de CO₂- en energieprijzen. Hierin zullen ook de maatregelen die het kabinet nu neemt voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis zoveel als mogelijk meegenomen worden. Bovendien worden in de KEV2019 ook maatregelen meegenomen uit het Ontwerp-Klimaatakkoord die mogelijk in 2020 al een reductie-effect hebben. Tot slot zal de KEV 2019 ook alle andere maatregelen meenemen in het klimaat- en energiebeleid die van belang kunnen zijn voor de emissiereductie in 2020. Belangrijk daarbij zijn met name acties die bijdragen aan het realiseren van de doelen uit het Energieakkoord, bijvoorbeeld die op het terrein van hernieuwbare energie en energiebesparing. Op die manier ontstaat dus een goed beeld van het effect van alle maatregelen die worden genomen en het effect daarvan op de verwachte nationale emissiereductie in 2020.

[Uiteraard bestaat de mogelijkheid dat uit de KEV2019 blijkt dat er nog een resterende opgave is om te voldoen aan het Urgendavonnis. Mocht dat aan de orde zijn, dan zal het kabinet - na verwerking van de resultaten van de KEV2019 - duidelijkheid geven over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.]

Vervolproces

Het kabinet zal de uitvoering van bovenstaand maatregelenpakket per direct oppakken. Dat betekent voor verschillende maatregelen dat subsidieregelingen moeten worden aangepast of worden geïntroduceerd. Uiteraard is de effectiviteit van maatregelen ook afhankelijk van het moment waarop de benodigde wet- en regelgeving in werking treedt, zodat deze nog een emissiereductie in 2020 kunnen realiseren. Daarnaast is voor veel maatregelen overleg nodig met maatschappelijke partijen die een rol moeten spelen in de uitvoering van maatregelen en de

benutting van de instrumenten die het kabinet ter beschikking stelt. De verantwoordelijke bewindspersonen zullen uw Kamer hier de komende maanden nader over informeren.

Hoogachtend,

10.2.e

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Bijlage – Overzicht maatregelen

Hieronder is een overzicht opgenomen van de maatregelen die het kabinet treft. Dit maatregelenpakket heeft het potentieel om een emissiereductie van 4,5 Mton op korte termijn te realiseren. De kosten voor de maatregelen blijven binnen de hiervoor beschikbaar gestelde €500 miljoen. Over de nadere budgettaire verwerking van dit maatregelenpakket zult u per Voorjaarsnota 2019 geïnformeerd worden.

Belasten van het verbranden en storten van buitenlands afval

Op dit moment komt ongeveer 25% van het afval dat in Nederlandse afvalverbrandingsinstallaties wordt verbrand, uit het buitenland. Deze afvalverbranding leidt tot CO₂-uitstoot en andere vervuiling in Nederland. Over het verbranden (en storten) van Nederlands afval wordt sinds 2015 afvalstoffenbelasting geheven. Met deze maatregel wordt ook het verbranden en storten van afval afkomstig uit het buitenland in de afvalstoffenbelasting betrokken. Daarmee wordt ook de bron van de uitstoot van dit deel van het afval in Nederland belast, wordt recycling aantrekkelijker en ontstaat een gelijk speelveld voor het verbranden en storten van alle afval in Nederland.

Aanpak affakkelen olie- en gaswinning

Zowel in de olie- en gaswinning als in de petrochemische industrie wordt o.a. methaangas weggeblazen zonder verbranding of worden gassen verbrand via een fakkel. De redenen hiervoor verschillen per bedrijf en installatie. Met deze maatregel wordt op basis van afspraken met de sector, mogelijk gevolgd door maatregelen die vragen om aanpassing van de wet milieubeheer, tot bedrijfsspecifieke maatregelen gekomen die zorgen voor een reductie van bijvoorbeeld methaanuitstoot.

Extra inzet biobrandstoffen

In Nederland geldt voor het vervoer een jaarverplichting hernieuwbare energie van 16,4% in 2020. Deze verplichting geldt niet voor de binnenvaart. Met deze maatregel wordt een jaarverplichting ook voor de binnenvaart ingevoerd. Hiermee stimuleren we de inzet van hernieuwbare energie (waaronder biobrandstoffen) in de binnenvaartsector. Deze extra inzet vindt plaats op basis van het nu geldende wettelijke kader, waaronder de duurzaamheidseisen voor biobrandstoffen. Dit vooruitlopend op het integrale duurzaamheidskader voor biomassa dat conform het ontwerp-Klimaatakkoord wordt uitgewerkt.

Verhoging ODE-belasting voor bedrijfsleven

Het verhogen van de ODE-belasting creëert een extra prikkel voor bedrijven voor CO₂-reductie. Het kabinet heeft reeds tot verhoging van deze belasting besloten.

Gedragsmaatregelen duurzame mobiliteit

Er worden twee maatregelen gericht op het verduurzamen van mobiliteitsgedrag uitgevoerd. Als eerste wordt een aanvullende campagne gestart voor Het nieuwe Rijden om automobilisten en beroepschauffeurs aan te zetten tot energie-efficiënter rijgedrag. Ook wordt de campagne om voor het op spanning laten houden van autobanden en het plaatsen van banden met verbeterde rolweerstand geïntensiveerd. Tenslotte wordt de coalitie Anders Reizen ondersteunt met communicatie- en gedragsmaatregelen, om het aantal betrokken partijen (werkgevers) te vergroten en de maatregelen gericht de CO₂-uitstoot van zakelijkreizen verder uit te werken en onder de aandacht te brengen.

Stimulering specifieke investeringen in de industrie

In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO₂ afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.

Intensivering naleving Wet Milieubeheer

De maatregel beoogt met name meer capaciteit in te zetten op de handhaving van energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven, waarmee een hogere besparing (en emissiereductie) wordt gerealiseerd. Bedrijven zijn vanuit de Wet milieubeheer verplicht maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder te treffen. Het type maatregelen dat zich binnen vijf jaar terugverdient verschilt veelal per sector. Het kan bijvoorbeeld gaan om het installeren van LED-

verlichting, het nemen van isolatiemaatregelen of relatief beperkte aanpassingen in het productieproces van bedrijven.

Netverzwaring

Diverse maatregelen voor de inpassing van meer hernieuwbare elektriciteit op het elektriciteitsnet. Hiervoor zijn verschillende oplossingen in onderzoek, zo wordt er bijvoorbeeld gekeken de redundantie aansluites voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking op het hoogspanningsnet. Eind mei zal hierover een brief naar de Kamer worden gestuurd.

Toepassing CO2-reducerende maatregelen in de GWW

Hiermee wordt in contracten van Rijkswaterstaat de toepassing van meer CO2 reducerende maatregelen gestimuleerd. Aanvullend wordt hiertoe een instrument voor decentrale overheden gemaakt.

Stimulering energiebesparing en CO2-reductie industrie

Door middel van een subsidieregeling worden concrete CO2-reductiemaatregelen in de industrie gestimuleerd. Het gaat om het stimuleren van het toepassen van reeds bestaande technieken of installaties voor CO2-reductie met een terugverdientijd van 7 tot 12 jaar.

Recycling en bio-kunststoffen

Verschillende bedrijven in de chemie kunnen fossiele grondstoffen vervangen door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen of biograndstoffen. Met de maatregel wordt de onrendabele top voor het vervangen van fossiel door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen en biobased nafta gesubsidieerd. Hiermee wordt gestimuleerd dat alternatieven voor fossiele grondstoffen worden gebruikt, waardoor per ton vervangen product een aanzienlijke hoeveelheid CO2 worden bespaard.

Vervroegd verbod op het gebruik van kolen voor elektriciteitsproductie

Het kabinet heeft besloten om het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Nuon al per 1-1-2020 effect te laten hebben. Dit zal leiden tot een vervroegde sluiting van deze centrale per januari van volgend jaar. Deze maatregel is reeds op 8 maart jl. door het kabinet aangekondigd (Kamerstuk 32813 nr. 303).

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen Glastuinbouw / ophogen subsidieregeling

Het budget 2019 van een bestaande subsidieregeling voor de glastuinbouw wordt verder verhoogd. De subsidieregeling is gericht op het stimuleren van een aantal specifieke investeringen in energiebesparing die CO2-reductie tot gevolg hebben.

Versnelling en intensivering warme sanering varkenshouderij

Om te komen tot een snellere sanering van de varkenshouderij, zal de saneringsregeling nog dit jaar en slechts eenmalig worden opengesteld. Daarnaast zal het budget worden verhoogd om te komen tot extra emissiereductie.

Subsidie Energiebesparing Eigen Huis Plusvariant (SEEH+)

De gesloten subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH) wordt weer opengesteld en gekoppeld met (een advies over) laagdrempelige energiebesparingsmogelijkheden. Dit soort maatregelen kan het gasverbruik van huishoudens met 5 à 10 % verminderen.

Programma stimulering vermindering energieverbruik eigen woningen

Het programma bestaat uit een aantal onderdelen waarbij woningeigenaren handelingsperspectief wordt geboden om hun energieverbruik te verminderen en hierbij worden ontzorgd. Het gaat om zaken als het laten optimaliseren van cv-installaties, het aanbrengen van radiatorfolie en het geven van voorlichting over Energieverbuiksmanagers en te overwegen energiebesparende maatregelen.

Stimulering CO2-reducerende maatregelen circulaire economie

Met de maatregel worden bestaande instrumenten uitgebreid en budgettair opgehoogd zodat extra ruimte geboden wordt om technieken, bedrijfsmiddelen en initiatieven die bijdragen aan de circulaire economie te stimuleren.

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten

Subsidiëring van de onrendabele top van restwarmte- en CO2-projecten. Hierbij worden met

diverse partijen (CO₂-leverancier, netwerkbedrijf, provincie en afnemers) afspraken gemaakt over levering en afname van CO₂ en restwarmte.

Voorkomen ontbossing

Rijk en provincies onderzoeken de mogelijkheden om op korte termijn binnen de afgesproken natuurdoelen beheermaatregelen aan te passen, gericht op alternatieven die minder klimaatimpact hebben.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor MCKE

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Vaststellen maatregelenpakket Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

Naar aanleiding van de MCKE van 2 april, zijn in het maatregelenpakket Urgenda enkele wijzigingen doorgevoerd. Door deze wijzigingen telt het maatregelenpakket op van 2,61 – 4,57 Mton en gaat gepaard met kosten van circa 496 miljoen. Met dit maatregelenpakket realiseert het kabinet de maximale reductie binnen de gestelde randvoorwaarden.

Verdere uitbreiding van het maatregelenpakket, binnen de door het kabinet gestelde randvoorwaarden is niet mogelijk. In de notitie wordt een overzicht gegeven van dit maatregelenpakket, en is per maatregel een korte toelichting opgenomen t.b.v. de Kamerbrief. De MCKE wordt gevraagd in te stemmen met het maatregelenpakket en de passage voor de Kamerbrief.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

In te stemmen met de notitie

Datum aanbieding *

Behandeltraject

16-apr-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19096008

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	06-10.2.e	06-10.2.e
E-mailadres *	10.2.e@minez.nl	10.2.e@minez.nl

URGENDA – MAATREGELENPAKKET – MCKE 16 APRIL 2019

1. Inleiding

In de MCKE van 26 maart en 2 april is gesproken over de samenstelling van het maatregelenpakket dat het kabinet in april aankondigt om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.

2. Gevraagde besluitvorming

Aan de MCKE wordt gevraagd om:

- in te stemmen met het 'Maatregelenpakket April';
- in te stemmen met de beschrijving van maatregelen t.b.v. de Kamerbrief, zoals deze in de toelichting bij de maatregelen in de tabel is opgenomen.

3. Maatregelenpakket april

In de MCKE van 26 maart en 2 april is gesproken over de samenstelling van het maatregelenpakket voor Urgenda. Daarbij was de wens uitgesproken een maatregelenpakket te formuleren van 3 – 5 Mton emissiereductie, en binnen de gereserveerde €500 miljoen blijft.

Naar aanleiding van de MCKE van 2 april, zijn in het maatregelenpakket enkele maatregelen op het terrein van landbouw en landgebruik verplaatst naar de groslijst. Tevens is besloten om enkele gedragsmaatregelen in de mobiliteitssector te bundelen. Door deze wijzigingen telt het maatregelenpakket op dit moment op van 2,61 – 4,57¹ Mton en gaat gepaard met kosten van circa 496 miljoen. Hiermee lijkt de 4 Mton binnen het gestelde budget haalbaar.

Uitgangspunten huidige pakket

Dit maatregelenpakket voldoet aan de door het kabinet gekozen randvoorwaarden, namelijk om alleen maatregelen te treffen die passen binnen de gereserveerde €500 miljoen, en:

- i) kosteneffectief zijn;
- ii) niet gepaard gaan met (significante) weglekeffecten
- iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk draagvlak; en
- iv) zo veel als mogelijk aansluiten bij de ambities en afspraken uit het Regeerakkoord en het Klimaatakkoord.

Met dit maatregelenpakket realiseert het kabinet de maximale reductie binnen de gestelde randvoorwaarden. Er zijn geen andere uitgewerkte maatregelen die aan alle bovenstaande randvoorwaarden voldoen. Uitbreiding van het pakket is alleen mogelijk als ook naar maatregelen wordt gekeken die aan één of meer van deze randvoorwaarden niet voldoen, zoals de sluiting van een tweede kolencentrale, andere maatregelen op het gebied van mobiliteit of maatregelen rond de omvang van de veestapel.

Met het 'Maatregelenpakket april' wordt behalve in 2020 ook in 2030 extra reductie gerealiseerd. Een deel van de maatregelen betreft het versnellen van maatregelen die ook voorkomen in het ontwerp-Klimaatakkoord. Deze maatregelen zorgen voor het verkleinen van de onzekerheidsbandbreedten die uit de doorrekening van het PBL bleken. Daarnaast zijn er maatregelen die aanvullend zijn op het ontwerp-Klimaatakkoord en zodoende leiden tot extra reductie in 2030. Naar verwachting bedraagt deze extra reductie potentieel ongeveer 1 – 1,5 Mton in 2030.

Lachgasreductie Chemelot

Ten aanzien van de maatregel die toeziet op de reductie van lachgas in Chemelot, is eerder in de MR een mandaat vastgesteld om gesprekken te starten met het bedrijf. Het betreft een mogelijke reductie van 0,2 - 0,3 Mton CO₂ in 2020 en daarna een jaarlijkse structurele reductie van 0,6 Mton. Deze gesprekken hebben nog niet geleid tot een definitief besluit en investeringsbeslissing van dit bedrijf, mede omdat zij het moeilijk vinden een investeringsbesluit te nemen nu de vormgeving van de CO₂-heffing nog onzeker is. Er bestaat een mogelijkheid dat er voor 26 april nog niet tot een akkoord met het bedrijf wordt gekomen. Om deze reden zal de maatregel bij aankondiging in

¹ Deze maatregelen tellen formeel juridisch niet mee voor de uitvoering van het vonnis, omdat het maatregelen zijn die (kort na) 2020 emissiereductie realiseren, of formeel niet meetellen in de meetmethodiek (landgebruik emissies).

de Kamerbrief niet expliciet benoemd worden, maar in algemene zin worden aangegeven dat het kabinet nog met meerdere partijen in gesprek is om afspraken te maken om op korte termijn emissiereductie te realiseren.

Overzicht en toelichting maatregelen

In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de maatregelen, de verwachte CO2-reductie en de kosten per maatregel. Ook is per maatregel een toelichting opgenomen wat de maatregel op hoofdlijnen inhoud. Deze tabel is niet bedoeld voor externe communicatie. Deze toelichting per maatregel in de tabel zal wel benut worden voor de Kamerbrief om het maatregelenpakket te duiden.

4. Verdere proces

In de MCKE van 23 april zal een Kamerbrief voorliggen, waarmee dit maatregelenpakket aan de Kamer wordt aangeboden. Tevens zal in de MCKE van 23 april op basis van de juridische analyse van MJ&V een besluit worden genomen over de publicatie van de groslijst.

Beslispunten

- *De MCKE wordt gevraagd om in te stemmen met het maatregelenpakket april.*
- *De MCKE wordt gevraagd om in te stemmen met de beschrijving van maatregelen t.b.v. de Kamerbrief*

Bijlage 1 – Overzicht effect en kosten maatregelenpakket april

Maatregel	Sector	Nationale CO ₂ -reductie	Kosten Staat (in mln. €)	€/ton*
Heffing op het verbranden van buitenlands afval	Industrie	0,1 - 0,2	0	0**
<i>Toelichting</i>	Op dit moment komt ongeveer 25% van het afval dat in Nederlandse afvalverbrandingsinstallaties wordt verbrand, uit het buitenland. Met deze maatregel wordt ook het verbranden en storten van afval afkomstig uit het buitenland in de afvalstoffenbelasting betrokken. Daarmee wordt ook de bron van de uitstoot van dit deel van het afval in Nederland belast, wordt recycling aantrekkelijker en ontstaat een gelijk speelveld voor het verbranden en storten van alle afval in Nederland.			
Convenant affakkelen olie- en gaswinning	Industrie	0 - 0,1	0	0**
<i>Toelichting</i>	Zowel in de olie- en gaswinning als in de petrochemische industrie wordt o.a. methaangas weggeblazen zonder verbranding of worden gassen verbrand via een fakkel. Met deze maatregel wordt op basis van afspraken met de sector, mogelijk gevolgd door maatregelen die vragen om aanpassing van de wet milieubeheer, tot bedrijfsspecifieke maatregelen gekomen die zorgen voor een reductie van bijvoorbeeld methaanuitstoot.			
Extra inzet biobrandstoffen	Mobiliteit	0,1	0	0**
<i>Toelichting</i>	In Nederland geldt voor het vervoer een jaarverplichting hernieuwbare energie van 16,4% in 2020. Deze verplichting geldt niet voor de binnenvaart. Met deze maatregel wordt een jaarverplichting ook voor de binnenvaart ingevoerd. Hiermee stimuleren we de inzet van hernieuwbare energie in de binnenvaartsector. Deze extra inzet vindt plaats op basis van het nu geldende wettelijke kader, waaronder de duurzaamheidseisen voor biobrandstoffen. Dit vooruitlopend op het integrale duurzaamheidskader voor biomassa dat conform het ontwerp-Klimaatakkoord wordt uitgewerkt.			
Verhoging ODE belasting voor bedrijven (Is reeds aangekondigd ihkv Klimaatakkoord)	Industrie	0 - 0,2	Budgetneutraal	0**
<i>Toelichting</i>	Het verhogen van de ODE-belasting creëert een extra prikkel voor bedrijven voor CO ₂ -reductie. Het kabinet heeft reeds tot verhoging van deze belasting besloten.			
Voorkomen ontbossing (NB)	Landbouw	0,05	0	0**
<i>Toelichting</i>	Rijk en provincies onderzoeken de mogelijkheden om op korte termijn binnen de afgesproken natuurdoelen beheermaatregelen aan te passen, gericht op alternatieven die minder klimaatimpact hebben.			
Netverzwaring	Elektriciteit	0 - 0,1	0	0**
<i>Toelichting</i>	Diverse maatregelen voor de inpassing van meer hernieuwbare elektriciteit op het elektriciteitsnet. Hiervoor zijn verschillende oplossingen in onderzoek, zo wordt er bijvoorbeeld gekeken de redundantie aansluites voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking op het hoogspanningsnet. Eind mei zal hierover een brief naar de Kamer worden gestuurd.			
Gedragmaatregelen mobiliteit - Campagne "het nieuwe rijden"*** - Intensivering campagne 'Kies de beste band'** (NB) - Versnellen coalitie anders reizen (NB)	Mobiliteit	0 - 0,5	6	1
<i>Toelichting</i>	Er worden twee maatregelen gericht op het verduurzamen van mobiliteitsgedrag uitgevoerd. Als eerste wordt een aanvullende campagne gestart voor Het nieuwe Rijden om automobilisten en beroepschauffeurs aan te zetten tot energie-efficiënter rijgedrag. Ook wordt de campagne om voor het op spanning laten houden van autobanden en het plaatsen			

	van banden met verbeterde rolweerstand geïntensiveerd. Tenslotte wordt de coalitie Anders Reizen ondersteunt met communicatie- en gedragsmaatregelen, om het aantal betrokken partijen (werkgevers) te vergroten en de maatregelen gericht de CO2-uitstoot van zakelijkreizen verder uit te werken en onder de aandacht te brengen.			
Stimulering warmteprojecten	Industrie	0 - 0,1	2,5	2,5
<i>Toelichting</i>	In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO2 afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.			
Intensivering handhaving energiebesparingsmaatregelen	Gebouwde omgeving	0 - 0,1	5	5
<i>Toelichting</i>	De maatregel beoogt met name meer capaciteit in te zetten op de handhaving van energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven, waarmee een hogere besparing (en emissiereductie) wordt gerealiseerd. Bedrijven zijn vanuit de Wet milieubeheer verplicht maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder te treffen. Het type maatregelen dat zich binnen vijf jaar terugverdient verschilt veelal per sector. Het kan bijvoorbeeld gaan om het installeren van LED-verlichting, het nemen van isolatiemaatregelen of relatief beperkte aanpassingen in het productieproces van bedrijven.			
Stimuleringsregeling energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten (NB)	Landbouw	0,1	5	5
<i>Toelichting</i>	Subsidiëring van de onrendabele top van restwarmte- en CO2-projecten. Hierbij worden met diverse partijen (CO2-leverancier, netwerkbedrijf, provincie en afnemers) afspraken gemaakt over levering en afname van CO2 en restwarmte.			
CO₂ afvang industrie en levering glastuinbouw	Industrie / Landbouw	0,05	3,5	7
<i>Toelichting</i>	In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO2 afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.			
Toepassing CO₂-reducerende maatregelen in de Grond, Weg- en Waterbouw	Industrie	0 - 0,2	17,5	12,5
<i>Toelichting</i>	Hiermee wordt in contracten van Rijkswaterstaat de toepassing van meer CO2 reducerende maatregelen gestimuleerd. Aanvullend wordt hiertoe een instrument voor decentrale overheden gemaakt.			
Lachgasreductie	Industrie	0,2 - 0,3 (0,6 vanaf 2021)	Max. 24,4	4
<i>Toelichting</i>	In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO2 afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.			
Stimulering energiebesparing	Industrie	0,2	30	15
<i>Toelichting</i>	Door middel van een subsidieregeling worden concrete CO2-reductiemaatregelen in de industrie gestimuleerd. Het gaat om het stimuleren van het toepassen van reeds bestaande technieken of installaties voor CO2-reductie met een terugverdientijd van 7 tot 12 jaar.			
Recycling en biobased kunststoffen	Industrie	0 - 0,1	22,5	15 - 30
<i>Toelichting</i>	Verschillende bedrijven in de chemie kunnen fossiele grondstoffen vervangen door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen of biograndstoffen. Met de maatregel wordt de onrendabele top voor het vervangen van fossiel door chemisch of mechanisch gerecyclede			

	grondstoffen en biobased nafta gesubsidieerd. Hiermee wordt gestimuleerd dat alternatieven voor fossiele grondstoffen worden gebruikt, waardoor per ton vervangen product een aanzienlijke hoeveelheid CO2 worden bespaard.			
Sluiting Hemweg-centrale****	Elektriciteit	1,1	5.1.2.b	21
<i>Toelichting</i>	Het kabinet heeft besloten om het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Nuon al per 1-1-2020 effect te laten hebben. Dit zal leiden tot een vervroegde sluiting van deze centrale per januari van volgend jaar. Deze maatregel is reeds op 8 maart jl. door het kabinet aangekondigd.			
Programma stimulering vermindering energieverbruik eigen woningen (obv 1 miljoen woningen)	Gebouwde omgeving	0,13-0,31	93	24 - 57**
<i>Toelichting</i>	Het programma bestaat uit een aantal onderdelen waarbij woningeigenaren handelingsperspectief wordt geboden om hun energieverbruik te verminderen en hierbij worden ontzorgd. Het gaat om zaken als het laten optimaliseren van cv-installaties, het aanbrengen van radiatorfolie en het geven van voorlichting over Energieverbruiksmanagers en te overwegen energiebesparende maatregelen.			
Stimulering energiebesparingsmaatregelen / ophogen subsidieregeling (1000 ha)	Landbouw	0 - 0,04	16	38 - 44
<i>Toelichting</i>	Het budget 2019 van een bestaande subsidieregeling voor de glastuinbouw wordt verder verhoogd. De subsidieregeling is gericht op het stimuleren van een aantal specifieke investeringen in energiebesparing die CO2-reductie tot gevolg hebben.			
Stimulering CO2-reducerende maatregelen circulaire economie	Industrie	0,3 - 0,4	40	10 - 100
<i>Toelichting</i>	Met de maatregel worden bestaande instrumenten uitgebreid en budgettair opgehoogd zodat extra ruimte geboden wordt om technieken, bedrijfsmiddelen en initiatieven die bijdragen aan de circulaire economie te stimuleren.			
Versnelling en extra middelen warme sanering varkenshouderij****	Landbouw	0,15 - 0,30	70	60-120
<i>Toelichting</i>	Om te komen tot een snellere sanering van de varkenshouderij, zal de saneringsregeling nog dit jaar en slechts eenmalig worden opengesteld. Daarnaast zal het budget worden verhoogd om te komen tot extra emissiereductie.			
Subsidieregeling verduurzaming eigen woning (SEEH+)	Gebouwde Omgeving	0,03 - 0,12	90	57-240
<i>Toelichting</i>	De gesloten subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH) wordt weer opengesteld en gekoppeld met (een advies over) laagdrempelige energiebesparingsmogelijkheden. Dit soort maatregelen kan het gasverbruik van huishoudens met 5 à 10 % verminderen.			
Totaal		2,61 - 4,57	5 1 2.b	

*= euro per ton, gebaseerd op totale reductie 2020-2030

** De nationale kosten zullen naar verwachting hoger zijn, waardoor de kosteneffectiviteit op basis van nationale kosten naar verwachting lager zal liggen.

*** Het reductie-effect van verschillende mobiliteitsmaatregelen overlapt, waardoor de gezamenlijke reductie lager uitvalt

**** Deze maatregel kan mogelijk gepaard gaan met wegleffect maar leidt naar verwachting nog steeds tot mondiale CO2-reductie

NB - Deze maatregelen tellen formeel juridisch niet mee voor de uitvoering van het vonnis, omdat het maatregelen zijn die (kort na) 2020 emissiereductie realiseren, of formeel niet meetellen in de meetmethodiek (landgebruik emissies).

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 070 10 2.e

@minez.nl

Datum

16 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19100340

Bhm: 19100371

Kopie aan

10.2.e

nota

Kamerbrief inz. timing Urgenda en Klimaatakkoord

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

BBB

10.2.e

Bijlage(n)

1

Aanleiding

De Kamer heeft twee verzoeken inzake de timing van het Klimaatakkoord en de uitvoering van het Urgenda-vonnis gedaan. Specifiek betreft het:

1. Een verzoek van de vaste commissie Economische Zaken en Klimaat om een toelichting op het voorziene tijdpad voor het Klimaatakkoord, inclusief de vraag of het kabinet nog een volledige of partiële doorrekening voorziet en wat hiervan de planning zou zijn;
2. Een verzoek van het lid Klaver over hoe het kabinet gaat voldoen aan de uitspraken in de Urgenda-zaak, waarbij ook is gevraagd om in te gaan op de opmerking van Eurocommissaris Cañete over het Nederlandse doel voor het aandeel hernieuwbare energie in 2020.

De deadline voor verzending van de brief is maandag 22 april.

Advies

U kunt bijgevoegde Kamerbrief ondertekenen.

Kernpunten

- De Kamerbrief geeft antwoord op beide verzoeken. De redenering is geheel in lijn met de (door u en de MP) eerder gecommuniceerde lijnen.
- buiten reikwijdte

Ontvangen BBB

- Voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis geeft u aan dat:

- Het kabinet een aanvullend pakket aan maatregelen neemt en daartoe al één maatregel (sluiting Hemwegcentrale) heeft aangekondigd. Het lijkt niet haalbaar om in april het maatregelpakket te presenteren.
- U op 4 april met Eurocommissaris Cañete heeft gesproken over het doel voor het aandeel hernieuwbare energie in Nederland in 2020. Uit de analyse van het PBL van januari 2019 blijkt dat het doel voor 2020 voor het aandeel hernieuwbare energie nog niet binnen bereik is. U onderzoekt welke mogelijkheden u zou kunnen nemen voor het vergroten van het aandeel duurzame energie in 2020. Voor de zomer zal u de Kamer hierover informeren.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

nota

Annotatie MR - Maatregelenpakket Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

In de MCKE van 16 april is gesproken over het 'maatregelenpakket april' voor Urgenda. In de MR van 18 april komt dit terug in de conclusies van de MCKE.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Annotatie

- In het coalitieoverleg en in de MCKE is deze week gesproken over het maatregelenpakket Urgenda.
- Naar aanleiding van het CO is nog een kleine wijziging doorgevoerd, ten aanzien van de maatregelen 'Intensivering handhaving Wet Milieubeheer'. Deze zal worden gewijzigd naar 'Intensivering naleving Wet Milieubeheer.'
- Zowel in het coalitieoverleg en de MCKE was overeenstemming over dit maatregelenpakket. Dit realiseert een emissiereductie van maximaal 4,5 Mton, en blijft binnen de door het kabinet gestelde €500 miljoen.

Passief

- Nu dit maatregelenpakket is vastgesteld, moet nog een besluit worden genomen over de wijze waarop dit pakket aan de Kamer wordt gepresenteerd. Dit zal in de MCKE van 23 april worden besproken.
- Daarbij wordt onder andere ingegaan op
  - de publicatie van de groslijst,
  - de mogelijke aanvullende maatregelen die het kabinet nog inzet, en
  - het moment en de wijze waarop deze boodschap wordt gecommuniceerd.
- Ook het juridisch advies van MJ&V zal dan worden besproken.

Ontvangen BBR

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e
T 070 10 2.e
@minez.nl

Datum

17 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19102392

Bhm: 19103066

Kopie aan

10.2.e

nota

Annotatie MR inz. Kamerbrief Urgenda en
Klimaatakkoord

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Bijlage(n)

Aanleiding

De Kamer heeft twee verzoeken inzake de timing van het Klimaatakkoord en de uitvoering van het Urgenda-vonnis gedaan. Specifiek betreft het:

1. Een verzoek van de vaste commissie Economische Zaken en Klimaat om een toelichting op het voorziene tijdspad voor het Klimaatakkoord, inclusief de vraag of het kabinet nog een volledige of partiële doorrekening voorziet en wat hiervan de planning zou zijn;
2. Een verzoek van het lid Klaver over hoe het kabinet gaat voldoen aan de uitspraken in de Urgenda-zaak, waarbij ook is gevraagd om in te gaan op de opmerking van Eurocommissaris Cañete over het Nederlandse doel voor het aandeel hernieuwbare energie in 2020.

De reactietermijn van de brief is uiterlijk dinsdag 23 april. U vraagt de MR de brief te accorderen, zodat de brief na de MR op donderdag 18 april verzonden kan worden.

Advies

U kunt kennis nemen van de annotatie t.b.v. bespreking in de MR.

Kernpunten

- De redenering is geheel in lijn met de (door u en de MP) eerder gecommuniceerde lijnen. De Kamerbrief bevat daarmee geen nieuwe feiten.
- Op verzoek van AZ leggen we de Kamerbrief voor in de MR. AZ adviseert om de brief na de MR te versturen. Het is denkbaar dat de MR verzoekt om de Kamerbrief ook voor te leggen in de MCKE en het coalitieoverleg van 23 april, mede in verband met de afspraak dat op 23 april wordt gesproken over de timing en communicatie van het Klimaatakkoord.

Ontvangen BBR

Spreektekst

- Bij de regeling van werkzaamheden heeft de Kamer mij twee verzoeken gedaan over:
  1. Het voorziene tijdpad voor het Klimaatakkoord en de vraag of er nog een volledige of partiële doorrekening is voorzien;
  2. De uitvoering van het Urgenda-vonnis, waarbij ook is gevraagd om in te gaan op de opmerking van Eurocommissaris Cañete over het Nederlandse doel voor het aandeel hernieuwbare energie in 2020.
- In bijgevoegde Kamerbrief beantwoord ik beide verzoeken geheel in lijn met de eerdere communicatie van het kabinet.
- Dinsdag 23 april bespreek ik in de MCKE en het Coalitieoverleg de timing en communicatie voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Deze brief loopt daar niet op vooruit.
- De reactietermijn is uiterlijk dinsdag 23 april. Ik wil graag binnen de gestelde termijn de Kamer van antwoord voorzien. Daarom vraag ik de MR akkoord te gaan met verzending van deze brief.

Voor het voorziene tijdpad voor het Klimaatakkoord wordt het volgende gemeld:

- De uitwerking van het definitief pakket aan klimaatmaatregelen blijkt een grote hoeveelheid werk met veel technisch ingewikkelde aspecten.
- Het kabinet verkiest daarbij kwaliteit en zorgvuldigheid boven snelheid.
- Naar verwachting zal het kabinet begin juni het definitief pakket aan klimaatmaatregelen presenteren.
- In de brief zeggen we toe de Kamer te informeren over de manier en het moment waarop we gaan vaststellen of de doelen gehaald worden. Mijn beeld daarbij nu is dat we dat via de jaarlijkse ramingen van het PBL zullen doen. Niet via een nieuwe doorrekening voor het Klimaatakkoord.

Voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis wordt het volgende gemeld:

- Het kabinet neemt een aanvullend pakket aan maatregelen en daartoe is al één maatregel (sluiting Hemwegcentrale) aangekondigd.
- Op het totale pakket aan aanvullende maatregelen komt het kabinet zo snel mogelijk bij de Kamer terug.

Over het Nederlandse doel voor het aandeel hernieuwbare energie in 2020 wordt het volgende gemeld:

- Op 4 april heb ik met Eurocommissaris Cañete gesproken over het doel voor het aandeel hernieuwbare energie in Nederland in 2020. Ik onderzoek welke mogelijkheden ik kan nemen voor het vergroten van het aandeel duurzame energie in 2020. Hierover informeer ik de Kamer vóór de zomer.

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 070 10 2 e

@minez.nl

Datum

24 april 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19107663

BHM: 19107776

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Annotatie mondelinge mededeling Urgenda in MR 26
april

Parafenroute

10 2 e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

In de MCKE en het coalitieoverleg van 23 april zijn verschillende scenario's besproken ten aanzien van het moment van communicatie over het maatregelenpakket voor Urgenda. In de MR van 26 april kunt u een korte terugkoppeling geven van de belangrijkste afspraken die in de MCKE en het CO zijn gemaakt. In deze nota treft u spreekpunten hiervoor aan.

Advies

U wordt geadviseerd melding te maken van onderstaande punten in de MR van 26 april.

Spreekpunten

- In de MCKE van 23 april zijn verschillende scenario's besproken ten aanzien van het moment van communicatie over het maatregelenpakket voor Urgenda.
- In het coalitieoverleg is afgesproken om begin juni, samen met de communicatie over de maatregelen voor het Klimaatakkoord, het maatregelenpakket voor Urgenda te presenteren.
- Dat betekent dat het 'april pakket' nog niet in de VJN2019 budgettair kan worden verwerkt, aangezien de Voorjaarsnota reeds op 31 mei naar de Tweede Kamer wordt verstuurd.
- FIN heeft aangegeven dat financiële verwerking van het 'april pakket' kan plaatsvinden d.m.v. een Incidentele Suppletoire Begroting. Dat kan tegelijkertijd met de aankondiging van het maatregelenpakket.
- Dat geeft mij de tijd om de komende weken een Kamerbrief op te stellen en Q&A's voor te bereiden. Uitgangspunt daarbij is dat we zo veel als mogelijk aansluiten bij de redenerlijnen en bewoordingen die in eerdere Kamerbrieven en debatten zijn gehanteerd.

Ontvangen BBR

**Directoraat-generaal Klimaat
en Energie**
Directie Klimaat

- In het coalitieoverleg is afgesproken dat de Kamerbrief en bijbehorende Q&A's op 13 mei terugkomen. Dat betekent dat deze stukken in de MR van vrijdag 10 mei voorliggen.

Kenmerk
DGKE-K / 19107663

8/5 11:00 - 12:00

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

10.2.e @minez.nl

Datum

7 mei 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19119746

Bhm: 19119751

10.2.e

Bijlage(n)

4

nota

Stukken MR 10 mei - Communicatie Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Aanleiding

In de MCKE en het coalitieoverleg van 23 april is afgesproken dat in het coalitieoverleg van 13 mei zal worden gesproken over:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

In de bijlage zijn deze stukken opgenomen. Deze zullen met u worden besproken op woensdag 8 mei, van 11.00-12.00 uur.

Advies

U kunt kennis nemen van de stukken en het aanbiedingsformulier ondertekenen.

Kernpunten

- De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn opgesteld volgens de met u besproken lijn, voorafgaand aan het meireces.
- Deze stukken zijn al interdepartementaal afgestemd. Tekstsuggesties op de brief en Q&A's zijn al in de stukken verwerkt. In de ACKE van 7 mei zullen departementen eventueel nog enkele laatste aanvullingen opmerken. Mogelijk dat n.a.v. dit overleg de stukken nog op enkele punten worden gewijzigd.
- De stukken dienen woensdag om 12 uur naar AZ te worden verstuurd, voor agendering in de MR van a.s. vrijdag 10 mei. Tijdens het overleg van 11.00-12.00 kunnen we met u de laatste wijzigingen nog doornemen.

Ontvangen BBR

URGENDA – COMMUNICATIE URGENDA
MR 10 MEI 2019

---

1. Inleiding

In de MCKE van 16 april is 'het maatregelenpakket april' vastgesteld, met maatregelen die door het kabinet worden ingezet om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. In de MCKE en het coalitieoverleg van 23 april is gesproken over de timing van, en de wijze waarop communicatie over dit maatregelenpakket plaatsvindt. Daarbij is afgesproken dat communicatie over het maatregelenpakket in juni zal plaatsvinden, gelijktijdig met de communicatie over het Klimaatakkoord.

Daarnaast is afgesproken dat in het coalitieoverleg van 13 mei zal worden gesproken over:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

2. Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's

Er is een kamerbrief opgesteld (bijlage 1) waarin het maatregelenpakket wordt gepresenteerd en wordt gecommuniceerd dat het kabinet na verwerking van de resultaten van de KEV2019 duidelijkheid geeft over vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Deze uitwerking is conform de eerder gemaakte afspraken van de MCKE van 26 maart en 23 april.

Daarnaast is een redeneerlijn met Q&A's (bijlage 2) opgesteld, die overeenkomt met de lijn van communicatie in de kamerbrief. Deze geven aan op welke wijze het kabinet na presentatie van het maatregelenpakket, kan communiceren over eventuele aanvullende maatregelen.

Bespreekpunt

- *De MR wordt gevraagd van gedachten te wisselen over de Kamerbrief, de redeneerlijn en de Q&A's.*

Bijlage – Overzicht maatregelen

Hieronder is een overzicht opgenomen van de maatregelen die het kabinet treft. Met dit maatregelenpakket is op korte termijn een mogelijke extra CO₂-reductie van 4 Mton in zicht. De kosten voor de maatregelen worden gedekt uit de hiervoor gereserveerde €500 miljoen. De nadere budgettaire verwerking van dit maatregelenpakket vindt plaats via een Incidentele Suppletoire Begroting, welke op korte termijn naar uw Kamer wordt verstuurd.

Belasten van het verbranden en storten van buitenlands afval

Op dit moment komt ongeveer 25% van het afval dat in Nederlandse afvalverbrandingsinstallaties wordt verbrand uit het buitenland. Deze afvalverbranding leidt tot CO₂-uitstoot en andere vervuiling in Nederland. Over het verbranden (en storten) van Nederlands afval wordt sinds 2015 afvalstoffenbelasting geheven. Met deze maatregel wordt ook het verbranden en storten van afval afkomstig uit het buitenland in de afvalstoffenbelasting betrokken. Daarmee wordt ook de bron van de uitstoot van dit deel van het afval in Nederland belast, wordt recycling aantrekkelijker en ontstaat een gelijk speelveld voor het verbranden en storten van alle afval in Nederland.

Aanpak affakkelen olie- en gaswinning

Zowel in de olie- en gaswinning als in de petrochemische industrie wordt o.a. methaangas weggeblazen zonder verbranding of worden gassen verbrand via een fakkel. De redenen hiervoor verschillen per bedrijf en installatie. Met deze maatregel wordt op basis van afspraken met de sector, mogelijk gevolgd door maatregelen die vragen om aanpassing van de Wet Milieubeheer, tot bedrijfsspecifieke maatregelen gekomen die zorgen voor een reductie van bijvoorbeeld methaanuitstoot.

Extra inzet biobrandstoffen

In Nederland geldt voor het vervoer een jaarverplichting hernieuwbare energie van 16,4% in 2020. Deze verplichting geldt niet voor de binnenvaart. Met deze maatregel wordt een jaarverplichting ook voor de binnenvaart ingevoerd. Hiermee stimuleren we de inzet van hernieuwbare energie (waaronder biobrandstoffen) in de binnenvaartsector. Deze extra inzet vindt plaats op basis van het nu geldende wettelijke kader, waaronder de duurzaamheidseisen voor biobrandstoffen. Dit loopt vooruit op het integrale duurzaamheidskader voor biomassa dat conform het Klimaatakkoord wordt uitgewerkt.

Gedragmaatregelen duurzame mobiliteit

Er wordt een pakket maatregelen gericht op het verduurzamen van mobiliteitsgedrag uitgevoerd. Er wordt een aanvullende campagne gestart voor Het Nieuwe Rijden, gericht op energie-efficiënter rijgedrag. De bestaande bandencampagne wordt geïntensiveerd. De coalitie Anders Reizen wordt ondersteund met communicatie- en gedragsmaatregelen, om het aantal betrokken werkgevers te vergroten en de maatregelen gericht op CO₂-reductie van zakelijk reizen verder uit te werken en onder de aandacht te brengen. De Greendeal Autodelen II en de Citydeal Elektrische deelmobiliteit in nieuwbouwprojecten krijgen extra middelen ten behoeve van communicatie, kennisoverdracht en onderzoek.

Stimulering specifieke investeringen in de industrie

In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO₂-afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.

Intensivering uitvoering energiebesparingsverplichting

Met de invoering van de informatieplicht, die per 1 juli 2019 wordt ingevoerd, wordt voor bedrijven - met name MKB - de uitvoering van de energiebesparingsverplichting vergemakkelijkt. Deze aanvullende maatregel is gericht om achterblijvers nadrukkelijker aan te sporen de informatie aan te leveren en de verplichte energiebesparingsmaatregelen te treffen. Daarmee wordt ook een gelijk speelveld tussen MKB'ers beter gewaarborgd.

Netverzwaring

Diverse maatregelen voor de inpassing van meer hernieuwbare elektriciteit op het elektriciteitsnet. Hiervoor zijn verschillende oplossingen in onderzoek, zo wordt er bijvoorbeeld gekeken naar de redundantie aansluites voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking op het hoogspanningsnet. Eind mei zal hierover een brief naar de Kamer worden gestuurd.

Toepassing CO₂-reducerende maatregelen in de grond- weg en waterbouw

Hiermee wordt in contracten van Rijkswaterstaat de toepassing van meer CO₂ reducerende maatregelen gestimuleerd. Aanvullend wordt hiertoe een instrument voor decentrale overheden gemaakt.

Stimulering energiebesparing en CO₂-reductie industrie

Door middel van een subsidieregeling worden concrete CO₂-reductiemaatregelen in de industrie gestimuleerd. Het gaat om het stimuleren van het toepassen van reeds bestaande technieken of installaties voor CO₂-reductie met een terugverdientijd van 7 tot 12 jaar.

Recycling en bio-kunststoffen

Verschillende bedrijven in de chemie kunnen fossiele grondstoffen vervangen door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen of biograndstoffen. Met de maatregel wordt de onrendabele top voor het vervangen van fossiel door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen en biobased nafta gesubsidieerd. Hiermee wordt gestimuleerd dat alternatieven voor fossiele grondstoffen worden gebruikt, waardoor per ton vervangen product een aanzienlijke hoeveelheid CO₂ worden bespaard.

Vervroegd verbod op het gebruik van kolen voor elektriciteitsproductie

Het kabinet heeft besloten om het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Vattenfall NV al per 1-1-2020 effect te laten hebben. Dit zal leiden tot een vervroegde sluiting van deze centrale per januari van volgend jaar. Deze maatregel is reeds op 8 maart jl. door het kabinet aangekondigd (Kamerstuk 32813 nr. 303).

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen Glastuinbouw / ophogen subsidieregeling

Het budget 2019 van de bestaande subsidieregeling voor de glastuinbouw wordt verder verhoogd. De subsidieregeling is gericht op het stimuleren van een aantal specifieke investeringen in energiebesparing die CO₂-reductie tot gevolg hebben.

Versnelling en intensivering warme sanering varkenshouderij

Om te komen tot een snellere sanering van de varkenshouderij, zal de saneringsregeling nog dit jaar en slechts eenmalig worden opengesteld. Daarnaast zal het budget worden verhoogd om te komen tot extra emissiereductie.

Subsidie Energiebesparing Eigen Huis Plusvariant (SEEH+)

De gesloten subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH) wordt weer opengesteld en gekoppeld met (een advies over) laagdrempelige energiebesparingsmogelijkheden. Dit soort maatregelen kan het gasverbruik van huishoudens met 5 à 10 % verminderen.

Programma stimulering vermindering energieverbruik eigen woningen

Het programma bestaat uit een aantal onderdelen waarbij woningeigenaren handelingsperspectief wordt geboden om hun energieverbruik te verminderen en hierbij worden ontzorgd. Het gaat om zaken als het laten optimaliseren van cv-installaties, het aanbrengen van radiatorfolie en het geven van voorlichting over energieverbruiksmanagers en te overwegen energiebesparende maatregelen.

Stimulering CO₂-reducerende maatregelen circulaire economie

Met de maatregel worden bestaande instrumenten uitgebreid en budgettair opgehoogd zodat extra ruimte geboden wordt om technieken, bedrijfsmiddelen en initiatieven die bijdragen aan de circulaire economie.

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten

Subsidiëring van de onrendabele top van restwarmte- en CO₂-projecten. Hierbij worden met diverse partijen (CO₂-leverancier, netwerkbedrijf, provincie en afnemers) afspraken gemaakt over levering en afname van CO₂ en restwarmte.

Voorkomen ontbossing

Rijk en provincies onderzoeken de mogelijkheden om op korte termijn binnen de afgesproken natuurdoelen beheermaatregelen aan te passen, gericht op alternatieven die minder klimaatimpact hebben.

Redeneerlijn bij presentatie 'April pakket'

- Het kabinet staat voor een zeer ambitieus klimaatbeleid: een nationale reductie van 49% in 2030 ten opzichte van 1990. Daarnaast pleiten we voor een Europese doelstelling van 55% broeikasgasreductie in 2030. Deze ambitie voor 2030 is een belangrijke tussenstap op weg naar 95% reductie in 2050.
- Het kabinet beziet de uitvoering van het Urgenda-vonnis in samenhang met de maatregelen die het kabinet richting 2030 wil nemen met het Klimaatakkoord. De maatregelen die worden getroffen voor Urgenda moeten de klimaatambitie op de langere termijn versterken om een effectieve transitie te realiseren.
- Het kabinet spant zich dan ook maximaal in om maatregelen te treffen om een snelle start te maken met de reductie van CO₂, maar wil voorkomen dat deze maatregelen het draagvlak voor het klimaatbeleid op de langere termijn ondermijnen.
- Daarom heeft het kabinet aanvullende maatregelen getoetst aan vier criteria, namelijk of maatregelen:
  - o (i) kosteneffectief zijn,
  - o (ii) geen grote weglekeffecten naar het buitenland kennen,
  - o (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en
  - o (iv) aansluiten op de ambities en afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord.
- De maatregelen die het kabinet nu neemt, voldoen aan de randvoorwaarden die het kabinet heeft gesteld, en zijn ondersteunend voor de klimaatambities op de lange termijn.
- Met het gepresenteerde maatregelenpakket kan ongeveer 4 Mton extra reductie worden gerealiseerd. Daarmee wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de uitvoering van het vonnis.
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren. Daarmee staat het kabinet voor een complexe opgave, maar het blijft actief kijken naar mogelijke aanvullende maatregelen die aan de criteria voldoen. Op dit moment heeft het kabinet geen aanvullende maatregelen in beeld die aan deze criteria voldoen.
- In het najaar zal een nieuwe integrale raming van het PBL uitkomen waarmee een actueel beeld ontstaat over de CO₂-emissies in 2020.

Q&A's

Q: Gaat u het vonnis nog uitvoeren?

Antwoord:

- Alle inspanningen van het kabinet zijn erop gericht om het Urgenda-vonnis uit te voeren. Het doel is het doel te halen.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020.
- Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Komen er nog aanvullende maatregelen?

Antwoord:

- Het kabinet treft op dit moment alleen maatregelen die (i) kosteneffectief zijn, (ii) geen grote weglekeffecten naar het buitenland kennen, (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en (iv) aansluiten op de ambities en afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord.
- Op dit moment zijn er geen andere maatregelen in beeld die voldoen aan de eisen van het kabinet.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Overweegt u om ingrijpende maatregelen, zoals het verlagen van de maximumsnelheid, het inkrimpen van de veestapel of de sluiting van meer kolencentrales?

Antwoord:

- Het kabinet acht deze maatregelen niet wenselijk, omdat ze niet voldoen aan de criteria van het kabinet.
- Het kabinet overweegt op dit moment geen aanvullende maatregelen.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Waarom maakt u niet openbaar welke maatregelen het kabinet nog meer overwogen heeft?

Antwoord:

- De afgelopen maanden heeft het kabinet maatregelen uitgewerkt die voldoen aan de criteria van het kabinet. Deze maatregelen zijn opgenomen in het maatregelenpakket.
- Op dit moment zijn er geen andere maatregelen in beeld die voldoen aan de eisen van het kabinet.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Klopt het dat u [de winkelsluiting op zondag / snelheidsverlaging / inkrimping veestapel] niet uitsluit?

Antwoord:

- Het kabinet acht deze maatregelen niet wenselijk, omdat ze niet voldoen aan de criteria van het kabinet.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Ik hoor u dus zeggen dat er een kans is dat het kabinet na de KEV20119, alsnog [de winkelsluiting op zondag / snelheidsverlaging / inkrimping veestapel] overweegt?

Antwoord:

- Zoals ik heb aangegeven acht het kabinet deze maatregelen niet wenselijk, omdat ze niet voldoen aan de criteria van het kabinet.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q U komt met deze maatregelen nog niet halverwege de opgave. Kunt u garanderen dat de Staat het vonnis gaat uitvoeren.

Antwoord:

- Alle inspanningen van het kabinet zijn erop gericht om het Urgenda-vonnis uit te voeren. Het doel is het doel te halen.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Gelden de door het kabinet gehanteerde criteria ook nog na de KEV2019?

Antwoord:

- Het kabinet neemt nu alleen maatregelen die aan de criteria voldoen.
- Voor vervolgstappen wil ik eerst de nieuwe doorrekening van het PBL afwachten die in het najaar komt.
- Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Is het realistisch dat het kabinet in het najaar nog de kolencentrales kan sluiten? / [Expert X] zegt dat het niet realistisch is dat het kabinet dit najaar nog een kolencentrale kan sluiten om aan het vonnis te voldoen.

Antwoord:

- Dat de sluiting van kolencentrale ingewikkeld is, is evident. De uitspraak van de rechter stelt ons voor een complexe opgave.
- Als het kabinet zou besluiten extra kolencentrales te sluiten, dan zou dit op korte termijn gerealiseerd moeten worden.
- In het najaar presenteert het PBL een nieuwe integrale doorrekening, met een meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020.
- Na verwerking van de resultaten van deze doorrekening geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.

Q: Welke invloed heeft de uitkomst van de cassatieprocedure op het treffen van aanvullende maatregelen? Gaat het kabinet daarop wachten?

Antwoord:

- Het kabinet neemt nu maatregelen die aan de criteria voldoen.
- Voor vervolgstappen wacht het kabinet eerst de nieuwe doorrekening van het PBL af die in het najaar komt.
- Na verwerking van de resultaten van de doorrekening van PBL geeft het kabinet duidelijkheid over de vervolgacties en het verdere proces voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis.
- Mocht dit jaar nog een uitspraak in cassatie verkregen worden, dan zal dit door het kabinet worden meegewogen.

TER INFORMATIE

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e c
T 070 10 2 e
@minez.nl

Datum

8 mei 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19120953

nota

Annotatie MR - Communicatie Urgenda

Kopie aan

10.2.e

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Aanleiding

In het Coalitieoverleg (CO) van 23 april is afgesproken dat in het CO van 13 mei een concept Kamerbrief, een redeneerlijn en Q&A's inzake het maatregelenpakket Urgenda worden besproken. Ter voorbereiding op het CO van 13 mei, zijn deze stukken in de MR van 10 mei.

In deze nota treft u een annotatie voor de MR van 10. Afhankelijk van het verloop van de MR kan deze ook benut worden voor het CO van 13 mei.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Annotatie

- In de MCKE van en het Coalitieoverleg van 23 april hebben we gesproken over de communicatie over het maatregelenpakket Urgenda.
- Daarbij hebben we vastgesteld dat we de communicatie over het maatregelenpakket samen laten lopen met de communicatie over het Klimaatakkoord. Dat is naar verwachting in juni.
- Tevens is in het coalitieoverleg afgesproken dat ik op 13 mei de Kamerbrief bespreek waarmee het pakket aan de Kamer wordt aangeboden, inclusief de redeneerlijn en Q&A's die daarbij gehanteerd kunnen worden. Ter voorbereiding op het CO van 13 mei, liggen deze stukken vandaag in de MR voor.

Ontvangen BBR

Kamerbrief

- De Kamerbrief is opgesteld volgens de lijn zoals afgesproken in de MCKE van 23 april. Namelijk dat:
  - o Het kabinet de uitvoering van het Urgenda-vonnis in samenhang beziet met de maatregelen die het kabinet treft onder het Klimaatakkoord.
  - o Om de transitie op de lange termijn niet te ondermijnen, en ook het benodigde draagvlak voor de transitie te behouden, treft kabinet alleen maatregelen die voldoen aan specifieke criteria.
  - o Dit maatregelenpakket biedt zicht op 4 Mton. Op dit moment heeft het kabinet geen aanvullende maatregelen in beeld die aan deze criteria voldoen.
  - o Het kabinet zal na verwerking van de integrale raming van het PBL duidelijkheid geven over vervolgacties en het verdere proces van de uitvoering van het vonnis.

Redeneerlijn en Q&A's

- Daarnaast heb ik Q&A's opgesteld die ingaan op:
  - i. Of het kabinet nog wel uitvoering kan geven aan het vonnis;
  - ii. Of het kabinet maatregelen definitief kan uitsluiten.
- Uitgangspunt is dat het kabinet zich maximaal inzet voor de uitvoering van het vonnis. Het doel is het doel te halen. Voor het verdere proces en vervolgacties verwijst het kabinet naar de KEV2019 dit najaar.
- Ten aanzien van de aanvullende maatregelen kan worden aangegeven dat we specifieke maatregelen op dit moment niet treffen, maar we kunnen nu niet aangeven dat we aanvullende maatregelen definitief uitsluiten.
- Het gaat hierbij specifiek om de maatregelen die een significante emissiereductie kunnen realiseren, zoals de sluiting van kolencentrales, snelheidsverlaging, inkrimping van de veestapel en de winkelsluiting op zondag.
- Wanneer we nu publiekelijk maatregelen definitief uitsluiten, kan immers niet geloofwaardig meer worden betoogd dat het kabinet nog uitvoering kan geven aan het vonnis. Dit levert een juridisch risico op een succesvolle dwangsomprocedure met zich mee.

Mogelijk inbreng bewindslieden:

- De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn besproken in de ACKE en ambtelijk afgestemd met de betrokken departementen. Er zijn op ambtelijk niveau geen geschilpunten geconstateerd.
- De minister van J&V is op woensdag separaat hierover geïnformeerd en heeft aangegeven in te kunnen stemmen met deze brief.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Brief aan de Tweede Kamer

Titel *

Titel en inhoud

Communicatie Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de MCKE van 16 april is 'het maatregelenpakket april' vastgesteld, met maatregelen die door het kabinet worden ingezet om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis. In de MCKE en het coalitieoverleg van 23 april is gesproken over de timing van, en de wijze waarop communicatie over dit maatregelenpakket plaatsvindt. Afsproken is dat communicatie over het maatregelenpakket in juni zal plaatsvinden, gelijktijdig met de communicatie over het Klimaatakkoord.

Daarnaast is afgesproken dat in het coalitieoverleg van 13 mei zal worden gesproken over:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

In deze stukken worden bovengenoemde punten voorgelegd.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

De MR wordt gevraagd van gedachten te wisselen over de Kamerbrief, de redeneerlijn en de Q&A's

Datum aanbieding *

Behandeltraject

10-mei-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19119752

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
 Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
 Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
 Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
 Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
 Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
 Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
 Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
 Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in ACKE
 Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
 Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS

Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e @minez.nl	10.2.e s@minez.nl

TER ADVISERING

Aan de Minister

*Voor de kolen centrales / aparte
is een meer subtiel
beantwoordt nodig!*

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie

Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 070 330 5064

10.2.e
@miniez.nl

Datum

16 mei 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19126305

Bhm: 19126954

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

Parafenroute

0.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

In het coalitieoverleg van 13 mei is gesproken over de communicatie over het maatregelenpakket Urgenda. De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn aangepast en zullen worden geagendeerd in de MR van 24 mei en het coalitieoverleg van 27 mei. In de bijlage zijn deze stukken opgenomen. Op 21 mei worden deze stukken nog hoogambtelijk besproken in de ACKE.

Advies

U kunt, indien u akkoord bent, het aanbiedingsformulier ondertekenen. Deze zullen, in overleg met de secretaris MR, op woensdag 22 mei (na de ACKE) naar de MR gestuurd worden.

Kernpunten

In het coalitieoverleg van 13 mei is afgesproken dat de stukken op verschillende onderdelen zouden worden aangepast:

- In de brief en redeneerlijn wordt meer nadruk gelegd op het 'grotere verhaal', en op het principe dat de maatregelen die worden ingezet voor Urgenda, moeten aansluiten bij de transitie op de lange termijn.
- Het harde 'ijkmoment' t.b.v. eventuele aanvullende maatregelen en het vervolgproces dat daarop volgt, op basis van de nieuwe ramingen van PBL (KEV) dit najaar, wordt losgelaten. De nieuwe ramingen geven 'slechts' een actueel beeld van de (resterende) opgave (thermometer).
- Benadrukt wordt dat het kabinet maatregelen treft die voldoen aan specifieke criteria, dat het de komende periode actief blijft zoeken naar aanvullende maatregelen, maar dat het kabinet op dit moment geen maatregelen in beeld heeft die aan deze criteria voldoen.

*Schrijven van nog meer beleidsstukken
verloopt naar de huidige manier
moet aan de voorwaarden, maar ook
op dit punt blijft het kabinet
naar oplossingen zoeken*

Ontvangen BBR

Juridisch risico

- Door het loslaten van de besluitvorming over aanvullende maatregelen op basis van de nieuwe ramingen van de KEV2019, is er op korte(re) termijn een groter juridisch risico op een succesvolle dwangsomprocedure bij communicatie over dit maatregelenpakket. Zowel WJZ als J&V onderschrijven dit.
- Op basis van de opgestelde Q&A's ontstaat er een risico dat met het uitsluiten van specifieke maatregelen, omdat deze niet aan de criteria voldoen, het niet waarschijnlijk is dat het kabinet nog aanvullende maatregelen kan treffen om uitvoering aan het vonnis te geven.
- Het kabinet heeft met deze lijn geen ruimte meer om eventuele vervolgacties te bezien in het licht van de in het najaar waarschijnlijk beschikbare conclusie van de Advocaat Generaal.

Naast bovenstaande juridische risico's heeft J&V nogmaals aangegeven dat MJ&V het onverstandig vindt om in de Kamerbrief expliciet te verwijzen naar de 9 Mton, en stelt voor deze zin te verwijderen.

Geadviseerd wordt deze passage niet te verwijderen. Deze opgave is al expliciet benoemd in de Kamerbrief van 25 januari, en door hier niet naar te verwijzen wordt een onnodige onduidelijkheid gecreëerd over de omvang van de opgave. Bovendien kon dit verzoek van MJ&V in de MR van 10 mei op weinig steun rekenen van andere bewindspersonen.

Proces

- In het Klimaat Regulier van a.s. maandag 20 mei zullen deze stukken met u worden besproken, zodat uw opmerkingen op deze stukken kunnen worden verwerkt.
- In de ACKE van 21 mei zullen deze stukken ook nog voorliggen. Mogelijk dat n.a.v. dit overleg de stukken nog op enkele punten worden gewijzigd. Hierover wordt u dan uiteraard geïnformeerd.
- De stukken dienen woensdag 22 mei om 12 uur naar AZ te worden verstuurd, voor agendering in de MR van a.s. vrijdag 24 mei.

URGENDA – COMMUNICATIE URGENDA

MR 24 MEI 2019

---

1. Inleiding

In de MR van 10 mei en het coalitieoverleg van 13 mei is gesproken over de wijze waarop communicatie over dit maatregelenpakket plaatsvindt. Daarbij lagen de volgende stukken voor:

- (i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- (ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

In het coalitieoverleg zijn wijzigingen voorgesteld, deze gewijzigde stukken zullen worden besproken in het coalitieoverleg van 27 mei.

2. Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's

De belangrijkste wijzigingen die naar aanleiding van het coalitieoverleg in de stukken verwerkt zijn, zijn:

- In de brief en redeneerlijn wordt meer nadruk gelegd op het 'grotere verhaal', en dat de maatregelen die worden ingezet voor Urgenda, moeten aansluiten bij de transitie op de lange termijn.
- Het harde 'ijkmoment' t.b.v. eventuele aanvullende maatregelen en het vervolgproces dat daarop volgt, op basis van de nieuwe ramingen van PBL (KEV) dit najaar, wordt losgelaten. De nieuwe ramingen van PBL geven een actueel beeld over de (resterende) opgave.
- Benadrukt wordt dat het kabinet maatregelen treft die voldoen aan specifieke criteria, dat het de komende periode actief blijft zoeken naar aanvullende maatregelen, maar dat het kabinet op dit moment geen maatregelen in beeld heeft die aan deze criteria voldoen.

De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn op basis van bovenstaande punten gewijzigd, en opgenomen in de bijlage.

Bespreekpunt

- *De MR wordt gevraagd in te stemmen met de Kamerbrief, de redeneerlijn en de Q&A's ten behoeve van bespreking in het coalitieoverleg van 27 mei.*

CONCEPTVERSIE KAMERBRIEF UITVOERING URGENDA-VONNIS

Geachte Voorzitter,

Op dinsdag 9 oktober 2018 heeft het Gerechtshof uitspraak gedaan in het hoger beroep van de rechtszaak tussen stichting Urgenda en de Nederlandse Staat. Het hoger beroep van de Staat is afgewezen, waarmee het reductiebevel uit het vonnis van de rechtbank uit 2015 overeind blijft (Kamerstuk 32813, nr. 223). Dit betekent dat het kabinet eraan gehouden is om in 2020 de nationale uitstoot van broeikasgassen met 25% te reduceren ten opzichte van 1990.

Op 25 januari jl. heb ik uw Kamer de rapportage "Korte termijnraming voor emissies en energie in 2020" van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gestuurd (Kamerstuk 32813, nr. 267). Hieruit komt naar voren dat de verwachte emissiereductie in 2020 ten opzichte van 1990 naar verwachting uitkomt op 21% (onzekerheidsbandbreedte 17-24%). Op basis van de gewijzigde ramingen komt de reductieopgave van 25% in 2020 overeen met een aanvullende opgave van 9 Mton CO₂-reductie, uitgaande van de middenwaarde van de bandbreedte. Deze verwachting stelt het kabinet voor een grote aanvullende opgave om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.

Mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat en de minister van Justitie en Veiligheid, licht ik in deze brief toe hoe het kabinet invulling wil geven aan deze aanvullende opgave.

Klimaatambities kabinet

Nederland onderschrijft de doelstellingen van het Parijsakkoord. In het regeerakkoord heeft het kabinet dan ook een ambitieus doel gesteld: een nationale reductie van 49% in 2030 ten opzichte van 1990. Daarnaast pleiten we voor een Europese doelstelling van 55% broeikasgasreductie in 2030. Deze ambitie voor 2030 is een belangrijke tussenstap op weg naar 95% reductie in 2050.

De transitie die nodig is om deze ambities te realiseren is een technische uitdaging, maar eerst en vooral een grote maatschappelijke opgave. Voor een succesvolle transitie op de langere termijn is breed politiek en maatschappelijke draagvlak essentieel. Het kabinet staat voor een transitie die haalbaar is voor iedereen, die betaalbaar is en waarbij de lasten eerlijk verdeeld worden. De noodzaak van een lange termijn transitie die op breed draagvlak kan rekenen is leidend in de keuzes die het kabinet maakt in het klimaatbeleid, en vormt het uitgangspunt voor de afspraken en maatregelen die het kabinet neemt in het Klimaatakkoord.

Het kabinet beziet de uitvoering van het Urgenda-vonnis dan ook in samenhang met de maatregelen die het kabinet richting 2030 wil nemen met het Klimaatakkoord. Zoals 2030 een tussenstap is op weg naar het uiteindelijke doel in 2050, is 2020 een tussenstap op weg naar 2030. Die stappen moeten elkaar versterken om een effectieve transitie te realiseren. Het kabinet wil de benodigde maatregelen voor uitvoering van het Urgenda-vonnis dan ook inzetten om een snelle start te maken met het reduceren van CO₂, en tegelijkertijd voorkomen dat deze maatregelen het draagvlak voor het klimaatbeleid op de langere termijn ondermijnen. Vanuit die achtergrond heeft het kabinet gekeken naar de aanvullende opgave benodigd om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.

Uitvoering Urgenda-vonnis

Om de bovengenoemde samenhang tussen de klimaatmaatregelen op de korte en langere termijn te borgen, kiest het kabinet ervoor om in het kader van de uitvoering van het Urgenda-vonnis aanvullende maatregelen te treffen die voldoen aan de volgende criteria:

- *Kosteneffectief* – Maatregelen moeten passen in een kosteneffectief pad richting 2030 en 2050. Dit criterium hanteert het kabinet voor de maatregelen die worden getroffen met het Klimaatakkoord en geldt dus ook voor reductie op korte termijn: extra kosten als gevolg van de klimaatopgave moeten zoveel als mogelijk beperkt worden, om het draagvlak voor deze transitie te behouden.
- *Beperkte weglekeffecten* – Het kabinet wil dat Nederlandse klimaatinvesteringen ook daadwerkelijk leiden tot een beter klimaat en een sterkere economie. Klimaatbeleid dat vooral

dient de meer problemen te oplossen, die erop

leidt tot het verplaatsen van CO₂-uitstoot en banen naar het buitenland ondermijnt het gelijke speelveld, terwijl het geen klimaatwinst oplevert. Dit zou de geloofwaardigheid van het Nederlandse klimaatbeleid serieus aantasten en het draagvlak voor de transitie ondermijnen. Daarom acht het kabinet het onwenselijk om maatregelen te treffen die gepaard gaan met significante weglekeffecten naar het buitenland.

- *Draagvlak* – Om draagvlak voor het klimaatbeleid te krijgen en te behouden, is het belangrijk dat maatregelen betaalbaar en behapbaar zijn, en mensen in staat stellen mee te doen. Daarom vindt het kabinet het belangrijk om op korte termijn vooral maatregelen in te zetten die burgers en bedrijven verleiden en ondersteunen om CO₂-reducerende maatregelen te treffen.
- *Samenhang Klimaatakkoord* – Maatregelen moeten aansluiten bij de doelen en systematiek van het Klimaatakkoord zodat sprake is van wederzijdse versterking. Het kabinet treft geen maatregelen die op korte termijn emissiereductie realiseren, maar die haaks staan op de afspraken en ambities van de maatregelen op de langere termijn.

Maatregelen die niet aan bovenstaande criteria voldoen, ondermijnen de transitie op de langere termijn en acht het kabinet onwenselijk om in te zetten voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis. De afgelopen maanden heeft het kabinet uitgewerkt welke maatregelen binnen deze criteria een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van CO₂-reductie op korte termijn. Bij deze uitwerking is ook gekeken naar de sluiting van kolencentrales, zoals door uw Kamer gevraagd in de motie Klaver en Jetten (32 813, nr. 272).

Samenstelling maatregelenpakket

Een eerste maatregel voor de uitvoering van het Urgenda-vonnis heb ik op 8 maart jl. al aangekondigd, namelijk de vervroegde sluiting van de Hemweg-centrale (Kamerstuk 32 813, nr. 303). Naast deze maatregel neemt het kabinet in alle betrokken sectoren aanvullende maatregelen die voldoen aan de bovenstaande criteria en waarmee zodoende een bijdrage wordt geleverd aan de ambities uit het Klimaatakkoord. Door deze maatregelen nu vast te treffen wordt een snelle start gemaakt met het reduceren van CO₂ op korte termijn, terwijl de maatregelen ook bijdragen aan een effectieve transitie op de lange termijn.

Zo wordt het door extra subsidies voor mensen gemakkelijker en goedkoper om zelf aan de slag te gaan met de verduurzaming van hun eigen woning. Ook voor de glastuinbouw komt er extra subsidie beschikbaar voor energiebesparende maatregelen en wordt het budget voor de warme sanering van de varkenshouderij verhoogd. In de industrie worden middelen beschikbaar gesteld om meer projecten te realiseren die leiden tot extra energiebesparing en CO₂-reductie. Het kabinet neemt bovendien een aantal maatregelen die van belang zijn om te komen tot een betere benutting van grondstoffen in het kader van de transitie naar een circulaire economie. In de bijlage is een overzicht opgenomen van alle maatregelen die het kabinet neemt.

Met deze maatregelen is op korte termijn een extra CO₂-reductie van 4 Mton in zicht. Daarbij geldt dat alle maatregelen een bijdrage leveren aan het tegengaan van klimaatverandering op korte termijn. Verschillende maatregelen hebben bovendien in de jaren na 2020 nog een groter effect dan in 2020 wordt gerealiseerd. De kosten voor de maatregelen worden gedekt uit de hiervoor gereserveerde €500 miljoen.

Het kabinet zal de uitvoering van bovenstaand maatregelenpakket per direct oppakken.¹ Dat betekent voor verschillende maatregelen dat wet- en regelgeving moet worden aangepast, bijvoorbeeld door de introductie van subsidieregelingen. Voor optimale effectiviteit van maatregelen wordt aangestuurd op spoedige inwerkingtreding van de benodigde wet- en regelgeving, waarbij o.a. rekening wordt gehouden met het doorlopen van een staatssteun-procedure. Daarnaast is voor veel maatregelen overleg nodig met maatschappelijke partijen die een rol moeten spelen in de uitvoering van maatregelen en de benutting van de instrumenten die het kabinet ter beschikking stelt. De verantwoordelijke bewindspersonen zullen uw Kamer hier de komende maanden nader over informeren.

¹ Wat betreft fiscale maatregelen verlopen formele uitspraken over de uitvoerbaarheid door de Belastingdienst via een uitvoeringstoets. Dat traject vindt in beginsel plaats in de fase dat de wetgeving in concept gereed is en duurt 8 weken.

Vervolgproces

Met dit maatregelenpakket wordt in 2020 een substantiële extra emissiereductie in Nederland gerealiseerd. Hiermee wordt een belangrijke stap gezet in de uitvoering van het vonnis, waarbij het kabinet het maatschappelijke belang in het oog houdt door een haalbaar en betaalbaar pakket aan maatregelen te nemen. Het pakket past bij een verstandig klimaatbeleid, waarbij de transitie langs een geleidelijk en kosteneffectief pad wordt vormgegeven, met het oog op de te realiseren doelen voor 2030 en 2050 en het behoud van draagvlak voor het klimaatbeleid.

In het najaar zal een nieuwe integrale raming van het PBL verschijnen, die rekening houdt met de meest actuele inzichten over het klimaat- en energiebeleid in Nederland en daarbuiten, inclusief actuele inschattingen van de CO₂- en energieprijzen. Met de nieuwe integrale doorrekening ontstaat het meest actuele inzicht in de emissiecijfers voor 2020. Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie die het kabinet op de langere termijn voor ogen heeft. Daarom zal het kabinet actief blijven zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de in eerder in deze brief genoemde criteria.

Hoogachtend,

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

Ergens in de brief

"Het is duidelijk
dat dit een
zeer zware opgave is."

Bijlage – Overzicht maatregelen

Hieronder is een overzicht opgenomen van de maatregelen die het kabinet treft. Met dit maatregelenpakket is op korte termijn een mogelijke extra CO₂-reductie van 4 Mton in zicht. De kosten voor de maatregelen worden gedekt uit de hiervoor gereserveerde €500 miljoen. De nadere budgettaire verwerking van dit maatregelenpakket vindt plaats via een Incidentele Suppletoire Begroting, welke op korte termijn naar uw Kamer wordt verstuurd.

Belasten van het verbranden en storten van buitenlands afval

Op dit moment komt ongeveer 25% van het afval dat in Nederlandse afvalverbrandingsinstallaties wordt verbrand uit het buitenland. Deze afvalverbranding leidt tot CO₂-uitstoot en andere vervuiling in Nederland. Over het verbranden (en storten) van Nederlands afval wordt sinds 2015 afvalstoffenbelasting geheven. Met deze maatregel wordt ook het verbranden en storten van afval afkomstig uit het buitenland in de afvalstoffenbelasting betrokken. Daarmee wordt ook de bron van de uitstoot van dit deel van het afval in Nederland belast, wordt recycling aantrekkelijker en ontstaat een gelijk speelveld voor het verbranden en storten van alle afval in Nederland.

Aanpak affakkelen olie- en gaswinning

Zowel in de olie- en gaswinning als in de petrochemische industrie wordt o.a. methaangas weggeblazen zonder verbranding of worden gassen verbrand via een fakkel. De redenen hiervoor verschillen per bedrijf en installatie. Met deze maatregel wordt op basis van afspraken met de sector, mogelijk gevolgd door maatregelen die vragen om aanpassing van de Wet Milieubeheer, tot bedrijfsspecifieke maatregelen gekomen die zorgen voor een reductie van bijvoorbeeld methaanuitstoot.

Extra inzet biobrandstoffen

In Nederland geldt voor het vervoer een jaarverplichting hernieuwbare energie van 16,4% in 2020. Deze verplichting geldt niet voor de binnenvaart. Met deze maatregel wordt een jaarverplichting ook voor de binnenvaart ingevoerd. Hiermee stimuleren we de inzet van hernieuwbare energie (waaronder biobrandstoffen) in de binnenvaartsector. Deze extra inzet vindt plaats op basis van het nu geldende wettelijke kader, waaronder de duurzaamheidseisen voor biobrandstoffen. Dit loopt vooruit op het integrale duurzaamheidskader voor biomassa dat conform het Klimaatakkoord wordt uitgewerkt.

Gedragmaatregelen duurzame mobiliteit

Er wordt een pakket maatregelen gericht op het verduurzamen van mobiliteitsgedrag uitgevoerd. Er wordt een aanvullende campagne gestart voor Het Nieuwe Rijden, gericht op energie-efficiënter rijgedrag. De bestaande bandencampagne wordt geïntensiveerd. De coalitie Anders Reizen wordt ondersteund met communicatie- en gedragsmaatregelen, om het aantal betrokken werkgevers te vergroten en de maatregelen gericht op CO₂-reductie van zakelijk reizen verder uit te werken en onder de aandacht te brengen. De Greendeal Autodelen II en de Citydeal Elektrische deelmobiliteit in nieuwbouwprojecten krijgen extra middelen ten behoeve van communicatie, kennisoverdracht en onderzoek.

Stimulering specifieke investeringen in de industrie

In de industrie en afvalsector zijn specifieke investeringen geïdentificeerd die versneld kunnen worden uitgevoerd. Het gaat om projecten gericht op overige broeikasgassen, warmteprojecten en CO₂-afvang. Het gaat om projecten die in een redelijk ver gevorderd stadium zijn, die zeer waarschijnlijk mede met subsidie ondersteund zouden worden en nu versneld zouden kunnen worden uitgevoerd.

Intensivering uitvoering energiebesparingsverplichting

Met de invoering van de informatieplicht, die per 1 juli 2019 wordt ingevoerd, wordt voor bedrijven - met name MKB - de uitvoering van de energiebesparingsverplichting vergemakkelijkt. Deze aanvullende maatregel is gericht om achterblijvers nadrukkelijker aan te sporen de informatie aan te leveren en de verplichte energiebesparingsmaatregelen te treffen. Daarmee wordt ook een gelijk speelveld tussen MKB'ers beter gewaarborgd.

Netverzwaring

Diverse maatregelen voor de inpassing van meer hernieuwbare elektriciteit op het elektriciteitsnet. Hiervoor zijn verschillende oplossingen in onderzoek, zo wordt er bijvoorbeeld gekeken naar de redundantie aansluites voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking op het hoogspanningsnet. Eind mei zal hierover een brief naar de Kamer worden gestuurd.

Toepassing CO₂-reducerende maatregelen in de grond- weg en waterbouw

Hiermee wordt in contracten van Rijkswaterstaat de toepassing van meer CO₂ reducerende maatregelen gestimuleerd. Aanvullend wordt hiertoe een instrument voor decentrale overheden gemaakt.

Stimulering energiebesparing en CO₂-reductie industrie

Door middel van een subsidieregeling worden concrete CO₂-reductiemaatregelen in de industrie gestimuleerd. Het gaat om het stimuleren van het toepassen van reeds bestaande technieken of installaties voor CO₂-reductie met een terugverdientijd van 7 tot 12 jaar.

Recycling en bio-kunststoffen

Verscheidende bedrijven in de chemie kunnen fossiele grondstoffen vervangen door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen of biograndstoffen. Met de maatregel wordt de onrendabele top voor het vervangen van fossiel door chemisch of mechanisch gerecyclede grondstoffen en biobased nafta gesubsidieerd. Hiermee wordt gestimuleerd dat alternatieven voor fossiele grondstoffen worden gebruikt, waardoor per ton vervangen product een aanzienlijke hoeveelheid CO₂ worden bespaard.

Vervroegd verbod op het gebruik van kolen voor elektriciteitsproductie

Het kabinet heeft besloten om het verbod op kolen voor elektriciteitsproductie voor de Hemwegcentrale van Vattenfall NV al per 1-1-2020 effect te laten hebben. Dit zal leiden tot een vervroegde sluiting van deze centrale per januari van volgend jaar. Deze maatregel is reeds op 8 maart jl. door het kabinet aangekondigd (Kamerstuk 32813 nr. 303).

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen Glastuinbouw / ophogen subsidieregeling

Het budget 2019 van de bestaande subsidieregeling voor de glastuinbouw wordt verder verhoogd. De subsidieregeling is gericht op het stimuleren van een aantal specifieke investeringen in energiebesparing die CO₂-reductie tot gevolg hebben.

Versnelling en intensivering warme sanering varkenshouderij

Om te komen tot een snellere sanering van de varkenshouderij, zal de saneringsregeling nog dit jaar en slechts eenmalig worden opengesteld. Daarnaast zal het budget worden verhoogd om te komen tot extra emissiereductie.

Subsidie Energiebesparing Eigen Huis Plusvariant (SEEH+)

De gesloten subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH) wordt weer opengesteld en gekoppeld met (een advies over) laagdrempelige energiebesparingsmogelijkheden. Dit soort maatregelen kan het gasverbruik van huishoudens met 5 à 10 % verminderen.

Programma stimulering vermindering energieverbruik eigen woningen

Het programma bestaat uit een aantal onderdelen waarbij woningeigenaren handelingsperspectief wordt geboden om hun energieverbruik te verminderen en hierbij worden ontzorgd. Het gaat om zaken als het laten optimaliseren van cv-installaties, het aanbrengen van radiatorfolie en het geven van voorlichting over energieverbruiksmanagers en te overwegen energiebesparende maatregelen.

Stimulering CO₂-reducerende maatregelen circulaire economie

Met de maatregel worden bestaande instrumenten uitgebreid en budgettair opgehoogd zodat extra ruimte geboden wordt om technieken, bedrijfsmiddelen en initiatieven die bijdragen aan de circulaire economie.

Stimulering Energiebesparingsmaatregelen en warmtenetten

Subsidiëring van de onrendabele top van restwarmte- en CO₂-projecten. Hierbij worden met diverse partijen (CO₂-leverancier, netwerkbedrijf, provincie en afnemers) afspraken gemaakt over levering en afname van CO₂ en restwarmte.

Voorkomen ontbossing

Rijk en provincies onderzoeken de mogelijkheden om op korte termijn binnen de afgesproken natuurdoelen beheermaatregelen aan te passen, gericht op alternatieven die minder klimaatimpact hebben.

Q&A's

Q: Gaat u het vonnis nog uitvoeren?

Antwoord:

- Het kabinet zal zich inspannen om maatregelen te treffen waarmee het vonnis kan worden uitgevoerd. *maar de opgave is zeer zwaar.*
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn. Dat is een complexe opgave.
- Het kabinet treft nu maatregelen waarmee een snelle start gemaakt wordt met het reduceren van CO₂, maar ook bijdragen aan een effectieve transitie op de lange termijn.
- Het kabinet blijft actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria. Op dit moment heeft het kabinet geen aanvullende maatregelen in beeld die aan deze criteria voldoen.

Q: Komen er nog aanvullende maatregelen?

Antwoord:

- Het kabinet zal zich inspannen om maatregelen te treffen waarmee het vonnis kan worden uitgevoerd. *Maar*
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn.
- Het kabinet treft daarom alleen maatregelen die (i) kosteneffectief zijn, (ii) geen grote wegleffecten naar het buitenland kennen, (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en (iv) aansluiten op de ambities en afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord.
- Met deze maatregelen wordt een snelle start gemaakt met het reduceren van CO₂. Doordat ze voldoen aan de hierboven gestelde criteria dragen de maatregelen ook bij aan een effectieve transitie op de lange termijn.
- Het kabinet blijft actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria. Op dit moment heeft het kabinet geen aanvullende maatregelen in beeld die aan deze criteria voldoen.

Q U komt met deze maatregelen nog niet halverwege de opgave. Kunt u garanderen dat de Staat het vonnis gaat uitvoeren.

Antwoord:

- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn.
- Het kabinet blijft dan ook actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria. Daarmee staat het kabinet voor een complexe opgave.

Q: Wanneer uit de KEV2019 blijkt dat een aanvullende opgave resteert, welke maatregelen gaat u dan treffen om aan het vonnis te voldoen?

Antwoord:

- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn.
- Het kabinet blijft dan ook actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria. Daarmee staat het kabinet voor een complexe opgave.

Q: Overweegt u om ingrijpende maatregelen, zoals het verlagen van de maximumsnelheid, het inkrimpen van de veestapel of de sluiting van meer kolencentrales?

Antwoord:

- Het kabinet acht deze maatregelen niet wenselijk, omdat ze niet voldoen aan de criteria van het kabinet. Bijvoorbeeld omdat ze gepaard gaan met weglekeffecten, niet kosteneffectief zijn, of niet kunnen rekenen op maatschappelijk en politiek draagvlak.
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn.
- Het kabinet blijft wel actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria, maar heeft op dit moment geen maatregelen in beeld.

Q: Als u ingrijpende maatregelen zoals het verlagen van de maximumsnelheid, het inkrimpen van de veestapel of de sluiting van meer kolencentrales, niet meer overweegt, kunt u toch geen uitvoering meer geven aan het vonnis?

- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn. Dat is een complexe opgave.
- Het kabinet blijft wel actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria, maar heeft op dit moment geen maatregelen in beeld.

Q: Waarom maakt u niet openbaar welke maatregelen het kabinet nog meer overwogen heeft?

Antwoord:

- Er is geen limiet aan maatregelen die kunnen worden overwogen om uitvoering te geven aan het vonnis. Het is daarom niet zinvol om te communiceren over wat het kabinet *niet* zal doen.
- Met dit maatregelenpakket communiceert het kabinet over de maatregelen die *wel* worden genomen om uitvoering te geven aan het vonnis.

Q: Welke invloed heeft de uitkomst van de cassatieprocedure op het treffen van aanvullende maatregelen? Gaat het kabinet daarop wachten?

Antwoord:

- Ik wacht de uitkomst van de cassatie niet af en tref op dit moment al maatregelen die op korte termijn CO2 reduceren.
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren, maar de uitdaging is om dit zo vorm te geven dat de inspanningen die nu gepleegd worden ondersteunend zijn aan de transitie op de lange termijn. Dat is een complexe opgave.
- Het kabinet blijft wel actief zoeken naar aanvullende maatregelen die voldoen aan de gestelde criteria, maar heeft op dit moment geen maatregelen in beeld.

Redeneerlijn bij presentatie 'April pakket'

- Het kabinet staat voor een zeer ambitieus klimaatbeleid: een nationale reductie van 49% in 2030 ten opzichte van 1990. Daarnaast pleiten we voor een Europese doelstelling van 55% broeikasgasreductie in 2030. Deze ambitie voor 2030 is een belangrijke tussenstap op weg naar 95% reductie in 2050.
- Het kabinet beziet de uitvoering van het Urgenda-vonnis in samenhang met de maatregelen die het kabinet richting 2030 wil nemen met het Klimaatakkoord. De maatregelen die worden getroffen voor Urgenda moeten de klimaatambitie op de langere termijn versterken om een effectieve transitie te realiseren.
- Het kabinet spant zich dan ook maximaal in om maatregelen te treffen om een snelle start te maken met de reductie van CO₂, maar wil voorkomen dat deze maatregelen het draagvlak voor het klimaatbeleid op de langere termijn ondermijnen.
- Daarom heeft het kabinet aanvullende maatregelen getoetst aan vier criteria, namelijk of maatregelen:
  - o (i) kosteneffectief zijn,
  - o (ii) geen grote weglekeffecten naar het buitenland kennen,
  - o (iii) naar verwachting kunnen rekenen op (enig) maatschappelijk en politiek draagvlak en
  - o (iv) aansluiten op de ambities en afspraken uit het ontwerp-Klimaatakkoord.
- De maatregelen die het kabinet nu neemt, voldoen aan de randvoorwaarden die het kabinet heeft gesteld, en zijn ondersteunend voor de klimaatambities op de lange termijn.
- Met het gepresenteerde maatregelenpakket kan ongeveer 4 Mton extra reductie worden gerealiseerd. Daarmee wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de uitvoering van het vonnis.
- Het streven is en blijft om de opgave te realiseren. Daarmee staat het kabinet voor een complexe opgave, maar het blijft actief kijken naar mogelijke aanvullende maatregelen die aan de criteria voldoen. Op dit moment heeft het kabinet geen aanvullende maatregelen in beeld die aan deze criteria voldoen.
- In het najaar zal een nieuwe integrale raming van het PBL uitkomen waarmee een actueel beeld ontstaat over de CO₂-emissies in 2020.

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 10.2.e

minez.nl

Datum

21 mei 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19129630

nota

Annotatie MR 24 mei - Communicatie Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR-paraaf

10.2.e

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

3

Aanleiding

In het coalitieoverleg van 13 mei is gesproken over de communicatie over het maatregelenpakket Urgenda. De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn aangepast en zullen op 27 mei in het coalitieoverleg worden besproken. Daarom zijn deze stukken in de MR van 24 mei geagendeerd.

Naar aanleiding van overleg met u, is er nog een aangepaste Q&A inzake de sluiting van kolencentrales gemaakt; deze zal in het vooroverleg MR met u worden besproken. Desgewenst kunt u deze onder de arm meenemen naar de MR;

In deze nota treft u een annotatie voor de MR van 24 mei. Afhankelijk van het verloop van de MR kan deze ook benut worden voor het CO van 27 mei.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

SpreekpuntenKamerbrief, Q&A's en redeneerlijn

- In het Coalitieoverleg van 13 mei hebben we gesproken over de communicatie over het maatregelenpakket Urgenda. Op basis van dit overleg zijn de stukken op enkele punten aangepast, te weten:
  - o In de brief en redeneerlijn wordt nadrukkelijk benoemd dat de maatregelen die worden ingezet voor Urgenda moeten aansluiten bij de transitie op de lange termijn ('het grote verhaal').
  - o Het harde 'ijkmoment' voor eventuele aanvullende maatregelen op basis van de nieuwe ramingen van PBL (KEV) dit najaar wordt losgelaten. De nieuwe ramingen geven 'slechts' een actueel beeld van de (resterende) opgave (thermometer).
  - o Benadrukt wordt dat het kabinet maatregelen treft die voldoen aan de criteria die het kabinet heeft opgesteld en dat het kabinet de komende periode actief blijft zoeken naar aanvullende maatregelen die aan deze

Ontvangen BBR

criteria voldoen. Het kabinet heeft op dit moment geen aanvullende maatregelen in beeld.

- De Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's zijn op basis van bovenstaande punten gewijzigd. Deze brief zal tegelijkertijd met het Klimaatakkoord naar de Kamer worden verstuurd, naar verwachting 21 juni.

Aanvullende Q&A Kolencentrales

- Gezien de specifieke aandacht voor de sluiting van kolencentrales in de media heb ik een uitgebreide Q&A hierover opgesteld, die aangeeft waarom deze maatregel op dit moment niet aan de criteria van het kabinet voldoet. Daarbij wordt onder andere gewezen op weglekeffecten en mogelijke gevolgen voor de leveringszekerheid.

Uitnodiging 40-puntenplan Urgenda 24 juni

- Stichting Urgenda heeft aangegeven op 24 juni haar 40-puntenplan aan te willen bieden aan het kabinet, met daarin 40 maatregelen die kunnen worden getroffen om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis.
- Diverse bewindspersonen hebben de uitnodiging ontvangen om dit 40-puntenplan in ontvangst te nemen, in ieder geval MP, MFIN, MBZK en MVWS, maar mogelijk ook nog andere bewindspersonen.
- U kunt aangeven dat het belangrijk is om hier eenduidig op te reageren, en dat u op korte termijn een voorstel zal doen op welke wijze het kabinet op deze uitnodiging zal ingaan.

Mogelijke inbreng andere BWP

- **MJ&V** heeft aangegeven te zullen interveniëren in de MR, en te wijzen op de juridische risico's die ontstaan bij het loslaten van het ijkmoment van de KEV 2019, zeker wanneer daarbij specifieke aanvullende maatregelen worden uitgesloten. MJ&V zal voorafgaand aan de MR hierover nog contact opnemen met Hugo de Jonge, om te bezien in hoeverre er nog ruimte is om de discussie over de juridische risico's te voeren.
  - o Hierop kunt u aangeven dat hier in het coalitieoverleg voor gekozen is omdat de eerder gehanteerde lijn een groter politiek risico kent. Het is niet geloofwaardig dat het kabinet dit najaar nog wel de ingrijpende maatregelen zal treffen, terwijl die op dit moment politiek onwenselijk worden geacht.
  - o Met de huidige redeneerlijn blijft het treffen van aanvullende maatregelen nog steeds mogelijk, maar wordt voorkomen dat (politiek) onwenselijke maatregelen de komende periode boven de markt blijven hangen.
- **MJ&V** zal mogelijk nogmaals aangegeven het onverstandig te vinden om in de Kamerbrief expliciet te verwijzen naar de 9 Mton, en voorstellen deze zin te verwijderen.
  - o Hierop kunt u aangeven dat deze opgave ook al in de Kamerbrief van 25 januari is genoemd en door hier niet naar te verwijzen een onnodige onduidelijkheid gecreëerd wordt over de omvang van de opgave. In de MR van 10 mei was bovendien weinig draagvlak onder andere bewindspersonen om deze zin te verwijderen.

Toelichting

- Het PBL heeft aangegeven vanwege onvoldoende beschikbare capaciteit, de Urgenda-maatregelen niet meer te kunnen meenemen in de integrale doorrekening eind dit jaar. Dat betekent dat bij het verschijnen van de nieuwe doorrekening het effect van de Urgenda-maatregelen nog niet zal zijn gekwantificeerd. Omdat de sluiting van de Hemwegcentrale al eerder is aangekondigd, zal het effect van deze maatregel wel worden meegenomen in de nieuwe ramingen eind dit jaar.
- We zullen u aanstaande maandag, tijdens het Klimaat regulier, verder informeren over (i) de planning van de KEV, en (ii) de manier waarop het Klimaatakkoord kan worden doorgerekend.
- In de Kamerbrief wordt bij de beschrijving van de maatregel 'netverzwaring' aangegeven dat 'eind mei de Kamer zal worden geïnformeerd over de maatregelen die in dit kader worden getroffen'. Deze passage zal in de uiteindelijke Kamerbrief worden aangepast. De Kamerbrief waarin de diverse maatregelen voor de inpassing van meer hernieuwbare elektriciteit op het elektriciteitsnet worden beschreven, wordt naar verwachting medio juni verzonden.

Q Is het kabinet bereid meerdere kolencentrales te sluiten in het kader van Urgenda?

- Het wetsvoorstel verbod op kolen draagt zorg voor het uitfaseren van het gebruik van kolen voor elektriciteitsproductie, vanaf 2030 wordt er sowieso geen kolen meer gestookt zoals ook afgesproken in het Regeerakkoord.
- In het kader van Urgenda is het sluiten van kolencentrales een zeer lastige maatregel. Vanwege de substantiële weglekeffecten en de hoge kosten die met deze maatregel gepaard gaan voldoet deze maatregel nu niet aan de gestelde criteria voor het maatregelenpakket.
- Het is waarschijnlijk dat als gevolg van deze maatregel de nadeelcompensatie per centrale al snel in de honderden miljoenen zou lopen, omdat met het wettelijk verbod op kolen een overgangsperiode tot 2030 is toegezegd en de Staat daarmee zal moeten compenseren voor 10 jaar aan inkomensschade. De maatregel is daarmee niet kosteneffectief voor de hoeveelheid mondiale emissiereductie die het bewerkstelligt.
- Deze maatregel vraagt om een zeer significant geldbedrag dat ook voor ander beleid zou kunnen worden ingezet. Op termijn worden de kosten lager en de weglekeffecten minder, daarom zijn de voorgestelde overgangstermijnen zoals in het wetsvoorstel verbod op kolen verstandig.

- Leveringszekerheid is een belangrijke factor die meegenomen moet worden in de afweging of het opleggen van een vervroegd verbod op kolen voor een tweede centrale wenselijk is. Zeker nu in Duitsland ook kolencentrales op termijn worden gesloten (kohleausstieg), hierdoor zal er op termijn minder elektriciteit beschikbaar zijn voor onder andere Nederlandse import.
- De verwachting is dat de uitbedrijfname van twee koleneenheden (Hemweg + nog een centrale) niet tot overschrijding van de gehanteerde LOLE-norm van 4 uur per jaar leidt, maar dat er, met name in een scenario met meer hernieuwbare energie en een snellere uitfasering van kolen er wel verhoogde risico's gaan optreden. Bij het sluiten van meerdere kolencentrales worden naar verwachting de normen wel overtreden en staat de leveringszekerheid sterk onder druk.
- Het betreft een lastig en complex vraagstuk waarbij de huidige inzichten laten zien dat deze maatregel nu niet voldoet aan de gestelde criteria voor het maatregelenpakket in het kader van Urgenda.

TER ADVISERING

Aan de Minister

**Directoraat-generaal
Bedrijfsleven & Innovatie**
Directie Topsectoren en
Industriebeleid

Auteur

 10.2.e
10.2.e
10.2.e

Datum

22 mei 2019

Kenmerk

 DGBI-TOP / 19130021
BHM: 19130188

Kopie aan

Bijlage(n):

1) Brief Fibrant

nota

Stand lachgasproject Chemelot, i.h.k.v. Urgenda

Parafenroute

10.2.e	10.2.e	
10.2.e	10.2.e	BBR
10.2.e	10.2.e	10.2.e

Aanleiding

De gesprekken met Fibrant B.V. over lachgasreductie op Chemelot in het kader van Urgenda zitten in de cruciale fase. Het bedrijf wil volgende week een besluit nemen. Het betreft een reductie van 0,25 Mton in 2020 en vanaf begin 2021 structureel 0,625 Mton. Over de financiële voorwaarden hebben we in grote lijnen overeenstemming bereikt. Deze oplossing valt ruim binnen het mandaat van de MR. De Staat zal een rentevrije lening van €30 mln verstrekken; looptijd 15 jaar met volledige aflossing aan het einde van de looptijd. Een deel van deze lening kan in de toekomst vrijvallen om de onzekerheid van Fibrant – bijvoorbeeld over al dan niet CO2-heffing – te mitigeren. In de toelichting is dit opgenomen. Deze reductie is met 4€/ton voor de overheid zeer kostenefficiënt.

5.1.1.c en 5.1.2.b

5.1.1.c en 5.1.2.b

Ontvangen BBR

Ik aanvaarden dat deze reductie is materialiseer
van dit risico nog steeds kostenefficiënt is?

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Communicatie Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de MR van 10 mei en het coalitieoverleg van 13 mei is gesproken over de wijze waarop communicatie over dit maatregelenpakket plaatsvindt. Daarbij lagen de volgende stukken voor:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd
- en ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

In het coalitieoverleg is afgesproken dat de volgende wijzigingen worden doorgevoerd:

- In de brief en redeneerlijn wordt meer nadruk gelegd op het 'grotere verhaal', en dat de maatregelen die worden ingezet voor Urgenda, moeten aansluiten bij de transitie op de lange termijn.
- Het harde 'ijkmoment' t.b.v. eventuele aanvullende maatregelen en het vervolgproces dat daarop volgt, op basis van de nieuwe ramingen van PBL (KEV) dit najaar, wordt losgelaten. De nieuwe ramingen van PBL geven een actueel beeld over de (resterende) opgave.
- Benadrukt wordt dat het kabinet maatregelen treft die voldoen aan specifieke criteria, dat het de komende periode actief blijft zoeken naar aanvullende maatregelen, maar dat het kabinet op dit moment geen maatregelen in beeld heeft die aan deze criteria voldoen.

Hierbij worden de gewijzigde stukken voorgelegd.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

De MR wordt in te stemmen met de Kamerbrief, de redeneerlijn en de Q&A's ten behoeve van bespreking in het coalitieoverleg van 27 mei.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

24-mei-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19126957

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

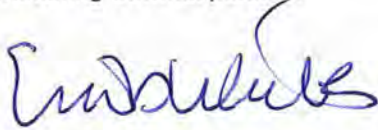
- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in ACKE
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e@minez.nl	10.2.e@minez.nl

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier

voor MCKE

Van 1 *

Van 2

Mede namens 1

Mede namens 2

Mede namens 3

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Economische Zaken en Klimaat

N.v.t.

Selecteer

N.v.t.

N.v.t.

Brief aan de Tweede Kamer

Titel *

Titel en inhoud

Communicatie Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de MR van 24 mei en het coalitieoverleg van 27 mei is gesproken over de wijze en het moment waarop communicatie over het maatregelenpakket Urgenda plaatsvindt. Hierbij zijn de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en communicatieaanpak besproken. Afgesproken is de Kamerbrief gelijktijdig met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord te versturen, en daarmee ook gelijktijdig in de MCKE (van 18 juni) en de MR (van 21 juni) te agenderen.

De volgende stukken liggen voor:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

Deze stukken zijn nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de eerdere bespreking in de MR en het Coalitieoverleg. In aanvulling op de eerder vastgestelde brief wordt aangegeven welke maatregelen wel/niet in de nieuwe integrale raming van PBL dit najaar worden meegenomen.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

Instemmen met de voorgestelde communicatieaanpak en het versturen van de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, tegelijkertijd met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

18-jun-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19141937

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in ACKE
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☒ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Klimaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	@minez.nl	10.2.e@minez.nl

URGENDA – COMMUNICATIE URGENDA
MCKE 18 JUNI 2019

---

1. Inleiding

In de MR van 24 mei en het coalitieoverleg van 27 mei is gesproken over het moment en de wijze waarop communicatie over het maatregelenpakket Urgenda plaatsvindt. Hierbij zijn de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en communicatieaanpak besproken. Afsproken is de Kamerbrief gelijktijdig met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord te versturen, en daarmee ook gelijktijdig in de MCKE (van 18 juni) en de MR (van 21 juni) te agenderen.

NB. Mocht onverhoopt voor de zomer geen besluitvorming plaatsvinden over het Klimaatakkoord, dan zal de Kamerbrief inzake Urgenda, wel voor de zomer naar de Kamer verzonden moeten worden.

2. Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's

In de bijlage bij deze notitie zijn de volgende stukken opgenomen:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd (bijlage 1) en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket (bijlage 2).

Deze stukken zijn nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de bespreking in de MR van 24 en het CO van 27 mei. In aanvulling op de eerder vastgestelde brief wordt aangegeven welke maatregelen wel/niet in de nieuwe integrale raming van PBL dit najaar worden meegenomen.

Bespreekpunt

- De MCKE wordt gevraagd in te stemmen met het versturen van de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, samen met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord.
- De MCKE wordt gevraagd in te stemmen met de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden benut bij presentatie van het maatregelenpakket.

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 070 10.2.e

minezk.nl

Datum

21 juni 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19151687

Bhm: 19151710

Kopie aan

10.2.e

nota

Ondertekening stukken MR 28 juni - Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Bijlage(n)

3

Aanleiding

In de MCKE van 18 juni is gesproken over de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en de communicatieaanpak. Afgesproken is de Kamerbrief gelijktijdig met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord te versturen, en daarmee ook gelijktijdig in de MR van 28 juni te agenderen.

Hierbij treft u het aanbiedingsformulier en de stukken voor de MR van 28 januari

Advies

U kunt het aanbiedingsformulier ondertekenen.

Kernpunten

De volgende stukken zullen in de MR worden geagendeerd:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket.

Bovenstaande stukken zijn al meermaals in de MCKE, de MR en het CO besproken. Deze stukken zijn nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de bespreking de MR van 24 en het CO van 27 mei. In aanvulling op de eerder vastgestelde brief is het volgende aan de brief toegevoegd:

- o aangegeven wordt welke maatregelen wel/niet in de nieuwe integrale raming van PBL dit najaar worden meegenomen;
- o de maatregel 'lachgasreductie' wordt expliciet als maatregel benoemd, op voorwaarde dat voorafgaand aan verzending van de Kamerbrief een definitief akkoord met het bedrijf is bereikt.
- o de extra bijdrage van de maatregelen aan het behalen van de doelen uit het Energieakkoord, specifiek voor hernieuwbare energie en energiebesparing in 2020, wordt benoemd.

Ontvangen BBR

TER ADVISERING

Aan de Minister

Directoraat-generaal Klimaat
en Energie
Directie Klimaat

Auteur

10.2.e

T 07010.2.e
minezk.nl

Datum

26 juni 2019

Kenmerk

DGKE-K / 19156379

Bhm: 19156381

Kopie aan

10.2.e

Bijlage(n)

nota

Annotatie MR 28 juni - Communicatie Urgenda

Parafenroute

10.2.e

10.2.e

BBR

10.2.e

Aanleiding

In de MR van 28 juni is wederom de Kamerbrief Urgenda geagendeerd, evenals de redeneerlijn en Q&A's die hierbij gehanteerd kunnen worden. Deze stukken wijken slechts op enkele kleine punten af ten opzichte van een eerdere versie die in de MR is besproken en geaccordeerd.

Hieronder treft u de annotatie bij de behandeling van deze stukken, waarbij u ook ingaat op de maatregelen die Urgenda afgelopen maandag zelf heeft gepresenteerd.

Advies

U kunt kennis nemen van de nota.

Kernpunten

i. Wijzigingen Kamerbrief

- Eerder is afgesproken is dat de communicatie over Urgenda tegelijkertijd plaatsvindt met de communicatie over het Klimaatakkoord. Om deze reden liggen deze stukken nu voor de laatste maal voor in de MR.
- De brief is ten opzichte van de voorgaande versie op enkele kleine onderdelen gewijzigd:
  - o Zoals vorige week aangekondigd is er een akkoord bereikt over de maatregel die toeziet op de reductie van lachgas. Deze wordt nu expliciet in de Kamerbrief benoemd.
  - o Er wordt expliciet aangegeven dat het PBL vanwege gebrek aan capaciteit in de KEV2019 alleen maatregelen meeneemt die voor 1 mei j.l. zijn aangekondigd. Dat betekent dat alleen het effect van de sluiting van de Hemwegcentrale door het PBL zal worden meegenomen.

Ontvangen BBR

- Er wordt expliciet verwezen naar het Energieakkoord en het feit dat de maatregelen uit het Urgendapakket deels bijdragen aan deze doelstellingen. Over de doelstelling m.b.t. hernieuwbare energie zal nog voor de zomer een Kamerbrief worden verstuurd.

ii. 40-puntenplan Urgenda

- Urgenda heeft 40 maatregelen gepresenteerd waarmee in 2020 een bijdrage van 10-15 Mton kan worden gerealiseerd. Het sluiten van kolencentrales is geen onderdeel van dit maatregelenpakket.
- Er is veel overlap tussen de maatregelen die Urgenda presenteert en het maatregelenpakket van het kabinet: bijna de helft van de maatregelen die het kabinet aankondigt komt overeen.
- Er zijn ook maatregelen die het kabinet bewust niet treft, omdat deze niet voldoen aan de randvoorwaarden van het kabinet, zoals de verlaging van de maximumsnelheid, of de inkrimping van de veestapel.
- Het 40 puntenplan van Urgenda geeft geen aanleiding om aanvullende maatregelen te treffen.
- Bovendien lijkt Urgenda het effect van de maatregelen in 2020 te overschatten. Met name maatregelen gericht op energiebesparing (gezamenlijk tellen deze maatregelen op tot ca. 5 Mton) lijken niet realistisch en zijn vaak al onderdeel van het huidige kabinetsbeleid. Het daadwerkelijke effect van dit maatregelenpakket is naar verwachting dan ook significant minder dan de 10-15 Mton die Urgenda inschat.

- Naar verwachting ontvangen we de komende week de definitieve subsidieaanvraag van Fibrant. Pas wanneer deze subsidieaanvraag ontvangen is, kan de maatregelen definitief worden aangekondigd in de Kamerbrief. Het is de verwachting dat dit gaat lukken. Tevens wordt de tekstpassage uit de Kamerbrief met de beschrijving van de maatregel nog met het bedrijf zelf afgestemd, en kan naar aanleiding daarvan nog wijzigen.

Handtekening bewindspersoon

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor Ministerraad

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Economische Zaken en Klimaat

Van 2

N.v.t.

Mede namens 1

Selecteer

Mede namens 2

N.v.t.

Mede namens 3

N.v.t.

Type voorstel *

Notitie

Titel en inhoud

Titel *

Communicatie Urgenda

Inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de MCKE van 18 juni is gesproken over de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en de communicatieaanpak. Afgesproken is de Kamerbrief gelijktijdig met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord te versturen, en daarmee ook gelijktijdig in de MR van 28 juni te agenderen.

In de bijlage bij deze notitie zijn de volgende stukken opgenomen:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd (bijlage 1) en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket (bijlage 2).

Deze stukken zijn nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de bespreking in de MR van 24 en het CO van 27 mei. In aanvulling op de eerder vastgestelde brief wordt

- aangegeven welke maatregelen wel/niet in de nieuwe integrale raming van PBL dit najaar worden meegenomen;
- de maatregel 'lachgasreductie' expliciet als maatregel benoemd op voorwaarde dat voorafgaand aan verzending een definitief akkoord met het bedrijf is bereikt.

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

Instemmen met de voorgestelde communicatieaanpak en het versturen van de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, tegelijkertijd met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

28-jun-2019

Kenmerk *

DGKE-K/19151705

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets en effectenanalyse * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake beoordelingskader financiële/ bestuurlijke consequenties decentrale overheden en/of Caribisch Nederland * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in ACKE
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☒ BZK ☐ EZK ☒ I&W ☒ SZW ☐ VWS ☒ LNV
☐ BZ ☐ Def ☒ Fin ☐ OCW ☒ JenV ☐ BH&OS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	10.2.e	10.2.e
Afdeling *	Directie Klimaat	Directie Kliaat
Telefoonnummer *	0610.2.e	0610.2.e
E-mailadres *	10.2.e@minezk.nl	10.2.e@minez.nl

URGENDA – COMMUNICATIE URGENDA
MR 28 JUNI 2019

---

1. Inleiding

In de MCKE van 18 juni is gesproken over de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis en de communicatieaanpak. Afsproken is de Kamerbrief gelijktijdig met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord te versturen, en daarmee ook gelijktijdig in de MR van 28 juni te agenderen.

Mocht onverhoopt voor de zomer geen besluitvorming plaatsvinden over het Klimaatakkoord, dan zal de Kamerbrief inzake Urgenda, wel voor de zomer naar de Kamer verzonden moeten worden.

2. Kamerbrief, redeneerlijn en Q&A's

In de bijlage bij deze notitie zijn de volgende stukken opgenomen:

- i) de Kamerbrief waarmee het maatregelenpakket Urgenda aan de Kamer wordt gepresenteerd (bijlage 1) en
- ii) de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden gebruikt door het kabinet op vragen die naar verwachting gesteld kunnen worden na presentatie van het maatregelenpakket (bijlage 2).

Deze stukken zijn nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de bespreking in de MR van 24 en het CO van 27 mei. In aanvulling op de eerder vastgestelde brief is het volgende opgenomen:

- aangegeven wordt welke maatregelen wel/niet in de nieuwe integrale raming van PBL dit najaar worden meegenomen;
- de maatregel 'lachgasreductie' wordt expliciet als maatregel opgenomen, aangezien deze week een akkoord is bereikt met Fibrant over de hoogte en de voorwaarden van de subsidie waarmee de maatregel kan worden gerealiseerd.

Bespreekpunt

- *De MR wordt gevraagd in te stemmen met het versturen van de Kamerbrief over de uitvoering van het Urgenda-vonnis, samen met de Kamerbrief over het Klimaatakkoord.*
- *De MR wordt gevraagd in te stemmen met de redeneerlijn en Q&A's die kunnen worden benut bij presentatie van het maatregelenpakket.*